

Siikajoen Paavolan vesialueita eletyn arjen kulttuuriympäristöinä ja paikkakokemuksina 2020-luvulla

Henna Tuomiranta
Maisterintutkielma
Kulttuurit ja yhteisöt muuttu-
vassa maailmassa ja Kulttuu-
riympäristön tutkimus
Historian ja etnologian laitos
Yhteiskuntatieteiden ja filoso-
fian laitos
Musiikin, taiteen ja kulttuurin
tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2023
Jyväskylän yliopisto

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Henna Tuomiranta	
Työn nimi Siikajoen Paavolan vesialueet eletyn arjen ympäristöinä ja paikkakokemuksina	
Oppiaine Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa ja Kulttuuriympäristön tutkimus	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Syksy 2023	Sivumäärä 127 sivua (mukaan lukien kuvat)
<p>Tiivistelmä</p> <p>Fenomenologis-hermeneuttinen tapaustutkimukseni tarkastelee 2020-luvun Suomessa jokivarren maaseudun asukkaiden vesialueiden paikka- ja vesistösuhdetta. Tutkimus sijoittuu Siikajoen kuntaan Pohjois-Pohjanmaalle, Perämeren nousevan rannikkoseudun maaseudulle, Siikajoen varrella sijaitsevaan Paavolan kylään. Tutkimusaineistoni muodostuu etnografisen kenttätönn avulla tehdyistä havainnoista ja tutkimuksen teon aikaan Paavolassa tehdyistä kuudesta puolistrukturoiduista haastattelusta. Kenttätönni jakaantui viiteen eri mittaiseen ja eri vuodenaikoina toteutuneisiin kenttäjaksoihin aikavälillä 10.7.-21.8.2022.</p> <p>Paavola on perinteistä maa- ja metsätalousvaltaista aluetta, joten pitkään jatkuneen maankäytön seurauksena useat paikalliset vesialueet kuten myös suot ovat varsinkin tästä syystä olleet muokkauksen ja muutosten kohteena. Soiden ojittaminen on ollut yksi merkittävä keino kuivattaa kosteita alueita ja siten muokata soista maatalouteen perustuvan kulttuurin kannalta käyttökelpoisempia alueita. Paikalliset vesistöt ovat muuttuneet ja muuttuvat yhä kuitenkin myös maankohoamisesta johtuvista syistä. Vesistösuhteen tutkimuksen kannalta Paavola sijaitsee vesistöjen suhteen siten sekä maantieteellisesti, geologisesti että ihmisten oman toiminnan kannalta kiinnostavalla alueella.</p> <p>Analysoin aineiston lähilukemalla ja laadullista sisällönanalyysia soveltaen. Tutkielmassa kuvailen aineistoni perusteella vuosien 2021 ja 2022 aikana paikalliselle luonnonympäristölle ominaisia, arkipäiväisiä vesialueiden ääriä paikkakokemuksia ja Siikajokilaaksossa pitkään asuneiden tutkittavien nykypäivän suhdetta lähivesistöihin. Tutkimukseni yhdistyy osaksi monitieteistä ympäristötutkimuksen kenttää. Tutkimus tuo ilmi, miten paikallisesti vesialueiden paikkoja tutkimuksenteon aikaan merkityksellistettiin, millaista kokemuksellisuutta ja käyttötarkoituksia niihin liittyy arjen osana. Lisäksi tutkimukseni tuo esille vesialueisiin liittyvää paikallishistoriaa. Tutkimustuloksissani korostuu, että nykyisyydessä vesistöjen äärellä tapahtuva toiminta on Siikajoen varrella huomattavasti erilaisempaa kuin historiassa. Tulkintani perusteella paavolalaisten vesistösuhdetta ovat muuttaneet koko Suomea koskettaneet yhteiskunnalliset kehityskulut kuten maaseudun teknologisoituminen, mutta varsinkin paikallisesti Uljuan tekojärven rakentaminen Siikalatvan kuntaan Siikajoen yläjuoksulle 1970-luvulla oli ratkaiseva taitekohta vesistösuhteen muuttumisen kannalta. Johtopäätöksissäni esitän, että paikkoja tuotetaan, uusinnetaan ja menetetään sosiaalisen toiminnan osana ja yhteiskunnallisten muutosten myötä.</p>	
Asiasanat humanistinen ympäristötutkimus, vesistösuhte, ympäristösuhte, vesien kulttuuriperintö, kulttuuriympäristö, kotiseutu, Pohjois-Pohjanmaa, Siikajoki, maisema, arjen estetiikka, ympäristöhistoria	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja Kaksoistutkielma, jonka ohjaajat ovat olleet Sirpa Tenhunen ja Helena Lonkila	

KUVIOT

Kuvio 1: Paikkamainintoja Paavolan vesistöjen äärellä	71
Kuvio 2: Kuusi eniten mainittua Paavolan vesialueiden paikkaa.	73

Sisällys

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen aihe	1
1.2	Tutkimuskysymykset	3
1.3	Maaseudun vesialueiden kulttuuriympäristöjen ja kulttuuriperinnön tutkimuksen ajankohtaisuus	3
1.4	Aiempi yhteiskunnallinen ja kulttuurinen tutkimus suomalaisesta vesistösuhteesta ja Paavolan vesialueista	4
2	MONIMENETELMÄINEN ETNOGRAFIA JA AINEISTO	7
2.1	Kenttätutkimus ja kenttäpäiväkirja	8
2.2	Teemahaastattelut ja kentän keskustelut	10
2.3	Tutkimuskentällä kulkeminen	12
2.4	Aistitieto osana tiedonmuodostusta	13
2.5	Kuunteleva kävely äänien maisemissa	15
2.6	Visuaaliset aineistot ja kuvaelisitaatio	17
2.7	Tutkimuseettiset ratkaisut, aineiston käsittely ja tietosuoja	18
2.7.1	Oma positioni tutkimuskentällä	21
2.7.2	Tietosuojakäytännöt tutkimuksessa	22
2.7.3	Henkilötietojen käsittely raportoinnissa	24
2.7.4	Laadullinen sisällönanalyysi ja lähiluku	25
2.7.5	Multimodaalisten aineistojen yhdistäminen	27
3	PAAVOLA TUTKIMUSYMPÄRISTÖNÄ	29
3.1	Pohjois-Pohjanmaan ja Siikajokilaakson topografiset ominaispiirteet	32
3.2	Asutuksen sijoittuminen Paavolassa	35
3.3	Paavolan ympäristössä tapahtuneita muutospolkuja	37
3.4	Paavolan vesialueisiin liittyvät erityispiirteet vesistösuhteen tutkimuksen kannalta 2020-luvulla	40
4	TEOREETTISET KÄSITTEET JA NÄKÖKULMAT	42
4.1	Humanistinen ympäristötutkimus	42
4.2	Veden kulttuurinen tutkimus	48
4.3	Kulttuuriympäristö	50
4.4	Vesi suomalaisessa lainsäädännössä ja hallinnollisena käsitteenä	53
4.5	Paikan kokemus, paikkojen tuottaminen ja tilalliset ulottuvuudet	54
4.5.1	Paikka	54
4.5.2	Kotiseutu paikkakokemuksena	55
4.5.3	Tila	56
4.6	Maisema	58
4.6.1	Vesimaisemien arjen estetiikka	59
4.6.2	Vesialueet liminaalitiloina	62

5	VESIALUEET ELETYN ARJEN KULTTUURIYMPÄRISTÖINÄ.....	64
5.1	Paavolalaisten vesialueiden paikantuminen.....	64
5.2	Paavolan vesialueiden paikkoja.....	70
5.3	Ympäristön kokeminen, aistiminen ja muistaminen.....	79
5.3.1	Vuodenajat ja sää.....	88
5.3.2	Kasvillisuus ja linnut.....	94
5.3.3	Arkipäivän kulkeminen Paavolassa.....	97
5.3.4	Visuaaliset materiaalit, karttojen hyödyntäminen ja jaettu ympäristötieto	108
5.3.5	Paavolan vesialueiden eletyn arjen maisemat	115
5.4	Veden ekologisen tilan merkitys ja ihmistoiminnan koettu vaikutus	118
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	122
6.1	Paikkoja tuotetaan, uusinnetaan ja menetetään sosiaalisen toiminnan osana ja yhteiskunnallisten muutosten myötä.....	122
6.2	Jatkotutkimusaiheet.....	124
6.3	Lopuksi.....	127
	LÄHTEET.....	128
	LIITTEET	140

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihe

Tässä fenomenologis–hermeneuttisessa tapaustutkimuksessa tutkin Pohjois-Pohjanmaan Siikajokilaakson Paavolan asukkaiden kulttuurista suhdetta omaan lähiluontonsa vesistöihin. Tutkimuksen tekoani on ohjannut kiinnostuneisuuteni ymmärtää, miten nykypäivän maaseudun asukkaat kokevat lähiympäristönsä luonnonpaikat osana elettyä arkeaan. Keskeinen tutkimukseni käsite on vesistösuhde (water relations/water relationship) joka on monialaisesta englanninkielisestä tutkimuksesta suomennettu käsite, jolla voidaan ympäristötutkimuksessa kuvata ihmisen suhdetta, suhtautumista ja asenteita vesistöön ja vesialueisiin. Käsite ei ole löydösteni mukaan vielä vakiintunut suomalaisessa tutkimusperinteessä käännöksenä.

Teoreettinen viitekehitykseni muodostuu paikan ja vesialueiden yhteiskunnallisen ja kulttuurisen, paikallishistorian ja ympäristö- sekä arjen estetiikan ymmärtämisen näkökulmista. Keskeisiä käsitteitä tutkimuksessani ovat vesistösuhde, humanistinen ympäristötutkimus, kulttuuriympäristö, paikka ja maisema. Ympäristö- ja arjen estetiikkaa olen hyödyntänyt tutkittavien Paavolan vesialueiden maisemiin liittyvien näkemysten tulkinnassa. Tutkimukseni paikantuu monitieteiseen, humanistisen ympäristöntutkimuksen alueelle. Tutkielmani sijoittuu siten yhteiskunnalliselta merkitykseltään osaksi monitieteistä ympäristön- ja erityisesti suomalaisten vesialueiden yhteiskunnallista ja kulttuurista tutkimusta. Eri näkökulmista rakentuva tieto ympäristöstä auttaa ymmärtämään monitahoisia ja jatkuvasti muuttuvia yhteiskunnallisia asetelmia.

Jonkin alueen ihmisten käytössä ja kulttuurin vaikutuspiirissä olevaa ympäristöä ja alueita voidaan tarkastella kulttuuriympäristö-käsitteen avulla. Kulttuuriympäristöt ovat erilaisia ihmis-toiminnan seurauksena syntyneitä merkityksiä ja tulkintoja kantavia, kulttuuria ilmentäviä alueellisia ja ajallisia kokonaisuuksia, joista on tunnistettavissa luonnon ja ihmisen vuorovaikutus. Kulttuuriympäristöt kuvaavat eri aikoina eläneiden ihmisten suhdetta ympäristöönsä ja niille on ominaista ajallinen kerrostuneisuus. Kulttuuriympäristöjä ovat niin arkiset kohteet kuten

pihat ja kulkureitit kuin myös suojellut ja erityisiä tunnustuksia saaneet ympäristöt. Ne ovat jatkuvasti muutoksessa, sillä ihmistoiminta muokkaa niitä, sekä antaa niille uusia tehtäviä ja merkityksiä. (Kulttuuriympäristö Maakuntakaavoituksessa 2011, 9; Rakennusperintömme: Kulttuuriympäristön Lukukirja 2001, 8; Kulttuuriympäristö 2015; Kulttuuriympäristöt 2023) Tästä syystä myös aiemmat kulttuuriympäristöselvitykset tarvitsevat aika ajoin päivittämistä.

Vesialueita ovat Suomen vesilain mukaisesti muutoin kuin tilapäisesti veden peittämät ja 5 §:n mukaisesti rajautuvat alueet (587/2011). Tässä tutkielmassa vesialueiden rajaamiseksi tämä lainsäädännön määritelmä ei kuitenkaan riittänyt, sillä se sulkee ulos esimerkiksi ojat. Aineiston käsittelyssä huomioitiin paikallisten erityispiirteiden ja tutkimusaineistossa huomioni kiinnittäneet ojat, mutta myös esimerkiksi suot siltä osin kuin ne aineistossa nähdäkseni korostuivat tutkimuskysymyksen kannalta. Käsitän siten vesialueet ja niiden rantojen ympäristöt alueellisina paikkoina, joihin niiden äärellä asuvilla asukkailla on pitkä, mutta ajassa muuntuva ja ajan myötä kerrostuva, kulttuurinen suhde. Käsitelen kulttuuriympäristön käsitettä tarkemmin, sekä muita keskeisiä käsitteitä luvussa 4.

Keräsin tutkimukseni aineiston Paavolassa puolistrukturoiduilla asukashaastatteluilla ja etnografisia menetelmiä käyttäen. Aineistonkeruun kenttäjaksoja oli yhteensä kuusi ja ne ajoittuivat eri vuodenajoille vuosien 2021 ja 2022 aikana. Kenttätöiden tarkemmat ajankohdat on esitelty tutkielman lopussa. Tutkimukseni tuottaa siten tietoa tuona aikana tutkimukseni haastatteluihin osallistuneiden ja tutkimusajankohtana havainnoitujen paavolalaisten vesistösuhteesta.

Kiinnostuksen tutkia aihetta sain osittain Covid-19 pandemian puhjetessa keväällä 2020, kun ryhdyin kiinnittämään tarkemmin huomiota ympäristösuhteiden moninaisuuteen. Havaintoni herättivät halun tutkia ympäristösuhteita laajemmin, myös omaani. Henkilökohtaisista syistä halusin myös viettää enemmän aikaa itselleni vieraaksi jääneellä, molempien sukujeni kotiseudulla, josta olin muuttanut pysyvästi pois perheeni mukana ollessani noin neljävuotias. Luonnollisin tutkimuskohde ympäristösuhteen tutkimiselle oli mielestäni siksi palata syntyjuurilleni. Halusin oppia ymmärtämään paremmin itselleni vieraaksi jääneen maaseutualueen luontoa ja siellä asuvien ihmisten elettyä ja koettua arkea.

Kenttäjaksoilla asuin itsenäisesti koirani kanssa tutkimuskentällä sukulaisteni omistamassa omakotitalossa Paavolan kirkonkylällä. Hoidin asumiseni aikana tavanomaisia kotiin ja puulämmitteisen omakotitalon hoitamiseen liittyviä toimia. Asumisen kokemus omakotitalossa oli mielestäni paikallisuutta nykyisyydessä kulttuurin sisältä käsin ymmärtämisen kannalta olennaista. Omakotitaloasuminen on varsin erilaista verrattuna esimerkiksi kerrostaloasumiseen. Valtaosa paavolalaisista asuu omakotitalossa.

Tutkimukseni pyrkimyksenä on tuottaa lisää tietoa suomalaisen maaseudun asukkaiden veteen kytkeytyvästä ympäristösuhteesta. Tämän lisäksi pyrkimys on täydentää vesialueiden kulttuuriympäristöjen ja vesien kulttuuriperinnön tutkimusta, jotka ovat tunnistettu valtakunnallisessa kulttuuriympäristöstrategiassa ja sen toimeenpanosuunnitelmassa (Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020) vedenalaisen kulttuuriperinnön ohella Suomessa puutteellisiksi.

1.2 Tutkimuskysymykset

Vesistösuhdetta tarkasteleva tutkimuskysymykseni on: *Millaisia nykypäivän paikkoja Paavolan vesialueilla on ja millaisia kokemuksia tutkittavat niihin liittävät?* Tutkimuskysymykseni käsitteli tutkimuksen alkaessa laajemmin paikallista vesistösuhdetta, mutta maisterintutkielman rajaamiseksi tutkimuskysymys tarkentui tutkimuksen edetessä.

Varsinaisen tutkimuskysymyksen alakysymyksiä minulla oli tutkimuksen teon aikaan kolme: *miten vesialueita ja niissä tapahtuvaa toimintaa tai muutoksia kuvaillaan, millaisia havaintoja asukkaat mainitsevat vesialueiden lajistosta ja millaisia paikkakokemuksia nykyisillä paavolalaisilla on vesialueiden ääriiltä?* Tutkimusaineistoni tuotti myös tietoa vesialueiden maisemista arjen estetiikan näkökulmasta, sillä maiseman kokemuksellisuuteen ja havainnointiin liittyvät teemat olivat mukana niin etnografisissa menetelmissä kuin haastatteluissakin.

1.3 Maaseudun vesialueiden kulttuuriympäristöjen ja kulttuuriperinnön tutkimuksen ajankohtaisuus

Tutkielmassani tarkastelen Paavolan vesialueita kulttuuriympäristöjen käsitettä käyttäen. Se tarkoittaa, että käsittelen myös veteen liittyvää kulttuuriperintöä. Vesien kulttuuriperintöä on sekä aineellista että aineetonta. Aineettomasti kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan vesialueisiin liitettyjä arvoja ja merkityksiä. Aineellisista kulttuuriperintöä ovat kaikki meri- ja sisävesialueilla sijaitsevat rakennukset, rakenteet tai niiden jäännökset. Rakennelmien lisäksi aineelliseksi perinnöksi katsotaan sellaiset maisemat, joissa on osoitettavissa ihmisen tapa ymmärtää ja käyttää vesistöjä nyt ja ennen. Vesien kulttuuriperinnöksi katsotaan myös arkistojen, kirjastojen ja museoiden kokoelmien aineisto, jonka avulla veden kulttuuriperintöä ja siihen liittyviä ilmiöitä voidaan tutkia ja esitellä. (Museovirasto 2021a, 9.)

Luonnonympäristöjen kulttuurinen tutkimus tuo esille ympäristöön liitettyjä aineellisia ja aineettomia merkityksenantoja. Vesialueisiin keskittyneessä tarkastelussani luonnon- ja kulttuuriympäristöjen rinnakkain tarkastelu on myös perusteltua siksi, että Paavolan alueella vesistöjä on muokattu runsaasti.

Kulttuurien tutkimuksellisesta lähtökohdista käsin tarkastelevalla vesistösuhteen ja vesialueiden ääristen paikkakokemusten tutkimuksella saadaan tietoa paikallisesti annetuista ja tuotetuista merkityksistä sekä tavasta mieltää vesialueet ihmisten paikkoina. Kulttuurinen tieto voi siksi hyvin täydentää muuta ympäristötutkimusta, sillä se on luonteeltaan paikallista toimintaa selittävää.

1.4 Aiempi yhteiskunnallinen ja kulttuurinen tutkimus suomalaisesta vesistösuhteesta ja Paavolan vesialueista

Kun ryhdyin perehtymään aiempiin suomalaisiin tutkimuksiin Siikajoen ja varsinkin Paavolan vesialueista ja yleisesti suomalaisten vesistösuhteeseen havaitsin, että akateemista kulttuurintutkimusta aiheesta ei ollut erityisen runsaasti tarjolla. Vesistöjen kulttuurinen tutkimus vaikutti kuitenkin ylipäänsä olevan löydösteni mukaan enenemässä. Havaitsin esimerkiksi, että viimeaikaisessa ympäristöantropologian vesistöihin keskittyneessä tutkimuksessa erilaiset vesioikeuksiin ja ilmastonmuutokseen, sekä ekologisen tasapainon horjumiseen liittyvät tutkimukset ovat runsastuneet. Varsinkin antropologien vesiin kohdistuvassa tutkimuksessa on kiinnitetty paljon huomiota esimerkiksi veden omistukseen, erilaisiin eroihin yhteisöllisten, yksityisten ja julkisten hallintamuotojen suhteen, sekä vesiin liittyviin oikeuksiin, lakeihin ja siihen mitä vedestä tiedetään (Ballesterio 2019, 413–414).

Kulttuuriympäristöjä Siikajokilaaksossa on tutkinut Tapani Tommila (2010) vanhan Siikajoen kunnan kulttuuriympäristöohjelmassa, jossa Siikajokeakin vesistönä käsitellään varsinkin maisemallisena piirteenä ja olosuhteita selittävänä. Tämän lisäksi Ruukin kunnan vuonna 2006 tilaamassa ja Tampereen yliopiston aluesuunnittelun opinnäytetyön yhteydessä laaditussa kulttuuriympäristöselvityksessä (Kujala 2006) on Paavolasta kartoitettu varsinkin rakennettua kulttuuriperintöä, mutta luonnonympäristöjen ja vesialueiden käsitteleminen jäivät työssä suppeiksi. Paavolan alueesta on kuitenkin tuotettu monenlaista tietoa liittyen luonnonympäristöihin, kulttuuriin, asutukseen ja maankäyttöön liittyen.

Paavolan vesialueita on kyllä käsitelty erilaisissa paikallishistorioissa ja kansatieteellisissä tutkimuksissa, kuten Siikajokilaakson historiikeissa (Vilmusenaho ja Tervakangas 1984; Hiltunen, Forss ja Vilkuna 1995) ja Paavolan rakennettua ympäristöä ja maisemia on kuvailtu esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan Perinnealbumissa (Hämäläinen 1985). Siikajoen vesienkäytön historiaa on lisäksi käsitelty teoksessa Ihminen ja joki, yhdessä Pyhä-, ja Kalajoen kanssa (Turunen 1983). Siikajokilaakson historiallisten tutkimusten ja kotiseutuaineistojen lähtökohdat ovat perustuneet jokilaakson perinteisen kulttuurin ja elämänmuodon tallettamiseen sekä paikallishistorian eri vaiheiseen kuvaamiseen. Näiden teosten anti nykypäivään keskittyvät tutkimukseni kannalta on paikallisia maankäytön ja vesistön nykyisiä olosuhteita ja historiallista taustaa, sekä visuaalisesti aistittavaa maisema-ajattelua selittäviä. Paavolan ja Siikajokilaakson ympäristönkäytön historiaan ja luonnonolosuhteisiin liittyvää ymmärtämistä jääkaudelta lähtien avasi myös Matti Enbusken (2010) teos Pohjois-Pohjanmaan ympäristöhistoria. Teokset eivät kuitenkaan anna vastausta tutkimuskysymykseeni nykypäivän asukkaiden vesistösuhteesta, joka on perustelu aineiston keräämiselle itse.

Kotiseutukirjallisuudessa on myös esitelty paikallista luontoa, kulttuurisia ympäristöjä ja monenlaista ihmistoimintaa. Paavolassa asuvan Pentti Syrjäpalon teoksissa esimerkiksi on dokumentaarisen otteen lisäksi myös muun muassa runokerronnalla ilmaistu omakohtaisia, niin nostalgian sävytteisiä kuin myös vesistöjen käyttöön kantaa ottaviakin näkemyksiä

Siikajokilaaksosta. (Syrjälä 2009; 2015; Myllykoski ja Syrjälä 2018.) Syrjälän teokset yhdessä paikallislehti Siikajokilaakson digilehteä lukemalla avustivat minua ymmärtämään Siikajoen ja Paavolan lähihistoriaa, sekä paikallisia ajankohtaisia ilmiöitä vesistöihin liittyen.

Etnologista vesialueiden tutkimusta Suomessa on aiemmin tehnyt oman tutkimukseni kannalta keskeisesti Helena Ruotsala (1992) Oulujoen vesistöä voimatalouden säännöstelyn sosiokulttuuristen vaikutusten ja säännöstelyyn liittyvien asenteita tarkastelevassa teoksessa. Oulujokeen liittyvä tutkimus yhdistyy Siikajokeen varrella asuvien asukkaiden arkista vesistösuhdetta tarkastelemaan tutkimukseeni paitsi vesistöjen läheisen sijoittumisen, omassa tutkimusaineistossanikin korostuneiden arkeen ja vapaa-aikaan sekä virkistymiseen liittyvien kokemusten vuoksi. Vesivoimatalouden rakentaminen ja veden säännöstely on suoraan yhteydessä ihmisten arkikokemuksiin vesistöistä ja niiden ääriin elämään.

Kristiina Korjonen-Kuusipuro (2012) on tutkinut Vuoksen jokilaaksossa, millaisia kokemuksia ja merkityksiä Vuoksella on paikallisille asukkaille. Korjonen-Kuusipuro on keskittynyt muutoksen ja kulttuurisen vuorovaikutuksen tutkimukseen. Paavolan vesialueet ovat olleet moninaisten muutoksien kohteena aiemmin ja muutoksia on alueellisesti myös tulossa tulevaisuudessaakin. Hyödynän Ruotsalan ja Korjonen-Kuusipuron teoksia erityisesti eritellessäni tutkimuskenttäni aineistoa ja muodostaessani tulkintaani paavolalaisten nykyisestä vesistösuhteesta ja suhteen taustavaikuttimista.

Riina Haanpää, Laura Puolamäki ja Eeva Raike ovat tutkineet ja tulkinneet (2017) Satakunnassa sijaitsevan Eurajoen muuttuvia arvoja 1900-luvun alusta 2010-luvulle. Keskeistä oman tutkimukseni teon kannalta Haanpään ja muiden tutkimuksessa ovat muuttuvien arvojen tarkastelu, joka luo ymmärrystä myös oman tutkimukseni analyysissä paikallishistorian ja tutkimuksen teon ajankohdan merkitysantojen ymmärtämiseksi. Eurajoki on myös hyvin samankaltainen kuin Siikajoki tarkasteluympäristönä, sillä jokea on käsitelty osittain samankaltaisista syistä – eli maatalousyhteiskunnan tarpeisiin paremmin vastaamiseksi – voimakkaasti. Haanpää ja muut kuvailevat myös historiallisesti alueella olleen paljon samankaltaista toimintaa joen äärellä, johon kiinnitin omassa aineistossanikin huomiota. Kuten karjan juottamista, kalastamista ja pyykkien pesua. Yhteistä on myös jokien vesien pilaantuminen ja patoaminen molempien jokien yläjuoksulla. (Haanpää, Puolamäki ja Raike 2017, 240–244.)

Outi Autti (2014) on tutkinut humanistisen ja feministisen maantieteen näkökulmia käyttäen Kemijoen varrella asuvien iäkkäiden naisten suhdetta Kemijokeen. Auttin tutkittavat ovat nähneet Kemijoen koko käytön kirjon: ”lohenkalastuksen, uiton, vesivoimarakentamisen ja viimeisimpänä joen ennallistamispyrkimykset”. Autti (2014, 94) kuvaakin Kemijokea ”toiminnan maisemaksi”. Autti (emt.) myös tuo esille, että Kemijoki on miehisessä omistuksessa olevaa ympäristöä, joka on keskeinen naisten jokisuhteeseen vaikuttava tekijä (emt. 95). Hyödynsin tätä tarkastelukulmaa myös omassa tutkimuksessani. Keskeinen yhdistäjä vesistön paikallisen kokemuksen tarkastelussa Autin (emt.) ja Ruotsalan (1992) tutkimuksien osalta on vesivoimatalouteen liittyvien näkemysten käsittely. Vesivoimatalous on vaikuttanut keskeisesti paikallisten vesistöjen asukkaiden arkeen. Vesivoima muuttaa vesistön käyttömahdollisuuksia, sekä

tuo uusia ilmiöitä vesien äärelle. Paikallisten ihmisten reagointi ja paikalliset muutokset ovat aina omanlaisiaan, mutta on selvää, ettei vesistösuhte ole säilynyt samanlaisena vesivoiman tulon myötä.

Tutkielmani punainen lanka on kuvailla paikallisten ihmisten ja luonnon välistä vuorovaikutusta. Aluksi johdetaan lukija ymmärtämään valitsemani tutkimusasetelmaa. Seuraavaksi kuvailen, *miten* toteutin tutkimukseni. Luvussa kolme esittelen Paavolaa tutkimusympäristönä. Tutkimusympäristön kuvaus ja tutkimuskentän lähtötilanne ovat johtopäätösteni kannalta olennaisia tietoja. Teoreettinen viitekehyseni, jota esittelen luvussa neljä, on muotoutunut aineistolähtöisesti. Esittelen tutkimustulokseni luvussa viisi seuraavasti: aineistossa esille nouseita paikkoja luvussa 5.2, jossa myös esittelen havaintojani siitä, miten paikkoja käytettiin tutkimuksen teon aikaan. Luvussa 5.3 käsittelen Paavolan vesialueiden ympäristöjen kokemista, aistimista ja muistamista. Luvussa 5.4 käsittelen aineistossa esille tulleita veden ekologiseen tilaan liittyviä huomioita.

Esittelen johtopäätöksieni luvussa 6. Johtopäätökseni käsittelevät muun muassa sitä, miten paikkoja tuotetaan, uusinnetaan ja menetetään sosiaalisen toiminnan osana ja yhteiskunnallisten muutosten myötä. Tässä luvussa myös kiteytän keskeisimmät havaintoni ja esitän jatkotutkimusaiheita.

Tutkimusraporttini ydin on siten ensinnäkin havainnollistaa kuinka paikallishistoria mukaan lukien ympäristösuhteen ja luonnon käyttämiseen aineellisena ja aineettomana kulttuuriperintönä kulkevat perinteet, sekä paikallisen luonnon maantieteellinen omaleimaisuus yhdessä geologisten erityispiirteiden kanssa ovat perusta Paavolan nykyisten asukkaiden vesistösuhteelle. Toinen ja sitä tärkeämpi tehtävä on havainnollistaa, millainen vesistösuhte paavolalaisilla nykyisin on. Nykyisyyden merkityksiä ymmärtääkseen sekä paikallishistorian että varsinkin toisen maailmansodan jälkeisten yhteiskunnallisten tapahtumaketjujen tuntemus olivat olennaisia. Näistä syistä työssäni painottuvat varsinkin paikallista ympäristöhistoriaa ja ympäristön käsitteellistämistä havainnollistavat huomiot.

2 MONIMENETELMÄINEN ETNOGRAFIA JA AINEISTO

Eletyn ja koetun arjen osana tuotettu tieto tarjoaa asiantuntijoiden tuottaman tiedon rinnalle inhimillisiä ja paikallisia tietämisen muotoja, sekä uusia näkökulmia todellisuuteen. (Fingerroos, Lillbroändä-Annala, Koskihaara ja Lundgren 2017, 16; Alasuutari 1994, 25). Jokapäiväinen elämä on vaikea tutkimuksen kohde, sillä se on tavanomaista ja itsestään selvänä pidettyä, jolloin sen sanallistaminen voi olla tutkimuksen kohteille haastavaa tai jopa mahdotonta (Bennet 2014, 13). Parhaana tapana sanallistaa ja kuvata toisten arkipäiväisinä pidettyjä, vaiettuina tai hiljaisena tietämisenä pidettyjä asioita onkin usein katsottu olevan osallistuva havainnointi käyttäen etnografisia menetelmiä (esim. Bennet 2014, 4).

Hirsjärven ja Hurmeen (2015, 16) mukaan olennaista menetelmien valinnassa on, että niiden avulla tutkimusongelmaan ja tutkimuksellisiin kysymyksiin saadaan vastaus, joten valitut menetelmät pitää perustella tutkimuskysymyksen kautta. Koska pyrkimys oli tavoittaa paikallista arkista ja siten hiljaista tietoa, sen saavuttamiseksi monimenetelmäinen etnografia oli luontevin ratkaisu. Haastattelut tai pelkkä osallistuva havainto eivät yksistään nähdäkseen voinee tuottaa riittävää aineistoa vesistösuhteesta ja paikan kokemuksesta, vaan lisäksi tarvitsin täydentäviä menetelmiä. Hirsjärven ja Hurmeen (2015, 32; 38–39) mukaan monet tutkijat suosivatkin monimenetelmäisyyttä, sillä täydentävät menetelmät kattavat tutkimuksen eri alueita ja ne laajentavat tutkittavan asian näkökulmaa, sekä voivat lisätä myös tutkimuksen luotettavuutta.

Etnografialla ei ole moninaisen historiansa vuoksi, sekä yhä muuntuvien muotojensa vuoksi vain yhtä määritelmää. Etnografian tekemisestä ei ole tunnetusti olemassa säännöstöä tai tarkkaa ohjetta tutkimuksen tekemiseksi, joten joustavana menetelmien ja tekniikoiden työkalurajana se tarjoaa mahdollisuuden hyödyntää luovuutta tutkimusta tehdessä. Metodologian yksi ominaispiirre onkin tutkimuksen ajalliseen ulottuvuuteen vastaavat toteuttamistavat, joihin esimerkiksi uudet keksinnöt ja yhteiskunnan muutokset tuovat oman lisänsä. Sen rooli on muuntua aikansa ja tutkijansa tarpeisiin (Hammersley & Atkinson 2007, 1–2.) Menetelmien käytössä olennaista on tilannekohtainen vaihtelu ja intuitioiden sekä uuden tiedon pohjalta toteutettavat suunnanmuutokset sekä improvisointi. Etnografian muuntuvuus tekeekin siitä käyttökelpoisen

ja joustavan työkalun tuottaa kuvailevaa kerrontaa. Etnografian toteuttamistavat vaihtelevat myös tutkimuskohteen mukaan ja saa variaationsa tekijälähtöisesti, joten ainutlaatuiset yhdistelmät muotoutuvat tekijänsä näköisiksi (Hammersley & Atkinson 2007, 1 sekä Koskinen-Koivisto & Hämenaho 2018, 16; Uusitalo 2020, 72). Antropologiassa etnografisen kenttätutkimuksen pyrkimys on tutkijan itsensä keräämä empiirinen aineisto, joka tuottaa tutkittavasta kulttuurista kokonaisvaltaisen ja järjestelmällisen vaikutelman. (Jouhki, Tenhunen ja Salmi 2022, 119–120).

Olen koonnut aineistoni monimenetelmäisesti, joten aineistoa voi siten kutsua multimodaaliseksi. Multimodaalisuus on varsinkin kielitieteissä ja semiotiikassa käytetty termi, jolla tarkoitetaan aineistojen moninaisuutta kuten kirjoitettua, puhuttua, visuaalisuutta ja ääntä yhdistelmänä. Multimedian hyödyntäminen kehittyneessä teknologiassa kuten internetissä ja tietokoneissa on tuonut erilaisten samalla kertaa läsnä olevina ja merkityksiä antavina aineistolajien samanaikaisesti käsittelemiselle uusia syitä (Ventola ja Kalterbacher, 2004, 2.) Monimenetelmäisyydellä tavoittelin antropologisen kenttätutkimuksen aineistoa ja siksi pyrin hankkimaan eri tiedonlajeja kokonaisuuden ymmärtämiseksi. Olen jakanut menetelmät ensisijaisiin ja täydentäviin

Antropologiseen kenttätutkimukseen on käsitykseni mukaan olennaisesti kuulunut aina tulkintani mukaan aineiston multimodaalisuus, vaikka termi ei ole antropologiassa käytetty. Antropologinen etnografia on koostunut varsinkin arkipäivän keskusteluista ja löyhästi strukturoiduista haastatteluista, ihmistoiminnan havainnointi, mutta usein myös esimerkiksi piirustuksia tai äänitallenteita. Varsinkin eri aineistojen tuottamat ristiriitaiset tiedot voivat olla tutkimuksen kannalta olennaisimpia, joten moninaiset aineistot ovat antropologiassa keskeisiä. Tutkittavasta alueesta saatetaan esimerkiksi kertoa suullisesti toista kuin miten se ilmenee muilla tavoin havainnoissa, josta syystä eri aineistolajien tuottama vertailu voi myös tuoda uudenlaista tietoa. (Jouhki, Tenhunen ja Salmi 2022, 121–122; 134–135.) Merkityksiä harvoin tuotetaan vain esimerkiksi pelkällä kielellä, joka korostuu kielitieteilijöiden mukaan varsinkin multimedian aikakaudella (esim. Lim Fei 2004, 51). Tästä syystä näin perusteet aineiston monilajisuudelle. Minusta oli myös kiinnostavaa päästä käytännössä kokeilemaan erilaisia menetelmiä, jotta voisin myöhemmin paremmin arvioida millaiset menetelmäyhdistelmät tuottavat vastaavien tutkimuskohteiden ymmärtämiseksi hyödyllisiä yhdistelmiä.

2.1 Kenttätutkimus ja kenttäpäiväkirja

Tutkimukseni käynnistyi esikenttätutkimuksella kesällä 2021, joka auttoi minua osittain laatimaan suunnitelman tuleville kenttäjaksoille ja valmistelemaan tutkimusta. Syksyllä 2021 osallistuin ensi kertaa kulttuuriympäristön tutkimuksen kursseille. Olin saanut kannustusta opintoihin osallistumisesta ollessani museologian harjoittelussa Jyväskylän yliopiston tiedemuseon Luontomuseolla kesällä 2021. Helena Lonkilan Kulttuuriympäristön tutkimuksen lähtökohtia kurssilla Kokkolan K.H. Renlundin museosta Kulttuuriympäristöammanuenssi Jouni Mustonen piti 9.11.2021 luennon aluevastuumuseoiden kulttuuriympäristötutkimuksesta vedenalaisen

ja vedenrajaisestä kulttuuriperintöön liittyen. Mustosen luennolla oivalsin, että olen itsekin Mustosen tapaan kasvanut veden äärellä ja tunnistin hänen kuvailuistaan niitä asioita ja kokemuksia, joita veden äärellä tällöin saatetaan pitää itsestään selvinä, jotka kuitenkin voivat olla muille vieraita. Tästä oivalluksesta ja luennosta inspiroitumisesta johtuen päädyin kohdentamaan ympäristösuhteen tutkimukseni nimenomaisesti vesistöihin.

Tutkimukseni kesti lopulta noin vuoden ja eri vuodenaajat huomioitiin tutkimuksessa. Tutkimuskentälläni olin yhteensä 90 päivää viitenä eri jaksona vuosien 2021 ja 2022 aikana. Lyhin jakso oli maaliskuussa 2022, jolloin olin Paavolassa kuusi päivää. Pisin jakso ajoittui heinä-elokuulle 2022 jolloin olin Paavolassa 33 päivää. Osiin jaetut kenttäjaksoni jakautuivat kaikille vuodenaajoille, joten aineistosta ilmenee täten vedenkierron vaihtelun kokemuksia ja vesistösuhteessa eri aikana ilmeneviä ja muuttuvia merkityksiä. Havainnointini kentällä oli usein osallistuvaa, eli pyrin ymmärtämään paikallista kulttuuria osallistumalla tutkittavieni ja heitä koskettavaan tavanomaiseen arkiseen elämään mahdollisimman paljon (esim. Hirsjärvi ja Hurme 2015, 37–38). Perustelu kenttätöiden pilkkomiselle oli ensi sijassa oma elämäntilanteeni, joka ei mahdollistanut antropologiseen tutkimusperinteeseen kuuluvaa pitkäjakoista tutkimuksen tekoa yhdessä osassa. Toisena perusteena ovat Suomen neljä vuodenaikaa. Koin, että tutkimuksen ajoittaminen vain yhteen vuodenaikaan ei tuota tietoa paikallisesta vesistösuhteesta olennaisesti vaan se todennäköisesti tuottaisi tietoa vain esimerkiksi vain yhden vuodenaikan vesistösuhteesta.

Koska tutkimuksen teko nivoutui osaksi muuta elämääni ja kenttätöitä olivat eri mittaisissa pätkissä, en kentällä ollessani tehnyt vain tutkimustani. Tapasin esimerkiksi Paavolassa ja lähiseuduilla asuvia sukulaisiani, opiskelin ja tein osa-aikaista etätöitä toimeentuloni järjestämiseksi. Esihenkilöni kanssa sopimalla sain tehdä työtä tavanomaisia järjestelyitä poikkeavasti Jyväskylää ja sen lähiympäristöjä kauempaa. Täten työsuhteeni mahdollisti minulle muutaman pidemmän kenttäjakson ilman taloudellisia haasteita, ylipäänsä opintojen jatkamisen töiden ohella, sekä tutkimukseni rahoittamisen. Lisäksi etätöitä mahdollistivat minulle myös syntyperäisyyteen yhdistyvän kotiseutuyhteyden vahvistamista, sekä aiempaa runsaampaa mahdollisuutta viettää aika perheeni ja sukulaisten kanssa.

Henkilökohtaisen ja tutkijan roolin erottaminen toisistaan ei ollut aina yksiselitteistä ja se vaati minulta jatkuvaa itsereflektiota niin kentällä ollessa kuin työtä raportoidessani. Koen kuitenkin, että paikkakunnalla asuminen omaa henkilökohtaista arkeani yhdistäen toi minulle paikallisuutta ymmärtävää kokemusta Paavolassa asumisesta. Koska tein etätöitä, en kuitenkaan voinut kokea työmatkojen vaikutusta ja olin työyhteisön osana Paavolan ulkopuolella. Työtehtäväni olivat tutkimuksenteon aikaan valtakunnallisen kiinteistöhuollon asiakaspalvelun moninaisia 24/7 työajan tehtäviä, joten toisaalta olin jatkuvasti yhteydessä kollegoihin ja asiakkaisiin valtakunnallisesti.

Eläessäni arkea paikallisten keskuudessa ja sukuni kotiseudulla minun oli kuitenkin mahdollista saada käsitys, miten esimerkiksi työarjen ajankäyttö voi kuitenkin vaikuttaa paikkakokemuksiin ja välimatkoihin toisella tapaa kuin esimerkiksi kesämökillä ollessa. Ajatus siitä mikä

on kaukana tai lähellä on tilannesidonnaista ja subjektiivista ja riippuvaista ajankäytön jakautumisesta. Asumukseni perikunnan omistamassa kiinteistössä oli pääosin puulämmitteinen ja pihatöihin kuuluivat esimerkiksi puiden kantaminen liiteristä, lumenluonti ja nurmikon leikkuu. Tutkimuksen edetessä ymmärsinkin, että tällä tavoin saatu tieto arjen rakentumisesta oli itseasiassa tutkimukseni kannalta hyvin merkityksellistä. Sain siten käsityksen, miten paikalliset käyttävät vuorokauden tunnit, miten heidän päivänsä muodostuvat ja mihin he käyttävät eniten aikaa arjessaan.

Kenttäpäiväkirjani olivat pieniä kämmenen kokoisia vihkoja, jotka olivat helppo pitää mukana taskussa tai käsilaukussa. Kirjoitin kentällä lyhyitä muistiinpanoja vain, jos olin muiden seurassa tai sitten en välttämättä kirjoittanut kentällä tapahtumien aikaan kuin muutaman virkkeen. Tilanteesta poistuttuani kirjoitin joko heti tai myöhemmin samana päivänä keskittyneesti päivän aikana kokemani asiat. Kirjoitin ylös myös muuta tapahtumia, jotka vaikuttivat kokemuksiini tai mitä muuta olin päivän aikana tehnyt ymmärtääkseni ja muistaakseni myöhemmin mitkä tekijät ovat voineet vaikuttaa asioiden tulkintaan tai kerättyihin havaintoihin, sekä havainnollistaakseni miten kenttätöskentelyni muotoutui.

Toisinaan koin ajoittain kirjoittamisen olevan itselleni liian hidasta ja ilmaisuni rajoittavaa, josta syystä päädyin puhumaan koettuja tapahtumia ja ajatuksiani tapahtumista ääninauhurille yksityisesti. Nauhurin etuna oli myös jälkikäteen se, että äänestäni on kuultavissa myös mieleni ja kerron nauhalle vapaammin myös muita olennaisia seikkoja, kuten mitä olin tekemässä, sillä hetkellä kun aloitin nauhoituksen. Nämä avustavat minua myös itsereflektioon. Nauhoituksen kuunteleminen oli toisaalta jälkikäteen työlästä ja niiden hyödyntäminen tutkimuksessa edellytti olennaisten asioiden kohdalla muistiinpanojen kirjaamista jälkikäteen tekstimuotoon.

2.2 Teemahaastattelut ja kentän keskustelut

Haastattelu on luonteeltaan roolitettu ja ennalta sovittu, tutkijan alullepanema ja ohjaama tapaaminen, johon sisältyy tutkittavan motivointia. Haastattelu on sosiaalinen menetelmä ja ainutkertainen vuorovaikutustapahtuma, jossa tutkijan tehtävä on välittää kuva haastateltavan ajatuksista luottamusta herättäen. Tiedonkeruu suunnataan siihen, mikä tutkijaa kiinnostaa. Haastattelut muotoutuvat väistämättä tutkijan todellisuuskäsityksen kautta ja tutkija lähestyy haastattelutehtävää siten epäsuorasti tai suorasti. Haastattelutapahtuman huolellisesta suunnittelusta ja valmistautumisesta huolimatta jokainen haastattelutilanne on yllätyksellinen. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 41; 43; Hämeenaho, Koskinen-Koivisto, Mäkinen ja Väkeväinen 2022, 195.)

Toteutin haastattelut puolistrukturoituina teemahaastatteluina kenttätöiden edetessä. Teemahaastattelussa kaikkia tutkittavia yhdistää jokin yhteinen kokemus, joka tutkimuksessani oli kokemus lähiympäristön vesistöistä ja vesialueiden äärisistä ympäristöistä pitkällä aikavälillä

ja paikkakunnalla asuen. Haastattelun aihepiirit olivat kaikille tutkittaville samat, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys vaihtelivat tilanteesta riippuen. Haastattelua ennen olin myös tähdentänyt tutkittaville, että haastattelurungon kaikista aihepiireistä ei välttämättä tarvitse syntyä keskustelua. Tutkimuksen haastateltaviksi pyrin saamaan erityisesti kauan tai koko elämänsä alueella asuneita aikuisia henkilöitä, sillä tutkimuksellinen kiinnostus kohdistui paikallisen elämänhistorian huomioivaan vuorovaikutukselliseen suhteeseen. Hyödynsin haastattelutilanteissa etnografisilla menetelmillä tekemiäni havainnot osana keskustelua. Se tarkoittaa, että esimerkiksi esitin haastateltavalle jonkin tekemäni havainnon tai muun muassa pohdin ääneen jotakin Paavolassa kokemaani.

Haastateltavat hankittiin lumipallo-otannalla, sekä arvioimalla haastateltavien soveltuvuutta ennakoon keskustelemalla heidän kanssaan, tai muulla tavoin hankkimalla yleisesti saatavilla olevaa tietoa haastateltavista. Haastateltavien valinnassa merkityksellistä oli, että heillä oli jotakin omakohtaista kerrottavaa suhteestaan alueen vesistöihin ja että he olivat kiinnostuneita keskustelemaan niistä kanssani. Haastateltavien valinnassa kiinnitin erityistä huomiota siihen, että heillä olisi syventävää, mutta toisaalta omakohtaista ja toinen toisistaan erilaista kerrottavaa tutkimuskysymykseen. Lumipallo-otannalla tarkoitetaan avainhenkilöiden johdattamista toisen informantin luokse. Grönfors (1982, 73–74) kuvaa avainhenkilöiden merkityksen olevan kenttää avaavaa, sillä hänen esittelemään tutkijan pääsy kentälle helpottuu usein merkittävästi ja haastattelut mahdollistuvat. Haastattelutilanteissa hyödynnettiin suoria ja epäsuoria menetelmiä. Epäsuorat menetelmät olivat esimerkiksi kuvien tai karttojen katseleminen yhdessä kuvaelisitaatiota hyödyntäen (engl. photo elicitation) ja haastateltavan muun toiminnan kuten haastattelun ympäristöön ja kysymyksiin reagoimisen huomiointi haastattelutilanteissa. Suoria menetelmiä haastatteluissa olivat selkeät kysymykset.

Käsitykset sopiviksi katsotuista haastateltavista ja tutkittavista myös poikkesivat joiltain osin oman ja tutkittavieni näkemyksistä. Sopivina ja parhaimpina tutkittavina pidettiin esimerkiksi sellaisia, jotka ovat perehtyneet aiheeseen jo valmiiksi, tai jotka olivat valitettavasti ja paikallisten suureksi harmiksi edesmenneet. Huomioin paikallisia ehdotuksia ja tein harkittuja kompromisseja haastateltavista oman pohdinnan perusteella. Haastateltavaksi valikoitui ja järjestyi lopulta kuusi yli 30-vuotiasta henkilöä, joista kolme oli miehiä ja kolme naisia. Kuuden varsinaisen haastateltavan lisäksi keskustelin lisäksi usein erään vuonna 1930 syntyneen Paavolassa vuodesta 1947 lähtien asuneen naisen elämänhistoriallisista arkipäivän kokemuksista. Neljä kuudesta haastateltavasta olivat syntyneet 1970-luvulla, yksi vuonna 1968 ja yksi vuonna 1946. Kaikki haastatellut asuvat joko kokoaikaisesti tai vähintään osavuotisesti Paavolassa. Haastateltavien kanssa sovittiin mahdollisuuksien mukaan haastatteluiden tekemisestä heille merkityksellisten vesialueiden äärellä. Kolme haastattelusta toteutettiin talvella, joista kaksi toteutettiin sisätiloissa. Sisällä tehdyistä talvihaastatteluista toiseen kuitenkin yhdistettiin lähialueen tarkastelua ulkoa käsin, ennen varsinaiseen haastatteluun ryhtymistä.

Yksilöhaastatteluiden lisäksi keskustelin kentällä paikallisten kanssa ilman henkilötietoja talentamatta ryhmä- ja yksilötilanteissa, jotta tutkimuskysymykseen saataisiin mahdollisimman kattava ja paikallisten keskuudessa yleisesti tunnistettava tulkinta. Yleiset keskustelut myös

toimivat haastateltavien antamia tietoja vahvistavina, korjaavina tai niistä eriävinä näkemyksinä. Julkiset keskustelut olivat luonteeltaan avoimia haastatteluita, eli aihe oli väljä ja aiheiden välillä siirtyminen tapahtui haastateltavan ehdoilla (Hirsjärvi ja Hurme 2015, 46).

Joistakin julkisista keskustelutilaisuuksista ilmoitin ja sovin etukäteen, mutta tein myös satunnaista ja suunnittelematonta havainnointia. Järjestin yhden keruun paikallisessa kahvilassa pop-up tapaan säännöllisesti järjestettävällä hävikkiruokalounaalla vapaaehtoistyötä tekevien kahvilanpitäjien avustamana. Muut suunnitellut keruut olivat paikallisten kontaktieni kanssa tekemiäni rentoja kesäretkiä paikallisille vesialueille. Retkien yhteydessä tarjosin omakustanteisesti pientä syötävää ja juotavaa. Retkikohteet valikoituivat osallistujien yhteisellä päätöksellä, suuntautuen sellaisiin ympäristöihin, jotka olivat vähintään yhdelle paikalliselle osallistujalle entuudestaan tuttuja. Retket tehtiin muutaman henkilön ryhminä, jotta havainnointi ei olisi liian haasteellista. Isoissa seurueissa on vaikea kiinnittää huomiota yksittäisten ihmisten toimintaan ja havainnoida kokonaisuutta samanaikaisesti.

2.3 Tutkimuskentällä kulkeminen

Käveleminen ja eri tavoilla kentällä kulkeminen muodostui tutkimuksen kannalta keskeiseksi piirteeksi tutkimuskohteen ollessa vesialueet ja suhde niihin. Tim Ingoldin ja Jo Lee Vergunstin (2014, 5) mukaan liikkuminen ja esimerkiksi kävely ovatkin itsessään tietoa lisääviä. Mikäli olisin valinnut vesistösuhteen osaksi vain suhteen Siikajokeen – joka on helpommin saavutettavissa kuin Paavolan kaikki vesialueet – olisi kulkemisessa jäänyt vähäisempään osaan kulkuvälineiden, saavuttavuuden ja kulkemiseen käytetyn ajan tai kulkureitteihin liittyvät havainnot ja huomiot.

Kylässä kulkiessa pyörä on henkilöauton lisäksi ehdottoman hyödyllinen. Koska en voinut tuoda omaa pyörääni kentälle, sain naapurilta sellaisen lainaksi. Toin myös omat suksetni mukaan toisella kenttäjaksollani, joten pystyin hankkimaan kokemuksia myös hiihtäen. Koska koirani oli mukana tutkimuskentällä, päivittäiset koiran kanssa ulkoilut olivat myös osa kulkemiskokemuksiani. Koiranulkoiluttajat saavatkin kulkiessaan ympäristöistään paljon sellaista informaatiota, joka muutoin ei ehkä tulisi hankittua. Osaltaan on kyse koiran aistien ja reaktioiden mukaan tulemisesta osaksi jaettua kokemusta. Koiran kautta voidaan havaita sellaisia asioita, jotka muutoin olisivat jääneet oman kokemuksen ulkopuolelle.

Hyödynsin Ingoldin ja Vergunstin toimittama *Ways of walking and practise on foot* (2014) teosta orientoimalla kiinnittämään huomiota, miten liikun ja mitä koen tai tunnen liikkuessani tutkimuskentällä. Uusitalo (2020, 67) huomauttaakin, että etnografialle tyypillinen kävely ja kulkeminen jää usein tiedonmuodostuksen ulkopuolelle. Pyrinkin hankkimaan moninaista tietoa, jotta ymmärtäisin miten ja miksi paikalliset kulkevat eri alueille ja miten liikkuminen yhdistyy arjen välttämättömiin osatekijöihin, kuten työssäkäyntiin tai kodin ylläpitämiseen. Pohdin myös aikaa ja rahaa kulkemiseen liittyen.

Ajankäyttö, kulkuvälineet ja matkan hinta ovat olennaista tietoa, sillä useimmat Paavolan vesialueet eivät ole lyhyen tai helpon kävelymatkan päässä. Vesistösuhteen ymmärtämisessä olennaista oli myös saada tietoa, miten niiden äärelle päästään ja millaisia mahdollisia kulkeamiseen liittyviä kannustimia tai esteellisyyksiä vesistösuhteen rakentumiselle on. Tehdessäni tutkimusta eri vuodenaikoina, kiinnitin myös huomiota, miten ne vaikuttavat omaan ja kylälaisten tapaan kulkea eri alueilla. Kävellessä saatoin myös kysyä havainnoistani paikallisilta ja heidän vastauksensa antoivat minulle paitsi uutta tietoa ympäristöstä, mutta myös paljastivat minulle mitä he siitä tiesivät tai millaisia havaintoja he tekevät ympäristöstään.

2.4 Aistitieto osana tiedonmuodostusta

Kieli on rajallinen ilmaisumuoto. Eri taustaisten henkilöiden, sekä eri kieli- ja kulttuuriryhmien sanastoissa merkitykset ja sisällöt myös vaihtelevat ja saavat moninaisia merkityksiä. Ihmiset kuten muutkin eläimet saavat tietoa ympäristöstään aistien avulla, jota sitten omien kykyjemme, erikoistaitojemme, intressiemme ja mielenkiintojemme mukaan välitämme muille. Aistimuksellisuus on olennainen osa oppimista, ymmärtämistä ja muiden elämien kuvaamista (Pink 2009, 7).

Aistien mukaan ottaminen osaksi etnografiaa voi laventaa ymmärrystä ympäristön ja maiseman kokemuksesta ja toimia yhtenä tiedon tuottamisen muotona, sillä se huomioi tekijöitä, joita ei välttämättä ole aiemmin tiedostettu tai tulkittu (Rinne, Kajander ja Haanpää 2020, 7; Koskinen-Koivisto ja Lehtovaara 2022, 237–238). Esimerkiksi sanattomia itsestäänselvyyksiä tai vaikeasti sanoin kuvailtavia asioita, joita näkö, kuulo-, haju-, maku- ja tuntoaistien kautta on koettu (aistimuistot) tai koetaan siinä hetkessä (Koskinen-Koivisto ja Lehtovaara 2022, 237). Vikman (2010, 193) toteaa, että eri aistein koettu ympäristö antaa mahdollisesti erilaisen kokemuksen.

Aisteihin liittyvät keskeisesti myös affektit. Ne voidaan tiivistää yleistyneesti tiedostettujen tunteiden esiasteiksi ja ruumiillisiksi tuntemuksiksi, jotka usein vaikuttavat ja ohjaavat ihmisiä tiedostamattomasti ja vaikuttavat tunteisiin. Affekteihin huomiota kiinnittämällä voidaan lisätä ymmärrystä tutkittavien tunneilmaisusta, aineellisen ympäristön kokemisesta ja ruumiillisesta tiedosta, sekä miten jokin tila tai ilmapiiri vaikuttaa ei-tiedostetusti. (Rinne, Kajander ja Haanpää 2020, 5–8.)

Aistitiedon ja affektien havainnointia otettiin mukaan, jotta ympäristöstä saatavan tiedonmuodostus ei olisi pelkistynyt vain visuaaliseen havaitsemiseen. Kuvat ovat nykyisyydessä voimakas ja jossain määrin myös ylikorostettu osa jokapäiväistä elämää ja arkea. Visuaalisuus vie ehkä jossain määrin liikaakin pois huomiota muista aistimuksellisista kokemuksista ja moniaistisesta tiedon muodostamisesta ja ruumiillisista kokemuksista. Aistien ja ruumiillisten kokemusten tuottamaa tietoa havainnoitiin siten kuin osasin osana kenttätyöskentelyä ja aistimukset otettiin osaksi haastatteluita.

Sarah Pinkin (2009, 29) mukaan aistien mukaan ottamalla etnografialla voidaan myös saada tietoa siitä, miten ihmiset muodostavat paikkakäsityksiä. Tuntemuksia ja aistitietoa ymmärtämään pyrkivällä otteella voidaan siten yrittää luoda ymmärrystä sellaisista kokemuksellisista vaikuttimista vesistösuhteeseen, jota tutkittavat eivät itsekään ole välttämättä tiedostaneet, ainakaan sanallistettavaan muotoon. Toisaalta jonkin suljetumman ryhmän tietoa ja kokemuksia voidaan siten pyrkiä tekemään näkyväksi myös muille. Moneen Paavolan vesialueen ympäristöön vaikuttikin liittyvän kehollisuus ja monien aistien samanaikainen käyttäminen. Paavola on hiljainen ja rauhallinen maaseutukylä, joten luonnossa liikkujan on mahdollista saada ympäristöstään paljon moniaistista tietoa ja yhteyden kokemusta muuhun luontoon. Esimerkiksi nykypäivänä linnut ovat alueella näkyvin ja kuuluvuin eläinryhmä, mutta alueella voi saada varsinkin näköhavaintoja monista muistakin luonnonvaraisista eläimistä. Kohtaamiset tuottavat omanlaisiaan tuntemuksia, kuten iloa tai jännittyneisyyttä. Menneisyydessä paikallisten ihmisten ympäristökokemuksiin on usein yhdistynyt moninaisempia tekijöitä, kuten moninainen fyysinen ja aistimuksellinen vuorovaikutus viljan, karjan ja hevosten kanssa osana maatalouselämää.

Tutkimuksessani moniaistisuus näkyi havaintojen tekemisessä ja omakohtaisten kehollisten ja aistimuksellisten huomioiden merkille panemisessa. Haastattelutilanteissa aistitietoa saatiin joissakin tapauksissa suorina kuvauksina tai jaettuina kokemuksina. Toisinaan aistitieto ei ollut merkittävässä osassa keskusteluita, mutta litteroidessa saattoi tulla uusia, epäsuorasti ilmaistuja löydöksiä. Valokuvia katsellessa tai tutkimuskentällä myöhemmin kulkiessa saattoi jokin aiemmin koettu herättää aistimuksellisen muiston tai havainnon, joka oli yhdistettävissä aiemmin koettuun. Kun ilmiö tunnistettiin tiedonkäsittelyn tasolla, se oli mahdollista kuvailla myös sanallisesti: esimerkiksi miten kosteassa maaperässä fyysisesti liikkuminen haastaa kulkijaa, sillä se vaatii hyvin usein kokonaisvaltaista kehollista ponnistelua. Varsinkin kuulo, haju ja tunto kertovat mistä suunnasta tuulee. Vaikkakin se on myös silmin nähtävissä, esimerkiksi sateella. Näiden tunnistamisella on merkitystä esimerkiksi siihen, mihin suuntaan ulkoillessa kannattaa liikkua, jos ei halua vaikkapa hiihtää tuulta vastaan tai kohdata liiemmästi hyönteisiä liikkeessaan.

Haastateltaville oli ennakkoon kerrottu, että tutkimuksessa kerätään aistitietoa ja heitä kannustettiin jakamaan aistikokemuksiaan. Haastateltavat toivat omia aistikokemuksiaan ja aistimuksellisia muistojaan osaksi haastatteluita siinä määrin kuin se tuntui heistä luontevilta tai vuorovaikutustilanne sen mahdollisti. Osa haastateltavista kuvaili omia tuntemuksiaan ja aistimuksiaan vesialueiden ympäristössä havainnollistaen kokemuksiaan. Havainnoin haastateltavien haastattelun aikaista käyttäytymistä myös esimerkiksi kehonkielen kautta. Joistain kysymyksiin saaduista toteamuksista pystyttiin ymmärtämään, miten paljon vastaaja hyödynsi kehoaan ja aistejaan luonnonympäristöissä liikkeessa, mutta saattoi pitää tapaansa toimia itsestään selvänä. Esimerkiksi upottavilla alueilla tai virtaavassa vedessä liikkeessa tarvitaan ruumiillista tietämistä, jotta kumisaappaan juutuessa tai virran vietäväksi joutuessa voidaan vielä pelastautua. Tällainen tieto on keskeistä, sillä tutkimuskenttä on maastoltaan soinen ja virtaava joki kulkee asutuksen lävitse.

Kenttätyöskentelyssä pyrin olemaan avoinna omille kehollisille aistimuksilleni keskittyneesti ja reflektoin kokemaani siten kuin osasin. Aisteihin syventyminen syvensi kentän kokemusta. Toisaalta se myös raskautti kenttätyöskentelyä, sillä jatkuva itsetietoisuus kehollisuudestaan ja ympäristön datavirta myös kuormittivat.

2.5 Kuunteleva kävely äänien maisemissa

Aistitiedon keruussani korostui äänimaiseman havainnointi. Erään kahvipöytäkeskustelun aikana havaitsin, miten keskustelukumppanini kiinnostavat runsaasti huomiota äänimaailmaan arjessa. Kun esimerkiksi huomautin, että maaseudulla on hiljaista, seurueeni jäsenet alkoivat kertoa mikä kaikki on aiheuttanut heidän mukaansa häiritsevää melua. Yksi sellainen oli tuuletusaukosta johtuva humina. Maaseudun äänimaisema on monella tapaa rikasta ja kuuloaistia on mahdollista hyödyntää pitkienkin etäisyyksien kantamalla erityisesti monin paikoin Pohjanmaalla, jossa tasainen maasto ja paikoin pitkällekin jatkuvat puuttomat alueet kantavat tuulen mukana ääntä kauas.

Omien kokemusteni mukaan kaupunkialueilla ja maaseudulla äänien havaitsemisessa ja erottelemisessa on selkeä ero, sillä kaupungeissa ääniä on yleensä jatkuvasti moninaisemmin. Tällöin havaintojeni mukaan yksittäiset ja kauemmat äänet voivat myös kasautua, jolloin äänien eritteleminen on haastavaa tai mahdotonta. Kerrostuvat äänet voivat myös sulkea pois yksittäisiä pieniä ääniä, jotka saattaisivat vähempiäänisessä ympäristössä kiinnittää huomion. Tällainen esimerkki on hyönteisten äänet, joihin me ihmiset yleensä kiinnitämme huomiota yöllä silloin kun haluamme nukkua. Kaupungeissa ihmisisten ja koneiden tuottamista äänistä hiljaisia tiloja on myös maaseutua vähemmän saatavilla. Maaseudulla muiden kuin ihmisten, esimerkiksi pienten lintujen äänet tai kasvillisuuden äänet tuulen niitä liikuttaessa, voi havaita paremmin kuin kaupungeissa.

Paikallisissa keskusteluissa korostuikin usein tuulen suunta tuoksujen ja äänien välittämisessä ja paikkakokemuksissa. Tuulella oli oma osansa siihen, oliko jokin ympäristö hiljainen tai kantautuiko sinne ääniä. Tutkittavat tekivät tuulen vaikutuksesta maisemakokemukseen myös muita huomioita, sillä tuuli voi liikutella ympäristön muita elementtejä. Useissa keskusteluissa nostettiin esille vedenpinnan liike, irtolumen tai esimerkiksi kasvillisuuden liike osaksi maisemakokemusta. Käsittelen tarkemmin huomioita analyysissäni. Tuulihavainnoissa yhdistyi äänen ja liikkeen yhtäaikaista havainnointi, joka oli mielestäni tutkimuksellisesti erityisen kiinnostava löydös.

Ääni- ja äänimaisemien tutkimus on yksi aistitutkimuksen kasvava osa-alue. Sitä on jo hyödynnetty mm. melu- ja hyvinvointitutkimuksissa, sekä kaupunkisuunnittelun ja tilojen akustiikan suhteen. On tunnistettu, että äänimaisemat myös muuttuvat, joten on tullut tarvetta tallentaa maisemia, jotka katoavat ääniltään (Uimonen, Kytö ja Ruohonen 2017). Kuulevalla

ihmisellä on mahdollisuus, mutta ei aina tarve tai kykyä muodostaa sisäisesti henkilökohtaisen ja osittain myös kulttuurisesti jaettu tietopohjan ympäristön äänistä. Äänetkin välittävät tulkittuina tietoa ja merkityksiä. (Uimonen 2011, 47.) Toisaalta ääniä ei omakohtaistenkin kokemusten perusteella koeta aina tarvetta merkityksellistää tai selittää, jolloin ne voivat olla luonteeltaan myös affektiivisia, eli esitiedollisia tunteita ja tuntemuksia. Useimmiten äänet vaikuttavat aiheuttavat jonkinlaisen reaktion, joka voi henkilöstä ja tilanteesta riippuen olla reaktiotaltaan vaihteleva.

Kuuntelukävely on jo yli 30 vuotta käytössä ollut äänimaiseman tutkimuksen metodi, jossa pyrkimyksenä on saada sille osallistuvat kuuntelemaan ympäristöään keskittyneesti ja kiinnostumaan siitä, ja jossa keskeinen kiinnostuksen kohde on ihmisen suhde ympäristöön (Vikman 2010, 190; Vikman 2010, 192; Uimonen 2011, 49). Kävelyn aikana voidaan kysellä kysymyksiä ääniin liittyen, kuten äänen alkuperää tai mitkä äänet koetaan miellyttävinä. Kävely voidaan tallentaa erilaisilla välineillä, jolloin myös käytettyjen välineiden ominaisuudet vaikuttavat kerättyyn aineistoon, mutta tallennus ei ole välttämätön. Tallennus kuitenkin myös mahdollistaa äänien uudelleen kuuntelun, ja silloin siitä voidaan poimia myös lisää havaintoja jälkikäteenkin. (Uimonen 2011, 49–51).

Kuuntelukävely voidaan toteuttaa eri tavoin, mutta merkittävin ero lienee perehtymiseni perusteella sillä, miten tutkija tai muu kävelyn suunnittelija vaikuttaa metodiin ja havaittaviin ääniin. Äänikävely (soundwalk) on etukäteen suunniteltu tuomalla reitille akustista sisältöä, mutta kuuntelukävely (listening walk) on olemassa olevan ympäristön sellaisenaan ilmenevien äänien havainnointia (Vikman 2010, 191). Toteutin tutkimuksessani nimenomaan jälkimmäistä tapaa. Ensimmäisiä kuuntelukävelyjä tein itsenäisesti sekä kävellen että hiihtämällä joulukuussa 2021 aloittamallani kenttäjaksolla. Kävelyyn yhdistyi mukaan liikkeestä syntyvät äänet, joka Vikmanin (2010, 195–196) mukaan mahdollistaa myös kuulokulman vertailun, tarkistamisen ja uudistamisen.

Tallensin muutaman yksittäisen reitin tai tapahtuman aikana äänimaisemaa ollessani yksin. Hyödynsin hiihtäessä tehtyä äänimaiseman tallennetta tulkitessani vuodenajan ja tuulen vaikutusta ympäristön kokemiseen. Hyödynsin myöhemmin äänikävelyllä omaksumaani ympäristön äänille herkistymistä tutkittavieni kanssa kentällä kulkiessa, sekä osana tutkimuskenttäni aistimellista ymmärtämistä. Havaintsin kuuntelukävelyiden ja kuulemaan keskittyessä, että paikallisessa ympäristössä ääniin keskittyminen syventää kokemusta ja lisää merkittävästi ymmärrystä siitä mitä paikallisissa ympäristöissä tapahtuu tai keitä on läsnä. Äänet välittävät monia tietoja, joista osa on pelkästään arkisen selviytymisen tai käytännön tietotaidon kannalta olennaisia. Esimerkiksi vesillä liikkua virtapaikan ennakkoon kuuleminen, uppoavan saappaan mullahduksen tai jään varoittavan nasahduksen kuuleminen on hiljaista käytännön tietoa, joka lisää kuulijan turvallisuutta tai oikea-aikaista reagointia. Metsästäjille ja lintutarkkailijoille äänihavainnot ovat olennaista sisältöä. Kun ympäristö oli muutoin hiljaisempi, myös oman kehon ja oman liikkeen aiheuttamia ääniä oli helpompi kuulla. Se toi myös oman kokemukseni mukaan tiiviimmän yhteyden omaan kehoon, sekä ympäristöön, jossa ääniä kuuntelin.

Vuodenaikojen vaihtelu toikin kiinnostavasti kullekin vuodenajalle ominaisen luonnon äänimaiseman, sekä ihmisten muuttuvan toiminnan ympäristössä äänien kautta aistittavaksi. Ääniin reagoimisen seuraaminen tai niistä keskustelu lisäsi ymmärrystä siitä, miten merkityksellinen osa vesialueisiin yhdistyvä äänien tuntemus on osa vesistösuhdetta. Ihmisten äänin aistittava toiminta vesialueilla kertoi myös vuodenaikojen mukaan muuttuvasta vesistösuhteesta ja veden ääreisestä toiminnasta. Se millaisia havaintoja äänien perusteella tehtiin luonnosta, kuvasi myös vesialueisiin huomion ohjautumista. Ympäristön äänet ovatkin tilapäisempiä ja kevyempi osa maisemaa kuin fyysinen ympäristö ja äänet välittävät erityisesti tietoa toiminnasta (Vikman 2010, 194).

2.6 Visuaaliset aineistot ja kuvaelisitaatio

Saapuessani ensimmäisen kerran tutkimuskentälle, eräs tutkittava luovutti minulle Maanmittauslaitoksen tuottamia vanhoja paperikarttoja alueelta. Niistä tutkimukseni maantieteellisen rajauksen vuoksi vuonna 1953 painettu Luohua- karttalehti oli hyödynnettävissä. Sen aineisto on kerätty vuosina 1947–1948 ilmakuvauksella. Sain oletettavasti kartat siksi, että yrittäessäni keskustella alueista ja sijainneista emme löytäneet erään paikallisen kanssa helppoa tapaa havainnollistaa aluetta. Minä olin tottunut katsomaan puhelimen sovelluksesta paikkoja, mutta hänelle älypuhelimien käyttö ei kenties ollut niin tuttua.

Karttalehdestä itselleni oli aluksi monimutkaista etsiä kohteita, sillä olin tottunut käyttämään sovellusten hakutoimintoja, jotka vievät suoran kohteelle. Google Maps myös laatii reittiehdotuksen kohteelle. Isoa paperikarttaa tarkastelemalla ei ollut myöskään mahdollista käyttää zoomaustoimintoja tai erilaisia karttatasoja, toisin kuin sovelluksissa. Paperinen kartta on myös herkkä maaston olosuhteille eikä niin kätevä oman sijainnin ja suunnan tarkasteluun. Kun tutkimme karttaa yhdessä muutaman paikallisen kanssa, havaitsin etten osaa lukea kartan tarjoamaa informaatiota. Kartan merkit ja pienet numerot eivät avautuneet minulle. Minulle kerrottiin sellaista luettavaa tietoa, johon en ollut aiemmin lainkaan perehtynyt, kuten kiinteistötunnukset. Kenttätöissä tarkastelin karttalehteä vesistöjen paikkojen osalta puhelimen sovelluksen kanssa usein rinnakkain. Koska alueella on vain vähän vesistöjä, pystyi niitä käyttämään maamerkkeinä paikannusta tehdessään. Vanha kartta myös havainnollisti, millaisia vesistöt olivat olleet ennen kuivatuksia. Sovelluksista pystyi katsomaan vain nykyisen olomuodon.

Osittain edellä kuvatun tapahtumaketjun takia halusin hyödyntää tutkimuksessa paikallisia tai paikallisista alueista kertovia visuaalisia materiaaleja aineistonhankinnan osana. Päädyin valikoimaan kenttäjaksoille mukaan valokuvaelisitaatio menetelmän (engl. photo elicitation) yksinkertaisena toteuttaa. Menetelmän ideana on, että tutkija voi pyytää tutkittavia ottamaan kuvia tai hän voi saada niitä tutkittavilta, tai kuvalliset aineistot ovat tutkijan tarjoamia ja yhdessä tarkasteltuja (esim. Bignante 2010,2; Bennet 2014; ks. myös Hänninen 2022, 232). Käänteentekevää on miten tutkittavat reagoivat kuviin, miten he tulkitsevat niitä tai kuinka he esimerkiksi tuntevat tai käyttäytyvät kuvien äärellä (Bignante 2010, 2).

Taustalla on fysiologinen perusta, jonka mukaan aivojen kuvia käsittelevät osat ovat evolutiivisesti vanhempia kuin verbaaliset osat, jonka vuoksi kuvien mukaan ottaminen osaksi voi syventää haastattelua. Se voi myös tuoda esille erilaista tietoa kuin verbaaliset menetelmät. (Harper 2002, 13; Hänninen 2022, 232.) Valokuvaelisitaatio käyttäminen on paitsi menetelmä, myös analyytin työkalu. Valokuvat ovat useimmin käytettyjä visuaalisia elisitaation työkaluja, mutta Douglas Harper (2002, 13) huomauttaa, että mitä tahansa visuaalisia tuotoksia kuten maalauksia, sarjakuvia, mainostauluja tai esimerkiksi graffiteja voidaan hyödyntää elisitaatiossa. Omassa aineistossani hyödynsin jonkin verran olemassa olevia valokuvia, mutta merkittävien osa olivat erilaiset kartat joko paperilla tai mobiilipuhelimessa, josta syystä käytän raportoidessani jatkossa termiä *kuvaelisitaatio*.

Hyödynsin menetelmää myös sattumanvaraisissa kohtaamisissa haastatteluiden ulkopuolella. Esittelin esimerkiksi karttoja tai näytin omia tai muiden ottamia kuvia alueelta, sekä saatoin valokuvata yhdessä informantin kanssa osana maastoretkeä ja seurata tilannetta. Aina itse kuvaa ei tarvittu kuvista keskustelemiseksi, joskus riitti maininta kuvatyypistä. Joidenkin tapaamisten jälkeen jotkut informanteistani antoivat minulle myös yhteisellä retkellä ottamia kuviaan katsottavaksi, tai keskustelimme kuvista, joita olin ottanut heistä. Haastattelutilanteissa myös mielikuvituksen kameran käyttäminen tuli joissakin tapauksissa esille, kun haastateltava kuvaili ilman konkreettista kameraa mitä hänen tekisi mieli juuri nyt ympäristössä yhdessä ollessamme kuvata.

2.7 Tutkimuseettiset ratkaisut, aineiston käsittely ja tietosuoja

Tutkimuksessa noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvää tieteellistä käytäntöä. Omassa tutkimuksessani se käytännössä tarkoittaa, että hankin tarvittavat tutkimusluvut ennen tutkimuksen aloittamista ja laadin suunnitelman aineiston loppukaarelle, ilmoitin tutkimuksen aloittaessa ja raportoidessa merkitykselliset sidonnaisuudet, tein tutkimusta rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti tutkimuksen kaikissa vaiheissa, kunnioitin muiden tutkijoiden tekemää työtä ja tuloksia, sekä noudatin tieteelliselle tiedolle asetettuja vaatimuksia suunnittelussa, raportoinnissa ja tallennuksessa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6-7). Noudatin luonnollisesti myös Jyväskylän yliopiston tutkimuseettisiä ohjeita (Jyväskylän yliopisto 2021) tarkoittaen erityisesti, että viittaan ja siteeraan oikein sekä otan selville ja merkitsen tekijänoikeudet oikein.

Hirsijärven ja Hurmeen (2015, 18) mukaan itsereflektio on välttämätöntä koko tutkimuksen ajan, sillä tutkija vaikuttaa tutkimukseen sen kaikissa vaiheissa. Tutkimusta tehdessä pyrin refleктоimaan itseäni jatkuvasti ja tunnistamaan sekä ottamaan huomioon omien mielialojen, mielipiteideni ja yksityisen minän kokemusten eriyttämisen tutkimusentekijän roolistani. Vaikka olisin ollut samaa tai eri mieltä jostakin asiasta esimerkiksi haastateltavani kanssa, pyrin välttämään mielipiteeni tuomista esiin. Se ei ollut aina helppoa enkä siinä siten aina onnistunut

mikä käy ilmi myös haastattelunauhoja kuunnellessani. Oman vaikutuksen tunnistaminen mahdollisti minulle kuitenkin aineiston kriittisen analysoinnin, sekä jälkikäteen arvioiden haastattelijana ja tutkimusentekijänä kehittymisen.

Fingerroos ja Kokko (2022, 84–85) tähdentävät, että eettinen tutkimus edellyttää läpi tutkimuksen oman toiminnan eettistä pohdintaa ja toiminnan seurauksien arviointia seurausetiikan näkökulmasta, sekä päätöksentekoketjujen läpinäkyväksi tekemistä. Ennen tutkimuksen varsinaista aloittamista tein valintoja tutkittavieni ja itseni suojaamiseksi, jotka koskivat pääasiassa tutkimuksen aihetta ja tutkittavien rajaamista. Tästä syystä aineistossa ei esimerkiksi ole lapsia ja nuoria, maahanmuuttajia tai vajaavaltaisia henkilöitä. Näitä ihmisryhmiä olisi paikallisesti ehdottomasti kuitenkin syytä tutkia.

Jokaisella yhteisöllä on tarve suojella itseään ja ulkopuolinen tutkija on aina jonkinlainen uhka yhteisölle (Esim. Grönfors 1982, 77). Ennen tutkimuksen aloittamista ja tutkimuksen edetessä kävin pohdintaa erityisesti, miten olen henkilönä ja tutkimuksen tekijänä läsnä. Kyseessä on kuitenkin oma kotiseutuni ja alueella asuu myös omia sukulaisiani. Pohdin erityisesti, miten rajaan yksityisyyttäni ja mitä voin elämästäni jakaa muille kentällä ja kotona ollessani, sillä kentällä kohtaamani asiat kuuluivat monilta osin myös henkilökohtaisen elämäni piiriin. Henkilökohtaisten intressien kuten hiihtämisen avaaminen toi minulle kuitenkin yhteenkuuluvuuden tunnetta monissa merkityksellisissä teemoissa ja syvensi myös kokemusta omasta alueidentiteetistä. Tutkimuksen jälkipuolella ymmärsin, että nämä edellä mainitut pohdintani eivät liittyneet pelkästään tutkijan rooliini, vaan laajemmin tapaani toteuttaa omaa sosiaalisuuttani, sekä mahdollisesti kulttuurisesti opittuun tapaan olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa.

Tutkimusta tehdessäni pohdin usein, että liikkuessani alueella paikalliset todennäköisesti tekevät myös minusta havaintoja, jonka vuoksi he saattavat kyetä myös päätelemään keitä olen haastatellut ja mistä olen aineistoa muutoin kerännyt. Arvelin, että paikalliset saattavat myös voida raportoinnista päätellä, ketä haastateltava saattaa tarkoittaa joillain lausunnoilla tai kuka suhteellisen epätarkassa henkilökuvassa esiintyy. Pohdin siksi pitkään, miten esittelen tutkittavani raportoidessa. Lopulta päätin, että tärkeintä tutkimukseni kannalta kuitenkin on, etteivät ulkopuoliset voisi helposti yhdistellä tietoja tai tunnistaa paikallisia raportoinnista.

Osa tutkittavasta toi esille eriäviä näkemyksiään joistakin teemoista muita suuremmin. Joissakin keskusteluissa tuli myös selkeämmin esille, että paikallisten asukkaiden arvomaailmassa on perustavanlaatuisiakin eroja. Keskusteluissa kävi myös ilmi, että toisinaan joillakin nykypäivän kiistoilla voi olla jopa ylisukupolvinen tausta, joka voi tuoda oman lisänsä sosiaaliseen kanssakäymiseen ja moninaisesti nykypäivän neuvotteluihin. Lisäksi eräs tutkittavistani pohti, että yhteisöjen jäsenten yksityinen ja julkinen mielipide voivat hänen kokemuksessaan mukaan vaihdella Paavolassa huomattavasti. Siksi esimerkiksi ryhmäkeskustelut voivat tuoda esille hänen mukaansa aivan toisenlaisia näkemyksiä ja mielipiteitä kuin yksityiset keskustelut. Tässä tutkielmassa en käsittele näitä sosiaalisen kanssakäymisen teemoja enempää, mutta olen nostanut esille joitakin sellaisia siteerauksia, jotka havainnollistavat paikallisten arvo- ja ajattelu- tapojen moninaisuutta.

Jos sain luottamuksellista tietoa tai tutkittavat kertoivat oma-aloitteisesti yksityiselämänsä tapahtumista, keskustelin aineistonkeruun ulkopuolisesti niistä sen verran kuin he itse halusivat. Tarvittaessa muistutin, että asia jää kahdenväliseksi. Mikäli tutkimuksen aikana satunnaisesti vaikutti tulevan ilmi henkilöiden välisiä vaikeita aiheita tai kiusaantunutta hiljentymistä, vältin aiheesta tiedustelun tarkemmin. Myös Kuula (2011, 138) toteaa, että on arkipäivän moraalinkin mukaista olla jatkamatta aiheesta keskustelua. Toisaalta minun oli vaikea välillä päätellä, milloin on kyse vain erilaisesta sosiaalisen kanssakäymisen tempoon liittyvästä seikasta. Ihmisillä on erilaisia ajattelun ja puheen tahtisuuksia, jotka vaikuttavat siihen, miten nopeasti esimerkiksi kysymyksiin vastataan tai miten henkilö prosessoi kokonaisvaltaisesti tilannetta. Jotkin esittämäni kysymykset saattoivat olla myös sellaisia, että henkilöllä ei ollut valmista mielipidettä asiaan, jolloin kysymys saattoi tuntua myös hämmentävältä tai vastaaminen vaikealta. Hiljaisuutta keskustelussa ei siten voi kokemusteni mukaan tulkita suoraan haluttomuudeksi jatkaa aiheesta keskustelua. Kysymyksiä pitää myös esittää eri tavoilla ja antaa vastaajalle aikaa ajatella. Tästä syystä saatoin joidenkin haastateltavien kohdalla esittää kysymyksiä myöhemmin myös uudella tavalla tai pyrin jatkamaan keskustelua eri tavoin samasta aiheesta.

Eettisistä syistä en ylipäänsä kirjannut henkilökohtaisista suhteista muistiinpanoja, vaikka ne usein ilmenivät keskustelujen lomassa jollakin tapaa. Jätin myös merkintöjen ja havainnoinnin ulkopuolelle tutkimukseeni selvästi osallistumaan haluttomien tekemiset ja toiminnan. Haluttomuuden ilmaisemisen päättely ei aina ollut helppoa alueelle ominaisten ja sopivien sosiaalisen kanssakäymisen muotoja päätellessä. Tämä haaste havainnollistuu myös edellä esittämäni eritahtisuuksista.

Koin toisinaan tutkimuseettisesti haastavaksi kentällä esiin tulleet jotkin kuolemaan liittyvät keskusteluaiheet. Esimerkiksi, toisinaan joistakin jokeen liittyvistä kuolintapauksista olisi haluttu haastateltavan toimesta keskustella avoimemmin ja joidenkin muiden vesialueiden ympäristöissä henkilön kuolema oli paikkaan keskeisesti yhdistyvä paikallinen tieto, joka vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten paikka koetaan. Tutkittavat nostivat itse kuitenkin kuolemaan liittyviä teemoja usein keskusteluun ilman kiertelemistä ja kuolemat vaikuttivat koskettavan keskeisesti arjen kokemuksellisuutta niin vesialueilla kuin kotiseudulla ylipäänsä. Ratkaisin henkilöiden kuolemaan liittyvät keskustelut siten, että en pyrkinyt kyselemään tapahtumista tarkentavia lisätietoja, kuten henkilöön suoraan yhdistettäviä tietoja. Keskustelimme tapauksista niiltä osin, mikä vaikutti olevan yleistä paikallistietoa. Tällaisia olivat esimerkiksi kuolintapauksen paikka ja vuodenaikaan liittyvät olosuhteet.

Vesialueet ovat myös vaarallisia alueita ja siten kuolemaan liittyvät tapahtumat ovat tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellisiä. Täten oli perusteltua sisällyttää kuolemaa käsittelevät keskustelut myös osaksi paikkakokemuksia ja vesistösuhteen tarkastelua aineiston tulkinnassa. Pitkään samalla alueella asuneet ihmiset ovat myös väistämättä kohdanneet yhteisönsä jäsenten kuolemaa. Siikajokilaakson historiallinen tausta on myös vahvasti sidoksissa kuolemaan, sillä alueella on menetetty suuria määriä ihmishenkiä varsinkin sotien ja esimerkiksi erilaisten katoja puutosvuosien ja muiden ihmisten elämää riistävien ja heikentävien vitsauksien myötä (esim.

Vilmusenaho 1984, 20–21; 628–629). Paavolan kirkonkylällä hautausmaa on keskeinen osa kylän miljöötä, joten edesmenneet paikalliset asukkaat myös siten keskeisesti osallisina Paa-
volan kulttuuriympäristön arkipäivän kokemuksellisuudessa.

Olen litteroinut tarkoituksella haastattelut vernakulaarin eli paikallisen kansanomaisen kielen muotoon siten kuin puhuimme haastateltavien kanssa. Jotkin ilmaisut kuten ”meiän” saatetaan kenties jonkun toisen alueella oleskelleen tai siellä asuvan mukaan kirjoittaa esimerkiksi ”mei-
jän”. Kirjoitin litteraationi mahdollisimman huolellisesti siten kuin ääntämisen omasta mieles-
täni kuulin, joten siksi käyttämässäni kirjoitusasussa ei ole esimerkiksi ”meidän” sanaan viit-
taavassa ilmaisussa j-kirjainta. Muotoilin siteerauksia hyvin vähän raportoidessani. Muokkauk-
seni koskivat esimerkiksi jonkin usein toistuvan lisäsanojen poistamista, siteerauksessa olleen
nimen piilottamista tai lainauksilla jonkin puuttuvan sanan esilletuomista.

2.7.1 Oma positioni tutkimuskentällä

Huolimatta omasta sukutaustastani tutkimuskenttäni ja sen läheiset alueet ovat jääneet minulle
monella tapaa vieraaksi, joten en kokenut omaavani voimakkaita ennakko-oletuksia tai asen-
teita paikallisesta ympäristöstä. Olin sikäli neutraalissa asemassa, että minulle oli hyvin epä-
selvää, millä tavoin paikalliset käsittävät oman ympäristönsä. Minulla itselläni ei ollut valmista
mielipidettä alueen luonnon ollessa minulle monin tavoin vierasta. Käytännössä tutustuin Paa-
volaan ja lähialueisiin kunnollisesti vasta kenttätyöskentelyiden aikana.

Minut kohdattiin nähdäkseni usein ensisijaisesti joko vieraana ja tuntemattomana, syntyperäi-
senä asukkaana tai paikallisten isovanhempieni lapsenlapsena. Usein sukulaiseni tuntevat myös
ryhtyivät pohtimaan ja kertomaan minulle, miten tai missä asioissa he ovat olleet tekemisissä
sukulaisten kanssa. Outi Autti kuvaa saaneensa vastaavan roolin paikallisena ”tyttönä” teh-
dessään tutkimusta Kemijoen varren naisten toiminnallisesta suhteesta Kemijokeen (2014,
100). Oletan, että tästä syystä minuun suhtauduttiin alueellani kokemukseni mukaan avoimesti
ja kiinnostuneesti ja sain vierailta myös joidenkin ihmisten kodeissa. Autin (2014, 98) kuvai-
lemalla tavalla itsekkin pystyin samaistumaan puhe- ja olemisen tapaan ja se oletettavasti toi
kohtaamisiin helppoutta. Toisinaan koin, että liikuin monissa rooleissa ja tapani toteuttaa nuor-
ren naisen elämää saattoi olla joiltakin osin epätyypillistä alueella. Kuten esimerkiksi se, että
liikuin luonnossa paljon yksin eikä minulla kohtalaisesta elämänvuosien kertymisestä huoli-
matta ole omia lapsia. Jälkimmäisestä syystä koin usein vierautta ja keskusteluaiheiden vali-
koinnin haasteita, erityisesti naisten keskuudessa.

Koin, että kiinnostuneisuuttani tutkia oman kotiseutuni kulttuuria pidettiin ymmärrettävänä,
mutta tutkimukseni teemaa sain selvittää enemmän. Toisaalta kertoessani yhä uudelleen tut-
kimukseni aiheita, aihe myös muokkaantui omassa ajattelussani ja pystyin keskustelujen pe-
rusteella siivilöimään aiheen paremmin paikallisesti kohdentuvaksi. Oma ja tutkittavieni näkö-
kulma lähestyivät toisiaan tutkimusaihetta ja tutkimuksellisia intressejä selittäessäni, jolloin
pystyin sanallistamaan tutkimuksen siten, että se soveltuu paikalliseen tietämisen tapaan ja pai-
kallisesti tuotetun tiedon huomioivaksi. On huomioitava, että aluksi näkökulma oli painottunut

ulkopuoliseen ja käsiteelliseen näkökulmaan (etic) vahvemmin alueen ollessani minulle monella tapaa vieras. Mitä pidempään kenttätutkimukseni ja Paavolassa muutoin vierailut jatkuivat, tarkastelutapani tuli oman kokemukseni mukaan paikallisesti ymmärtäväksi (emic) (Tieteen termipankki 2022).

Omalla kotiseudulla tallennuksen tekemisessä kertoja ja kerääjän suhde tuo omanlaisen eettisen ja vuorovaikutuksellisen lisänsä keruuseen. Yhteinen kotiseutu ja esimerkiksi yhteinen äidinkieli tai murretausta voi helpottaa omalta osaltaan kentälle pääsyä, mutta ne eivät tee keruutilanteista kuitenkaan ongelmattomia. Marjut Huuskosen (2004, 53–55) mukaan Pedar Javlin – aka Piera Helander ja Pekka Pohjansäde – keruussa esimerkiksi Utsjoella ilmeni vaikenemista, jonka Pedar arveli johtuvan siitä, että paikalliset eivät halunneet tietojaan vieraiden käytettäväksi. Havaitsin tutkimusta tehdessä, että pohdin itsekin aineistonkerääjänä mitä keskusteluissa käytyjä seikkoja ja havaintoja tulisi jättää tutkimuksen raportoinnin ulkopuolelle, sillä omalla kotiseudullani tutkimusta tehdessäni tutkittavien suojaaminen kohdistui omaan yhteisöni. Tästä syystä en esimerkiksi kirjannut tutkimukseni raportointiin sukunimiä tai muita henkilötietoja sivullisista ja jätin tarkastelun ulkopuolelle erilaiset paikalliset sosiaaliset suhteet. Joissain raportoinnin kohdissa on maininta talon nimestä, mutta koska paikallisten talojen nimet ovat jopa karttoihin ja paikallishistorioihin merkittävä yleistietoa, ei tutkittavien yksityisyydensuoja arvioni mukaan rikkoudu.

2.7.2 Tietosuojakäytännöt tutkimuksessa

Käsittelin aineistoa Jyväskylän yliopiston tietosuojakäytänteitä noudattaen (ks. Tietosuojajohteet opiskelijoille 2022). Haastatteluiden jälkeen siirsin tallenteet ja valokuvat henkilökohtaiselleni, salasanalla lukitulle tietokoneelle. Järjestin alusta asti aineistoni selkeiksi dokumentteiksi ja kansioin ne siten, että minun itseni olisi helppo löytää jaotellut materiaalit. Analyysivaiheessa aineistoa täytyi kuitenkin järjestää vielä uudelleen. Tutkimukseni kannalta oli myös olennaista, että aineistot oli ajallisesti järjestetty, sillä aineistonkeruuta tehtiin eri vuodenaikoina. Toimin tutkimuksessani lain määräämänä rekisterinpitäjänä, joten olen vastuussa siitä, miten henkilökisteriä hoidetaan.

Siirsin määrääjain aineistoni myös yliopiston U-asemalle, jonne myös säännöllisesti tallensin kopion. Kenttäpäiväkirjat pidin kotonani lukitussa kaapissa. Kentällä ollessa huolehdin, että päiväkirjani on aina joko lukitussa tilassa, jonne vain minulla on pääsy, tai mukanani käden ulottuvilla. Olin myös hankkinut haitarikansion, jonne lajittelin kaikki tutkimukseeni liittyvät paperiset asiakirjat, jotta ne ovat asianmukaisesti ja lajiteltuina kaikki samassa paikassa. Tutkimuskentälläni asuin yksin, joten ulkopuolisilla ei ollut pääsyä materiaaleihini. Työskennellessäni Konnevedellä oli käytössäni erillinen työhuone, joka ei kuitenkaan ollut lukittu. Tästä syystä kuljetin mukanani olleet paperiset alkuperäisaineistot yksityiseen ja lukittuun majoitustilaan silloin, kun en ollut työhuoneella.

Tutkimuksen aikana ei tarpeettomasti mainittu keiden kanssa olen keskustellut tai keitä olen haastatellut. Koska useammat haastateltavani tunsivat toisensa, pystyivät he joissain

tapauksissa arvaamaan, kenen muun kanssa olen jo keskustellut tai tulen mahdollisesti keskustelemaan. Siksi joissakin tapauksissa oli mahdotonta tai teennäistä kieltää keskustelleensa toisen paikallisen kanssa. Jos tutkittavat kyselivät minulta millaisia tietoja, olen jo saanut, saatoin todeta heille jotain usein esille tullutta, jota ei voi yhdistää kehenkään erityisesti. Koska mainitut asiat tulevat lopulta myös raporttiini ja jotkin seikat saattoivat saada kuulijan muistamaan jotakin lisää aiheeseen liittyen, katsoin toimintatapani olevan tutkimusta ja tiedon avoimuutta edistävä.

Joissain kohdin jouduin kiertämään keskustelun eri aiheeseen, koska en voinut suoraan mainita milloin ja missä yhteyksissä olen kenetkin tavannut suojatakseni haastateltavieni yksityisyyttä. Tilanne oli kuitenkin sikäli haasteellinen, että en halunnut myöskään erehdyttää tutkittaviani siitä keiden kanssa keskustelen tutkimukseni aiheista. Luottamuksen rakentuminen ja saaminen paikallisten keskuudessa on nähdäkseni tämän tyyppisessä tutkimuksessa hyvin merkityksellistä, joten pyrin tasapainoilemaan yksityisyyden suojan, avoimuuden ja rehellisyyden kanssa. On kuitenkin selvää, että harvaan asutulla maaseudulla on liikkeeni helposti havaittavissa. Autonikin on tunnistettavissa, sillä se seisoj majapaikkani pihassa näkövälillä ja olin kertonut missä asuin. Ihmiset myös oletettavasti jakoivat keskenään tietoa liikkeistäni ja kenen kanssa minun tiedettiin keskustelleen. On ymmärrettävä, että havaintojen tekeminen ja omien päättelyiden tekeminen on osa ihmisten normaalia sosiaalista toimintaa, eikä vain akateemista tutkimusta tekevien tapa toimia, sillä ihminen on utelias eläin.

Kentällä oli tärkeää olla jatkuvasti avoin tutkimukseni suhteen, sillä tutkimuksen kohteena olevia tulee informoida riittävästi tutkimuksen luonteesta ja tutkimuksen teosta. Toisaalta tapa miten tutkimuksesta informoi, vaikuttaa se olennaisesti tutkittavien saamiseen (Kuula 2011, 101). Jaoin tutkimukseni tietosuojaselostetta useammalle paikalliselle ja alueella tapaamilleni uusille ihmisille esittäytyessäni kerroin myös tutkimuksestani paikkakunnalla. Jälkikäteen arvioiden olisi saattanut olla alueen tapakulttuurille luonnollisempaa, jos en olisi pyrkinyt olemaan niin avoin tutkimuksesta tiedottamisessa.

Jonkin verran tiedonvälitystä tapahtui myös sähköpostitse, ja varmistin sellaisissa tapauksissa myös vielä erikseen, että tutkittavalle sopii myös sähköpostitse saadun tiedon käyttäminen tutkimuksessa. Kuula (2011, 116) mainitseekin, tutkittavilta on aina saatava tieto siitä saako tietoja yhdistellä ja tutkittavia koskevat muut tiedonlähteet tulee mainita, ellei ole kyse viranomaislähteistä. Allekirjoitettava tutkimuslupa ei ole edellytys kaikissa tapauksissa suostumukselle, sillä myös tutkimuksesta tiedottamisen jälkeen seuraava keskustelu katsotaan suostumukselliseksi (emt. 117). Tutkimuksen raportointivaiheessa kysyinkin mm. raportointiin mukaan liitettyjen kuvien osalta niissä esiintyvien henkilöiden suostumuksen kuvien julkaisemiseen. Tunnisteellinen ja jatkotutkimuksia varten säilytettävä aineisto vaatii kuitenkin aina allekirjoitetun suostumuksen (emt. 117).

Liityin myös paikallisiin sosiaalisen median ryhmiin ja julkaisin joitakin omia päivityksiä antaakseni ymmärtää, että olen kiinnostunut samoista asioista ja jotta nimeni nousisi esille keskusteluissa. Kehotin myös sukulaisiani ja tuttujani alueella mainitsemaan minut ja

tutkimukseni sopivissa yhteyksissä, jotta olisin helpommin lähestyttävissä ja ihmiset olisivat tietoisia tutkimuksestani ja sen luonteesta. Osallistuin lisäksi joihinkin etänä järjestettyihin paikallisiin tilaisuuksiin, kuten Ouluun liittyvän kulttuuripääkaupunki 2026 suunnitteluun Siika-jokilaakson kylissä. Kerroin tapaamisissa, että teen vesistösuhteeseen liittyvää opinnäytetyötä alueella.

Esittäydyin yleisestikin tutkimuskentällä omalla nimelläni ja kasvoillani. Mainitsin kysyttäessä tai olennaisissa asiayhteyksissä missä asun vakinaisesti ja missä kentällä ollessani, sekä miten minut tavoittaa ja keille paikallisille olen sukua. Esittäydyin myös henkilökohtaisella Facebook-profiilillani paikallisessa julkisessa ryhmässä laittaessani sinne tiedotteen tulevasta kahvilatapahtumasta. En kerännyt aineistoa sosiaalisesta mediasta, mutta hyödynsin esimerkiksi paikallisten kanssa keskustellessani joitakin alueen julkisissa ryhmissä olleita vesistöä koskevia havaintoja keskustelun aiheita valikoidessa.

2.7.3 Henkilötietojen käsittely raportoinnissa

Henkilötietolaki ohjaa henkilötietojen käsittelyä koko tutkimuksen ajan. Henkilötietoja ovat kaikki sellaiset ominaisuuksia ja elinolosuhteita kuvaavat merkinnät, joista henkilö tai hänen perheensä voidaan tunnistaa. Epäsuoria tunnisteita ovat sellaiset maininnat tai kuvaukset, joita yhdistelemällä henkilö voidaan tunnistaa (emt. 80; 81; 82).

Henkilötietojen käsittelyä on kaikissa tutkimuksen vaiheissa, sillä käsittelyä on kaikissa vaiheissa tapahtuva henkilötietojen kerääminen, siirtely, tallennus, muuttaminen, yhdistely ja muuttaminen, suojaaminen, poistaminen tai tuhoaminen (emt. 83). Suojasin henkilötietoja myös sähköposteja käsitellessä ja puhelimitse yhteyksissä kentälle ollessani. Puhelimessani on näytön lukitus salasanalla, kannettavassa tietokoneessani on myös salasana käytössä ja sähköpostiniini on kaksivaiheinen tunnistus.

Koska kyseessä on pieni paikkakunta, jossa yksilöt tuntevat toisensa, on selvää, että paikalliset mitä todennäköisimmin tunnistavat toisensa raportoinnista. Haastateltavien henkilöllisyyksien häivyttämiseksi käytän pseudonyymejä, joista on kuitenkin tunnistettavissa haastateltavan sukupuoli. Aineistosta käy ilmi myös henkilöiden suurin piirteinen ikä. Haastateltavat on numeroitu 1–3 sukupuolen mukaan, joten esimerkiksi PM1 tulee sana- ja numeroyhdistelmästä Paa-vola, mies ja haastateltava numero yksi. Haastateltavien numerot eivät ole haastattelujärjestyksen mukaisessa järjestyksessä annettuja. Osa henkilöistä, jotka ovat tutkimukseni aineistossa on todennäköisesti paikallisesti tunnistettavissa aiemman tunnettavuutensa tai näkemystensä vuoksi. Aineistossa ilmenevien kokemusten perusteella henkilöiden asuinpaikka saattaa olla paikallisten pääteltävissä suuripiirteisesti. Haastattelusuostumuslomakkeessa kysyttiin suostumusta siihen, että haastateltavan saa tunnistaa haastattelun tuloksia koskevista raporteista. Viisi kuudesta haastateltavasta antoi tähän suostumuksensa. Yhden kieltäytyneen henkilön kohdalla noudatin siten tarkkuuta siinä, että hänen henkilökohtaiset kokemuksensa eivät korostu aineistosta tunnistettavasti ja henkilöön yhdistettävästi myöskään paikallisesti.

Olen ennakkoon varmistanut tutkimuksen aineistoon ja raportointiin päätyneiden kaikkien henkilöiden kanssa keskustelemalla, että he ymmärtävät mihin kerättyä tietoa käytetään ja heillä on ollut nähtävillään tietosuojailmoitus tutkimuksesta. Muut kuin haastateltavat kuvailen raportoinnissa vain nimikkeellä ”paikallinen henkilö” ja jos olen kirjannut kenttäpäiväkirjaani sukupuolen tai ikäoletuksen, mainitsen sen raportoinnin yhteydessä. Tämä koskettaa esimerkiksi pop-up kahvilassa kerättyä aineistoa. Otin muutaman valokuvan tilaisuudessa, jossa näkyy henkilöiden kädet, mutta nämä kuvat olen poistanut aineistostani. Kahvilassa vierailleista ei siten ole olemassa minkäänlaista muutoin dokumentoitua kävijäseurantaa kuin käsin kirjoitettuja muistiinpanoja. Ne tutkimuksenteon aikaan kuvaamani paavolalaiset, jotka esiintyvät raportoinnissa valokuvissa ovat asiaa tiedustellessani hyväksyneet suullisesti sen, että paikalliset saattavat tunnistaa heidät esimerkiksi jonkin valokuvasta. Olemme yhdessä sopineet, että heitä ei nimetä kuviin. Vanhojen ryhmävalokuvien suhteen jossa nimitietoja ei mainita ei tietosuojavaltuutetun mukaan henkilötietolakia tarvitse soveltaa (Tietosuojavaltuutettu 2016).

Tutkimuksen raportoinnissa ei ollut tarpeellista kirjata yksityiskohtaisia henkilökuvauskuksia. Siksi niitä vältettiin kirjaamasta tutkimuksen aikana ylös, enkä pohtinut ihmisten henkilökohtaisia elämänhistorioita. Vain tutkittavien sen hetkisillä ajatuksilla ja toiminnalla oli minulle merkitystä. Taustoittavia kysymyksiä kysyttiin vain, jos nykyistä ajattelua koettiin tarpeelliseksi taustoittaa tulkitsevan ymmärryksen saamiseksi. Haastattelukysymykset eivät sisältäneet erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja (rotu tai etninen alkuperä, poliittinen mielipide, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus, ammattiliiton jäsenyys, terveyttä koskevat tiedot, seksuaalinen suuntautuminen tai käyttäytyminen, geneettiset tai biometriset tiedot henkilön tunnistamista varten).

Raportoinnin tuottama tieto ulkopuolisille voidaan kokea paikallisuutta uhkaavaksi. Tutkittavani suojasivat tutkimuksen aikana hienovaraisesti muiden alueen asukkaiden yksityisyyttä, vaikka emme voineet ajoittain välttyä mainitsematta vaikkapa sukunimiä. Esimerkiksi kun keskustelimme eri maa-alueista ja kulkureiteistä, joista monet kulkivat jonkun paikallisen yksityismaiden kautta tai yksityisiä teitä hyödyntäen. Muutama tutkittava muistutti minua, että koska useimmat vesialueet, joista keskustelimme sijaitsevat yksityismaiden keskellä, ei raportointiin ole sopivaa kirjata esimerkiksi tarkkoja reittiohjeita. Huoli koski varsinkin sitä, että kirjaukset lisääisivät yksityisten tieosuuksien käyttämistä, sekä pihapiirien lävitse kulkemista ja roskaamista. Esitetyt huolet ovat ymmärrettäviä, sillä yksityisestä tiestöstä vastaava tieosuuskunta vastaa kaikista tiestöstä kuluttavasta huoltamisesta kaikilta osin. Kodin rauha ja yksityisyys, sekä roskaton luonto ovat havaintojeni perusteella alueen asukkaille hyvin tärkeitä asioita. Raportointiin en kirjaa yksityisteiden tai muihin yksityismaanomistajiin liittyviä henkilöön yhdistettäviä tietoja, kuten sijainteja ja teiden nimiä. Käsittelen ylipäänsä yksityismaanomistusta raportoinnissa yleisellä tasolla.

2.7.4 Laadullinen sisällönanalyysi ja lähiluku

Tutkimusaineistoni kantavana analyysimenetelmänä toimi sisällönanalyysi, jossa keskeistä oli saadun aineiston teemoittelu aineistolähtöisesti. Laadullisten aineistojen analyysi on

merkityksellisen toiminnan tutkimusta (Alasuutari 1994, 21). Sisällönanalyysia laadin Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2018, 103–145) ohjeistuksia noudattaen. Teemoittelussa pyrin samalla tyypittelemään. Kantavien teemojen alle muodostui runsaasti alateemoja, joita harvensin ja yhdistelin analyysin edetessä. Eniten pohdin millaisia paikasta saadut ja tuotetut havainnot ovat luonteeltaan ja millaisia vaikuttimia aineistosta nousee niiden tulkintojen muodostumiseen. Jonkin verran käytin myös joidenkin teemojen alle erilaisten kategorialistojen luomista ajatteluani selkiyttämään.

Hyödynsin analyysissäni lähilukua. Lähiluvussa tekstejä analysoidaan vapaan avoimesti, jatkuvasti täydentäen ja tekstejä eritellen (Pöysä 2010, 335). Alun perin kirjallisuuden tutkimuksen uskriittisestä koulukunnasta kulttuuritutkimukseen vaeltanutta lähilukua käytetään väljänä käsitteenä kaikelle huolelliselle ja ymmärtävälle teosten tulkinnalle (Pöysä 2010, 331). Sen tärkein periaate on useaan kertaan tapahtuva, saman tekstin tai sille sukua olevan tekstin toistuva lukeminen. Elämäntilanteestani ja analyysin aikaisista olosuhteista johtuen lähiluku asettuikin tarpeisiini hyvin. Myös eri ympäristöissä ja eri vuodenaikoina tapahtuneet vierailut saattoivat herättää pohtimaan omaa aineistoa toisella tapaa kuin aiemmin.

Esianalyttistä pohdintaa syntyi tutkimuksen aikana kentällä ollessa ja erityisesti kenttäjaksoilta kotiin palatessani. Omana tutkimuksen aikaisten tulkintojen ja ajattelun kehittymisen apuna toimi myös kenttäpäiväkirjaan tekemäni huomiot ja omat pohdinnat, joihin ajoittain palasin. Havaitsin aineistoa läpikäydessäni, että kenttäjaksoillani ja niiden ulkopuolella ajatus-teni auki kirjoittaminen tekstitiedostoon, sekä ääninauhurille ajatuksiani pohdiskellen avustivat minua jäljittämään aiempaa ajatteluani ja palauttivat menneiden kokemusten äärelle. Muistiinpanoni mahdollistivat myös kriittisen reflektoinnin ajattelun apuvälineinä (Kurki 2010, 160–161). Niiden ja haastattelunauhojen ansiosta havaitsin myös muistin tuottamia vääristymiä, jotka saatoin korjata aineistosta. Vääristymät johtuivat erityisesti kenttäjaksojen väliin jääneestä ajasta.

Varsinainen analyysi alkoi vasta kun keruu oli kokonaan lopetettu. Litteroin haastattelunauhani yksityiskohtaisesti. Ääninauhujen kuuntelut antoivat kiinnostavaa tietoa ympäristöstä, sillä ne olivat suurimmaksi osaksi nauhoitettu ulkotiloissa. Lintujen ja ympäristön ääniä, kuten tuulisuutta oli siten myös mahdollista käsitellä aineistosta muutoinkin kuin kirjoitettuna tai valokuvattuna. Nauhoitteen kuunteleminen mahdollisti sellaisten asioiden kuulemisen ja huomioinnin, joihin haastattellessa en ollut voinut keskittyä. Haastatteluiden käsitteleminen teksteinä mahdollisti minulle myös paremmin ilmaistuun asiaan ja esille tulleiden asioiden analysoimisen, sillä nauhojen kuunteleminen väistämättäkin johti myös toisinaan jopa ylikriittiseen itse-tutkiskeluun esimerkiksi omista haastattelutaidoista.

Kävin litteraatiot tehtyäni läpi lajitellen koko kenttätutkimusajalta keräämäni muun aineiston, joka käsitti kenttäpäiväkirjoihin tehdyt muistiinpanot, erilaisia tekstitiedostoja, joissa käsitelin kokemuksiani tutkimuksen eri vaiheissa, omaa pohdintaa sisältävät yksityiset ääninauhoitteeni kentältä. Lisäksi aineistoni sisälsi runsaasti valokuvia, tutkittaviltani saadut kartat ja kentällä ollessa puhelimen sovelluksesta tallennetut kartat sijainneista, sekä yksi äänitalenne jäällä

hiihtämisestä ja kokemuksista heti hiihtämisen jälkeen. Lajittelua helpotti suuresti tutkimusjakson aikana viideltä eri kenttäjaksolta valmiiksi tekemäni lajittelut digitaalisesta aineistosta. Käsini kirjoitetuista muistiinpanoista kirjoitin tekstitiedostoon vain sellaiset, jotka valikoinnin ja aineiston lukemisen jälkeen vaikuttivat tärkeitä. Lajittelun yhteydessä kirjasin myös muistiinpanoja ensireaktioista aineistoa käsitellessä reunahuomautuksiin.

Aluksi erittelin tekstiksi muutettuja haastatteluiden litteraatioita ja kenttämuistiinpanojani aineistosta nousseiden ja tutkimuskysymyksiin vastaavan suodattamisen ja valikoinnin jälkeen erilaisten näkökulmien ja keskeisten teemojen alle. Lähiluku mahdollisti myös aiempien tulkintojen uudelleenarvioinnin. Eri hetkinä ja eri tavoin aineiston äärelle palaaminen saattoi tuoda uudenlaisia oivalluksia. Pöytähuomauttaakin, että toistuva lukeminen olisi hyödyllisintä toteuttaa eri tavoin eläytyen ja eri tempolla. Lukukertojen välissä tulisi olla myös taukoja ja lepoa. (2010, 338–339.) Tauot ja aineiston käsittelyn välissä itselleni uusia oivalluksia toivatkin muiden tutkimuksiin ja uudelleen teoria-aineistoon perehtymisen käsitteiden välissä.

Teemoittellessa tein arviointia ja sisäistä neuvottelua siitä, mikä aineistossani nousee tutkimuskysymysten kannalta kiinnostavaksi, sekä mitkä teemat rajautuvat täysin analyysin ulkopuolelle. Teemoittellessa laadin käsini muistiinpanoja ja listasin toistuvia aiheita, sekä pohdin teemojen suhteita tutkimuskysymyksen ja tutkimukseni erityisyyden kannalta. Myöhemmässä vaiheessa koostin erillisen Excel-tiedoston teemoista tietokoneelle.

Hyödynsin analyysissä Pöytähuomautuksen lähiluvun ohjeiden mukaan erilaisia mielentiloja, näkökulmiin asettautumista ja eritahtista lukemista. Joinain kertoina tarkastelin tekstejä muistiinpanoja tehden ja tekstejä korostaen. Pöytähuomauttaakin, että lähiluku metodina on myös kirjoittamista, sillä merkintöjen ja huomioiden tekeminen on tulkitsevaa lukemista. Muistiinpanot edistävät reflektointia ja lukeminen muuttuu sanallisesti tulkitseväksi muistiinpanojen kautta. Muistiinpanot auttavat myös havaitsemaan omien oletusten ja taustatietojen vaikutusta tulkintaan, jonka vaikutusta voi analyysin edetessä myös kyseenalaistaa ja analyysiä on mahdollista oikaista. (2010, 339–340.)

2.7.5 Multimodaalisten aineistojen yhdistäminen

Aineiston multimodaalisen muodon vuoksi käsitteelin aineistoa useassa eri vaiheessa, yli puolen vuoden ajan. Aluksi käsitteelin eri aineistolajeja ominaan lähiluvun keinoin sekä soveltamalla erilaisia visuaalisen tulkinnan tapoja, joihin olin tutustunut tutkimukseni aikaan teoriakirjallisuudesta. En ole analysoinut erikseen kuvallisia aineistoja millään tietyllä visuaalisella metodilla. Visuaalisten aineistojen anti tutkimuksessani on ollut muuta aineistoa selittävää, aluetta ja ihmistoimintaa kuvaavaa sekä tutkimuskohdetta havainnollistavaa.

Seuraavaksi käsitteelin eri aineistolajeja saman aikaisesti. Lajittelin aineiston katsottavakseni fyysisesti samanaikaisesti. Tässä avustivat esimerkiksi kaksi erillistä tietokoneen näyttöä ja litteraatioiden sekä puhtaaksikirjoittamieni kenttämuistiinpanojen tulostaminen. Kirjoitin runsaasti muistiinpanoja ja reunahuomautuksia tekstitiedostoihin. Kirjoitin erilaisia havaintojani

usein myös post-it liimalapuille. Minulle henkilökohtaisesti oli analyysin tekoa helpottavaa kirjoittaa paljon muistiinpanoja käsin, ja lajitella niitä työpöydälleni nähtäväksi samalla kun luin joko digitaalisia artikkeleita tai fyysisiä kirjoja. Tein myös teoriakirjallisuudesta muistiinpanoja omiin tekstitiedostoihini. Koska luettavaa ja analysoitavaa oli niin monessa muodossa, oli osa aineistosta tulostettava jo tästäkin syystä.

Kun olin tutustunut jokaiseen aineistolajiini, niiden asettaminen rinnakkain auttoi minua hahmottamaan mitkä aineistolajeittain tekemäni päätelmät yhdistyivät yhteisiksi ja usein toistuviksi teemoiksi. Samanaikaisesti erilaisia aineistoja käsitellessä etunani oli se, että saatoin myös vertailla aineistoja suhteessa toisiinsa. Haasteena oli kuitenkin aineiston laajuuden vuoksi vaikeus rajata tulkintakehystä, sillä erilaisia mahdollisia teemoja löytyi mielestäni runsaasti. Teemoitteluni olikin varsin runsasta vielä tässä vaiheessa.

Rajasin tulkintakehystä seuraavaksi jaottelemalla aineistoa tunnistamallani neljällä keskeisellä teemalla, jotka olivat *sosiaalinen, paikka, vesistö ja aisti/kehollinen*. Lopulta käsittelin siivilöimiäni havaintoja ja päätelmiä vielä uudelleen lähilukemalla litteroimiani haastatteluita. Tämän jälkeen muodostin lopulta analyysilukuihin päätyneet teemat, pohdittuani vielä tarkemmin tutkimuskysymystäni suhteessa niihin teemoitteluihin, joihin olin viimeisellä kierroksella päätynyt.

3 PAAVOLA TUTKIMUSYMPÄRISTÖNÄ

Paavola sijaitsee Pohjois-Pohjanmaalla Siikajoen keskijuoksun varrella. Siikajoki on yksi Pohjois-Pohjanmaan suurista joista Pyhä- ja Oulujoen lisäksi. Siikajoki muodostuu useiden pienten purojen yhdistyessä, eikä sillä monien muiden jokien tapaan ole yhtä suurta lähdejärveä. Siikajoki virtaa nykyisten Pyhännän, Siikalatvan ja Siikajoen kuntien alueella. Nämä kolme kunta muodostavat keskenään Siikajokilaaksoksi kutsutun alueen. Ihmisten asuinympäristön lisäksi Siikajoen alavat ranta-alueet ovat myös maailmanlaajuisesti arvokkaita lintuvesiä. (esim. Airix ympäristö 2009, 6; Turunen 1985, 11.) Varsinkin läheinen Liminganlahti on erityisesti muuttolintujen kannalta elintärkeä, mutta lintumatkailunkin kannalta merkittävää ja kansainvälises-tikin tunnettu. Siikajokilaakson asukkaita yhdistävän Siikajoen lisäksi muun muassa tilattava paikallislehti, Siikajokilaakso, joka tavoittaa viikoittain 56 % Siikajokilaakson asukkaista (Ka-leva Media 2023).

Siikajoki vesistöinä yhdistää useita eri kyliä, sekä varsinkin Siikalatvan ja Siikajoen kunnat yhteisen kulttuurisen ja vesistöekologisen vuorovaikutuksen kanssa myös osaksi Pohjanlahden rannikkoa ja Itämeren. Kuntarajat kuvassa sinisellä ja tiestö punaisella. Etäisyys Paavolasta Ruukkiin noin 9 kilometriä, Raaheen noin 40 kilometriä ja Ouluun 55 kilometriä (Siikajoen kunta 2023; Reittikartta.net). Kuva: Maanmittauslaitos Kansalaisen karttapaikka palvelun maastokartta aineistosta (CC 4.0).

Paavola (ent. Laurinpaavonkylä vuodesta 1593 alkaen ja Pehkola vuodesta 1598 alkaen) on aiemmin ollut huomattavan laaja maanviljelyyn ja karjanhoitoon keskittynyt alue ja kunta, josta löytyy mainintoja ensimmäisten kerran jo vuodesta 1593 lähtien. On ehdotettu, että ensimmäiset asukkaat olisivat saapuneet 1400-luvun alussa hyvien kalavesien houkuttamana (Hämäläinen 1985, 154), mutta nimistöhistoriallisen arvion mukaan vanhin asutuskerros olisi paikannettavissa jo 800–1100-luvulle (Leiviskä 2011, 64). Useat nykypäivänäkin yhä aluetta asuttavat suvut ja talojen nimet, joista nykyisen Paavolan eri kylänosatkin ovat nimensä saaneet, paikantuntuvat ensi kertaa mainituiksi jo 1500-luvun lopulla ja 1600-luvun alussa. Tällaisia ovat esimerkiksi Lievonen, Hemmi, Huuemonen, Niemelä, Mäkelä ja Roppola (Leiviskä 2011, 81–87).

Paavolan kirkonkylän muotoutuminen on noudatellut hyvin pitkälti samoja kehityskulkuja kuin muidenkin Siikajokilaakson kirkonkylät. Kaisa Mäkinieniemi (2012, 159–171) on Siikajoen varrella olevien Rantsilan, Kärämäen, Tyrnävän ja Haapaveden kirkonkyläiä tarkastellessaan tuonut esille, että kirkonkyläiden kulttuuriympäristöjen muutokset ovat tapahtuneet merkittävästi tiestössä ja kulkemisessa tapahtuneiden muutosten vaikutuksesta. Tiestön kehittäminen tai esimerkiksi reitin oikaiseminen on vaikuttanut esimerkiksi siihen, miten saavutettavia alueet esimerkiksi ovat ja miten palvelut kehittyvät. Esimerkiksi Kärämäen halkova valtatie 4 on muodostunut Kärämäen toiseksi pääkaduksi (Mäkinieniemi 2012, 162). Tiestön ja kulkemisen muuttuessa vaikutuksia on ollut myös kaavoituksen kautta rakennuskantaan. Kun Kärämäellä esimerkiksi vanhat rakennukset on purettu ja uusia rakennettu, mittakaavat ovat myös muuttuneet avoimemmiksi (emt. 165). Paavolan kirkonkylällä sen sijaan perinteinen rakenne on yhä säilynyt ja vanhat rakennukset pihapiireineen tukeutuvat tiehen.

Teollistumisen ja muiden Suomen yhteiskunnallisten kehityskulkujen myötä Paavola on muuntunut omasta kunnasta osaksi Siikajoen kuntaa. Näiden kehityskulkujen myötä myös esimerkiksi Paavolan alueella Ruukin teollisuus aikanaan kehittyi ja Ruukki kehittyi sittemmin omaksi kunnakseen. Tarkkaa asutuksen alkamisajankohtaa ei ole voitu Leiviskän mukaan vahvistaa. Pehkola juontaa nimensä vanhimpiin kuuluvasta Pehkosen talosta (1653). Laurinpaavonkylä sen sijaan juontuu Paavo Laurinpojan vanhaan kantatilaan (Leiviskä 2011, 81–87.) Paavolan kirkonkylän pysyminen perinteisenä johtunee siitä, että teollistuminen vanhassa Paavolan kunnassa keskittyi kirkonkylästä etäämmälle, Ruukkiin.

Nykyinen Paavolan kylä on noin 897 asukkaan kylä, joka paikantuu erityisesti aiemman Paavolan kunnan kirkonkylään Siikajoen varrelle (Siikajoen kunta 2023a; Siikajoen kunta 2020, 22). Paavola ja läheinen Revonlahti liitettiin osaksi Ruukin kuntaa ja Ruukista tuli hallinnollinen keskittymä vuonna 1973 (esim. Weissenfelt 2007, 91). Alueella koettiin jälleen uusi kuntaliitos vuonna 2007 kun Siikajoen ja Ruukin kunnat yhdistyivät yhdeksi Siikajoen kunnaksi, jonka kuntakeskus on Ruukissa. Naapurikunnat ovat Raahe, Vihanti, Rantsila, Lumijoki ja Liminka sekä Hailuoto. (Airix ympäristö 2009, 5–6.) Nykyisen Siikajoen kunnan muodostavat kymmenen luonnonläheistä, Oulun ja Raahen väliin sijoittuvaa kylää, jotka sijaintinsa mukaan ovat joen ja meren tai jonkin näistä välittömässä läheisyydessä. Merenrantaa Siikajoella on

noin 60 km ja jokivartta 120 km (Airix ympäristö 2009, 11). Nämä kymmenen kylää ovat Luohua, Saarikoski, Paavola, Ruukki Tuomioja, Revonlahti, Siikajoenkylä, Karinkanta, Merikylä ja Tauvo (Siikajoen kunta 2023c).

Suomalainen käsite kirkonkylä tulee paikasta, jossa kirkko sijaitsee. Kirkko onkin aivan Paavolan ytimessä ja selkeimmin erottuvia maamerkkejä. Kirkko ja sen arkkitehtuuri ovat olleet ja ovat yhä nykypäivänäkin useille paikallisille ylpeydenaihe, sillä kirkkojen sijoittuminen on ollut myös aikanaan valtakysymys; kirkkojen paikkoja ei päätetty tai myönnetty yksiselitteisesti. Museoviraston inventoinnissa vuonna 2009 Paavolan kirkko ja sen seutu ovatkin nostettu virallisesti tunnistettuna ja merkittävänä rakennettuna kulttuuriympäristönä esille yhdessä yhdentoista muun kohteen kanssa (Museovirasto 2009a; Pohjois-Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristö 2015 Siikajoki). Paavolan kirkonkylänraitti on yksi harvoista kirkonkylästä, jossa perinteinen maantiehen linkittyneet kylärakenne on yhä säilynyt (Siikajoen kunta 2023a)

Paavolan nykyistä kirkonkylää. Kuvassa oikealla vuonna 1760 rakennettu kirkon tapuli. Keskellä Paavolan vuodesta 1978 vuodesta lähtien toiminut kotiseutumuseo, joka alun perin vuonna 1847 rakennettiin lainajyvämakaasiiniksi. (Museovirasto 2023a; Museovirasto 2009b; Visit Raahe 2023.) Vasemmalla nykyisin tyhjiillään olevia kaupparakennuksia. Kuva: Henna Tuomiranta maaliskuu 2022.

Paavolan puinen vuonna 1756 vuonna rakennettu ja Ruotsin prinsessa Sofian mukaan nimetty ristikirkko rakennettiin talkoilla vain 66 päivässä. Paavolalaiset ovatkin olleet ahkeria talkoolaisia monessa sukupolvessa, joka näkyy yhä nykyisinkin paikallisten yhdistysten tavassa toimia. Monet Paavolan niin yksityiset kuin julkisetkin kohteet on rakennettu kylätalkoilla. (Visit Raahe 2023.) Kuva: Henna Tuomiranta elokuu 2022.

3.1 Pohjois-Pohjanmaan ja Siikajokilaakson topografiset ominaispiirteet

Tapani Tommila (2010, 17) on Siikajoen ja koko Pohjois-Pohjanmaan alueen maisemien erityispiirteiden ymmärtämiseksi pitänyt olennaisena ”palata aina kallioperän syntyhetkiin saakka tai vähintään jääkauteen” muun muassa Siikajokilaakson voimakkaan tasaisuuden, maan kohoamisen ja maa-aineksiin liittyvien erityispiirteisiin ymmärtämiseksi.

Viimeisin jääkausi ja siitä seuranneet muutokset ovat vaikuttaneet Skandinavian luonnonympäristöjen ominaispiirteisiin antanen sille sen perusluonteen. Laajimmillaan Suomea ja koko Skandinaviaa peittänyt mannerjäätikkö on ollut noin 20 000 vuotta sitten. Ilmasto alkoi lämmittää ja jäätikkö sulaa noin 17 000 vuotta sitten. (Ukkonen ja Mannermaa 2017, 30.) Jääkauden jälkeen aiemmin jään peittämien alueiden vapautuessa ja jäätikön sulamisvesien peittämä maa alkoi saada kasvipeitteitä, joka mahdollisti lintujen ja nisäkkäiden leviämisen Suomeen. Vähitellen muun lajiston mukana tulivat myös ihmiset. (Ukkonen ja Mannermaa 2017, 10.) Ihminen on alkanut asuttaa Suomea noin 10 000 vuotta sitten ja maanviljelyyn siirryttiin noin 4 000 vuotta sitten (Heikkilä ja Timonen 2003, 9; 128). Niin geologiset ominaispiirteet kuten myös aiemmat kulttuuriset aikakaudet näkyvät suomalaisen maaseudun luonnon- ja kulttuuriympäristöissä. Aiemmat kulttuuriset kuten maaperänkin kerrostumat jäävät uusien alle, mutta jotakin aina säilyy.

Siikajokilaakso on topografialtaan eli pinnanmuodoiltaan alavaa ja tasaista aluetta, jossa maanpinnan korkeusvaihtelut ovat pieniä (Pohjois-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2011, 10). Kasvillisuutta Pohjois-Pohjanmaalla luonnehtii jääkauden jälkeen maankohoamisesta alkanut soisuus. Maaperän ominaisuudet sekä maan alavuus vaikuttivat siten, että vettä läpäisemättömät alueet soistuivat pian niiden noustua vedenpinnan alta. Siikajoen *vesistöalueella* 40 % pinta-alasta on soita – pääosin rämettä ja nevaa. (Enbuske 2010, 35.) Vesistöalueella tarkoitetaan aluetta, ”josta kaikki pintavalunta virtaa puron, järven, joen tai suistoalueen kautta mereen” (Vesisanasto 2023).

Soisuus on siten Siikajokilaakson hallitseva ja tuhansien vuosien kehityksen tuottama maise-mallinen ominaispiirre. Verrattuna Etelä-Suomen soihin, Pohjois-Pohjanmaan suot ovat lähes puolet matalampia, keskimäärin vain 1,2 metriä syviä (Enbuske 2010, 36).

Kaakkurilampi Paavolan Karjonevalla. Suurelta osin Paavolan ympäristön suot ja nevat ovat ihmisen muokkaamia, kuten laajasti muuallakin Siikajokilaaksossa. Koskemattomia, luonnontilaisia soita, nevoja ja niillä sijaitsevia pieniä lampia ja järviä on kuitenkin vielä myös joitakin jäljellä. Kuva: Henna Tuomiranta heinäkuu 2022.

Alue kuuluu voimakkaan tulvariskin alueisiin (Tulvakeskus 2022; Syrjäpalo 2018, 17). Tie- ja vesirakennushallitus (TVH) rakensi tulvintaa säännöstelemään nykyisen Siikalatvan kunnan puolelle vuonna 1970 Uljuan tekoaltaan. Kuntien omistama Revon Sähkö oy rakensi Uljuan tekojärven yhteyteen lisäksi vesivoimalan, jonka nykyisin omistaa Vattenfall. (Syrjäpalo 2018, 17–18; 23.) Alavuuden vuoksi Pohjois-Pohjanmaan suoalueilla on myös hallanarkuutta. Paavolan eteläiset osat Rantsilaan mennessä kuuluvat hallanarkaan alueeseen. (Maunonen et. al. 1996, 229.)

Seppo Hämäläinen (1985, 102) kuvaa Perinnealbumissa Ruukkia, johon Paavola ja Revonlahti oli liitetty seuraavin ilmauksin:

...maisemaltaan tyypillistä Pohjanmaata, jossa korkeuserot näkyvät vain loivina, lievästi kumpuilevina kohoumina.

Kunnan merkittävin maisemallinen elementti on Siikajoki sivujokineen ja puroineen, jonka vesimäärä vaihtelee suuresti vuodenaikojen mukaan. Keväisten tulvien aikaan joki on mahtava, ja sen vedet peittävät alleen laajalti jokivarsiviljelmiä. Kesäisin joki kuivuu murto-osaan keväisestä laajuudestaan, jopa niin, että paikoitellen pohjakivetkin ovat näkyvissä.

Hämäläinen (1985, 105) toteaaakin Siikajoen olevan huomattava maisemallinen elementti, jonka merkitys myös Ruukin kunnan kehitykselle on ollut suuri. Paavolaa lintuperspektiivistä katsoen maisemallisesti merkittävimmiksi rakennuksiksi Hämäläinen mainitsee kirkon ja vuonna 1912 perustetun Paavolan Osuusmeijerin. Lisäksi korostuvat kirkonkylän halki kulkeva tie ja maantiet Revonlahden, Vihannin ja Rantsilan suuntaan. Myös vesistön veden vaihtelussa tapahtuvat muutokset ovat Hämäläisestä maisemassa keskeisiä. (Hämäläinen 1985, 104.) Suuret vesistöt kuten meret ovat maisemallisen elementin lisäksi usein alueellisessa identiteetissä keskeisiä (esim. Latvala-Harvilahti 2020).

Pohjois-Pohjanmaalla suot ja niihin liittyvä turve, metsät ja vesistöt ovat olleet ihmisten ympäristönkäytön kohteena pitkään (Enbuske 2010, 36). Tästä syystä myös maisemalliset muutokset luonnonympäristöissä ovat kohdentuneet niihin. Yli 75 % Siikajoen vesistöalueen pinta-alasta on metsämaata ja suota. Vain hieman alle 6 % pinta-alasta on vesistöjä. Rakennettuja alueita on 2 % ja maatalousalueena käytössä on n. 17 %. (Pohjois-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2011, 11). Näin ollen voidaan todeta, että vaikka ihmisten rakennettu kulttuurinen ympäristö on suppea, luonnonympäristöiksi katsottuihin maa-alueisiin kohdentuva ihmisten kulttuurinen vaikutus kattaa silti huomattavan osan myös rakentamattomasta alueesta ympäristön käytöllisestä näkökulmasta.

Siikajoen vesistön rakentamisen myötä joen morfologiaa eli muotoa ja hydrologisia eli vesistön ominaisuuksiin, esiintymiseen ja kiertokulkuun liittyviä olosuhteita on muutettu useaan otteeseen 1900-luvulla. (Pohjois-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2011, 6). Jokea perattiin alkujaan runsaiden kevättulvien vuoksi, sillä ne aiheuttivat mittavaa vahinkoa peltojen huuhtoutuessa osittain jokeen (Hämäläinen 1985, 105; Hiltunen et.al. 1996, 216). Muita lievempiä ja usein jopa huumorilla otettuja harmeja tulvimiseen liittyen olivat myös mm. laiturien, veneiden, rantasaunojen ja väliaikaisten renkkusiltojen tulvavesien matkaan lähtemiset (Syrjäpalo 2018, 12–13).

Merkittävin nykypäivään asti yltävä muutos on ollut Uljuan tekojärven rakentaminen ja vesistön säännöstely vuosina 1965–1970. Uljuan tekojärven rakentamisen vaikutus on keskittynyt joen virtaamiin ja varastotilavuuksiin ja se toimii merkittävimpinä tulvansuojelurakenteena, joskaan se ei ole kokonaan poistanut tulvavahinkojen uhkaa Siikajokilaaksossa. Alueella onkin laadittu oma tulvariskien hallintasuunnitelma (Pohjois-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 2011; Laine et al. 2022, 68). Uljualle rakennettiin myös vesivoimalaitos vuonna 1970. Muita Paavolaan vaikuttaneita merkittäviä vesistöihin kohdentuvia toimia ovat olleet esimerkiksi joen perkaus keskijuoksulla vuosien 1935–1962 aikana. (Laine et al., 6; 15.)

Myös järvienlasku luonnostaan vähäjärvisellä alueella on muokannut vesistöjä ja maisemia. Järvenlaskua alettiin Pohjanmaalla toteuttaa 1700-luvulta lähtien pääosin hyväkasvuisen heinämaan lisäämiseksi karjatalouden tarpeisiin. Voimakkain järvienlasku Pohjois-Pohjanmaalla ajoittuu 1800-luvulle ja varsinkin sen loppupuolelle. (Enbuske 2010, 139–141). Siinä missä moni muu vesistöihin, soihin ja metsiin keskittynyt muokkaus on ollut voimakkaasti valtion ohjaamaa, järjestelmällisyyteen pyrkivää, pitkäaikaista ja valtion varoista tuettua, on järvienlasku sen sijaan ollut pääosin paikallisten vesiosuuskuntien osakkaiden omatoimisesta ja paikallisesti toteutettua kuivatustoimintaa (Enbuske 2010, 79–103; 141). Paikalliseen kuivatustoimintaan on usein yhdistynyt taitamattomuus, joka on myös hidastanut työtä (Enbuske 2010, 141). Vesistöön liittyviin luonnollisiin muutoksiin kuuluu esimerkiksi rannan siirtyminen, joka on vaikuttanut ihmisten toimintaan ja esimerkiksi asutuksen sijoittumiseen (Enbuske 2010, 28).

Yksi nykypäivän kokemuksiin yhdistyvä, moniaistisesti hahmottuva maisemallinen tekijä on vedenlaatu. Siikajokeen ja sen vesistöalueeseen kohdentuu monenlaista kuormitusta, eli sen

voi perustellusti sanoa olevan moniongelmainen joki. Hajakuormituksista merkittävimmät vedenlaatua huonontavat vaikutukset Oulujoki-Iijoen vesienhoitoalueella alueella tulevat maa- ja metsätaloudesta. Ihmisten toiminnasta johtuvista vaikutuksista merkittävin on happamien sulfaattimaiden kuivatuksesta aiheutuvat vaikutukset. Siikajoen vesi on voimakkaasti humuspi-toista ja rehevää. Nykyinen Siikajoen ekologinen tila on tyydyttävä. Vesistön tilan vaikutukset yltyvät jokivarresta myös Perämereen, sillä Siikajoki, kuten muutkin Oulu-Iijoki vesienhoito-alueen suuret joet, laskee Perämereen. Laajaan aineistoon perustuvan riskiarvon mukaan ekologisen tilan parantamiseksi tehtyjä tavoitteita ei ole saavutettu ja näin ollen kohentuminen edellyttää toimenpiteitä (Laine et al. 2022, 75; 77; 79; 99; 100).

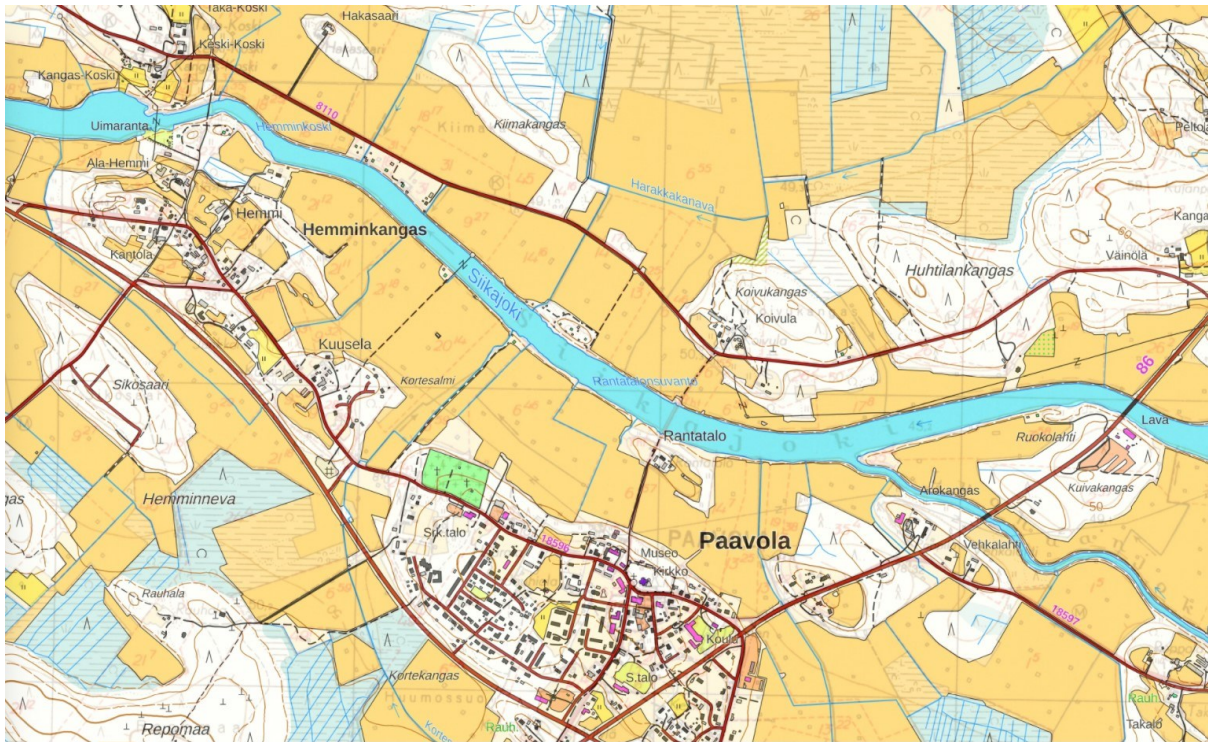
3.2 Asutuksen sijoittuminen Paavolassa

Vesistöt ovat historiallisesti olleet ikiaikaisen suosittuja asutuskeskittymiä. Globaalisti jokilaaksoista toiset ovat kasvaneet suuriksi, toiset ovat jääneet vaatimattomammiksi. Niissä on kuitenkin yhteistä se, että asutuskeskittymät ovat alkaneet jokien varsilta, viljelyyn hedelmällisten maiden ääreltä. Luonnonympäristöjen kannalta Pohjois-Pohjanmaan maalajit ja niiden kerrostuminen, sekä maaperän ravinteet ovat vaikuttaneet siihen, millaisia maisemia, kulttuuria ja elinkeinoja alueelle on muodostunut ja mahdollistunut. Jokivarsien maaperän ravinteikkuus on mahdollistanut esimerkiksi maanviljelyn kehittymisen. (Enbuske 2010, 30.)

Erityisesti maalajilla on ollut merkitystä: ne alueet, joissa maa on ollut muokattavaa ja jossa maalaji on ollut ravinteikasta, ovat olleet asumisen keskittymisen varhaisessa suosiossa. Sellaisia ovat savi- ja hiesumaat ja hienohiekkaiset rannat, joita Siikajokilaaksosta löytyy paljon ja Paavolastakin hajanaisesti. Myös luonnostaan tulvivat alueet ovat olleet suosittuja maanviljelyn kannalta. (esim. Leiviskä 2011, 38–39.) Joet ovat tarjonneet myös muuta ravintoa, kuten kalaa ja muita vedenalaista ravintoa. Joki on ollut kulkureitti, mutta sen ylittäminen on myös ollut monista eri syistä tarpeellista. Ihmisten liikenteen kulkuverkosto ja sosiaaliset tarpeet yhdessä paikallisen kulttuurin, sekä luonnonmuotojen kanssa ovat määrittäneet minne ja miten joella kulkeminen on toteutettu ja kuinka sen ylittämien kulloinkin mahdollistetaan. (esim. Antila 2001; Anttila, Haanpää, Karhunen, Kirkkala, Puolamäki, Raike ja Ryömä 2022). Siikajoki laskee Perämereen, joten siikajokivartinen asutus kytkeytyy myös osaksi meriliikenteen historiaa (Tommila 2010, 30).

Nämä mainitut seikat myös muodostavat paikallista, alueellista kansallista vesialueiden kulttuuriperintöä. Teknologinen kehitys on myös yhteydessä vesistösuhteeseen, sillä esimerkiksi vesijohtojärjestelmä ja kylmälaiteteknologia vaikuttavat vuorovaikutuksellisesti siihen, miten nykypäivänä vettä käsitellään ja käytetään. Teknisen infrastruktuurin eli muun muassa tieverkoston, vesihuollon, elinkeinojen, energiatuotannon sekä sosiaalisen kanssakäymisen tarkastelu ovat siten vesien kulttuuriperinnön ja vesistösuhteen tarkastellussa yhtä keskeisiä kuin paikallisen luonnonympäristöjen ja ilmaston ominaispiirteetkin.

Kuten seuraavista kartoista osittain havainnollistuu, alueen asutus on suhteellisen tiiviisti asutulla alueella. Pääsääntöisesti maa-alueet ovat yksityisomisteisia, joten myös useat vesialueiden paikat sijaitsevat yksityisalueiden läheisyydessä tai yksityisalueella. Ihmisten karttaan muodostamat rajat ovat merkittävästi suoralinjaisia ja ne pirstovat erilaisia ekosysteemejä ja luonnonympäristöjen fyysisiä, tilallisia ilmentymiä kuten vesistöjä ja soita.

Tutkimuskenttäni rajautui kartassa suurin piirtein oheisten karttaleikkeiden alueille. Päädyin ottamaan Saarikosken alueita mukaan, sillä lähes kaikki tutkittavani ja alueella kohtaamani paikalliset mainitsivat usein Saarikosken. Saarikoski mainitaan ja koetaan nykyisin omaksi kyläkseen, mutta sekä historiallisesti ja nykyisyydessä alue on moninaisesti Paavolassa yhteisesti jaettua ja koettua arjen aluetta. Saarikoski oli aiemman Paavolan kunnan aikaan osa Paavolaa. Kuvat: Sisältää Maanmittauslaitoksen vanhoja painettuja karttoja. Osioina tallennettu Maanmittauslaitoksen vanhat kartat palvelusta vuoden 1953 kartasta, jossa peittävyys asetettu n. 50 % (CC 4.0).

3.3 Paavolan ympäristössä tapahtuneita muutospolkuja

Pohjois-Pohjanmaalla Perämeren pohjukan tuntumassa, Siikajoen keskijuoksulla sijaitseva Paavola on aluetta, jossa karttoihin, historiallisiin aineistoihin ja kotiseutuaineistoon perehtyen edelleen on erotettavissa piirteitä maaseutukulttuurin keskiajalta lähtien. Suomessa maaseudun keskiaika katsotaan olleen 300- luvulta 1500- luvulle. Kaupunkien keskiaika, nk. uusi aika katsotaan alkaneen 1500-luvulta. (Ukkonen ja Mannermaa 2017, 10.) Uusi ja vanha aika ovat vielä erotettavissa, sillä Paavola on monilta osin säästynyt uuden ajan muutoksilta teollistumisen ja kaupungistumisen keskittyessä sen ympärillä oleville alueille. Ympäristöhistorian näkökulmasta luonnonolojen ja ihmisten suhde on Pohjois-Pohjanmaalla keskittynyt maatalouteen, vesistöjen ja metsien hyödyntämiseen, jossa myös suot ovat maatalouden harjoittamisen yhteydessä olleet keskeisiä. Vedet, metsät ja suot ovat toimineet myös teollisuuden vetovoimatekijöinä. (Enbuske 2010, 27.) Pohjois-Pohjanmaalla maatalouden ympäristöön kohdentama käyttö on ollut pitkäaikaista (Enbuske 2010, 31).

Vesistösuhteen tutkimus on väistämättä muutoksen ja ihmistoiminnan holistiseen ymmärrykseen tähtäävää tutkimusta. Elinkeinot ja ihmisten elämäntavat ovat luonnollisessa ja välttämättömässä muutoksessa osittain yhteiskunnallisen paineen alla, mutta vain yhteiskunnallisten tai luonnontieteellisten ilmiöiden kausaalisen ymmärrys ei selitä paikallisia kehityskulkuja. Jos aiemmin liikkuvuus oli esimerkiksi rajallista matkustamisen hitauden tai muiden resurssien vuoksi, on liikkuminen monella tapaa nopeutunut ja moninaistunut muun muassa teknologisen kehityksen, vapaa-ajan lisääntymisen ja esimerkiksi yksityisautoilun myötä. Nykypäivänä monet merelliset ja Siikajokilaakson muut kuin Paavolan vesialueet ovatkin saavutettavissa

arjessa kohtuullisen vaivattomasti niille paavolalaisille, jotka pääsevät liikkumaan pitkänomaisen kunnan alueella Paavolasta esimerkiksi henkilöautoilla.

Luonnon ja kulttuuriympäristön kannalta merkittäviä alueellisia muutoksia maaseutuvaltaisessa Paavolassa on ollut elinkeinojen sekä teollistumisen myötä tapahtuneet muutokset, jossa perinteinen maatalous tehostui ja Suomi teollistui yhä kasvavasti. Paavola kuuluu vanhaan maatalous- ja teollisuusalueeseen, jonka teollisuus on keskittynyt aiemman Paavolan kunnan Ruukin taajamaan ja joka oli vilkkaimmillaan 1901–1920 jolloin Ruukissa toimi kolme sahaa, kolme tiilitehdasta, hiiltämö sekä tärpätti- ja kaljatehdas. Teollistumisen pontimena oli runsasvetisenä virtaava ja koskinen Siikajoki, jonka varrelle asutuskin on sijoittunut (Weissenfelt 2007, 91.)

Nopean kehityksen katkaisivat sodat. Sotien jälkeen seurasi nopea väestönkasvu, mutta joka yhteiskunnallisten muutosten, investointipaineiden ja 1950-luvulla alentuneen syntyvyyden, sekä muuttoliikkeiden vuoksi käänsi kuntalaisten määrän laskuun. Paavola menetti alueellisesti eniten väestöä Revonlahteen ja Ruukkiin verraten. (Weissenfelt 2007, 92–93.)

Elinkeinorakenteen ja teknologian edelleen kehittyessä toisen maailmansodan jälkeen seurasi suuri maaltamuutto, 1960–1970 luvulla, joka nopeasti lähes autioitti suomalaisen maaseudun. Maataloustyön tuottavuus parani ja työvoimaa tarvittiin aiempaa vähemmän. Teollistuminen eteni ja nuoret hakeutuivat työskentelemään kaupunkeihin teollisuuden ja palveluiden pariin. (Soikkeli, Isola ja Mäkinieniemi 2001, 10.) Teollistuminen siten edisti kaupungistumista. Vaikka kylät autioituivat, syntyi myös maaseututaajamissa lisää työpaikkoja, paikallisesti se näkyy aiemmin Paavolaan kuuluneen Ruukin kylän teollistuessa omaksi kehitysalueekseen ja myöhemmin yhä nykyisenkin Siikajoen kuntakeskukseksi

Elinkeinot ja ammatit muuttuvat muun yhteiskunnan mukana. Vesistöjen muutokset ja kulloisetkin käyttömahdollisuudet vaikuttavat siihen, millaisia elinkeinoja vesien äärelle mahdollistuu. Kuvassa uittomiehiä Leppälän sortteerilla (tukkien lajittelupiste) Hemminkosken lähellä syyskuussa 1930. Vesistöjen käyttäminen on ollut aiemmin jokapäiväiselle elämälle tärkeää, joka ilmenee myös Paavolan vanhasta vaakunasta, joka sisälsi elementteinä veden lisäksi hirret. Paavolan vaakunan on kuvattu viittaavan Siikajokeen uittoväylänä ja sahateollisuuteen. (Turunen 1983, 19.) Kuvan omistaa Paavolan kotiseutuyhdistys Ry. Kuvaaja tuntematon.

Teknologian kehittyminen ja väestön kasvu on globaalisti vaikuttanut monella tapaa kaikkeen ihmistoimintaan ja ympäristöjen käyttöön. Se on esimerkiksi muokannut kulkuvälineitä, kulkemisen muotoja ja siten kulkureittejä sekä ihmisen ja luonnon ja toisaalta ihmisen ja teknologian välistä suhdetta. Talvisin jokea pitkin liikennöitiin talvitietä pitkin reellä. Alueen tiestö oli 1800-luvulle asti puutteellinen ja heikkokuntoinen. Teiden vähyydestä ja huonosta kunnosta johtuen kuljettiin paljon myös jokiahteita pitkin. Jokivarret olivat varsinkin suosittuja kulkureittejä kirkkoihin. Pappia odotellessa saatettiin kerääntyä joen ja kirkon välisille niitylle kuumisten vaihtoon (Turunen 1983, 24.) Muutokset myös tuottavat aina uudenlaista kulttuuriperintöä. Esimerkiksi teollista kulttuuriperintöä on muodostunut vasta 1970-luvulta lähtien. (esim. Sivula.) Kulttuuriperinnön eri ikäisten kerrosten ikä ja määrä riippuu siitä, miten pitkä ihmishistoria jollakin paikalla tai alueella on. Pitkä ihmishistorian ajallinen laajuus ei kuitenkaan määritä miten tunnistettavaa tai elinvoimaista kulttuuriperintö on nykyisyydessä, sillä kuten Sivula (2013, 161) on muotoillut, ”kulttuuriperinnön merkityksiä tuotetaan, vahvistetaan ja pidetään yllä kaikilla yhteiskunnan tasoilla.

Vesijohtoverkosto tuli Paavolan maaseudulle vähitellen 1960-luvulla ja se tarkoitti monia muutoksia arkeen. Vesijohtoverkoston kytketyistä taloista ei tarvinnut enää noutaa vettä kaivoista tai joesta. Useat muutokset vaikuttivat välillisesti varsinkin naisten vesistösuhteen muuttumiseen. (passim. Junttila 2016.) Vesijohdon ja viemäroinnin muutos Suomessa 1950-luvulta lähtien on yleisesti vaikuttanut varsinkin maalla asuvien naisten vesistöjen äärelle hakeutumisen syihin ja vesistöjen hyödyntämiseen. Naiset ovat Suomessa perinteisesti vastanneet ruoanvalmistuksesta, pyykinpesusta ja siivouksesta, sekä kotieläimien hoidosta. Raskas veden kantaminen on näistä syistä ollut naisten tehtäviä. (Vanha-Similä 2020, 109.) Näin oli myös Paavolassa. Sen sijaan jään leikkaaminen meijerille ja kotitalouksille maidon jäähdyttämiseen sekä siltojen rakentamiset 1940-luvulla syntyneen mieshaastateltavan (PM3) mukaan oli miesten työtä. Maataloustöiden teknologisoituminen on myös kentällä käymieni keskusteluiden mukaan vaikuttanut siihen, että erilaiset vedessä virkistäytymiset esimerkiksi heinätöiden yhteydessä ovat poistuneet, eikä karjaa tai hevosia enää myöskään uiteta joella. Kiinteiden siltojen ja autojen yleistymisen seurauksena katosivat myös kesäajoksi rakennettavat renkkusillat sekä lossit, jolloin myös kiertoetäisyydet kyläilemään joen toiselle puolelle pitenivät. (PM3; PM2; kenttämuistiinpanot 2021–2022; Syrjäpalo 2009.) Aika ja ihmisten keksinnöt ovat muuttaneet vesialueiden äärellä liikkumista ja veden kanssa toimimista yhteiskunnallisesti monella tapaa. Vaikka muutokset ovat tuoneet arkeen helppoutta ja vaivattomuutta ovat ne samalla loitontaneet ihmisiä luonnosta ja muuttaneet suhdetta myös eläimiin.

Uljuan tekojärven myötä 1970-luvulla hävisi rakennusvaiheessa myös joen aiempi rapukanta, eikä se koskaan palautunut. Ennen tekojärveä Siikajoen vesistöstä rapuja saatiin jopa 460 000 vuodessa ja se toi merkittäviä tuloja etenkin nuorille, jotka rahoittivat niillä useimmiten esimerkiksi polkupyörien hankintaa (esim. Rönkkömäki 2018, 62; kenttämuistiinpanot.) Kalastusosuuskunnan mukaan rapujen joukkotuho johtui altaan rakentamisessa tapahtuneen imuruoppausaltaan kapasiteetin täyttymisestä, jonka seurauksena lietepitoinen vesimassa lietti koko joen pohjan merelle saakka. Oikeudessa kiisteltiin Vesi- ja ympäristöhallituksen kanssa

siitä, johtuiko tuho lietteestä vai rapurutosta. Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen mukaan raputuho johtui sekä lietteestä että rapurutosta (esim. (Rönkkömäki 2018, 62). Tapahtuma muutti joka tapauksessa jokilaakson vesistökuilua, sillä tapahtuneen jälkeen rapukanta ei koskaan palautunut. Rapujen myötä alueen nuoret miehet menettivät myös merkittävän ansaintakeinonsa. (PM3; PN1; kenttämuistiinpanot 30.3.2022).

Nykyisin Paavolassa on yhä edelleen myös perinteistä maanviljelystä sekä muuta luonnonvarojen hyödyntämiseen perustuvia elinkeinoja kuten turvetuotantoa. Joskin turpeen nostoa on oltu Suomessa ajamassa jo useita vuosia alas (Turpeen käytöstä luopuminen 2020). Merkittävä osa Paavolan ja lähialueen työllisistä nykypäivänä käy työssä muualla kuin asuinalueellaan. Siikajoen kunnassa työllisiä vuonna 2019 oli 1 827, joista asuinkuntansa ulkopuolella työskenteli 775. Suurin osa em. työllisistä (500) työskentelee Raahessa. (Raahan kaupunki 2020; Pohjois-Pohjanmaan liitto 2023.) Perämeren pohjukan alueilla Oulun molemmilla puolilla rannikkoa ja lähiseutua pendelöinnin osuus on suurta ja lukemat ovat koko Suomea tarkastellen vastaavat kuin Uudellamaalla. Vähintään yli 50 % kaikista työtuloista ansaitaan oman kunnan ulkopuolella. Pohjois-Pohjanmaalla etäisyydet ovat pitkiä ja yli 70 % pendelöijillä on oma auto (Tilastokeskus 2008.) Paavolassa tekemieni havaintojeni ja tutkittavien kanssa käytyjen keskusteluiden perusteella julkiset liikenneyhteydet ovat niin suppeat, että oma auto on varsinkin työllisille välttämätön osa arkea. Oman lisänsä ovat tuoneet kuntaliitokset ja mm. hyvinvointialueisiin liittyvät palveluiden keskittämiset, joiden myötä kuntalaisilla on esimerkiksi ruoka-kauppoihin ja terveys- sekä muihin välttämättömiin palveluihin asumisen sijainnin mukaan eriytyneet välimatkat. Erilaisilla demografisilla tekijöillä on siten oma yhteytensä vesistösuhteeseen. Esimerkiksi työmatkojen suuntautuminen Paavolan ulkopuolelle voi vähentää ajankäyttöä mahdollisuuksia lähiympäristöissä ajan viettämiseksi. Autojen omistaminen myös oletettavasti muokkaa arjessa liikkumisen tapaa muutoinkin kuin työmatkojen osalta.

3.4 Paavolan vesialueisiin liittyvät erityispiirteet vesistösuhteen tutkimuksen kannalta 2020-luvulla

Vesistösuhteen kannalta olennaisia, ajankohtaisia tutkimuksellisia mielenkiinnon syitä löysin runsaasti, kuten edellä havainnollistuu. Ajankohtaisuus ilmenee vakavimmin varsinkin vesistön ekologisen tilan kautta. Siikajoen ja koko Raahesta Tornioon asti ylettyvän Pohjanlahden rannikon vesistöjen yleistetty ekologinen tila on tyydyttävä (Vesikartta 2022), jonka vuoksi alueelle kohdistuukin merkittäviä paineita kohentaa vesistöjen tilaa luonnon ja ihmisten hyvinvoinnin kannalta (ks. esim. Kihnula 2022a). Siikajoki kuuluu osaksi laajaa Oulu-Iijoen vesienhoitoaluetta, jolle on laadittu viimeksi vuonna 2021 vesienhoitosuunnitelma koskien ajanjaksoa 2022–2027 (Laine et al. 2022).

Siikajokilaakson alueella on vesistöjen suojeleminen ja virkistyskäyttöä lisäämään pyrkivistä näkökulmasta monia uusia hankkeita 2020-luvulla. Esimerkiksi Virkistävä Siikajoki hanke, joka päättyi vuonna 2021 pyrki lisäämään alueella lähiliikunta- ja virkistysalueita, jonka ohessa

hanketta hyödyntäen syntyi Paavolassa paikallisesta aktiivisuudesta ponnistaen myös entiselle turpeennoston alueelle Hangasnevan virkistysalue. Alueen reittisuunnitelma, jonka pohjalta Hangasnevan kosteikko retkeilyreitteineen perustettiin, on liitteenä (7).

Vuonna 2021 perustettu Siikajoki vapaaksi ry pyrkii vapauttamaan joen Pöyryn padon osalta ja lisäämään siten kalastuksen edellytyksiä Siikajoen varrella. Siikajoen kunnat ovat myös opinnäytetyön raportoinnin hetkellä perustamassa yhteistä vesistökoordinaattorin toimea, joka keskittyisi moniongelmaisen Siikajoen vesistön parantamiseen. Kiinnostus ja ajankohtaisuus Siikajoen vesistöalueisiin on siten monipuolista ja erilaisista intresseistä johtuvaa, mutta jossa tavoitteet monilta osin ovat yhteneväisiä: Siikajoen ekologista tilaa halutaan ja yritetään parantaa.

Vesistöjen kestäväan käyttöön ja virkistyskäytön lisäämiseen on laadittu erilaisia paikallisia toimi- ja kuntarajat ylittäviä tavoitteellisia suunnitelmia, eli vesistövisioita (esim. Oulujokivisio 2022; Kihnula 2022b). Vesialueiden kulttuuriperintöä Pohjois-Pohjanmaan alueella kartoitetaan tällä hetkellä esimerkiksi Veku Vaku projektissa Luulajanjoen ja Oulujoen vesistöistä vesivoimaloiden osalta (Pohjois-Pohjanmaan liitto 2022; Veku Vaku 2020).

Vesistöjä ei välttämättä mielletä kulttuurisiksi ympäristöiksi, mutta kulttuurinen käyttö ja ihmistoiminta on silti nykypäivänäkin paikallisesti voimakkaasti keskittynyt vesistöjen ympäristöön. Näin on varsinkin maa- ja metsätalouden, teollisuuden sekä esimerkiksi kalastuksen ja tiettyjen lintulajien metsästyksen näkökulmasta. Perusteet Pohjanmaan ympäristösuhteiden nykyisyyteen keskittyvälle kulttuurista ymmärrystä lisäävälle tutkimukselle ovat mielestäni selviä. Jo 1800-luvulla Pohjois- ja Itä-Suomessa voimakkaasti kasvanut metsien hakkaaminen, aiemmin metsättömän maa-alojen kuten soiden voimakas metsittäminen ojittamalla ja sitä aiemmin alkanut soiden pelloksi raivaaminen, sekä sahateollisuuden kehittyminen on muovannut alueen suoluontoa ja elinkeinoja, sekä olennaisesti ihmisten kulttuuriympäristöjä (Soiden käyttö Suomessa 2022). Se millaisena ympäristöt merkityksellistyvät tänä päivänä voivat avustaa esimerkiksi löytämään ympäristön kannalta tasapainoisempia ratkaisuja tavoilla, jotka lisäävät myös ihmisten hyvän elämän kokemuksia omasta lähiympäristöstään.

4 TEOREETTISET KÄSITTEET JA NÄKÖKULMAT

4.1 Humanistinen ympäristötutkimus

Olen poiminut teoreettiseen viitekehykseeni pääosin näkökulmia humanistisesta maantieteestä, antropologiasta, etnologiasta ja ympäristöestetiikasta. Useammasta tutkimustraditiosta lainaamisen koin hyödylliseksi, sillä kuten Marjut Huuskonen (2004, 47) on huomauttanut, ympäristösuhteita tutkiessa yhdistyvät näkemykset perinteestä ja kulttuurista yhteisön ympäristökäsitystä muotoilevana merkitysjärjestämänä. Täten holistiseen ja syvälliseen ymmärtämiseen pyrkivä tutkimukseni hyötyy monimuotoisesta teoriataustasta.

Kulttuuri on kiistelty ja monimerkityksellinen käsite, jonka vuoksi se tarvitsee kulloisessakin yhteydessä käsitteenmäärittelyn. Antropologiassa kulttuuri käsite on laaja, joka tarkoittaa, että esimerkiksi erilaiset taiteelliset pyrkimykset ovat osa kulttuuria. Itse kulttuurin nähdään antropologiassa olevan tapa, jolla ihmisryhmät oppivat järjestämään käyttäytymistään ja ajatteluaan suhteessa ympäristöönsä. Tällä tavalla määriteltynä kulttuurilla on kolme pääasiallista näkökulmaa: käyttäytyminen, havainnot ja materiaallinen ulottuvuus. Käyttäytyminen viittaa siihen, kuinka ihmiset toimivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Esimerkiksi lasten kasvatuksessa on usein olemassa tietynlainen toistuva malli. Maailman havaitsemisen tapa on toinen näkökulma. Kolmas näkökulma on kulttuurin materiaallinen osuus, eli fyysiset objektit, joita me ihmiset tuotamme. Kulttuuri on siten se väline, jota hyödyntämällä ihmiset selviytyvät kulloisissakin olosuhteissa. Oppimalla elinympäristönsä sosiaaliset ja fyysiset asetelmat, yksilöt ja yhteisöt muodostavat jaetut selviytymisen strategiansa, joita he välittävät sukupolvien ylitse. (Howard 1986, 5.)

Antropologi Bronislaw Malinowskin (Howard 1986, 31) mukaan ihmisillä on tiettyjä perusvaatimuksia elämältään kuten ruoan, suojan ja lisääntymisen varmistaminen sekä niistä johdettujen muiden vaatimusten kuten taiteen tai alkoholin nauttimisen tarpeiden tyydyttäminen.

Kulttuuriset toimintatavat täyttävät nämä tarpeet (emt. 31). Antropologisessa tutkimuksessa on pyrkimys kokonaisvaltaisella tarkastelulla löytää paikallisia, jaettuja kulttuurista merkitysjärjestelmiä. Etnografisen kenttätöyön aikana havainnoidaan esimerkiksi, miten syöminen tai muut elämiselle välttämättömät tarpeet ovat paikallisesti järjestetty. Paikallinen kulttuuri muodostuu siten paikallisista merkitysjärjestelmistä, jotka ilmenevät ihmisten arkipäiväisen toiminnan kautta.

Nykyantropologiassa ajatellaan, että ihmiset ovat kiinteästi vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, eivätkä vain sopeudu luontoon ympärillään. Antropologien näkemykset ihmisten ja ympäristön välisistä suhteista ovat keskenään erilaisia, joten antropologiassa ei ole minkäänlaista yhdenmukaista ajattelua luonnon ja kulttuurin välisestä suhteesta (Kallinen et al. 2012, 10). Antropologia tutkii sitä, mikä tekee meistä ihmisistä sellaisia kuin olemme ja ympäristöantropologia ihmisten ja luonnon välistä vuorovaikutussuhdetta. (Kallinen et al. 2012, 9–10).

Ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksellista suhdetta tarkastelevan antropologian kattoterminä on vakiintunut ekologinen antropologia. Ympäristöantropologia on ekologisen antropologian alalaji, joka tuottaa tietoa ihmisten suhteesta ympäristöön, joskin käsitteitä käytetään toisinaan myös rinnakkain. (Haenn, Harnish, Harnish, ja Wilk 2016, 7; Hastrup 2014, 5.) Ekologisessa antropologiassa maailma nähdään jaettuna ekosysteeminä, johon kaikki maapallolla asuvat ihmiset osallistuvat ja sen tehtävänä katsotaan olevan uusien ja käytännöllisten ratkaisujen löytäminen ympäristöongelmiin (Haenn et al. 2016, 7). Ilmo Massa (1998, 221) huomauttaa, että ihmismaantiede ja eri ihmisten toimintaa tarkastelevat ekologian lajit, kuten kulttuuriekologia tai kaupunkiekologia ovat myös olleet keskittyneet ihmisen kulttuurin ja luonnonympäristöjen vuorovaikutuksen tutkimusta.

Antropologinen laaja lähestymistavan valinta perustuu pyrkimykseen ymmärtää itselle vieraita näkökulmia ja erilaisia kulttuureita. Antropologisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään paikallisia olosuhteita ja ihmisyyttä maapallon eri puolilla. Kulttuurien tulkitseminen perustuu ihmisryhmän sisältä ymmärtävään tulkintaan, jolloin antropologista tutkimusta tekevän pyrkimys on saavuttaa taso, jolloin hän ymmärtää paikallisia käytäntöjä ja perusteita näille käytännöille. Käytetyn kielen, merkityksenantojen ja sosiaalisen toiminnan järjestäminen ovat tämän tarkastelun keskiössä. (American Anthropological Association 2023; Howard 1986, 44.) Antropologisen tutkimuksen pyrkimys on selittää tieteellisesti miksi ihmiset käyttäytyvät ja ajattelevat siten kuin he tekevät (Howard 1986, 48). Kun tutkin vesialueiden kulttuurista toimintaa Paavolassa, pyrin tarkastelemaan näistä syistä tutkittavieni kaikkea elämisen ja olemisen tapaa, jotka vaikuttavat vuorovaikutukseen vesialueiden kanssa. Aineistonkeruun keskiössä ympäristötutkimusta tehdessäni olivat paikalliset ympäristössä olemisen tavat ja merkitykset, joita asukkaat antoivat Paavolan vesialueille osana jokapäiväistä elämäänsä.

Etnologia on soveltavaa aluetiedettä, jossa on paikallinen tai alueellinen fokus ja jossa perinne ymmärretään muutosprosessina, ja perinteet ovat itsessään aktiivisia toimijoita, eivät ainoastaan alueellisia tapoja maailman havainnointiin. Etnologinen tarkastelu perustuu paikallisuuden tarkasteluun suhteiden ja kokonaisuuksien kautta. Ullrich Kockel tiivistää etnologian

sykliseksi ymmärtämisen prosessiksi, jossa kolmen toisiaan rakentavan ja ehdollistavan eri lähestymistavan kautta muodostetaan ymmärrys paikallisesta ilmiöstä. (Kockel 2014, 156–157.) Nämä näkökulmat ovat Kockelin (2014, 156–157) mukaan *topografia*, jolla tarkoitetaan paikan huolellista kuvailua, *topologia*, joka tarkoittaa paikan tulkintaa, sekä *toposofia*, joka on ymmärrys siitä, miten elämäkokemukset muokkaavat maailmankuvaa ja paikallista tietoa. Etnologisten näkökulmien hyödyntäminen tutkimuksessani näkyy topografian, topologian ja toposofian lähestymistapojen huomioimisessa etnografisilla menetelmillä toteutetun tutkimukseni aineistonkeruussa sekä tutkimuksen raportoinnissa. Olen luvussa 3.1. käyttänyt topografian käsitettä pinnanmuotojen kuvailun terminä, mutta etnologian topografia ei rajoitu vain maantieteelliseen kuvailuun paikasta.

Ympäristöllä tarkoitan tutkimuksessani luonnon ja ihmisen muovaamia fyysisiä alueita, joita tarkastelen sekä niiden aineellisesti ja aineettomasti ilmentyvien piirteiden ja käsittämisen kautta. Ajattelen ympäristösuhteen rakentuvan tietoisesti tuotettujen ja aktiivisesti ylläpidettyjen mielikuvien kautta. Mielikuvat ymmärrän ihmisten sisäisiksi ja yksityisiksi ajattelutavoiksi ja ihanteiksi maailmasta, jotka kytkeytyvät siten tiiviisti myös henkilökohtaisiin arvoihin. Näistä edellä mainituista syistä alueen luonnon ominaispiirteiden läpikäyminen saa teoriassani runsaasti tilaa.

Humanistinen lähestymistapa perustuu ajatteluun, että todellisuus on ihmisten tuottamaa ja tulkitsemaa, joten se eroaa keskeisesti lähtökohdiltaan esimerkiksi luonnontieteiden ympäristötutkimuksesta. Täten humanistisessa ympäristötutkimuksessa olemassaolon ilmentymistä ja todellisuuden rakentumista tarkasteleva fenomenologinen ajattelu on olennaista. Fenomenologian lähtökohta on, että ihmisten eletty ja koettu maailma on tärkeä ja kiinnostava tarkastelun kohde. Fenomenologia siis vastustaa tieteellisen ajattelun pitämistä ainoana oikeana ja fenomenologisessa ajattelussa pidetään olennaisena pyrkiä tavoittamaan tapa, miten yksilön kokema maailma merkityksellistyy tietoisessa toiminnassa (Häkli 1999, 67.)

Humanistinen maantieteilijä Yi-Fu Tuan jakaa filosofi Maurice Merleau-Pontyn näkemyksen, jossa havaitsijan ruumiillinen ja fyysinen sijainti jossakin maantieteellisessä alueessa, sijainnissa tai tilassa on havaitsemisen ja havaintojen käsitteellistämisen kannalta keskiössä. Havaitsijan oma keho ja missä hän konkreettisesti on, on havaintojen ja tulkintojen aloituspiste. Tästä pisteestä käsin ihminen suhteuttaa ja käsitteellistää olemassa olevaa ympäristöään tarkastellessaan (Tuan 1977, 45; Hacklin, Hotanen ja Yli-Tepsa 2014). Tästä syystä myös lukijan kannalta on tärkeää ymmärtää ja kuvailla, millaisessa ympäristössä ja millaisena ajallisessa ulottuvuudessa omakin tutkimukseni on tehty.

Jouni Häklin (1999, 63) mukaan ihminen on muista biologisista eläimistä erityinen siksi, että se kykenee asettamaan itsensä luonnosta erilliseksi ja pyrkimyksissään ymmärtää itseään ja muuta luontoa. Fenomenologian kannalta huomionarvoista on, että ihmisen näkökulmasta on täten olemassa vain ihmisten ympäristöjä, sillä ihminen ei voi havainnoida maailmaa muutoin kuin ihmisenä (ks. esim. Bonsdorff ja Haapala 1999, 6). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei

ihminen voisi yrittää ymmärtää ja pyrkiä hahmottamaan maailman ja ympäristöjen kokemukSELLISUUTTA muiden elollisten tai elottomien olentojen näkökulmasta.

Empatian avulla ihminen voi pyrkiä samaistumaan niin erilaisissa olosuhteissa eläviin muihin ihmisiin kuin myös muihin biologisiin olentoihin, tai maailmassa ilmeneviin erilaisiin entiteetteihin. Humanistisessa ympäristötutkimuksessa tutkijan tehtävä on siis eläytyä ja samaistumisen kautta pyrkiä ymmärtämään ihmisten erilaisia näkemyksiä ja elämäntilanteita. Ihmisiä ymmärtääkseen tarvitaan siten tutkimuksen kohteesta myös jonkinlaista esitietoa. (Häkli 1999, 69.) Tutkimusentekoani on helpottanut paitsi eri mittaiset ja toistuvat kenttäjaksot, myös oma henkilökohtainen taustani, jota olen kuvannut luvussa 2.7.

Ihmisen suhdetta ympäristöön tarkasteltaessa itse ympäristö saattaa joissain ihmiseen keskittyneessä näkökulmissa typistyä staattiseksi ja itsestään selvänä pidetyksi, ilman ihmistä joka tapauksessa sellaisenaan olemassa olevaksi tapahtumien näyttämöksi (Lappi 1997, 11). Paikan olemassaolo kuitenkin edellyttää, että ihminen on tullut siitä tietoiseksi, joka tarkoittaa, ettei paikkoja ole olemassa ilman ihmistä sillä tavalla kuin me ihmiset määrittelemme paikan. Paikka on siten ihmismielen havaintojen ja kokemuksen kautta tuotettu konstruktio. (Donohoe 2016, 19.) Humanistinen paikan ja siihen yhdistyvän ympäristösuhteen tutkimus on siten ontologista, eli todellisuuden luonteen ilmenemisen tutkimusta. Tutkimuksen pyrkimys on silloin ymmärtää, miten koettu todellisuus ja siihen yhdistyvät ilmiöt ymmärretään tutkittavista lähtöisin. Käsitän tässä tutkimuksessa nykyisen ympäristöön keskittyneen antropologisen tutkimuksen tapaan ympäristön vuorovaikutukselliseksi, aktiivisesti ja kokonaisvaltaisesti ihmisten kanssa toimivaksi, fyysiseksi ja henkiseksi rakenteeksi.

Suomalaisessa kansakielessä eli vernakulaarissa kuulee usein käytettävän termiä luontosuhde viitattaessa ihmisen ja luonnon väliseen yhteyteen. Luontosuhteen katsotaan kuvaavan yksilön tapaa ja asenteita suhtautua ympäristöönsä, sekä tapaa toimia luonnossa. Luontosuhde on olemukseltaan sekä fyysistä että henkistä, tiedostettua ja tiedostamatonta. (Finto 2015.) Luontosuhteen ja ympäristösuhteen erottaminen toisistaan ei ole aina tarpeen ja käsitteitä käytetään myös rinnakkain. Katsonkin monien antropologien ja etnologien tapaan suhteen luontoon liittyvän osaksi laajempaa Ympäristösuhde käsitettä, joka ilmentää paikan ja siellä asuvien ja elävien ihmisten välistä vuorovaikutussuhdetta (esim. Lappi 1997, 24).

Ihmisen suhde ympäristöönsä ja luontoon voidaan yleistäen katsoa muuttuvan paitsi yksilön omien kokemusten ja tiedonsaannin kautta, myös yhteiskunnan ja kulttuurissa välittyvien muutosten seurauksena. Erilaiset käsitykset ja tulkinnat maailmasta ja maailmankaikkeudesta ovat jatkuvasti muutoksessa tiedon lisääntyessä ja maailmasta tuotettu tieto ja tapa tulkita tietoa eivät ole synkroniassa yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskuntien välillä. Maailmaa eletään jatkuvasti rinnakkain useiden eri todellisuuskuvien lävitse tulkittuina. Erilaiset tavat suhtautua ihmisen ja ympäristön välisiin suhteisiin ovat tämän takia kulttuurien törmätessä ja ekologisen kriisin myötä aiheuttaneet jo Antiikin ajoista lähtien runsaasti pohdittavaa erilaisille yhteiskunnallisille ja filosofisille ajattelijoille. Eräs historiallinen esimerkki löytyy Suomesta, jossa

esimerkiksi pohjoiseen muualta Suomesta saapuneet kirkkoherrat nostivat saamelaisten ympäristökäsityksen erilaisuuden esille jo 1600-luvulla. (ks. esim. Schefferus 1963).

Koska arvot sisältävät myös käsityksen eettisyydestä ja moraalista, mielen sisäisesti rakennettu ympäristösuhde sisältää aina jonkinlaisen henkilökohtaisen tulkinnan niistä. On myös muistettava, että yksilöt ja yhteisöt voivat joutua elämään monien arvojen ja asenteiden ristiaallokoissa, jossa myös oma suhtautuminen, toiminta tai ilmaisu voi vaihdella eri tilanteissa. Esimerkiksi, perheenkin sisällä eri perheenjäsenillä voi olla erilaisia arvoja ja asenteita johtuen omasta kokemushistoriasta, harrastuksista, iästä tai muista ajatteluun ja tietoon vaikuttavista tekijöistä.

Ihmiset voivat monimerkityksellistää myös ympäristöä ja niihin asettuvia kokemuksiaan. Laadullisen tutkimuksen kokemuksellisuuteen perustuvassa näkökulmassa yksilölliset kokemukset ovat kokijoilleen tosia, vaikka ne eivät olisi sitä muille. Sen mukaisesti ”todellisuuden ei ajatella olevan universaali ja yksittäisistä ihmisistä riippumaton vaan moninainen ja subjektiivinen”. (Jokinen 2023.) Kun havaitsijan ja kokijan henkilökohtainen kokemus on havaintojen ja tulkintojen aloituspiste (Tuan 1977, 45; Hacklin, Hotanen ja Yli-Tepsa 2014) on siten kokemuksellisuuden tarkastelussa huomioonotettava, että kaikkia pienelläkin alueella tai vaikkapa samassa perheessä tai asuinalueella asuvia ei voida kokemuksellisesti yhdenmukaistaa.

Kokemukset eriytyvät monista syistä. Stuart Hall (esim. 1996, 3–5; 1999, 19–76) esimerkiksi on esittänyt, että ihmisten identiteetit eivät ole pysyviä vaan ne muuntuvat ja rakentuvat kulttuurisesti ja historiallisesti. Siten erilaisia ajattelutapoja ei voida myöskään luokitella vakiintuneiden kategoristen perusyksiköiden, kuten sukupuolen, ikäryhmän tai perheen sisällä keskenään samankaltaiseksi eikä myöskään pysyviksi. Kokemukset ja ajattelutavat voivat vaihdella edellä esitetyistä syistä jokaisen kategorian edustajien välillä huomattavastikin. Koska identiteetti ei Hallin (esim. 1996, 3–5; 1999, 19–76) väitteiden mukaan ole pysyvä, voivat myös henkilöiden ajattelutavat ja kokemusten merkityksellistäminen vaihdella läpi elämän. Nuorten ja aikuisten elämänsisältö ja elämänhistoria osaltaan muokkaavat ajattelua ja esimerkiksi tarveperusteista toimintaa, mutta samoin yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset muokkaavat ihmisten ajattelua ja toimintaa.

Kuuluminen yhteen kategoriaan kuten johonkin sukupuoleen ei myöskään voi olla oletusarvo sille, mitä henkilö tietää tai miten hän kokee asiat, sillä esimerkiksi naiseuteen yhdistetyt maailmassa olemisen tavat ovat Judith Butlerin (2006) mukaan esitettäviä ja toistettavia. Siten esimerkiksi voidaan tulkita, että jossakin kulttuurialueella olevat taidot tai itseilmaisun tavat eivät ole sukupuolen vuoksi sukupuolittuneita, vaan taustalla vaikuttavat todennäköisesti esimerkiksi kulttuurisesti opitut tavat ja paikalliset tai alueelliset normit.

Näistä edellä esittämistäni syistä katson, että kategoristen yleistyksien sijaan on olennaisempaa tuoda esille erilaisia paikallisten henkilöiden omia merkityksenantoja yleistämättä niitä tietyn ryhmän yleistetyksi näkemykseksi. Kuitenkin osa merkityksistä ja kokemuksista on jaettu. Olen pyrkinyt esittelemään erilaisia yksilöllisiä ja jaettuja näkemyksiä luvuissa 5.1–5.4. joissa myös tulkitsen ja pohdin tutkittavien näkemyksiä johtopäätöksien muodostamista varten. Olen

raportoیدessani maininnut tutkittavien sukupuolen, sillä tutkimusta aloittaessani havaitsin, että Paavolan ollessa aiemmin perinteine agraariyhteisö, sukupuolella on ollut paikallis- ja henkilöhistorioissa merkitystä siinä, miten vesistökokemukset ovat historiassa rajautuneet. Pyrkimyksessäni on tutkimuksessa myös sukupuolen näkyväksi tekemällä havainnollistaa, että nykyisyydessä sukupuolen vaikutus ympäristökokemusten eriytyemisessä on huomattavasti aiempaa vähäisempi. Tässä tutkielmassa en kuitenkaan tarkastele sukupuolia tarkemmin enkä ota kantaa esimerkiksi erilaisiin sukupuolen määritelmiin.

Ympäristöön orientoituneen antropologisen näkökulman huomiointi tutkimuksellisesti voi tuoda vesialueista esille sellaisia vuorovaikutuksen muotoja, jotka ovat keskeisiä esimerkiksi tietyllä alueella elämän ja elinkeinojen mahdollistamiseksi. Ympäristöön orientoitunut antropologia voi myös nähdäkseni auttaa selittämään ihmisten aiempia tai nykyisiä ratkaisuja ja kulttuuriin kuuluvien toimintaa ja ajattelua. Se voi esimerkiksi havainnollistaa syitä miksi, ihmiset keskittävät asumisensa ja elinkeinonsa vesien äärelle silloinkin, kun niistä on haittaa ympäristölle ja/ tai ihmiselle itselleen. Vuorovaikutussuhteen tutkimus voi tuottaa puolesta ja vastaan olevia perusteluita, mutta tätä olennaisempaa paikallista toimintaa ja elämäntapaa ymmärtämään pyrkimisessä ovat tuloksissa ilmenevät ympäristölle annettuja merkitykset.

Etnologinen tutkimus Suomessa on kuvannut suomalaisiin vesialueisiin liittyen erilaisia perinteitä ja ympäristön käyttämisen tapoja. Vesistöjen yhteydessä varsinkin Pohjanmaalla on soista maastoa. Suomalaisessa kansanperinteessä suon synnylle on annettu vain vähän vastauksia. Yhden tarinan mukaan suot olisivat syntyneet jättiläistyttöjen täyttäessä järviä, jotta ne voisivat kulkea niiden yli. Myöskään määrättyä haltijaa ei ole soille nimetty toisin kuin metsään tai vesille, vaikkakin lähteen ja hetteen haltijoiden on tunnettu asustavan soiden tuntumassa. Kansanperinteessä suo on ollut paha paikka, sillä soihin on liitetty tarinoita upottamisesta ja soille on manattu tauteja ja sinne on viety esimerkiksi isättömiä lapsia. Kansatieteellisissä kuvauksissa suot myös yhdistyvät materiaalisuuteen ja maan muokkaamiseen. Raudan muinainen alkuperä on saatu nimenomaan suomalmista. (Laaksonen 2008, 267; 268–269.)

Suota ympäristösuhteen ja paikkakokemusten paikantumina tulkitessa ja ymmärtämään pyrkinessä on siten huomioitava niihin kulttuurissa kulkeneet merkitykset. Nykyisyydestä käsin menneisyyttä ymmärtäessä on olennaista hahmottaa esimerkiksi *kenen* paikkoja suot ovat aiempina aikoina olleet. Merkitystä on myös sillä millaisia representaatioita suot ovat osakseen saaneet. Taiteen näkökulmasta suot Suomessa on perinteisesti esitetty myyttisinä, melankolisina ja symbolisina kuoleman ilmentäjinä. Soihin on liitetty voimakkaasti myös raivaajahenki, joka on suomalaisen sisukkuuden perustaa. Kansallismaisemakuvaukset soista ovat lähes olemattomia, sillä niille ei ole nähty olevan mitään ylevää merkitystä eikä niillä ole katsottu olevan positiivisia tehtäviä, toisin kuin järvillä ja metsillä. (Laurén 2008, 272–273.) Se millaisena taide on kulloisenakin aikakautena nähnyt ja kuvannut suot, on vaikuttanut siihen, millaista estetiikkaa ja maisemallista arvoa soiden ja suovesistöjen ympäristöön on aiemmin liitetty. Suomessa vesimaisema liitetään kansalliseen identiteettiin, joten se millaisia vesiympäristöjä on kuvattu ja miten, on luonut myös vaikutelmaa suomalaisuudesta sekä suomalaisille itselleen kuin kansainvälisestikin.

Humanistisen ympäristötutkimuksen on kritisoitu jättäneen ulkopuolelle yhteiskunnalliset toimijat ja rakenteet yksilön kokemusta tarkastellessaan, vaikka yksilöt ovat aina yhteiskunnan jäseniä (Häkli 1999, 70). Tämän kritiikin olen halunnut huomioida tutkielmassani. Siksi olen pyrkinyt tuomaan esille Paavolassa asumiseen ja elämiseen keskeisesti vaikuttavia ilmiöitä, kuten työpaikkojen sijoittumisen, kuntarakenteessa tapahtuneet muutokset. Olen myös teorian osalta ja kenttätöskentelyn aikana tekemät valintani perustelemalla pyrkinyt havainnollistamaan, miten muun muassa käytettävät tai tunnetut kulttuuriympäristön, vesialueen ja maiseman käsitteet voivat määrittää käsitteen määritelmän ja ennakko-oletusten vuoksi, miten ympäristöt ja niihin liittyvät kokemukset voivat rajautua vain tietyn tyyppisiksi. Varsinkin vesialueen käsite ja Paavolan vesialueet sekä niiden sijoittuminen olivat tutkimuksessani vaihtelevasti tulkittuja.

4.2 Veden kulttuurinen tutkimus

Vedellä on ihmisten elintoimintojen ja ekosysteemin välttämättömyyden lisäksi useita muita keskeisiä merkityksiä läpi koko ihmisten elämän. Kulttuurientutkimuksessa vedestä ei ajatella yhdenmukaisesti – kuten eivät eri kulttuurit tai niiden edustajatkaan ajattele. Kulttuurientutkimus voi siksi tuottaa luonnontieteellisten faktojen ohelle lisätietoa veden monista eri merkityksistä ihmisille (Hastrup ja Hastrup 2015, 7). Kulttuurinen ja esteettinen vesistösuhteen tutkimus voi mielestäni hyvin hyödyntää esimerkiksi luonnontieteiden yksityiskohtaisia erittelyitä havaintojen tekemisessä ja tarkastelukohteiden valinnassa. Luonnontieteellinen tapa katsoa ja tulkita ympäristöä itsessään on esimerkiksi kuitenkin vain yksi tapa katsoa ympäristöjä ja maisemia. Ihmisten tulkinnasta ja merkityksenannosta käsin vesi ja sen erilaiset ilmentymät tuottavatkin esimerkiksi katsomuksia ja mielikuvia, useita tulkintoja todellisuudesta. Kuten Korjonen-Kuusipuro (2012, 16) on todennut, vesi ei ole samanlaista kaikkialla ja paikalliset vuorovaikutussuhteet ovat aina erityisiä.

Ihmiset ovat esimerkiksi antaneet eri aikoina vedelle laajasti monia muitakin yhteiskunnallisia ja kulttuurisia merkityksiä ja tehtäviä. Vesi ja sen erilaiset käyttötavat ja ominaisuudet ovat mahdollistaneet ja muokanneet kulttuurien kehittymistä yhtä lailla kuin vesistöjen, ja vedessä tapahtuvien muutosten takia voineet myötävaikuttaa kulttuurien heikentymiseen ja jonkin kulttuurissa kulkeneen perinteen kokonaan tai osittain loppumiseen. Suomessa jokien valjastaminen energiateollisuuteen on esimerkiksi muokannut kalakantoja ja virtauksia ja näillä muutoksilla on ollut suora yhteys mm. kalastuskulttuuriin ja alueellisiin ravintolähteisiin. Vesialueiden paikat ovat sekä sosiaalisia että yhteiskunnallisten toimintojen ympäristöjä. Paikat ovat joko yksityisiä tai julkisia ja niissä liikkumiseen ja toimimiseen voi liittyä sekä konkreettisia tai paikallisten normien mukaisia esteitä, mahdollisuuksia, ehtoja, rajoitteita, oikeuksia tai velvollisuuksia. Vesi on myös poliittisen päätöksenteon ja vallan käytön kohteena. Vesi ja sen käytömahdollisuudet ja saatavuus myös eriarvoistaa ihmisiä.

Vesi on elementti, jolla on oma luontonsa ja ominaisuutensa. Se millaisia merkityksiä, mielikuvia ja odotuksia vedelle kulloinkin on, vaikuttaa siihen, miten suhtaudumme veteen sen kohdatessamme (Bonsdorff 2002, 223). Vesi voidaan siten nähdä esimerkiksi hallinnon ja rajaamisen kohteena. Tällöin se voidaan kokea helposti tai vaikeasti hallittavana ja eri tavoin kontrolloitavana. Vesi on ylijäräinen luonnonvara ja elementti, joten sen hallinta ja kontrollointi on usein haasteellista, eivätkä vaikutukset myöskään kohdennu vain paikallisesti tai noudattele kunta- tai valtiorajoja. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö ihmiset pyrkisi kontrolloimaan tai rajaamaan vettä ja siihen liittyviä oikeuksia. Kontrollointia ovat esimerkiksi vesirakennelmat, vesialueiden morfologian muuntelu ja veden kulkusuuntien ohjaaminen, veden ominaisuuksien käsittely sekä vesioikeuksien ja veteen liittyvien velvollisuuksien määrittely lainsäädännöllä.

Vesi luo maisemia ja ympäristöjä, mutta on myös niiden osa. Vesireitit ja vesitse liikkuminen ovat olleet tärkeitä kulkuyhteyksien kannalta, mutta kulkuvälineinen kehittyessä ja muuttuessa pääasiallinen kulku on nykyisyydessä siirtynyt maareiteille. Vesi on jotain, mitä voi havainnoida ja kokea moniaistisesti. Vesi on ympäristöissä maan pinnalla mm. puroina, jokina ja järvinä, mutta myös maan sisällä pohjavetenä sekä sitoutuneena kasvillisuuteen ja jokaiseen elolliseen olioon. Veden eri olomuodot sateena, huurteena, jäänä ja lumena tuovat oman ulottuvuutensa ympäristöihin ja niiden kokemiseen. Talvisin jäälle avautuu erilaisia kulkemisen ja toiminnan paikkoja, kuten jääteitä autoiluun, pilkkipaikkoja ja kelkkareittejä.

Kulttuurisessa tutkimuksessa se miten, ja mistä vesi havaitaan, on myös merkityksellistä (esim. Berleant 2002; Bonsdorff 2002; Ballester 2019 415–416). Esteettisesti vesi voidaan ajatella havaittavan huomaamattomasti, kun se yhdistyy osaksi muita tapahtumia tai esimerkiksi sateella yhtenä ympäristökokemusta tuottavana tekijänä muiden joukossa. Vedellä on kyky myös liittää kokemukset ympäristöön. Tämä ilmenee esimerkiksi sateella tai vedessä uimassa kastumisena. (Bonsdorff 2002, 223.) Ihmiset myös liittävät veteen monia mielikuvia, sillä vedellä on esimerkiksi kyky ja ominaisuus yhdistää ja erottaa asioita. Vesi on yhteydessä myös ihmisten moniin tunnekokemuksiin. Vesi voi myös muuttaa ihmisten tunnetiloja sen ominaisuuksien, kuten virtaavuuden ja kylmän veden viilentävän vaikutuksen vuoksi. Se miten vesi kulloinkin koetaan, on subjektiivista. Esimerkiksi virtaaminen voi tuntua jännittävältä tai pelottavalta, riippuen henkilöstä.

Keskeistä veden havaitsemisessa ja siinä, miten se vaikuttaa aisteihin on sijainti, perspektiivi ja kulttuurinen merkityksenanto. Maailma itsessään on aistittavissa ja näyttäytyy vedestä käsin toisella tavoin kuin maa-alueilta vesistöä katsoessa. (Berleant 2002, 228.) Jokaisessa kulttuurissa vesi on omalla tavallaan keskeinen elementti, mutta se miten veden kanssa toimitaan ja mitä vedestä ajatellaan kulloinkin, vaihtelee. Vedelle annetut merkitykset voivat olla muun muassa jaettuina, kiisteltyinä tai vieraina.

4.3 Kulttuuriympäristö

Ympäristö sanana on monimerkityksellinen ja sisältö käy ilmi vasta kontekstista. Ympäristö on alue, joka kiertyy ympärillemme ja jonka piirittämiä olemme. Se on alue, joka on meitä lähellä. (Karjalainen 1987, 7.) Kulttuuriympäristö on yleiskäsite, jota hyödynnetään esimerkiksi lainsäädännössä, ympäristöhallinnossa ja kansainvälisissä sopimuksissa ja julistuksissa. (Rönkkö 2012, 146).

Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan rakennetun ympäristön, kulttuurimaiseman ja muinaisjään-
nösten muodostama kokonaisuutta, joka on syntynyt ihmisen muokatessa ympäristöä tarpeidensa mukaisesti. Kulttuuriympäristö on myös aineetonta, sillä se on paikkoihin liitettyjä muistoja, merkityksiä, arvostuksia ja erilaisia odotuksia. Kulttuurimaisemaa katsoessa siitä voidaan erottaa eri aikakausien kerrostuneita vaiheita. Kulttuuriympäristöt ovat jatkuvassa liikkeessä, sillä tapa hahmottaa ja katsoa maisemaa ja ympäristöjä vaihtelee katsojasta ja kulloisestakin näkökulmasta käsin. Ihmiset muokkaavat ja luovat kulttuuriympäristöjä siten paitsi konkreettisesti, myös mielen sisäisesti jatkuvasti uudelleen. (Lahdenvesi-Korhonen 2009, 8.) Museoviraston käytössä olevassa määritelmässä kulttuuriympäristössä perustuu ihminen-ympäristö vuorovaikutukselle aineellisella ja aineettomalla tasolla. Tämän määritelmän mukaisesti ympäristön ominaispiirteet ilmentävät luonnon ja ihmisen välistä vuorovaikutusta ja kulttuurin vaiheita. Määritelmä sisältää myös tulkinnallisen merkitysulottuvuuden (Rönkkö 2012, 146.)

Kulttuuriympäristöjen katsotaankin lisäävän hyvin hoidettuina ihmisten hyvinvointia sekä alueen viihtyisyyttä ja vetovoimaa. Kulttuuriympäristön voidaan katsoa myös olevan ”voimavara, joka luo alueille omaleimaisuutta, tukee paikallisyhteisöjen kehitystä ja tarjoaa myös mahdollisuuksia elinkeinoelämän toiminnalle”. (Kulttuuriympäristö 2015.) Kulttuuriympäristökäsitteessä yhdistyy näin katsoen siten usein ajatus ihmisen aktiivisesta toiminnasta ympäristöön vaikuttajana, jolloin ympäristön katsotaan tuottavan ihmisille henkistä, taloudellista ja materiaalista lisäarvoa. Ihmisen vaikuttaminen luontoon ei kuitenkaan ole ongelmatonta ja se voi olla ristiriidassa hyvinvoinnin edistämisen kanssa. Ihmisten toiminta maapallolla on esimerkiksi monilla alueilla heikentänyt luonnon monimuotoisuutta ja ekosysteemien kantokykyä, sekä aiheuttanut esimerkiksi erilaisia paikallisia tai laajoja ekokatastrofeja. Myös se mikä on esteettistä kenellekin, on vaihtelevaa, joten kaikki ihmiset eivät useinkaan koe samoja ympäristöjä viihtyisäksi.

Maaseudun kulttuurimaisemaan liitetyt perinteiset mielikuvat kuten avaruus ja valoisuus on yhdistetty viljelyyn, joka on ylläpitänyt maaseudun maisemaihanteita. Maatalouden muuttuessa on korostettu maisemien häviämistä. Tähän kulttuuriympäristön maisemäkäsitykseen yhdistyy maiseman hoitaminen työtä tekemällä. Ihmistyön katsotaan luoneen maisemallisen arvon muusta luonnosta erotettavalle ympäristön osille. (Maisema-aluetyöryhmä 1992, 8.) Luonnonympäristöille, jotka ovat kehittyneet pääosin ilman ihmisen vaikutusta, ei tällaisen ajattelun mukaan voida asettaa kulttuurimaisemallisia arvoja. Sen sijaan suomalaista luontoa on

kuitenkin kuvattu 1800-luvun lopulta alkaen erämaaestetiikan näkökulmasta (ks. esim. Hankonen 2021, 38). Maaseudun kulttuuriympäristöihin ja maisemiin yhdistyykin siten aina ihmisten työ ja luonnon kesyttäminen ihmisen hallintaan ja toisaalta kategoriointi ihmisen käytössä oleviin tai käytön ja hallinnan ulkopuolisiin ympäristön osiin.

Hoidetun kulttuuriympäristön ja siihen yhdistyvien kulttuurimaisemien ja villin erämaaluonnon väliin jää kuitenkin paljon arkisia ja jokapäiväisiä eletyn elämän ympäristöjä. Hankosen (2021, 39–40) mukaan luonnonympäristön käsitteessä arkinen luonto ja ”villi” tai pikemminkin luonnontilainen luonto käsitetään samaan aikaan läsnä oleviksi. Ihmisten arkiset toimet lomittuvat sekä käsiteltyihin ympäristöihin että luonnonympäristöihin, jolloin niitä on mielestäni arjen kulttuuria ja ympäristösuhteita käsittelevässä lähestymistavassa perusteltua käsitellä rinnakkain.

Edellä mainittujen lisäksi kulttuuriympäristöt voivat olla myös vaarallisia, estetiikaltaan moninaisia ja niissä voi tuntea myös epämukavuutta. Kulttuuriympäristöissä synnyttään, eletään ja kuollaan. Kokemusten yhdistyessä omaan ja muiden alueella eläneiden elämänhistoriaan kotiseudulla on siten väistämättäkin koettu kaikkea ihmiselämään kuuluvia tunteita ja tapahtumia (Riukulehto 2022, 77). Muistot kiinnittyvät paikkoihin, joten jokin paikka voi siten muistuttaa niin hyvistä kuin ikävistä tapahtumista. Sulevi Riukulehdon (2022, 77–78) mukaan kotiseutu jättää ihmisiin monenlaisia jälkiä inhosta rakkauteen, mutta epämiellyttävät piirteet ovat Riukulehdon mukaan jääneet suomalaisissa aineistoissa menetelmästä riippumatta vähäisiksi.

Ihmisten elämään välttämättömästi kuuluvat tapahtumat ovat kulttuurisesti järjestettyjä ja merkityksellistettyjä (Howard 1986, 5). Koska ihminen on kuolevainen olento, on ihmisten kuolemalle aina oma osansa ihmisten kulttuurissa. Kuolema käsitellään, merkityksellistetään ja järjestetään alueellisen tai paikallisen kulttuurin mukaisesti. Täten myös kuolemiin ja niiden aineelliseen ja aineettomaan käsittelyyn liittyy kulttuuriperintöä. Eräs tällainen usein vähemmän esille tullut tutkimussuuntaus on kuolemantutkimus. Kuoleman kulttuuriperintöä tutkitaan kansainvälisesti myös maisemantutkimuksessa (esim. Frihammar ja Silverman 2017).

Siikajokea on muokattu voimakkaasti perkaamalla jokea. Kuvassa Paavolan Hemminkosken perkuuta vuonna 1933. Kuvassa näkyy 1940-luvulla syntyneen haastateltavani PM3 kuvailema, joen pohjalle rakennettu väliaikainen junarata maa-aineksen poiskuljettamiseksi. Ennen kuin keksittiin väliaikaista junarataa, ryhdyttiin käyttämään, hevoset vetivät pois painavat maa-ainekuormat (PM3). Kuvan omistaa Paavolan Kotiseutuyhdistys Ry. Kuvaaja tuntematon.

Vesialueiden kulttuuriin keskittyvä tarkastelu on vielä varsin uusi ja kehittyvä erikoisala Suomessa, vaikka jonkin verran vesistöön keskittyvää tutkimusta on jo tehty eri aikoina. Vesialueista on kyllä tuotettu suomalaisessa kulttuurien tutkimuksessa tietoa, mutta tätä tietoa ei ole nähdäkseen kuitenkaan yhdistetty kulttuuriympäristöaineistoon. Kulttuuriympäristötutkimuksen seuran ja ympäristöministeriön Maisema vesirajassa -hankkeessa tehtyjen tulkintojen perusteella ilmeni vedenalaisen ja -rajaisen kulttuuriympäristön sekä kulttuuriperinnön tutkimuksen lisätarve. Tähän liittyen perustettiin vesimaisemien tutkimukseen Vesimaisemaverkosto vuonna 2021. Vedenalaista ja vedenrajaista vesialueisiin keskittyvää tutkimusta tehdäänkin jo monialaisessa yhteistyössä ja nykyisyydessä keskeistä onkin tutkijoiden ja tutkimustiedon toisiinsa liittäminen.

Viimeaikaisissa kulttuuriympäristökeskusteluissa on otettu kantaa luonnon ja kulttuurin yhdistämiseen ihmisen kulttuurista toimintaa tarkastellessa (esim. Kummala 2012; Hankonen 2021). Tässä tutkielmassa luontoa ja kulttuuria ei käsitetä toisistaan erillisinä, josta syystä tutkielmassani käytetään termejä luonnonympäristö ja kulttuuriympäristö rinnakkain. Luonnon ja kulttuurin erottaminen on havaittu monissa yhteyksissä olevan ongelmallista koska tällöin esimerkiksi erilaiset ekologiset vuorovaikutussuhteet, jotka erilaisten ympäristöjen välillä vallitsevat eivät hahmotu ihmisten toiminnan vaikutusten kokonaistarkastelussa. Luonnon ja kulttuurin erottaminen toisistaan myös jättää ulkopuolelle sellaiset kulttuuriset toiminnot, joita ihmiset harjoittavat muissa kuin perinteisesti kulttuuriympäristöiksi luokitelluilla alueilla. Tällaista toimintaa ovat esimerkiksi luonnonympäristöissä eri tavoilla ja eri motiiveilla kulkeminen. Luonnon ja kulttuurin erottaminen myös mielestäni kaventaa maisema-ajattelua ja jättää

ulkopuolelle monia vuorovaikutuksellisia ympäristökokemuksia, joita perinteisesti luokiteltujen kulttuuriympäristöjen ulkopuolella koetaan.

Päivi Magga ja Eija Ojanlatva Saamelaismuseosäätiöstä (2015) ovat kokoamassaan Saamelaisessa kulttuuriympäristöohjelmassa korostaneet sitä, että saamelainen kulttuuriympäristö on erottamattomasti vuorovaikutuksessa luonnonympäristöjen kanssa. Hyödynnän näitä näkökulmia pyrkiessäni laajentamaan suomalaisten asuttamien kulttuuriympäristöalueiden tulkintaa. Koska saamelainen käsitys ei rajaa muuta luontoa kulttuurista erilliseksi, se on mielestäni tärkeä näkökulma pohdittavaksi myös saamelaisalueiden ulkopuolella. Toinen globaali perustelu luonnon- ja kulttuurin yhdessä tarkasteltavaksi on ihmisten määrällisesti ja ympäristönkäytöllisesti lisääntynyt osuus. Nykyistä aikakautta kutsutaankin antroposeeniksi, eli ihmisen aika-kaudeksi, sillä ihmisestä erillisiä paikkoja on lähes mahdoton erottaa. (esim. Crutzen 2002; Gibbard et al. 2022.)

Antropologiaa on myös aiemmin kritisoitu siitä, että antropologista tutkimus ei ole ollut kiinnostunut Suomesta, vaikka tärkeitä ja mielenkiintoisia aiheita olisi runsaasti tarjolla (Massa 1998, 221–222). Tällä tutkielmallani pyrin omalta osaltani myös vastaamaan esitettyyn kritiikkiin.

4.4 Vesi suomalaisessa lainsäädännössä ja hallinnollisena käsitteenä

Vesistö vesioikeudellinen käsite, jolla on perusmääritelmänsä mukaan, tarkoitetaan avopintaista veden peittämä aluetta, jolla vettä esiintyy vakinaisesti. Kuten jo johdannossa mainitsin, termiä vesistösuhte käytetään monialaisessa ympäristötutkimuksessa kuvaamaan ihmisen suhdetta, suhtautumista ja asenteita vesistöön ja vesialueisiin. Suomalainen vesialueen käsite pohjautuu vesi- ja kalastuslainsäädäntöön ja oikeudelliseen tapaan tarkastella maa-alueita omistuksien kohteena. Vesilain mukainen tulkinta vesialueesta on muut kuin tilapäisesti veden peittämät alueet, joista on vielä tarkemmin määritelty lain kolmannessa luvussa (Vesilaki 27.5.2011/587). Vesialue käsittää paitsi itse vesiaineen, myös veden pohjan (Hollo 2006, 459).

Suomessa kaikki vesialueet ovat yksityisomistuksen kohteena ja vesialueiden käyttöä ohjataan vesilainsäädännöllä, jonka tehtävä on turvata vesien käytön yleiset edut. (Hollo 2006, 22; 458). Omistusoikeus voi kuulua joko valtiolle, osakaskunnille tai yksityisille kiinteistönomistajille. (Vesialueomistajat 2019). Tästä syystä vesialueita tutkittaessa väistämättäkin joudutaan pohtimaan myös maankäyttöä, vähintäänkin kulkuyhteyksiä ja kulloisellakin alueella sallittua ja mahdollistettua toimintaa tarkastellessa. Suomalaiselle maaseudulle on ominaista, että valtion ylläpitämä tiestö rajautuu valtavyylille. Monien vesialueiden suuntaan kulku käykin yksityis- teitä pitkin ja usein yksityismaiden keskellä oleville maaseudun vesistöille kuljetaan tietttömiä, yksityisten maiden kautta.

Yleiskäyttö, eli jokamiehenkäyttö on vakiintuneesti sallittu kaikille suomalaisille vesialueille omistajuudesta riippumatta (Hollo 2006, 458). Vesialueiden käytön kannalta keskiöön nousee usein rantaviiva ja maa-alueiden omistajuuksien sijainti (esim. Hollo 2006, 460), esimerkiksi suunniteltaessa vesirajaan kohdistuvaa rakentamista tai yleishyödyllistä toimintaa. Ranta-alueita koskevat reunaehdot ovat erilaisempia kuin muille maa-alueille rakentaminen tai infrastruktuurin suunnittelu.

Vesilaki määrittelee yleiskuvauksen tarkemmin ja sen mukaisesti vesistönä pidetään ”järveä, lampea, jokea, puroa ja muuta luonnollista vesialuetta sekä tekojärveä, kanavaa ja muuta vastaavaa keinotekoisista vesialuetta” ja vesistöiksi ei katsota kuuluvaksi ojia, noroja eikä lähteitä. (Tieteen termipankki 2020.)

4.5 Paikan kokemus, paikkojen tuottaminen ja tilalliset ulottuvuudet

Maantiede tutkii alueita ja paikallisuutta, sekä avaruudellisia että elollisen ja elottoman luonnon prosesseja. Maantieteilijät ovat perinteisesti tehneet paikan ja tilojen fyysinen määrittelyä karttojen ja alueellisten kuvausten avulla. Humanistinen maantiede sen sijaan tarkastelee ihmisen toimintaa maapallolla. Siten humanistinen maantiede ja antropologia ovat kiinnostuksen kohteiltaan monella tapaa samankaltaisia.

Humanistiset maantieteilijät kuten Edward Relph (1976), Doreen Massey (2008) ja Yi-Fu Tuan (1977) ovat tunnistaneeet ja määritelleet erilaisten paikkojen identiteettejä, sekä kategorioineet erilaisia tiloja ja paikkoja. Vesialueiden ympäristöistä humanistinen maantiede voi nähdäkseni antaa tietoa esimerkiksi, miten se on koettu tai hahmotettu eri aikoina, millaisia yhteyksiä vesialueet muodostavat sekä fyysisesti että sosiaalisina verkostoina.

Usein humanistiset maantieteilijät erottelevat jollain tasolla paikan ja tilan, mutta niiden käsitteleminen erikseen on todettu olevan usein vaikeaa ja joissain tapauksissa myös tarpeetonta. Yleisesti vaikutetaan kuitenkin hyväksyvän niille sellaiset eroavaisuudet, että paikka on jokin pysyvämpi ja kiinteämpi ja tila abstrakti ja häilyvä, muuntuvampi. Käsittelen tilan ja paikan erottamista ja yhdistymistä kokemuksellisuudessa tarkemmin luvun jälkiosassa.

4.5.1 Paikka

Yi-Fu Tuanin (1977, 4; 179) mukaan paikka on järjestäytynyt merkitysten maailma, jossa ihmiset tyydyttävät joitakin biologisia tarpeitaan ja se tuotetaan antamalla esimerkiksi jollekin rakennukselle erityisyys muihin nähden staattisuutta tuottavien kertomusten avulla. Kulttuuriin sisällytettyjen luonnonympäristöjen paikkamaininnan saavat kohteet voidaan siten Tuanin soveltaen ajatella saaneen erityisiä, ihmisten tuottamia merkityksiä, joille on ominaista merkitysten pysyvyys. Doreen Massey (esim. Massey 1994; Massey, Lehtonen, Rantanen ja Rovio 2008) elämäntyö on ollut haastava ajattelemaan paikkaa ja tilaa moninaisemmin kuin vain erityisinä ja jopa nostalgisina ja yhdenmukaisesti merkityksiltään jaettuina. Massey (2008, 30)

mukaan paikat eivät ole staattisia vaan ennemminkin niitä tulisi ajatella prosesseina. Massey (2008, 27–29) on huomauttanut, että paikat ovat sosiaalisesti tuotettuja ja kaikki samalla alueella asuvat eivät koe tai käytä paikkoja samalla lailla, sillä he eivät ole yhdenmukaisesti ajatteleva ja yhtenäinen ryhmä.

Masseyn mukaan samoin kuin ihmisillä voi olla monia identiteettejä, myös paikoilla voi olla useita identiteettejä. Massey kutsuukin paikkaa mieluummin erilaisten sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen kautta muodostuviksi risteyksiksi, eli kohtaamispaikoiksi. Massey ei kiistä paikkojen olemassaoloa eikä niiden erityisiä merkityksiä, mutta paikan erityisyys ei Masseyn mukaan ole seurausta vain paikallisesti erityisestä historiasta. (Massey 27–31.)

Paikkojen tuottamisessa kartat ovat usein keskeisiä. Ne perustuvat kuitenkin aina tietynlaiseen ajattelutapaan ja tulkintaan ja ovat siten sosiaalisia tuotoksia (Massey ym. 2008, 80). Niillä määritellään esimerkiksi rajoja ja omistuksia, kuvataan paikan ominaisuuksia, kuten korkeutta tai etäisyyksiä sekä havainnollistetaan suojelualueita ja kauniiden näköalojen sijainteja. Kartat eivät kuitenkaan voi antaa kaikkea informaatiota, jota alueisiin ja paikkoihin liittyy, eikä niiden tulkinnasta ja tiedon oikeellisuudesta olla aina yhtä mieltä. Ne voivat myös sisältää monia virheitä, sillä esimerkiksi maastojen muutoksissa karttojakin tulisi päivittää. Sosiaalisena mielessä karttojen yleinen vajavaisuus on kuitenkin juuri sosiaalisuuden jääminen kartan antamien tietojen ulkopuolelle. Kartoissa ei yleisimmin näy esimerkiksi paikallinen toiminta kuten se, käyttääkö jokin yhteisö paikkoja omiin tarkoituksiinsa. Massey havainnollistaa asiaa alkuperäisasukkaiden kulttuurisella toiminnalla (Massey ym. 2008, 79). Omalla tutkimuskentälläni sosiaalinen näkymättömyys kartoissa on esimerkiksi sitä, että marjastus, metsästys ja virkistysalueita sekä paikallishistoriaan liittyviä paikkoja merkityksineen ei voida nähdä alueen paperisia tai digitaalisia karttoja katsomalla.

4.5.2 Kotiseutu paikkakokemuksena

Sulevi Riukulehto ja Timo Suutari (2016, 264) esittävät, että ihminen on kotiseudullaan, kun hän kokee ympäristön itselleen läheiseksi ja kotoisaksi. Tuttuus tulee Riukulehdon ja Suutarin mukaan maisemista ja siihen liittyvistä muista elementeistä, kuten ihmisistä ja ihmissuhteista, sekä tuttuihin paikkoihin liittyvistä tapahtumista ja muistoista. Kuulumisen tunne liittyy keskeisesti kotiseudun kokemukseen ja sinne juurtumiseen. Riukulehdon ja Suutarin mukaan kotiseutukokemus ja kuuluminen eivät kuitenkaan edellytä yhteen paikkaan sitoutumista vaan kotiseutu voi olla monipaikkainen. (emt. 264.)

Tuttujen ja merkityksellisten paikkojen etäisyydet voivat vaihdella, joten kodinomaisia tunteuksia ja paikkaan kuulumista voidaan siten kokea hyvin vaihtelevissakin paikoissa ja alueilla. Riippuu henkilöhistoriasta ja paikkakokemusten määrästä, missä kenenkin kotiseutu sijaintena näyttäytyy. Yksipaikkainen kotiseutu liittyy keskeisesti maatalousvaltaiseen elämäntapaan (emt. 276). Kuitenkin yksipaikkainen kotiseutukokemus voi olla rajoiltaan vaihteleva. Se voi kattaa vain joko oman kylän tai kodin lähiympäristön, mutta se voi yhtä lailla kattaa myös koko maakunnan. (emt. 278).

Kuntaliitokset, muutot ja kotipaikan aineelliset tai aineettomat muutokset voivat aiheuttaa hämmennystä kotiseudun kokemiseen. Aineelliset muutokset ovat näkyviä, esimerkiksi rakennuksissa tai luonnonympäristössä tapahtuvia konkreettisia muutoksia. (Ks. myös Riukulehto ja Suutari 2016, 264–273.) Vaikka en varsinaisesti tutki kotiseutukokemusta ja kuuluvuutta, näiden kotiseutuun liittyvien näkökulmien tiedostaminen luo ymmärrystä tutkimuksen paikkakokemusten jakautumisesta ja aluerajojen häilyvyydestä

4.5.3 Tila

Yi-Fu Tuanin (1977, 6) mukaan tila on paikkaa abstraktimpi, ja sen kuvaileminen on vaikeampaa. Tila ei siten välttämättä ole konkreettinen ”jokin”, jota voidaan koskea, nähdä tai rajata. Tuan myös (emt. 6) väittää, että siitä mistä ei osata ilmaista, vaietaan.

Paikassa voi olla sen rajat ylittäviä tilallisia suhteita. Massey huomauttaa esimerkiksi, että jokin globaali tilan tuntu voidaan aistia ja kokea myös paikallisesti. (Massey ym. 2008, 190). Monet sekä sosiaaliset ja fyysisen maailman tilallisuuden kautta tarkasteltavat ilmiöt tapahtuvat samanaikaisesti useissa paikoissa, eivät vain yhdessä sijainnissa. Esimerkiksi veteen liittyvät paikan, tilan ja aistittavuuden kokemukset, kuten tulvat ja maaperän kuivuminen tai vetisyys ovat globaaleja ilmiöitä. Ilmastonmuutos on ilmiö, joka koskettaa koko maapalloa. Myös nykyantropologiassa tunnustetaan globaalien ja paikallisten välisen vuorovaikutuksen merkittävyys (Kallinen et al. 2012, 19).

Paikat tai tilat eivät ole samanlaisia keskenään, vaan niillä voi olla perustavanlaatuisia eroja, joiden mukaisesti niitä voidaan myös tarvittaessa luokitella. Edward Relph (1976) on muotoillut kategorioita, joissa paikka voi olla pyhä tai se voi olla esimerkiksi aistillinen, primitiivinen, rakennettu tai kaavoitettu. Jonkin määrätyn alueen paikat voidaan tämän ajattelun mukaan luokitella eri kategorioihin. Paikkoja tuotetaan esimerkiksi kuvittelemalla ja osana sosiaalista toimintaa, johon kulloinkin aika liittyy keskeisesti. Paikat ja tilat voidaan kokea moninaisesti ja niiden olemus on luonteeltaan jatkuvasti vuorovaikutuksessa uusiutuvaa. Eri sukupuolilla tai eri aikoina eläneillä ihmisillä voi olla täysin erilaisia käsityksiä siitä, millainen jokin paikka on, keitä siellä on ja mitä siellä tehdään, tai kenelle se kuuluu (150–177; 65–103). Massey (Massey ym. 2008, 96–102) havainnollistaakin, että erilaiset käsitykset maailmasta ja maailmankaikkeudesta ovat jatkuvasti muutoksessa. Koska mikään ei ole perustavanlaatuisesti pysyvää ja ihmisten ajattelu, toiminta sekä sosiaaliset rakenteet muuntuvat, eivät myöskään paikka- ja tilakokemuksetkaan voi olla pysyviä.

Doreen Massey (emt. 10) mukaan tilasta ja ajasta on puhuttava yhdessä, tosistaan erottamattomana aika-tilana. Masseyn mukaan tila ei ole luonteeltaan muuttamatonta tai neutraalia. Tila on riippuvainen ajasta, sillä se muodostuu ajassa sosiaalisen suhteiden rakentamana. Tilan ominaisuuksia ovat siten sosiaalisuus, aika- ja paikkasidonnaisuus toisiinsa kietoutuneina. (emt. 8.)

Yi-Fu Tuan (1997) on teoretisoinut paikkaa ja tilaa paikan kokemuksellisuuden ja aistimisen kautta. Tuan on kiinnostunut aistimisen, havainnon ja käsitteellistämisen lisäksi myös siitä, miten muiden olentojen läsnäolo vaikuttaa ihmiskokemukseen, ja mitä yhteisiä käyttäytymismalleja meillä on muiden olentojen, kuten eläimien kanssa. Tuan myös huomauttaa, että kulttuuri vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen ja arvoihin. (Tuan 1977, 4–8.) Kyky ajatella mielikuvitusta hyödyntäen ja aistikokemuksia havaitsemiseen ja kokemiseen yhdistäen voi osaltaan tuottaa erilaisille ympäristöille ja niissä oleville aineellisille elementeille ja fyysisen maailman ilmentymille sellaisia merkityksiä, joita suorat aistimukset eivät tuota. (Ks. esim. von Bonsdorff 2002, 220–221). Mielikuvituksen kautta esimerkiksi erilaiset veden olomuodot kuten usva, lumi, kuura ja jää voivat luoda maisemille ja paikoille uudenlaisia ulottuvuuksia ja kokemusympäristöjä.

Emme ole koskaan läsnä paikoissa vain toisten ihmisten kanssa vaan jaamme ympäristöt ja sijainnit myös monen muun elollisen ja elottoman ympäristössä olevan olion kanssa. Saatamme aistia muut elolliset tietoisesti tai tiedostamattamme, ja niillä voi olla huomattaviakin vaikutuksia kokemiseemme. Esimerkiksi, jokin paikka voidaan kokea epämukavaksi tai epäsoviksi jonkin siellä läsnä olevan elementin kuten kuoleman läheisyyden vuoksi, tai muun lajiset olennot kuten paikalliseläimistö, tutut kotieläimet tai kulttuuriin perinteisesti kuuluneet lemmikit voisivat saada jonkin tilan tuntumaan kotoisalta. Maaseudulla vesialueet ovat karjan, vesilintujen ja erilaisten muiden luonnoneläinten ympäristöjä yhtä lailla kuin ihmisten ympäristöjä. Vesistön sijainti ja ihmisten intressit vesistöön vaikuttavat siihen, miten eläimistö voi vesialueella toimia. Kokemuksellisuutta, mielikuvituksellisuutta ja empaattista ympäristön havaitsemista hyödyntämällä erilaiset paikat ja tilalliset ilmentymät voivat siten monimuotoistaa ja syventyä. Se mitä ja miten tiedetään, yhdistyy olennaisesti paikoista tietämiseen ja niiden subjektiiviseen kokemiseen.

Antropologisessa tutkimuksessa paikka ja maisema ovat olleet tutkimuksellisesti keskiössä 1990-luvulta lähtien (Kallinen et al. 2012, 17–18). Kallisen ja muiden mukaan antropologinen tutkimus on hyötynyt kulttuureista ja ihmisistä kiinnostuneiden maantieteilijöiden teoretisoinneista ja jakaa varsinkin Yi-Fu Tuanin (1997) näkemyksen, jossa paikka syntyy, kun ihmiset rajaavat ja määrittelevät sen, kiinnittäen huomiota tiettyyn tilassa olevaan pisteeseen. Antropologiassa myös usein jaetaan Tuanin käsitys abstraktista tilasta, joka rajautuu vasta jälkikäteen. (Kallinen et al. 2012, 18.)

Rinnakkaisina käsitteinä antropologiassa on ollut vakiintuneesti myös muita tilallisia käsitteitä, kuten paikka ja maisema (Huuskonen 2004, 40), joten käytännössä ympäristön, maiseman ja paikantutkimukset ovat olennaisilta osin yhteyksissä toisiinsa. Nykyinen yllä kuvattu holistinen ympäristöantropologia on kehittynyt erilaisista aiemmin vallinneista tavoista käsitellä ihmisen ja luonnon välistä suhdetta.

Tilaa ja tilaan yhdistyviä rajoja ja erilaisia tilallisia ja aistittavia ulottuvuuksia ja sisältöjä voidaan käsittää ja tunnistaa moninaisesti. Se mistä jokin tilallinen alkaa, ja mihin se päättyy, ei ole yksiselitteistä. Tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyi tilojen lisäksi tilojen erilaisiin

rajoihin, johtuen ensisijaisesti aluksi vedestä elementtinä. Vesi eri olomuodoissaan ja Suomen vuodenajoissa on rajoiltaan ja olosuhteiltaan usein vaikeasti hahmottuva tilan ilmentymä. Rannat, veden eri olomuodonvaihtelut sateesta sumuun ja virtaavasta vedestä jäätyneeseen tuovat mukanaan oman tilallisuuden haasteen. Se milloin esimerkiksi vesi on riittävän paksusti jäätyntä kannatellakseen ihmistä tai miten toimia vedenpinnan muutoksissa rantojen suhteen oli käytännön haaste tutkimuskentälläni.

4.6 Maisema

Maisema on fyysinen ympäristökokonaisuus, joka koostuu elollisista ja elottomista luonnon ja ihmistoiminnan vaikutuksista syntyneistä elementeistä. Puhuttaessa maisemista, liikutaan moniselitteisillä tasoilla, joissa maiseman kokemukset ja maisemalle annetut sisällöt muuntuvat kokijan taustan ja tietojen mukaan. Maisemaa voidaan tarkastella ulkopuolisten toimesta positkortinomaisesti ja siitä voi olla saatavilla avointa aineistoa, kuten viranomaistietoa. Maisemassa asuvalle se voi tarkoittaa myös tulonlähdettä, sekä esimerkiksi kertoa paikallisesta ja oman elämän historiasta. (Heikkilä ja Timonen 2003, 6; Kosonen ja Mäkinen 2016, 7–8.) Maisema voidaankin käsittää paikallisena aineellisena historiankirjana, jonka kerroksellisuus kertoo eletystä elämästä, siellä eläneiden menneisyydestä sekä ajasta ennen ihmisiä. (Kosonen ja Mäkinen 2016, 8.) Vaikka maa-alueita voivat omistaa esimerkiksi valtio tai yksityishenkilöt, maisemaa itsessään ei voi omistaa vaan sen nautinto-oikeus on yhteistä.

Maisemassa on olemassa kiinteästi aina tiettyjä fyysisen maailman olemuksia, mutta on havainnoitsijasta riippuvaista mitä siinä nähdään, mikä jää näkemättä ja miten maisema koetaan tai millaisia merkityksiä ja arvoja sille annetaan. (Heikkilä ja Timonen 2003, 6; Kosonen ja Mäkinen 2016, 7–8.) Humanistis-kulttuurisessa traditiossa fyysisten ilmentymien rinnalla omakohtaiset kokemukset, kulttuuriset merkityksen ja niiden luomat mielikuvat ovat keskeisiä huomioinnin ja tarkastelun kohteita (Raivo 1999b, 19). Maisemaan voidaan liittää henkilökohtaisia ja paikallisia kokemuksia, joista Laura Puolamäki käyttää termiä kätkeytymät maisemat (Puolamäki 2020). Kätkeytymä maisema rakentuu paikallisesta tiedosta ja henkilökohtaisen ympäristösuhteen kautta. Se on omakohtainen ja arkeen kietoutunut. Kätkeytymä maisema kehittyy jatkuvasti kattaen koko henkilön elämänselämän, joten se on syvälinen, sisältäen myös monia tunteita, joita voi olla haastavaa välittää muille. Puolamäen mukaan kätkeytymä maisema kuvaa pääasiassa nykyisyyttä, mutta se voi kantaa mukanaan myös menneisyyttä ja siihen sisältyy myös vuorovaikutus eri ihmisten ja ympäristöjen välillä. (2020, 53.) Jokaisen kätkeytymä maisema on aina omanlaisensa, mutta maisemaan liitetyt merkitykset ja arvostukset sekä siihen liittyvät kokemukset ja tunteet tai tuntemukset voivat olla myös jaettuja.

Sama maisema voi siis sisältää useita päällekkäisiä maisemia ja niiden luokittelu, kokeminen, näkeminen ja katsomisen tapa vaihtelee (Ruotsala 2013, 190). Maisemassa voi esimerkiksi Ruotsalan (2013, 190) mukaan Lappia tarkastellessa olla olemassa sekä historiallinen maisema, poliittinen maisema, myyttinen ja maaginen maisema. Petri Raivon (1999a, 1; 5)

mukaan maisema on kuitenkin aina jotakin missä ihminen on osallisena ja siten se on aina jonkun tai joidenkin maisemaa. Maisemassa näkyy Raivon ajattelun mukaan ihmisten pyrkimys hallita ja kontrolloida ympäristöään, sekä heidän merkityksenantoprosessinsa. Raivo toteaa kuitenkin, että on vaihtelevaa, miten voimakkaasti hallinta ja kontrollointi erottuvat. Ihmisen koskemattomiksikin katsotuissa luonnonmaisemissa mukana ovat esimerkiksi esteettiset arvot, joilla tehdään erontekoja erilaisten ympäristöjen välillä tietoisesti. Raivo toteaaakin, että maisemaan liitetyt arvot ja merkitykset ovat kulttuurisia sopimuksia siitä, mitä maisemassa nähdään. (Raivo 1999a, 1–5.)

Arnold Berleantin (2002, 228) mukaan tulemme sinuiksi ympäristön kanssa tutustumalla maisemaan. Tällä hän tarkoittaa maisemassa olevien ilmiöiden kokemista, maiseman historiallisten merkitysten ja maantieteellisten ominaispiirteiden tuntemista ja siihen liitettyjen arvojen ymmärtämistä. (Berleant 2002, 228.) Se, miten ympäristöä katsotaan, millaista kulttuurista toimintaa ja arkielämää vietetään ja miten ympäristöä tulkitaan, vaikuttaa siihen, millaisia arvoja ympäristöihin liitetään tai millaisia esteettisiä tulkintoja ympäristöistä tehdään. Tämän toiminnan voidaan siten ajatella olevan maiseman kanssa sinuiksi tulemista henkilökohtaisella tasolla. Maiseman sisällön ja siinä olevan kauneuden olemusta voidaan tarkastella esteettisesti, jolloin kyse on ympäristöestetiikasta. Esteettinen lähestymistapa voi haastaa tarkistamaan omaa aiempaa suhtautumista tai vallalla olevia käsityksiä ja määritelmiä ympäristölle. (Berleant 1995, 66–67.)

Maisemassa tapahtuneet muutokset voidaan nähdä eri tavoin. Esimerkiksi pitkään alueella asuneet voivat erotella näkymästä kerrostuneesti eri aikakausia ja havaita muutoksia. Jotkin muutokset voi myös olla vaikea hyväksyä. Esimerkiksi aidoksi ja siten mainittavan arvoiseksi alueen maisemaksi saatetaan esimerkiksi kokea se, mitä alue oli omassa lapsuudessa (Kosonen ja Mäkinen 2016, 8). Maisemia syntyy kuitenkin jatkuvasti uudelleen niin fyysisessä maailmassa kuin ihmisten mielessä. Maisemat ovat dynaamisia, sillä elämä ja siten myös ympäristöt, joissa elämme ovat itsessään dynaamisia. Tämä tarkoittaa, että erilaisia elämään ja aikaan liittyviä kehityskulkuja ei voida pysäyttää. Esimerkiksi ilmaston ja kasvillisuuden muuttuminen ja ihmisten tai rakennusten ikääntyminen ovat tällaisia dynaamisia muutosprosesseja, jotka niin muuttavat maisemia kuin niiden havaitsemista ja kokemuksellisuutta.

4.6.1 Vesimaisemien arjen estetiikka

Ympäristöestetiikka on akateemista estetiikkaa eli kauneuden ja sen kauneuden olemuksen tutkimista, joka on kiinnostunut luonnon ja kulttuuriympäristöjen kokemisesta, määrittelystä ja esteettisestä arvottamisesta (Kummala 2012). Ympäristöestetiikan näkökulmasta ympäristöllä tarkoitetaan jonkin sijainnin fyysistä ilmentymää, johon voidaan lisäksi yhdistää sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö, kuten työ ja kaikki muukin ihmistoiminta. Tällöin ympäristöön luetaan kuuluvaksi esimerkiksi erilaiset prosessit ja rakenteet, tavat, säännöt, ajattelu ja käyttäytyminen. Ympäristö ja siihen liittyvät kokemukset ovat kulttuurin kautta välittyviä ja kulloisenkin tauskulttuurin kautta ymmärrettyjä. (Bonsdorff ja Haapala 1999, 6).

Arjen estetiikka on nykypäivänä ympäristöestetiikan piiriin kuuluva oma tutkimusalueensa, jossa jokapäiväisiä ympäristöjä ja siellä olevia tapahtumia, kuten pihassa kävelyä tarkastellaan esteettisesti. Arkipäivän esteettisessä tarkastelussa on kiinnostuttu erityisesti tavanomaisista, tutuista ja rutiininomaisista ympäristöistä, joissa tapahtuu jotakin paikalliselle kulttuurille ominaista toimintaa. Ympäristöestetiikassa se tarkoittaa usein alueita, jotka ovat jääneet aiemmin esteettisten tarkasteluiden ulkopuolelle. (Saito 2001, 90; Kummala 2012.) Arjen estetiikassa ei tulkita ympäristöjä taiteellisina tuotoksina, joten taiteellisten tuotosten ja arkisten ympäristöjen ilmentymien esteettisyyttä ei tulisi vertailla toisiinsa (Saito 2001, 87–89). Esteettisyyteen arkisissa asioissa Yuriko Saiton (2001, 91) mukaan yhdistyy ohimenevyyden, pysymättömyyden ja siten ikääntymisen arvostaminen. Tällaisia suosituiksi nousseita symboleita Saito (2001, 91) mainitsee esimerkiksi Japanissa olevan putoavat kirsikankukat, sumu, sade ja tuuli. Vesimaisemien arjen estetiikalla tarkoitetaan tässä tutkielmassa siten niitä tavanomaisessa arjessa esille nousevia asioita, joiden myötä koettu ja aistittu maisema koetaan esteettisenä.

Vettä voidaan myös tarkastella eri perspektiiveistä ja sijainneista käsin. Vesi näyttäytyy erilaisena esimerkiksi uimarille, veneilijälle tai sukeltajalle. Vesi voi tuottaa nautintoja ja iloa. Se voi olla leikin osa tai uidessa, soutaessa tai kalastaessa yhdistyä osaksi muuta kokemusta ja ympäristössä olemista. (Sepänmaa 2002, 15.) Vesi on läsnä maisemissa myös näkymättömämmin, kuten maan alla kulkevana pohjavetenä, sekä sitoutuneena kaikkeen elolliseen kasveihin ja meihin ihmisiin (Sepänmaa 2002, 268; 11). Vesi jättää mennessään muistoja. Suomessa tämä tarkoittaa esimerkiksi jääkauden ja sen jälkeisen ajan merkkejä maaperässä. Veden jättämiä muistoja ovat myös muinaisjärvien rantaviivat, siirtolohkareet ja jään liikkuessaan tekemät uurteet sekä jääkauden jälkeen jättämät järvet ja suot, jotka ovat yhä olemassa. Vesi muovaa maisema ja sillä on tasoittava (Sepänmaa 2002, 11), mutta toisaalta myös kuluttava vaikutus. Se uurtaa, kuljettaa, kasaa, irrottaa ja muotoilee. Vesi on liikkeessä paitsi vuodenkierron ja paikallisten ominaisuuksien, myös sään mukaan. Veden pinnalla voidaan nähdä esimerkiksi virran pyörteitä, soutamisen laineita tai tuulen tuottamaa väreilyä ja aaltoja. Maisema vedestä ja maalta näyttää usein hyvin erilaiselta. Vedellä on voimaa, jota ihminen on hyödyntänyt monin tavoin, uittoihin, kuljetukseen, myllyn pyörittämiseen ja energian tuotantoon (Sepänmaa 2002, 12). Toisaalta vettä on hyödynnetty myös elämysten tuottamisessa vaikkapa koskimellon muodossa. Vesi voi toimia myös matkailunähtävyytenä esimerkiksi vesiputousten ta-pauksessa.

Maisemassa oleva vesialue ei ole irrallinen vaan rantojensa kautta yhteydessä muihin alueisiin. Vesialueilla on myös omat maisemalliset ja aistittavat erityispiirteensä. Järvi, meri ja joki ovat myös olosuhteellisina ympäristöinä erilaisia (ks. esim. Ilmolahti ja Lähteenmäki 2021, 212). Mereen yhdistyy esimerkiksi tuulisuus, horisontin äärettömyys ja suolaisuus. Pienehköihin järviin voi liittyä tyyneys ja vastarannan näkyvyys. Joelle erityistä on sen läpivirtaavuus, rantojen läheisyys toisiinsa nähden ja järveä suhteellisesti helpompi ylitettävyys.

Veden saatetaan myös kokea olevan maisemassa väärässä paikassa tai väärässä muodossa. Ihmiset voivat pyrkiä siirtämään vettä esimerkiksi kaivamalla, laatimalla viemäreitä tai vesijoh-toja, tai kuivattamalla ja kastelemalla maa-alueita. (Sepänmaa 2002, 269.) Myös veden

toimintaa on pyritty muuttamaan muokkaamalla mm. vesistöjä. Esimerkiksi jokien perkaaminen eli veden johtamiseen tehdyt muutokset uomassa tai tulvimiseen vaikuttamiseksi tehdyt patoaltaat ovat vesistöjen muokkaamista. Veden siirtely ja eri muotoon muokkaaminen vaikuttaa tietysti myös maisemaan visuaalisesti, mutta myös kokemuksellisesti. Vesirakennelmat yhdistyvät osaksi vesimaisemia silloin kun veden sijaintia itsessään ei ole muutettu, mutta vesialueen ylittämiseksi määrätystä kohdasta, tai vaikkapa veden äärelle pääsyä helpottamaan on rakennettu jokin rakennelma. Vesirakennelmia ovat esimerkiksi erilaiset sillat ja laiturit. Katson vesirakennelmiksi vaatimattomatkin rakennelmat, kuten pitkokset ja ojan ylittämiseksi asetetut rimat. Koska edellä mainitut rakennelmat ovat vaatimattomia, eikä niihin tarvita korkeaa teknologiaa, ovat ne toisaalta myös ympäristöä itsessään vähemmän muokkaavia,

Pauline von Bonsdorff on esittänyt filosofi Gaston Bachelardin ajattelua mukaillen, että havaitseminen on usein hajamielistä ja se jää taustalle ympäristökokemuksissa. Näin käy siitäkin huolimatta, että vesinäkö ja vesistöjen läheisyys on koko inhimillisen historian ajan koettu merkityksellisiksi ja vesien äärelle on hakeuduttu asumaan. (Bonsdorff 2002, 222–223.) Estetiikan tutkimus voi siis auttaa ymmärtämään, miksi esimerkiksi vesien äärellä asuvat ihmiset eivät aktiivisesti nosta esille veden läheisyyttä osana asumisympäristöjen viihtyisyyttä, kun heidän kokemuksiaan kartoitetaan haastatteluiden avulla.

Estetiikka auttaa kiinnittämään huomioita ympäristön vaihteleviinkin osatekijöihin, kuten varjoihin ja heijastumiin, erilaisten tilallisten elementtien suhteesta toisiinsa ja sisäisiin tuntemuksiin, jota vesi voi herättää, kun ihminen on aistiensa ja kehonsa kautta läsnä vesiympäristössä. Kokemuksellisia, hiljaisesti tuntemalla hankittuja tietoja on vaikea välittää esimerkiksi vain maisemasta tehtyä kuvaa katsomalla. Veteen voi yhdistyä yhtä lailla nautinnollisia kuin kielteisiäkin kokemuksia. Tämä tarkoittaa, että vesialueet ja vesimaisemat ovat myös arkisia kokemusten ympäristöjä, joita voidaan tarkastella esteettisesti ja maisemallisesti, mutta eivät ne aina sisällä esteettisiä tulkintoja maisemassa eläjän mielessä. (Sepänmaa 2002, 9–17.) Esimerkiksi paikalliset asukkaat, jotka tietävät oman alueensa joen pinnankorkeuden huomattavat vaihtelut ja toisaalta veden likaisuuden, eivät kiinnitä laitureitaan välttämättä enää lainkaan paikalleen. Toisella alueella koskenlaskija uskaltautuu joka vuosi laskemaan samat reitit, koska tietää kokemuksesta oman vesistönsä olevan sellainen, jossa virta ei kuljeta suuria irtokiviä yllättäville sijainneille, jolloin hän voi luottaa reitin turvallisuuteen. Hänellä on siis hiljaista, vedenpohjaan liittyvää kokemustietoa. Samalla tavoin esimerkiksi pinnaltaan vaihtelevan ja likaisen veden äärellä asuva henkilö tuntee oman vesialueensa kokemuksellisesti toimintaympäristönä.

Se mitä ja miten vedestä tiedetään ja millaista toimintaa vesialueisiin yhdistyy, luo niille merkityksiä ja tulkintoja. Vesialueet voivat olla siten romanttisia tai kuoleman paikkoja, harrastamisen ja kuntoilun ympäristöjä, mutta yhtä lailla ne voivat liittyä työhön ja elinkeinoon. Nämä erilaiset merkitykset voivat myös yhdistyä paikallisten asukkaiden kokemusmaailmassa ja merkitysjärjestelmissä. Jokin ympäristön osa mihin voidaan liittää ikäviäkin merkityksiä ja

negatiivisia kuvailuja, voi silti olla arjen estetiikan näkökulmaa hyödyntäen kauneudessaan ymmärrettävä.

4.6.2 Vesialueet liminaalituloina

Liminaalisuus antropologisena käsitteenä on alun perin viitannut henkilöihin, jotka ovat jonkin rajalla tai joidenkin olemassaolon muotojen välissä olemiseen (Turner 1969/1995, 95). Ensi kerran liminaalisuus käsitteenä on mainittu Arnold Van Gennepin siirtymäriittien tulkinnassa 1909, mutta jonka purkamista lisää tulkintoja tehden Turner jatkoi (emt. 94). Turnerin mukaan yksinkertaisten liminaaliset olemassaolon muodot eli entiteetit eivät ole täällä, eivätkä tuolla vaan ne ovat kahden objektin ja siten kahden sijainnin välissä. Liminaalisuutta on usein verrattu esimerkiksi kuolemaan, kohdussa olemiseen, näkymättömyyteen, biseksuaalisuuteen tai erämaahan. (emt. 95.) Tyypillisiä eri olemassaolon muotojen vastinpareja on lukuisia. Tyypillisiä ovat olleet esimerkiksi hiljaisuus/ puhe, omistamattomuus/ omistaminen, epäitsekkyys/itsekkyyys ja yksinkertaisuus/monimutkaisuus. (emt. 106–107).

Erilaisten olemassaolon välisiä tiloja (engl. *betwixt*, *spaces in-between*) on tutkittu ylipäänsä humanistisessa, mutta myös humanistisessa ympäristön tutkimuksessa runsaasti (ks. esim. Andrews ja Roberts 2012). Liminaalisuutta on tarkasteltu esimerkiksi eri kulttuurien ja useiden identiteettien välillä olemisen kokemisessa, sekä erilaisten luonnonolosuhteiden ja geologisten ilmentymien liminaalisuuden tulkinnassa ja miten ihmiset kokevat nämä liminaaliset tilat. Veden liminaalisuutta on aiemmin käsitellyt löydösteni perusteella varsinkin Les Roberts (ks. esim. 2018). Omassa tutkimuksessani liminaalisuuden käsite avustaa selittämään ihmisten käyttäytymistä veden kanssa Paavolan ympäristöissä.

Monipaikkaisuus, liikkuvuus ja verkostot voivat Ruotsalan (2011, 204) mukaan johtaa uudenlaisten, liminaalituloissa perinteisesti käsitettyihin paikkasuhteisiin nähden. Esimerkiksi Paavolan yhteydessä ajattelen, että liminaalisuus voi tarkoittaa vedenäärysten ja vesialueiden paikkojen uudenväisiä käyttötapoja ja siten uudenväisiä suhtautumisia vesistöihin. Tulkintani mukaan aineistossani korostui, että Paavolassa nykyisin ollaan hyvin vähän vesillä ja vettä katsellaan kaukaa. Liminaalisuutta hyödyntämällä voitaisiinkin mielestäni esimerkiksi pohtia miten vesiraja ja maaperän vesi ovat mukana vesistösuhteen kokemuksellisuudessa. Onko maaperän olemuksella tai vesialueiden reuna-alueissa esimerkiksi jotakin sellaista, joka selittää miksi vesillä oleminen on vähäistä.

Rannat ovat maan ja veden raja- eli liminaalituloja, jossa kuiva maa ja vesi yhdistyvät (esim. Meethan 2012, 70). Rantoja on monenlaisia. Osa niistä on vaikeakulkuisia, kaukaisia, liikaantuneita tai vaarallisia. Suomalaisille rannat ovat tuttuja ympäristöjä, sillä samoin kuin monilla muillakin kansoilla, suomalaisten asutus on perinteisesti keskittynyt vesistöjen äärelle. Suuret järvet ja jokilaaksot ovat olleet suosittuja alueita paitsi elintärkeän juomaveden myös niiden tarjoamien kulkureittien ja ravinnon vuoksi. Rannoilla ja vesialueilla olosuhteet muuttuvat usein ja näin ne tarjoavat erilaisia koettavia ja aistittavia elementtejä, kuten äänellisiä rytmejä, aaltoja tai pinnan väräilyä, erilaisia valoistimuksia tai väräjä, sadetta tai kokemusta

lämpötilasta. (Meethan 2012, 74). Vesiympäristöissä olosuhteet muuttuvat veden kautta, sillä vesi esimerkiksi kantaa ääntä, peilaa ja heijastaa. Myyttisissä alkukertomuksissa maahan ja veteen on liitetty selkeitä kuvauksia mitä niiden maailmoihin liittyy. Suo puolestaan on vettä ja maata yhdistävä alue, joka ei selkeästi kuulu kumpaankaan kategoriaan. Suo ei myöskään ole rannan kaltainen selkeästi rajaava alueen osa. (Laaksonen 2008, 266–267.)

Vesi on elementti, joka on aina rantojensa eli maan välissä. Toisaalta vesi rajautuu maan ohella myös taivaaseen sekä luo itse rajatiloja. Paavolan tasaisuuden vuoksi taivas ja maa luovat selkeitä vastinpareja. Kun taivaan ja maan välisyyttä tarkastelee veden ääreltä, luo vesi peilaavuutensa vuoksi *toisia tiloja*. Heijastumat edellyttävät silmältä ja mieleltä kolmiulotteisempaa ja syvempää tapaa tarkastella näkymää kuin kahden eri heijastamattoman kappaleen rinnakkain tarkasteleminen. Vedestä peilautuvaa näkymää katsoessamme tiedostamme illuusion missä taivas ja maa tulevat yhdeksi. Se on kuitenkin enemmän kuin heijastuma, se on tilallinen maisemanäkymä, joka yhdistää vedessä ympäristön omaksi mielessämme todentuvaksi fantasiatilakseen. Veden ääreinen kasvillisuus ja esimerkiksi puusto ovat aineistoni perusteella olennaisia veden maisemalliseen tilallisuuteen vaikuttavia tekijöitä. Se miten esimerkiksi kasvillisuudessa on aukkoja tai millaisia kasveja veden äärellä kasvaa, vaikuttaa suoraan, miten ne heijastuvat veden pintaan ja muuttavat eri olomuotoja yhdistäviä kehyksiä.

Hangasnevan luontopolulle rakennettu pitkospuureitti vesialueen yli mahdollistaa monien eteeristen tunnelmien havainnointia vuodenajan, valon ja ilmankosteuden vaihdellessa. Koska Hangasnevan alueella on runsaasti ”tyhjää tilaa” se mahdollistaa myös mielikuvituksen käyttämisen vaihtelevuuden yleisilmeessä ympäristön muuttuessa. Silmä ei niin sanotusti tökkää jatkuvasti johonkin, vaan se mahdollistaa silmää lepuuttavan syvyysnäön käyttämistä. Kuva: Jari Sihvonen 14.10.2020.

5 VESIALUEET ELETYN ARJEN KULTTUURIYMPÄRISTÖINÄ

Analysoin tässä luvussa Paavolan vesialueita nykypäivän elettyinä kulttuuriympäristöinä. Esitelen aineistostani koostamieni tulkintojen kautta paavolalaisten nykypäivän vesistösuhdetta, paavolalaisia veden ääreisiä paikkoja sekä millaisina nämä paikat ilmentyvät nykypäivän paavolalaisille. Näin ollen vastaan tutkimuskysymykseeni, *Millaisia nykypäivän paikkoja Paavolan vesialueilla on ja millaisia kokemuksia tutkittavat niihin liittävät?* Käsittelen aluksi luvussa 6.1, miten Paavola paikantuu osaksi muuta lähiympäristöään, sekä millaisia vesialueiden paikkoja tutkittavat toivat Paavolasta esille.

Aineiston perusteella paikallishistoria on toiminut useiden Paavolan vesialueiden paikan alkuperäisenä muodostajana. Monet vesialueiden paikoista ovat olleet esimerkiksi jonkinlaisia yhden tai useamman toiminnan ympäristöjä, tyypillisesti ylityspaikkoja. Nämä aiempaan paikalliselämään liittyneet ympäristöjen osat ovat kuitenkin muuntuneet tutkittavien eletyn elämän rinnalla sisältämään lisäksi muitakin tai kokonaan erilaisia merkityksiä. Joidenkin mainittujen paikkojen kohdalla paikan alun perin muodostanut toiminta on kokonaan loppunut tai se on muuntunut hyvin erilaiseksi toisistaan poikkeavista syistä. Samalla tai muutosten seurauksena, paikkojen merkitykset ovat myös muuntuneet. Jotta näitä paikkoja ja niiden aiempaa ja nykyistä merkitystä Paavolan kulttuuriympäristössä voitaisiin ymmärtää paremmin, olen avannut alueen paikallis- ja ympäristöhistoriaa luvussa 3 siltä osin kuin se on aineistonanalyysin kannalta olennaista.

5.1 Paavolalaisten vesialueiden paikantuminen

Se mikä kenellekin on Paavolaa, on aineistoni perusteella vaihteleva tulkinta, johtuen esimerkiksi aiemmasta ja nykyisestä kuntaliitoksesta, henkilökohtaisesta aluekäsitelmästä tai tavasta mieltää oman ja muiden ihmisten elämisen piiri. Kunta- tai valtionrajat eivät tyypillisesti

noudata kulttuurisia ja sosiaalisia rajoja (ks. esim. Ruotsala 2011). Kuten Helena Ruotsala Tornionjokilaakson osalta havainnollistaa (emt. 203), asukkaiden arki on usein ylirajaista, vaikka identifioituttaisiin olemaan *me* ja *he*.

Omassa tutkimuksessani vaikutti aineiston perusteella siltä, että Siikajokilaakson asukkaiden koetaan usein jakavan yhteisen kotiseudun. Toisaalta tutkittavilta ei suoraan kysytty mitkä alueet he itse mieltävät kotiseudukseksi. Jotkut haastateltavat mainitsivat paikkoja tai kokemuksia esimerkiksi Raahesta ja Oulusta. Joissakin keskusteluissa tuli myös esille, että Pohjois-Pohjanmaa ja Suomen pohjoiset osat ylipäänsä koetaan alueiksi, joilla voisi ajatella asuvansa, ellei asuisi Paavolassa.

Tutkimuksen käynnistyessä olin saanut paikalliselta henkilöltä vuoden 1953 kartan Paavolasta, jonka mukaan ottaminen varmasti osittain vaikutti tutkimusalueen laajentumiseen ja rajojen uudelleen pohdintaan. Kartta ohjasi minua ja tutkittaviani katsomaan aluetta laajemmin ja kyselemään muistakin Paavolan paikoista. Karttalehden otteesta havainnollistuu tiestön ja vesistöjen risteytyminen. Jokihaaran seutu, jossa Luohuanjoki laskee Siikajokeen, sai kentältä paljon mainintoja. Jokien yhtymäkohdassa sijaitsee vanha Pappila ja niemi, jossa on kotapaikka. Kuva: Maanmittauslaitos Vanhat kartat palvelu 2023 (Lisenssi CC 4.0).

Rajat eivät ole koskaan ikuisia, vaikka niitä on läpi ihmiskunnan pyritty muotoilemaan eri tavoin. Geopoliittiset rajat ovat käytännössä vallankäyttöä ja tilajakoja, joilla pyritään määrittelemään mm. liikkumisoikeuksia ja organisoimaan tiloja (Häyrynen 2006, 1; Ruotsala 2011, 202). Nykyteknologiassa ajatellaankin, että rajoista on tullut yhä monitahoisempia ja kompleksisempia. Rajoille voi esimerkiksi kehittyä kohtaamispaikkoja ja jo muuttuneet rajat voivat säilyä yhä ihmisten mielissä edelleen alkuperäisinä (Häyrynen 2006, 1.) Siten se mikä toiselle on Ruukkia, voi olla toiselle vanhaa Paavolaa, johtuen kunkin historian tuntemuksesta tai miten kulloinkin valitaan tulkita nykyisyyttä ja menneisyyttä. Kulttuurialueilla rajoja voidaan tarkastella enemmän prosesseina ja rakenteellisina muotoina (Hakamies 2017, 349). Yksityismaanomistaminen vaikuttaa myös globaalisiin hyvin olennaisesti siihen miten saavutettavia, julkisia tai yksityisiä erilaiset alueet ja paikat sekä niihin liittyvä nautinta on. Tässä tutkielmassa vesiin liittyvää yksityistämistä tarkasteltiin vesialueiden äärelle pääsemiseksi virkistyskäytön kannalta. Suomessa rantojen yksityismaanomistus ja yksityisten tieosuuksien vuoksi

esimerkiksi joillekin vesialueille on rajallinen mahdollisuus päästä, eivätkä ne ole kaikille avoimia. Suomalaisella maaseudulla monin paikoin suuri osa maa-alueiden pinta-alasta on yksityisomisteista. Maanmittauslaitoksen (2015) mukaan ylipäänsä Suomen maa-alasta ”yli 60 % on yksityisessä omistuksessa. Suomen valtio omistaa noin 30 %. Kunnilla, seurakunnilla ja yrityksillä on noin 10 % osuus.” (Maanmittauslaitos 2015.)

Laurinjärvi heinäkuussa 2019. Laurinjärvi kuivatettiin aikoinaan kokonaan, mutta vesitettiin uudelleen 1990-luvulla. Eräälle tutkittavalleni Laurinjärvi ympäristöineen on hänen mukaansa tärkein paikka maailmassa. Kuva: 26.7.2019 Jari Sihvonen.

Fyysisesti olemme aina jossakin, joten ihmiset sijoittavat itsensä maailmaan ja ympäristöön itsensä siitä kohdin missä itse on ja siten määrittelevät suunnat, paikat ja etäisyydet (Karjalainen 1987, 21; Tuan 1977, 44). Oman sijainnin määrittely edellyttää myös nähdäkseen mielen sisäistä fokuoitoimista aikaan. Ihmisillä on tarve tulkita, nähdä, käsittää ja nimetä nämä jotkin joksikin jonka vuoksi kudomme jatkuvasti ympärillemme merkitysten verkkoa (Karjalainen 1987, 8). Siksi olikin kiinnostavaa, että vaikka kerroin tutkivani nykyaikaa, Paavolan vanhan kunnan rajat mainittiin aktiivisesti yhä nykypäivänä keskusteluissa. Nykypäivän merkityksiä vaikutetaan tarkastelevan ainakin joiden kohdalla menneisyyden kautta. Toisaalta menneisyyden tiedot voivat auttaa myös ymmärtämään paremmin paikan nykyisyyttä ja niihin kytkeytyviä moninaisia merkityksenantoja.

Kun kysyin Paavolassa paikallisilta asukkailta paikallisia rajoja tutkimusalueen vesistöjen rajaamiseksi, eräs heistä ehdotti esimerkiksi postinumerojen apuna käyttämistä. En saanut selkeää ja yhdenmukaista vastausta kenttätutkimusteni aikana. Osa tutkittavista näki siis alueen vesistöt vanhan Paavolan aluerajojen mukaisesti, mutta toiset keskittyivät tarkemmin nykyisen Paavolan kirkonkylän vesialueiden ympäristöihin. Moni mielsi nykysäilyksen mukaan Paavolan juuri kirkonkylän ympäristöön. Paavolan sisällä nähtiinkin olevan omia selkeitä

paikallisyhteisöjä. Niistä mainittiin erityisesti Huumola, Hemminkangas ja Rimpikangas. (Kenttämuistiinpanot 26.6-10.7.2021.) Nämä ja monet muut alueet Paavolassa ovat vakiintuneita jopa satojen vuosien takaa ja perustuvat pääasiassa sukujen ja talojen nimistöön (Leiviskä 201181–87; Kansallisarkisto 2023). Tässä tutkimuksessa en eritellyt paikallisia kyliä tai asu-
misen piirejä tarkemmin, mutta oletettavasti jokaisella asuinalueella ja yhteisöllä voi olla saatuja tuloksia erikoistuneempia vesistösuhteita.

Tutkimuksen raportointia kirjoittaessa tiedostetaan myös, että alueella on todennäköisesti eräviä mielipiteitä mihin tutkimukseen päätyneet vesialueet tosiasiallisesti nykyäänä kuuluvat. Aineiston perusteella kuntien ja aiempien kylien rajat muuntuvat esimerkiksi omien ja muiden ihmisten elämän- ja asuinkokemusten myötä sekä miten alueista kerrotaan. Esimerkiksi Paavolan ja Saarikosken välisistä vesialueista kuten Hoikanrannantiestä, jonka ääreltä Siikajoki avautuu katseltavaksi läheltä idyllistä hiekkatietä, ei aineistoni perusteella muodostunut selkeää yksimielisyyttä siitä, onko alue Paavolaa, Paavolan keskikylää vai jo Saarikoskea. Tiedustelin Siikajoen kunnalta, miten he ovat rajanneet Paavolan vesialueet. Maanmittausinsinöörin toimittamat tiedot ovat liitteissä 4–6. Tutkittavieni annoin vapauden päättää miten he näkevät niiden vesialueiden sijoittumisen, joista he halusivat keskustella. Tästä syystä en tuonut ilmi Siikajoen kunnalta saamaani listausta, jotta se ei olisi vaikuttanut asukkaiden omien näkemysten kaventumiseen tutkimuksessa. Virallisen tiedon ohella paikallisten kokemusperäinen käsitys siitä mitkä ovat Paavolan vesialueita, sekä mitkä nimenomaiset vesialueet saivat mainintoja, ovat mielestäni tutkimuskysymyksen kannalta keskeisiä tarkasteltavia.

Erilaiset tiedonlajit kuten muistot, mielikuvat ja kokemukset vaikuttavat siihen, miten jonkin alueen paikantuminen vaikutetaan katsottavan. Erään syntyperäisen, 1970-luvulla syntyneen paavolalaisen naishaastateltavan kanssa käyty keskustelu ilmentää tätä mielestäni hyvin:

Missäs me ollaan sun mukaan (Haastattelija)

No Hoikanrannan tiellä ollaan täällä. Ite ehkä miellän tämän Saarikoskeksi, mutta virallisestihan tämä on Paavolaa ainakin postinumeron perusteella (PN3.)

Se onkin kiinnostavaa, että mikä on Paavolaa. Useampienkin ihmisten kanssa on ollut puhetta niin eräskin sano, että tää on vielä Paavolan keskikylää tää Hoikanrannan seutu, että sit se Saarikoski ois niinku edempänä, mutt se on saattanu laajentua ihmisten käsityksissä (alkuperäisen kertojan mukaan tarkoittaen), että tää ois jo Saarikoskea. Se on vähän vissiin keltä kysytään. (Haastattelija.)

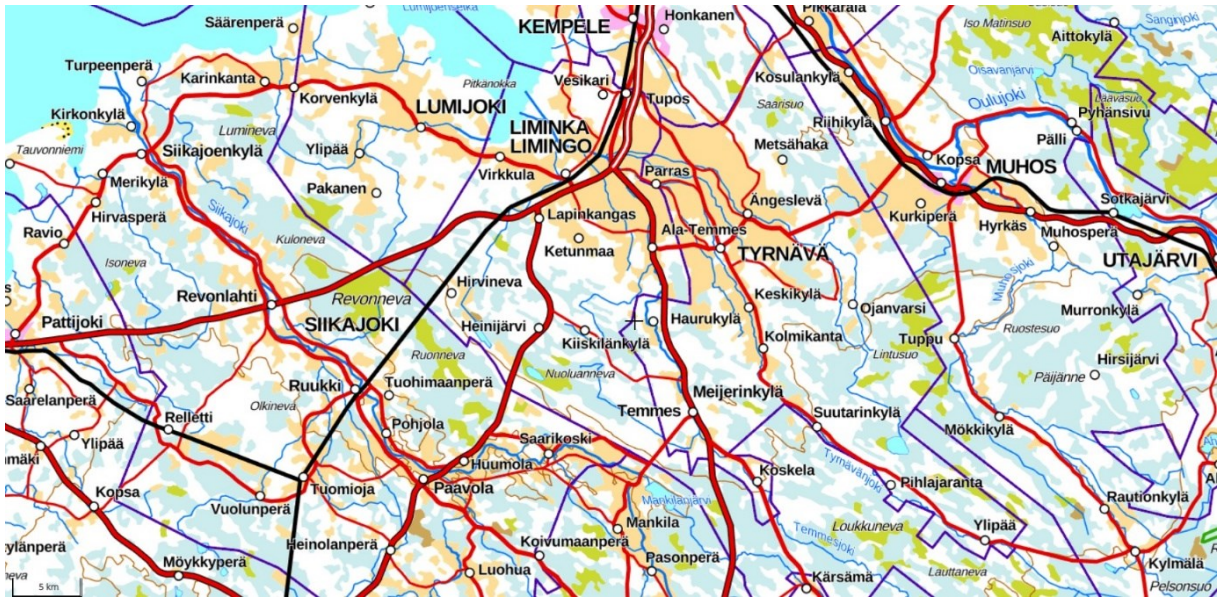
Ja varmaan sitten siitä, että nämähä on ketkä tässä assuu on käyny Saarikoskella koulun niin jotenkin sitä siksi varmaan aattelee, että ne on saarikoskisia. (PN3.)

Paavolalaisten kanssa keskustellessa koin pitkään haasteena, että eri aikaulottuvuudet lomittuivat, vaikka keskustelimme nykyisyydestä. Haastattelemani ihmiset ovat asuneet alueella pitkään ja heidän kokemuksensa ja tietonsa sijoittuvat moneen eri aikaan. Lisäksi jokaisella on aina jonkinlainen tulevaisuuskäsitys mukana. Eri henkilökohtaisiin aikakäsityksiin liittyvä tutkimus olisi itsessään niin laaja aihealue, joten tästä syystä analyysissäni ei oteta kantaan erilaisiin subjektiivisiin ajankokemukseen. Pidän kuitenkin tärkeänä huomiona, että nykyisyyden

tutkimuksessa Paavolassa erilaiset ajat lomittuvat herkästi. Toisaalta tutkittavat ilmensivät yleensä paikkasuhdettaan oman elämänhistoriansa kautta, joten varsinkin lähihistorian pohdinta oli tästä syystä olennaista.

Päätelinkin, että mennyttä ja nykyisyyttä ja siten *aikaa* on mielekästä tutkittavien mukaan tarkastella eri aikaulottuvuuksissa liikkuen. Aika ei siten näyttäytynyt Paavolassa kronologisena jatkumona, vaan erilaisiin ajallisiin jaksoihin ja esimerkiksi muistoihin vaikutettiin toistuvasti tehden piipahduksia ja niitä limitettiin sekä omaan että ympäristön olemuksen nykyisyyteen. Esimerkiksi vuodenaikojä saatiin vertailla toisiinsa. Usein tutkittavien puheessa toistui, että jotkin ympäristössä tai ihmistoiminnassa tapahtuvat ilmiöt tapahtuvat sykleissä, kuten tietynä vuodenaikana tai tietyssä ihmisen elämänavaiheessa. Tulkitsin tämän johtuvan merkittävilta osin vuodenajoista ja vuodenkierrosta, joiden vaikutus maatalousvaltaisella alueella on ollut perinteisesti merkittävä. Havaintojeni perusteella Paavola on myös hyvin perhe- ja sukukeskeistä aluetta, joten perhe-elämä rytmittää elettyä elämää ja arkea. Perhe-elämässä ei havaintojeni mukaan keskitytä Paavolassa vain eläviin, vaan myös kuolleet ovat läsnä arjen kokemuksellisuudessa. Esimerkiksi hautausmaalla käynnit ja kuolleista sukulaisista keskusteleminen olivat tavanomaisia, arkeen kuuluvia ilmiöitä. Perheenjäseniä vaikutettiin myös haluttavan liittää maisemaan valokuvaamalla heitä esimerkiksi merkkipäivinä jokimaisemassa, vanhemmille merkityksellisissä kohdissa (PN3).

Se, että jokin alue on kuulunut tai kuuluu jonakin aikana Paavolaksi nimettyyn kuntaan, taajaan tai kylään vaikuttaakin olevan aineiston perusteella kulloinkin sopimuksellinen asia nykyisyyden Paavolaan kuuluvien vesistöihin kytkeytyvää suhdetta tulkitessa. Käsitys ajasta ja erilaisista rajanteoista ovat kulttuurisidonnaisia sopimuksia, josta eräs esimerkki on kellojen Suomessa yhä siirtämisestä talvi- ja kesäaikaan. Aika on myös kiinnostava muuttuja Paavolassa siksi, että monet vesialueet ovat muokattuja ja ne on mielletty eri aikoina eri tavoin. Esimerkiksi järvien kuivattaminen ja niiden ennallistaminen uudelleen järviksi on yksi toiminnallinen prosessi, jonka myötä vesialueita on merkityksellistä tarkastella eri aikaulottuvuutta vaihtaen.

Paavolan sijoittuminen Siikajoen kunnan sisällä ja suhteessa Perämeren rannikkoon. Kuntarajat tummansinisellä. Punaiset ovat tieverkostoja, josta huomataan Paavolan olevan saavutettavissa autoilla monesta suunnasta. Alueen pienemmät tiestöt, kuten hiekkatiet eivät tästä kartasta kuitenkaan hahmotu. Kuva: Maanmittauslaitos 2023.

Tutkimuksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut hallinnollisesti luokitella Paavolan vesialueita, vaan käsitellä nykyisten paavolalaisten suhdetta vesialueisiin alueella, jotka he mieltävät sijaitsevan Paavolassa. Keskeistä tutkimuksessa on nimenomaan tutkittavien koettu ja eletty suhde oman asumisen ja elämisen piirin ympäristöihin, joten rajojen nykyisyyttä vastaavan oikeellisuuden kanssa oltiin siksikin joustavia. Koska Siikajokilaakson ja läheisten alueiden asukkaat oman kokemukseni mukaan hyödyntävät melko pitkienkin matkojen päähän eri alueille sijoittuneita vesistöjä osana arkista elämäänsä – esimerkiksi hiekkarannoille suuntautuvina uimareissuina, avantouintina Ruukissa ja kalastuksessa jokisuulla – tehtiin kuitenkin selvä rajausta jättää pois ne alueet, jotka eivät ole olleet tai eivät nykyisin ole selvästi Paavolaa. Näitä ovat mm. Ruukki, Luohua, Tuomioja, Mankila, Siikajoenkylä (ent. Siikajoki), Karinkanta, Revonlahti, Vihanti, Liminka ja sitä kauemmat alueet.

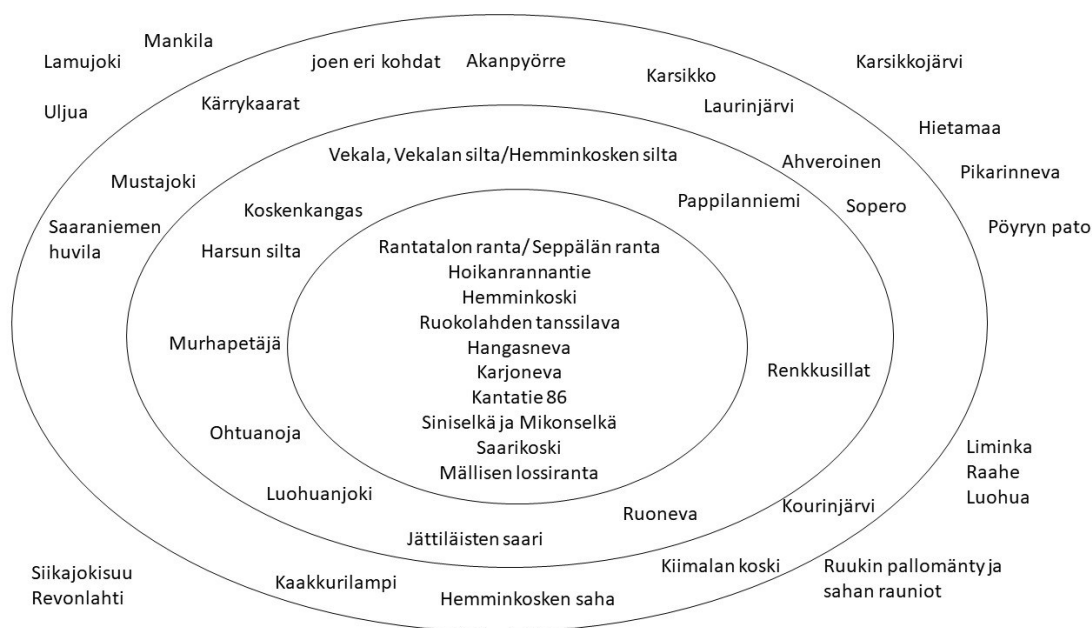
Paavolasta Ruukkiin matkaa on noin yhdeksän kilometriä länteen. Pohjoisessa raja Limingan ja Siikajoen kunnanraja kulkee Siniselän kohdalla siten, että Siniselkä on vielä Siikajokea ja tarkemmin määritellen osa Paavolaa. Raja on sama kuin vanha Paavolan kunnanraja. Kuntaraja nähtävissä tummansinisellä. Kuvasta erottuvat aiemmin mainittu Huumolan, Rimpikankaan, Hemminkankaan ja Saarikosken sijoittumiset. Saarikosken kylä on ollut vanhan Paavolan kunnan aikaan osa Paavolaa. (Kuva: Maanmittauslaitos 2023.)

5.2 Paavolan vesialueiden paikkoja

Nykyisten paavolalaisten vesistösuhte vaikuttaa keräämäni aineiston perusteella keskittyneen erityisesti Siikajoen varteen. Merkille pantavaa oli kuitenkin paikallisten tutkittavien haaste pysytellä vain Paavolan vesialueissa niistä keskustellessamme ja vaihtelevat ajattelumallit siitä, mitkä itseasiassa ovat vesialueita. En myöskään rajannut kenttätutkimuksen ja haastattelujen aikana tutkittavilleni sanatarkasti sitä, mitä tarkemmin tarkoitan vesialueella. Tutkittavat kuitenkin useimmiten pyysivät tarkennusta mitä tarkoitan vesialueella. Se miten veden kuitenkin näkee, on paljon kiinni henkilökohtaisesta tarkastelutavasta. Eräs 1970-luvulla syntynyt mieshaastateltava pohti nykyistä vesialueen tulkintaa tavalla, joka erottui muusta aineistosta poikkeuksellisenä. Haastateltava PM1 huomautti, että nykyiset suot ovat noin kolmetuhatta vuotta sitten alkaneet muodostua entiselle merenpohjalle maankohoamisen vuoksi:

Niin sen mä sanosin, että kun se on täysin semmonen kuitenkin jatkumo, veteen piirretty viiva sopii tähän hyväksi vertaukseksi, niin mielelläni puhuisin myös soista, koska tietyllä tavalla nehan on tämän seudun, että kun tää on Suomen vähäjärvisimpiä seutuja ja nää on kaikki ollu pikkusia nää järvet tässä ja no joki tietenkin sitte keskeisenä, mutta tietyllä tavallahan ne suot on niitä järviä, ne on vaan niitten paikalla missä niissä alangoissa missä vesi seisoo, mutta valtavia vesivarastojahan ne on, ne on niinku järviä, mutta niillä ei nyt vaan voi soutaa veneellä eikä niissä kalat ui. (PM1.)

Erilainen tapa tulkita ja tarkastella vesialueen määritelmää siis tuottaa erilaisia paikkamainintoja, vesialueiden kuvailuja ja niille annettuja merkityksiä. Toistuvaa aineistossa oli, että kun pyysin mainintoja Paavolan vesialueista, havaitsin ihmisten helposti ryhtyvän puhumaan kunnanrajat ylittävistä vesistöistä tai niistä muista lähialueiden vesialueista, joihin heillä on jonkinlainen oman elämänhistorian kautta muodostunut aiempi suhde, tai jota he käyttävät osana arkeaan. Havainnollistan tätä ylijärjaisuutta ja toisaalta paikkamainintojen keskittymistä seuraavan sivun kuviolla.

Kuvio 1: Paikkamainintoja Paavolan vesistöjen äärellä

Ympyrässä sisimpänä ovat useimmin mainintoja saaneet alueet. Alueiden mainitseminen oli toistuvampaa kuin yksittäisten paikkojen maininta. Paikkamainintoja syntyi kuitenkin lopulta kohtuullisen monia, ne ovat sisäkehää seuraavalla kaarella. Linnunmunamaisen kuvion uloimmassa kaareissa ovat Paavolan vesistöihin katsotuiksi liittyvät paikat ja alueet, jotka saivat mainintoja, mutta vähemmän kuin sisemällä kehällä olevat. Kuvion ulkopuolelle on nostettu joitakin usein toistuneita vesialueita ja vesistöjen paikkoja, jotka rajautuvat kuitenkin tutkimuskentän ulkopuolelle eivätkä siten tulleet käsitellyiksi aineistossa. Kuvio osoittaa, että nykypäivänä omiksi lähivesiksi ja tutuiksi vesimaisemiksi voidaan käsittää laajempiakin alueita kuin välittömän läheisyyden vesistöt. Kuvio: Henna Tuomiranta 2023.

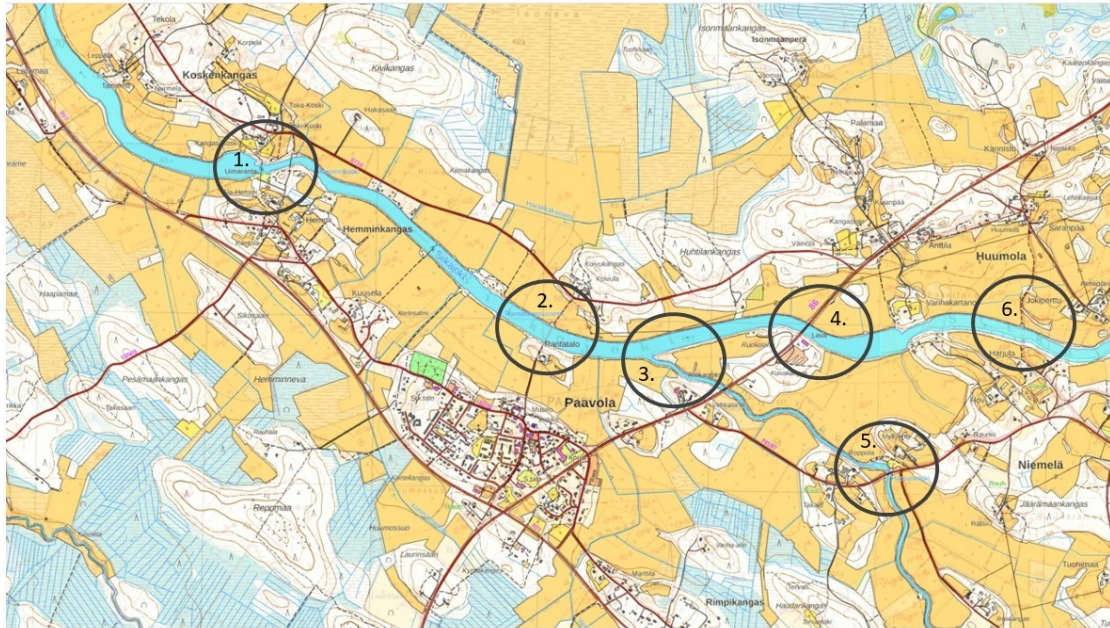
Jo kenttätöiden alkuvaiheessa huomioni ohjautui jo itse ympäristöä havainnoidessani ja tutkittavien kanssa käytyjen keskusteluiden vuoksi katsomaan myös muita vesialueita Paavolassa Siikajoen lisäksi. Tutkimuksen jatkuessa, myös osa haastateltavista toi esille omaan vesistösuhteeseensa keskeisesti liittyen suot. Suolammet ja vaikeakulkuisissa maastoissa olevat pienet järvet ja lammet, sekä entisistä turvesoista muokatut kosteikot muotouivatkin tulkinnassani lopulta varsin kiinnostavina toisina vesialueina Siikajoen ohella aineistossa. Osa näistä joen ulkopuolisista vesialueista tuli puheeksi kentällä käydyissä keskusteluissa enemmän kuin toiset.

Osa Paavolan vesialueiden paikoista on avoimia vierailijoille muualtakin, niitä on myös pyritty tekemään löydettäväksi, kulkemista on pyritty helpottamaan ja oleskelun lisäämiseksi on rakennettu esimerkiksi penkkejä, tulentekopaikkoja sekä muita rakennelmia. Hyvä esimerkki tällaisesta avoimesta, palvelevasta vesialueen ympäristöstä on Hangasnevan luontopolku. Hangasnevan kokonaisreitistö on noin 20 km pitkä ja 4 km osuus on merkitty. Hangasnevalta löytyy mm. pitkospuuta vesialueiden ylittämiseen, istuimia, tulentekopaikka, laavu yöpymistä varten sekä kaksi lintutornia vesistön lintujen tarkkailua varten. Visit Siikajoen (2021) kuvailussa myös todetaan tutkimuksenikin kannalta kiinnostavasti, että ” Hangasnevalta on paljon erilaisia vesialueita ojista suolampiin.” Ojat ovat siten nostettu tässä yhteydessä vesialueen käsitteistöön mukaan. (Visit Siikajoki 2021.)

Keräämäni aineiston myötä esille nousseet vesialueiden paikkamaininnan saaneet alueet sijoittuvat pääosin kulkuväylien solmukohtiin. Vesialueille paikkojen rakentuminen on historiallisesti ollut mahdollista muodostua sellaisiin kohtiin, minne ihmisen on mahdollista ja toisaalta tarpeellista päästä. Tarpeen selittää esimerkiksi kotitalon sijoittuminen vesistöön nähden. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi matalasti viettävää jokirantaa ja jonkinlaista kulkuyhteyttä rantaan tai sen läheisyyteen. Maa on muokattavissa, joten rantoja on madallettu tai muutoin käsitelty erilaisten tarpeiden ja käytännöllisiksi katsottujen syiden vuoksi. On kuitenkin huomioitava, että paikkamaininnat ja vesistösuhteen kuvaukset ovat muotoutuneet tutkimukseen osallistuneiden tuottamina. Erilainen otanta olisi voinut tuottaa muunkinlaisia mainintoja.

Siikajoessa pellot ovat laajoilta osin aiemmin rajautuneet aivan joen vesirajaan asti. Tästä syystä ennen ravinne- ja maa-ainesvalumia estävien suojavyöhykkeiden aikaa mahdollisti paikallinen viljely- ja laidunnustapa aineistoni perusteella myös moninaisempia paikkakokemuksia joen äärellä. Tämä oli myös aikaa, jolloin ihmiset myös tekivät koneiden sijaan suurimman työn. Vesistöjen äärelle ohjaututtiin siten välttämättömien tehtävien takia ja useimmiten joukoittain. Vesistöjen paikat ovat siten alun perin muodostuneet käytännöllistä syistä, osana välttämättömiä arjen askareita ja ne ovat olleet erilaisia työn ja toiminnan ympäristöjä samaan tapaan mitä esimerkiksi Autti (2014), Haanpää et al. (2017) ja Anttila et al. (2022) ovat kuvailleet.

Merkittävä osa vanhoista vesialueiden paikoista on yhä nykypäivänäkin joen äärellä, sillä Siikajoki on ollut vähäjärvisen alueen merkittävin vesistön osa. Paikat ovat kiinteisen asumusten ja niiden välillä kulkevien kulkureittien niveliä. Olennaista on myös huomioida, että Paavolan kirkko sijaitsee kartan keskiosassa. Kuva havainnollistaa myös kapean Siikajoen sivuhaarana eli Luohuanjoen yhdistymisen Pappilanniemeen. Niemessä sijaitsee edelleenkin vanhan pappilarakennus. Paavolan kirkkoon on siten voitu saapua vesiteitse kolmesta suunnasta. Paavolan ja Luohuan välinen keskinäinen vuorovaikutus on havaintojeni mukaan ollut historiallisesti merkittävää, jota voi selittää päätelmieni mukaan varsinkin Luohuanjoen sivuhaaran yhdistyminen Siikajokeen Paavolaan. Paavolan vesialueiden paikkojen muodostumista selittää siten aiemman paikalliselämän arkinen ja yhteiskunnallisen osallistumisen välttämättömyys. Paikat ovat siten käytännöllisyydestä syntyneitä, arkisia ja sijoittuvat ihmisten muun elämän ja toimintaympäristöjen väliin. Alla oleva kuva havainnollistaa kuinka eniten aineistossani paikkamainintoja saaneet kohteet asettuvat juuri välttämättömien toimintojen ympäristöön.

Kuvio 2: Kuusi eniten mainittua Paavolan vesialueiden paikkaa merkittynä vuoden 1953 karttaan (peittävyys n. 50 %). (Lisenssi CC 4.0.)

Kuva: Maanmittauslaitos Vanhat karta palvelu 2023. Kartan paikkamerkinnyt ympyröiden ja numeroidusti lisännyt Henna Tuomiranta 2022.

Kuten yllä olevasta laatimastani vanhaa karttaa hyödyntävästä selitteestä huomataan, useimpia mainintoja saivat vanhat ylityspaikat, joista osa on edelleen käytössä. Nykypäivänä joissain useita mainintoja saaneissa karttaan merkityissä kohteissa ylittäminen tai sosiaalinen vuoro-vaikutus on erilaisista syistä vähäisempää. Tästä huolimatta ne ovat yhä useille tärkeitä ja niiden ääreltä on vielä monia jaettu muistoja.

1: Hemminkoski ja Vekalan riippusilta (käytössä). Silta on rakennettu paikallisten talkoiden ja Maanpuolustuskorkeakoulun yhteisenä projektina vuonna 2012. Rakennushankkeen vastavana mestarina toimi Paavolasta kotoisin oleva Eero Mällinen. Sillan suunnitteli kemiläinen insinööri Juha Sunnari. Rahoitusta saatiin Nouseva rannikkoseutu Ry Leader-ryhmältä. (Murtovaara 2012; kenttämuistiinpanot.)

2: Rantatalon ranta (myös Seppälän ranta), jossa ollut aiemmin renkkusilta ja lisäksi veneellä ylikuljetusta. Sillan tarve poistui, kun kantatie 86 ylittävä Siikajoen silta tanssilava Ruokolahden kohdalla valmistui. (henkilökohtainen tiedoksianto Jari Sihvonen 2022.)

3: Pappilanniemi, jossa Luohuanjoki yhtyy Siikajokeen. Luohualta on tultu Paavolaan kirkolle. Niemeen pääsee pellonreunaa varovasti kulkien, mutta sinne ei ole enää varsinaista polkua.

4: Ruokolahden tanssilava ja kantatie 86 ylittävä Siikajoen silta (käytössä). Silta valmistui vuonna 1956. Sillan suunnitteli Heimo Paavola (henkilökohtainen tiedonanto Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus 4.8.2023.)

5: Harsun silta, Luohuanjoen ylityspaikka. Silta on käytössä, mutta silta uusittu kokonaan vuonna 1996. Uuden sillan on suunnitellut Pekka Lämsä. (henkilökohtainen tiedoksianto Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus 4.8.2023.)

6: Mällisen lossiranta. Yli kuljettiin kapulalossia pitkin. Lossi on ollut käytössä vuosina 1926–1933 (Kansallisarkisto 2023b).

Aineistoni perusteella nykyisiä vesialueiden paikkoja on vähemmän ja niiden käyttäminen vaikuttaa olevan huomattavan vähäistä historialliseen käyttöön verraten. Paikkojen merkitykset ja käyttötavat ovat myös muuttuneet.

Jan Gehl on esittänyt ihmisten rakennusten välistä toiminnan järjestymistä julkisessa tilassa tarkastellessaan, että on kolmenlaisia ulkoilman aktiviteetteja. Niistä aina olemassa olevia ovat *välttämättömät toiminnot* kuten töihin ja kotiin, kouluun tai lähikauppaan kulkeminen. Niiden määrä pysyy yleensä vakiona, riippumatta siitä millainen ympäristö itsessään on. *Valinnaisia toimintoja* ovat erilaiset ulkosalla oleskelun tavat kuten istuskelu tai paikasta jollakin tavalla paikallaan pysyen nauttiminen. *Sosiaaliset toiminnot* kuten ihmisten tapaaminen, lasten leikkiminen keskenään ja yhteisölliset tapahtumat linkittyvät kahteen edellä mainittuun sillä ne tapahtuvat samoissa paikoissa. Se millaisia välttämättömien, jokapäiväisten reittien varrella olevat paikat ja tilat ovat, määrittävät millaisia mahdollisuuksia sosiaalisuuden kehittymiselle muodostuu. Paikallinen sosiaalisuuden ilmeneminen julkisessa tilassa on siten Gehlin mukaan seurausta näiden välttämättömien ja valinnaisten toimintojen luoteesta. Valinnaisten ja sosiaalisten toimintojen määrä kasvaa myös Gehlin mukaan ympäristön laadun parantuessa. (Gehl 2001, 11–16.) Paavolan paikkasuhteita ja vesialueiden paikkoja tulkitessa on huomioitava miten mm. yhteiskunta, teknologia, kulkumuodot ja asuminen ovat muuttuneet. Muutokset vaikuttavat merkittävästi alkuperäisiin välttämättömiin toimintoihin ja reitteihin, sekä sitä myöden niiden käyttötapoihin.

Paavolan Harsun silta vuonna 1932. Harsun silta ylittää Luohuanjoen Saarikoskentietä mennessä. Kuvassa olevan alkuperäisen sillan oli piirtänyt Fredrik Alfred Hällström. (henkilökohtainen tiedoksianto Jari Sihvonen 9.1.2022.) Tämä silta on kuitenkin jo purettu ja tilalle on rakennettu uusi. Monet aiemmat siltatyypit eivät kestäneet enää esimerkiksi entistä painavimmaksi muuttuvia ajoneuvoja, joten vanhat sillat saivat väistyä uusien tieltä. Kuva: Paavolan kotiseutuyhdistys Ry. Kuvaaja tuntematon.

Paikkoja tulkitessa tilan käsite tulee tarpeelliseksi halutessa ymmärtää, *miten* paikkoja käytetään, tai *miten* ne muuttuvat. Nykyetnologian mukaan toimintaan perustuva tapa hahmottaa ympäristöä on jakaa se käytön perusteella asuin-, työ- ja vapaa-ajanympäristöön (Ruotsala 2013, 191). Paavolan vesialueiden paikat ovat merkittäviltä osin asumiseen kytkeytyviä arjen ympäristöjä. Paikka voi itsessään olla kiinteä ja pysyvämpi olomuoto määrättyssä sijainnissa kuten sitä varsinkin perinteisesti on luonnehdittu (ks. esim. Relph 1976). Merkittävä osa maisemakokemuksista lueteltiin Siikajoen varrelta, mutta virkistys- ja arjen kokemusympäristöinä esille tuli myös muita kohteita Paavolasta. Tulkintani mukaan varsinkin Siikajokea katseltiin maisemallisena ympäristönä, sen äärelle sopivissa kohdin pysähtyen. Nykypäivänä valtaosalle paavolalaisille ei ole tarjolla varsinaista ”työtä” Siikajoen äärellä, joten toiminnallinen osuus Siikajokeen liittyy esimerkiksi pyörällä kuntoiluun sen äärellä tarjoutuvilla reiteillä.

Hangasnevan ulkoilualue tuotti monia, toisistaan erilaisia mainintoja. Hangasnevan ulkoilureitistöön on nähty huomattavasti aikaa ja vaivaa ja se on varsin uusi kohde alueella, joten sen korostuminen aineistossa on myös sikäli hyvin ymmärrettävää. Hangasnevasta tekee kuitenkin erityisen se, että siinä yhdistyy työn tekeminen niille, jotka siellä ovat talkoita tehneet, harrastaminen kuten lintujen tähyttäminen ja muu kuntoilu kuten pyöräily ja hiihtäminen, jota siellä voi harrastaa. Lisäksi omien kokemuksieni mukaan Hangasneva soveltuu myös viipyilevään läsnäoloon. Useat penkit, monipuolinen lajisto tekee ympäristön viihtyisäksi myös ihmisille. Nuotiopaikka laavuineen ja käymälät mahdollistavat pitkänkin oleskelun samassa paikassa.

Hangasnevan reitillä lintukosteikon elämää voi jäädä seuraamaan myös penkillä istuen aivan vesirajassa. Kuva: Henna Tuomiranta marraskuu 2022.

Rantatalon rantaan neljä kuudesta haastateltavasta yhdisti paljon paikallisia sekä oman elämän kokemuksia. Vasen kuva rantaan johtavalta reitiltä toukokuussa 2022 ja oikealla sama ranta suurin piirtein aitan edestä kuvattuna heinäkuussa 2022. Kuvat: Henna Tuomiranta.

Paikalliset ihmiset, joiden kanssa keskustelin, kertoivat paikoista ajatuksella, että tuntisin aluetta ja siellä asuvia tai aiemmin asuneita paremminkin. Koin tämän haastavaksi ensimmäisillä kenttäkerroilla, eikä kartastakaan ollut aina apua. Paikkoja saatettiin kertoa henkilöihin ja heidän asumuksiinsa yhdistyen tai jonkin omakohtaisen tai paikallisen toiminnan taustana. Tämä tarkoitti, että paikallishistoria näytti muodostavan keskeisen paikkojen tulkinnan kontekstin. Mielestäni kertomisen tapa myös toi ilmi, että paikoista ei oltu totuttu puhumaan ulkopuolisille. Niitä esimerkiksi kuvailtiin tavoilla, joista vain paikan hyvin tuntevat pystyivät saamaan käsityksen missä jokin sijaitsee. Alueen kehittämistä Paavolan asukkaista lähtöisin on myös suunniteltu aiemmin paikallishistoriasta ammentaen. Eräs ehdotus on ollut esimerkiksi uittomuseon perustaminen. Lisäksi kulkeminen paikallishistoriallisten merkityksellisten paikkojen kautta ja joen äärellä on ollut ideoinnin kohteena. Tällainen oli muun muassa retkeilyreitti Siikajoen rannan myötäisesti, jonka eräs tutkittava kertoi aiemmin nostetun yleiseksi ehdotukseksi. Reitti olisi kulkenut muun muassa Rantatalon rannan kautta Pappilanniemeen. Lisäksi ideoinnissa oli hieronta- ja hyvinvointikeskus vanhaan meijeriin, joka olisi ollut samalla reitin varrella. Ideoinnit kuitenkin tyrehtyivät, kun niille ei järjestynyt lupia. (Kenttämuistiinpanot 30.3.2022.)

Kuitenkin pidempään kenttätöitä tehdessäni ilmeni, että jokaisella oli erilaiset tiedot myös paikallishistorian osalta. Toisilla tietoa oli enemmän, eikä tutkimuksen aikana löytynyt mitään ilmeistä syytä, miksi tiedot olivat epätasaisesti jakautuneet. Vähiten tutkittavilla vaikutti olevan historiallista tietoa Hemminkosken taustasta. Tämä ei kuitenkaan vaikuttanut tutkittavilla olevan yhteydessä paikan nykyiseen merkitykseen. Eräs tutkittavani myös kuvaili, että he ovat yhdessä pyrkinet alueen nuorten kanssa etsimään tietoa paikallishistoriasta koulutehtävien osana. Kun kyselin mistä he etsivät tietoa, verkkolähteet vaikuttivat korostuvan eniten. Omien havaintojeni mukaan eniten paikallishistoriasta saatavilla on kuitenkin tietoa digitoimattomassa kirjallisuudessa, sekä esimerkiksi Paavolan kotiseutumuseon aineistoissa. Digitoimattomia julkaisuja kuten paikallishistoriikkeja kentällä käytyjen keskusteluiden perusteella olivat

eniten lukeneet keski-ikää lähestyvät tai sen ylittävät miehet. Kyse lienee osaltaan siitä millaisista lähteistä on tottumusta tiedon hakuun, mutta en usko sen olevan ainut syy erilaisten ai-neistojen ja tiedonhakijoiden kohtaamattomuudelle.

Hemminkoski ja sen yhteydessä oleva Vekalan uimaranta ja Vekalan riippusilta vaikuttivat saavan useita mainintoja erityisesti siksi, että nämä paikat olivat avoimesti saavutettavissa eri tavoin kulkemalla, eivätkä ne sijaitse esimerkiksi yksityismailla. Visit Siikajoen (2019) esittelystä mainitaan, että 70 m pitkä silta on rakennettu liikunta- ja virkistystarkoituksiin. Keskustellessani tutkittavieni kanssa, muutamat arvuuttelivat sitä vanhaksi myllynpaikaksi, oletettavasti koska pihassa näkyy myllynkivi. Yksi haastateltava (PM3) kuitenkin tiesi kertoa, että siinä on ollut saha. Siikajokilaakson kirjoitetusta historiasta löytyykin tieto, että talollinen J. Sillankorva omisti vuonna 1898 perustetun Hemminkosken Sahayhtiön, joka on ollut toiminnassa vielä 1900-luvun alussa (Vilmusenaho 1984, 149). Myllykin Paavolassa on ollut, mutta se on Myllytien perusteella sijoitettavissa lähemmäksi meijeriä. Nykyisin siitä antaa viitettä Myllytie ja sen osoittava Myllytie-kyltti.

Hemminkoskella ja Vekalan rannalla viitteitä aiemmasta sahatoiminnasta ei ole näkyvissä, sillä rakennelmat ovat purettu. Kun edes perustuksia ei ole jäljellä, sahan kuvittelemiseksi alueelle tarvitaan avuksi mielikuvitusta. Kuvat: Henna Tuomiranta elokuu 2022.

Hemminkoskella sijaitseva Vekalan riippusilta. Hemminkosken yli tavattiin ennen Leader-rahoituksella rakennettua kiinteää riippusiltaa pystyttää keväisin tilapäinen, nk. renkkusilta. Renkkusiltoja mainitaan olleen joen yli vilkkaimpina vuosina alueella useampia. Renkkusillat yleistyvät 1900-luvun vaihteessa Siikajokilaaksossa. Kuva: Henna Tuomiranta tammikuu 2022.

Mällisen lossiranta sai useita paikkamainintoja tutkittavilta. Tällä paikalla sijaitsi aikaisemmin kapulalossi, jolla pääsi vastarannalle Huumolaan. Kuva: Henna Tuomiranta elokuu 2022.

Paavolan yleiset kohtaamisen paikat vaikuttivat olevan havaintojeni mukaan sellaisia, joissa kohdataan arjessa helposti ja välttämättä. Ne ovat paikkoja, jotka ovat lähellä ihmisten koteja ja kulkureittejä. Niihin yhdistyy jotakin välttämätöntä tai muuten arkista toimintaa. Menneisyydestä mainittiin Paavolassa sijainnut Union tankkausasema, joka yhdisti ihmisiä. Nykyisyydessä kohtaamispaikkana vaikutti kenttäpäiväkirjan havaintojen mukaan olevan risteysalueelle sijoittuva grillikioski. Kaiken kaikkiaan omien havaintojeni, paikallishistoriaan perehtymisen ja haastattelujen perusteella Paavolassa paikat vaikuttavat muodostuvan jonkin keskeisen ja välttämättömän toiminnan ympärille. Jonkin asian tekeminen, kuten hiihtäminen, talkoisiin osallistuminen tai tarveperustainen toiminta, kuten auton tai ihmisen tankkaus vaikuttivat tutkimuksen teon aikaan tuovan edelleenkin ihmiset samaan sijaintiin, joka siten muodostuu yhteiseksi paikaksi.

Kylän ruuhkaisin paikka on grillikipsa. Kaikkialla kiinnitin tutkimukseni aikana huomiota siihen, että ihmiset harvoin, jos koskaan viipyilevät julkisilla paikoilla, vaikka niissä olisi tuolejakin tai tehtyjä oleskelualueita. Ihmiset ovat liikkeessä, tulevat ja menevät. Saattavat vilkaista ohimennen, mutta eivät pysähdy juttelemaan ulkopuolisten kanssa. (Kenttäpäiväkirja 3.7.2021.)

Olennaista tutkimuksenteon aikaan paikkojen runsaamman käyttämisen kannalta oli, että paikkoihin oli avoin pääsy. Henkilöautolla aivan paikan äärelle pääseminen mainittiin myös tutkittavien parissa keskeiseksi paikoissa käymisen edellytykseksi. Usein luonnonympäristön kohteiden osalta tärkeänä pidettiin sitä, että reitti tai sen varrella oleva maisema on ”raivattu” kasvillisuudesta auki ja, että maaperä on riittävän kuivaa kuljettavaksi ”pikkukengillä” (esim. PN2; PM2).

5.3 Ympäristön kokeminen, aistiminen ja muistaminen

Pauli Karjalaisen (1987, 26) mukaan tavallisina päivinä, joita elämässämme on suurin osa, emme tarkkaile ympäristöä kovin aktiivisesti vaan se on osa rutiinia. Arki koostuu tavallisten tarpeiden täyttämistä, elämään kuuluvista iloista ja suruista ja teoista, kuten lepääminen tai työskentely. Tällöin arki ei välttämättä näyttäydy mitenkään erikoisena vaan tavallisena ja tutuna ja ympäristöistä kuljetaan ohi niitä juurikaan ajattelematta, jos niissä ei tapahdu mitään yllättävää tai häiritsevää. Karjalaisen mukaan lähiympäristö voi jopa kadota ja nousta esille vain, jos siinä tapahtuu jotakin odottamatonta. (emt. 26.)

Helena Ruotsala (2013, 190) huomauttaa, että ympäristön kokeminen on aina kuitenkin yksilöllistä ja moniaistista. Ihmisillä on erilaisia herkkyyksiä, tunnetiloja motiiveja ympäristöissä liikkeessaan ja niitä aistiessaan. Ympäristö maisemineen voi vaikuttaa syvästi ihmisiin ja jättää jälkiä ihmismieleen (Ruotsala 2013, 190). Siitäkin huolimatta, että voidaan arjessa usein ohittaakin kummemmin sitä ajattelematta, kuten Karjalainen edellä on esittänyt.

Eläminen ja erilaiset elämässä koetut asiat tuottavat erilaisten selitysmallien ja tietojen lisäksi muistoja ihmisille. Muistot paikantuvat ja palautuva aina jonnekin tai johonkin. Etnologiassa ja antropologiassa voidaan puhua esimerkiksi muistin tai muistamisen paikoista. Se tarkoittaa,

että muistot linkittyvät aina johonkin ”paikkaan”, joka voi olla myös toinen biologinen olento tai esimerkiksi esine.

Alueet ja paikat herättävät yleensä monenlaisia muistoja ja kokemuksia. Myös se vaihtelee yksilöittäin, mitkä kokemukset ja muistot nousevat esille kulloinkin. Haastattelutilanne on yksi ajallinen vuorovaikutustapahtuma. Se tarkoittaa, että havaintoihin ja tietoiseen toimintaan nousevat kokemukset ja aiheet valikoituvat kulloisenkin tilanteen mukaisesti. Siten esimerkiksi kaikki merkitykset ja kokemukset eivät välttämättä nouse suulliseen keskusteluun, tai ne eivät tule huomion kohteeksi tutkimuksenteon aikaan. Vuorovaikutustilanteissa myös väistämättä suodatetaan informaatiota, sillä ihmiset eivät yleensä pysty käsittelemään kaikkea samanaikaisesti tapahtuvaa kokonaisvaltaisesti. Siten kaikki vuorovaikutustilanteessa lähetetyt viestit eivät myöskään tule vastaanotetuiksi, tai niitä ei pystytä purkamaan.

Kaikki haastatteluni ja kohtaamiseni tutkittavien kanssa olivat yksilöllisiä ja he valitsivat keskustella kehotukseni mukaan niistä Paavolan vesialueista, jotka olivat heille merkityksellisiä, ja mistä heillä oli kokemuksia. Oletettavasti he myös valitsivat mistä kokemuksensa haluavat jakaa sen perusteella, miten olin kuvaillut tutkimukseni aihetta, tai millaisena teemalistani heille näyttäytyi. Olin jakanut kaikille haastateltavilleni hyvissä ajoin ennakkoon tutkimuksen tietosuojaselosteen, sekä teemalistan kysymyksiin liittyen.

Kokemusten, muistamisen ja aistimisen kuvailut aineistossani keskittyivät pääasiallisesti oma-kohtaisten elämänhistoriallisten kuvailemiseen. Tutkittavat mainitsivat lähes poikkeuksetta vesialueilta keskusteluiden yhteydessä lapsuuden kokemuksia ”Nojoo kyllä ne vahvasti liittyy lapsuuteen nämä seudut” PN3. Naistutkittavat myös kuvailivat omien tai muiden lapsien toimintaa ja yhteisiä kokemuksia vesillä.

Kolme kuudesta haastateltavasta mainitsi Hoikanrannanseudulla Siikajoessa olevan saarekkeen kiinnostavana ja kertoivat, että sinne voi uida tai siellä voi pitää esimerkiksi suplautailun lomassa taukoa. Kuva: Henna Tuomiranta.

Vedenpinnan korkeuden vaihtelulla on nykypäivän kokemuksissa suuri merkitys tutkittavien mielestä. Esimerkiksi se tuleeko yllä olevan kuvan luonnonmuodostuma sulan veden aikaan

näkyviin, riippuu veden korkeuden vaihtelusta. Samainen saareke sai hieman toisistaan erilaisia nimityksiä. Sitä kutsuttiin muun muassa Jättiläisten saareksi, jättiläisen padoksi ja jättiläislaksi. Museoviraston ylläpitämässä kulttuuriympäristön palveluikkunassa (Museovirasto 2023b) Mäkelän talon alapuolella olevaa luonnonmuodostumaa kuvataan seuraavasti:

Siikajoessa Mäkelän talon alapuolella kerrotaan olevan jättiläisten tekemä pato keskellä jokea. Pehkolan Niemelän Uno Niemelä kertoi, että "jättiläislaksi" kutsutaan Siikajoessa olevaa matalaa saarta, luonnonkarikkoa, jolle itärannalta pääsee kuivana aikaan kävelemään. Vähän veden aikaan karikko on hyvin kuiva ja kivikkoisin. Saaren kohdalla ei ollut ruoppausvalleja, joten saari on ilmeisesti jokseenkin alkuperäisessä kunnossaan. Tarinoiden takana näyttää olevan luonnon aikaansaama oikku. Riutan alapuolelle keskelle jokea on tulva tehnyt pitkän hiekkasärkän. Saaren kohdalla itärannalla on nykyisin kesämökki.

Toinen esille noussut ”paikka” oli Mustajoki, jota on kuvailtu myös mystiseksi Mustajoeksi (esim. PM1), sillä se on ikään kuin kausijoki. Mustajoki on jonkinlainen erikoinen luonnonmuodostuma. Se on ”joki, joka ei virtaa mistään mihinkään” (PM1). Tulvansuojelutoimien ja Uljuan tekojärven myötä Mustajoen ilmentyminen vaikuttaa kuitenkin olevan nykyisin vaatimattomampi. Mustajoki on jonkinlainen tulviin liittyvä ylivuoto, joka johtuu alueen ominaisuuksista:

että kun tässä on nää Saarikosken kosket ennenkö ne perattiin niin no käytännössä on syntynyt aina jonkinlainen jääpato tai hyvin usein keväisin jonka takia sitte tää niinku nää Hartaanselän ja Mankilan jokikylän pellot ja koko tää alue on tulvinu ja se vesi on noussu käytännössä tänne mikä on tää peltona näkyvä keltanen alue tässä ja sitte ku se on ollu tästä tukossa niin se on puhkassu tän uoman ja osa siitä vedestä on mennu niinku semmosena ylivuotouomana tänne tuota näin ja sitte tässä on mennu semmonen lampien ketju josta se vesi on laskenu tuonne Temmesjokeen, elikkä sillon ku on tullu kova tulva niin sitte se itseasiassa se vesi onkin mennu missä se maa on matalalla (PM1.)

Vesiympäristöjen äärellä olemisen kuvailu oli tutkittavasta riippumatta hyvin samanlaista. Pääasiassa tutkittavat kuvailivat, että välttämättä ei haluta ajatella sen ihmeempiä, vain rauhoittua ja olla. Vesillä olemista kuvattiin esimerkiksi ”meditatiiviseksi” (PN1) ja joki itsessään koettiin rauhoittavan (Kenttämuistiinpanot 30.3.2022). Veden äärelle tai vesille sijoittuvia kokemuksia kuvailtiin selvästi vähemmän tai ne sijoittuivat tutkittavien aiempaan elämään, yleensä lapsuuteen. Siikajoen ympäristöä kuvailtiin myös esimerkiksi Hoikanrannantieltä käsin sielunmaisemaksi ja paikaksi, jossa voi rentoutua ja kuntoilla (PN3). Usein tutkittavat mainitsivat myös kuntoilevansa vesistöjen äärellä.

Veden äärellä tutkittavat mainitsivat kiinnostavansa huomiota esimerkiksi veden pinnan liikkeisiin, kuten aaltoihin tai virtojen aiheuttamiin pyörteisiin. Pääasiassa vesialueet koettiin yhdestä perspektiivistä, eli tasamaalta omalta korkeudelta alas katsoen. Joissakin paikoissa kuten silloilla tai Hangasnevan lintutornissa vettä päästiin tutkittavien kertoman ja omien havaintojenkin mukaan katselamaan tätä ylempää.

Hangasnevan ensimmäinen lintutorni sijaitsee lähellä parkkialuetta. Toinen torni alueelle rakennettiin kesällä 2022 reitin puoleen väliin. Kesällä 2023 kuvassa näkyvään torniin oli lisätty vielä erillinen häkissä oleva ”kattotasanne” yhdelle hengelle. Kuva 27.11.2021 Jari Sihvonen.

Vesialueita kuvaillessaan tutkittavat kuvailivat mitkä seikat tuottavat joen tai paikallisen muun vesialueen erilaisuuden verrattuna muihin vesiin. 1940-luvulla syntynyt mieshaastateltava (PM3) esimerkiksi korosti sitä, että tämä joki on iso. Naistutkittava nosti esille myös joen eron mereen nähden:

Ja sitte jos aattelis merenrannalla niin se on se mielikuva, ett se ois aina kylmä, vaikka se ois kaunis, mutta joki ei oo taas... ei haittaa, vaikka asus joen rannalla (PN3.)

Niin se on muuten totta, että ei tuu semmosta vaikka että ku merikaupungeissa, että tulee niin kylmä viima sieltä jäältä. Niin eihän se samanlain tosiaan kylmetä. Tää on aika tämmönen seesteinen. (Haastattelija.)

Myös naishaastateltava PN2 toi aiemmin ilmi, että esimerkiksi haastattelupäivän voimakas tuulisuus on epätavallista Paavolassa: ”Ei kyllä ylleensä tuule, että tähähän on sitä Raahen kaupungin asiaa tämä tuuli”. Paavolan vesialueisiin liitettiin siten lauhkeus ja vähäinen tuulisuus. Jokeen yhdistettiin myös virtaukset ja kosken kohina, joka koettiin miellyttävänä äänihavain-
tona. (Kenttämuistiinpanot 30.3.2022). Oman kokemukseni perusteella kuitenkin sanoisin, että kosken kohinan miellyttävyyys voi olla myös tilannesidonnainen. Esimerkiksi kerran jäällä hiihtäessäni lähellä Luohuanjokea ylittävää siltaa, aiheutti kohinan kuuleminen ohuen jään läpi itsessäni ainakin pakenemisreaktion.

Joesta usein toistuen kuvailtiin, että siinä on erilaisia kohtia esimerkiksi harrastamisen ja toisaalta myös turvallisen liikkumisen kannalta (esim. PM3 ja PN3). Kun tutkimuksenteon aikana kuljin Siikajoen varrella laajemmin, laitoin merkille joen olemuksen vaihtelevan myös sijainnin mukaan. Esimerkiksi Revonlahdella Siikajoki oli matalampi ja kivikkoinen ja joen reunat

vaikuttivat olevan matalammat. Paavolassa joki on kauttaaltaan melko leveä ja tasainen, kuten myös eräs Kestilässä asuva henkilö minulle totesi jokea eri asuinpaikasta käsin vertaillen. Sain myös usein mainintoja, että Siikajokisuus on alue, joka soveltuu parhaiten kalastukseen. (Kenttäpäiväkirjat 2021–2022.)

Siikajoessa suplautailua harrastava 1970-luvulla syntynyt naishaastateltava pohtii kuullessaan esimerkiksi, että Siikajoessa olisi menty jopa vesisuksilla: ”siinä lavan kohalla siinä on aika hyvä paikka harrastaa, ku se on niinku sen verta leviäki se joki siltä kohtaa niin siinä pääse tekkeen vaikka vähän ympyrääkin venneellä, että jos oiski vaikka suksilla perässä” (PN1). Joesta myös kuvailtiin, että se esimerkiksi kuljettaa virran mukana jotakin jonnekin. Lisäksi joen kuvailtiin olevan jatkuvasti muutoksessa vuodenaikojen mukaan.

Virtapaikkojen voimakkuus vaihtelee huomattavasti Siikajoen eri kohdissa. Kuvassa Luohuanjokea Remeksen sillalta kuvattuna. Silta sijaitsee Remeksen ja Turusenahon välissä Paavolasta Rantsilan suuntaan ajettaessa. Tästä sillasta löytyy Jari Sihvosen mukaan mainintoja jo 1800-luvulta. (Henkilökohtainen tiedoksianto 14.8.2023.)
Kuva: Henna Tuomiranta marraskuu 2022.

Tutkittavat kokivat, että nykyisin Siikajoki ei sovellu varsinaisesti kalastamiseen, mutta osa heistä on lapsuudessa tai satunnaisesti muulloinkin käyneet ongella joella. Vesialueilla käymistä kuvailtiin useimmiten termillä ”hupi”, jonka tulkitsin tarkoittavan sitä, että siltä odotetaan jotakin hauskan kokemusta ja toiminta ei ole kovin vakavaa. Usein toistuvat tarkennukset siitä, mitä ”hupi” tarkoittaa olivat esimerkiksi autolla ajaminen jonnekin vesialueiden paikkaan, tulvan tai jäiden liikkeen ja tulvan mukana kulkevien tavaroiden seuraaminen:

Joo siis tulva-aikana, monesti käyään kiertelemäsä ja täsä käyään kääntymäsä ja käyään kattomassa miten on vesi ollu nousullaan (PN2)

Onkse semmonen yleinen harrastus tai (Haastattelija)

Kyllä se aika palijon on niinkö näitä ja sitte ku täsä on tämä joki ja sitte Saarikoskella kans käyään sitä Hoikanrannatietä ajelemassa ja Saarikosken siinä kylläki käyään kattomassa siinä sillalla, se on semmosta (nauraa) meidän maalaisten hupia (PN2)

Hupia saattoi olla myös moottoriveneellä ajelu:

Joo, joskus sillain tuota kuulee kesäiltana ku on tuolla Ruokolahella tanssit niin sitte niitä jotaki moottorivenneitä mennee sinne, että en tiä menneekö ne sitte tansseihin vai tuota niin ajeleeko ne hupia sitte siinä kun siellä on tansseja menneillään (PN2)

Tai onginta: ”ja mä sanosin, että kalastusarvuahan tuolla ei ihan hirveesti oo, ett se on semmosta ehkä hupikalastusta” (PN1). Myös Hemminkoskella aiemmin olleen renkkusillan joka-vuosittainen kasaaminen ja purkaminen ennen jäiden tuloa oli ”meiän kylän lasten hupia” (PN2). Myös 1940-luvulla syntynyt mies mainitsee olleensa usein katsomassa Rantatalon ja Koivulan väliselle jokiosuudelle renkkusillan rakentamista lapsena ja mainitsee olleensa ”haitolla” eli tulkintani mukaan hieman häiriöksi (PM3). Tulkintani perusteella tuokin ”haitolla olo” oli todennäköisesti samalla perusteella hupia.

Siikajokeen yhdistyi joitakin vaaran ja pelkäämisen kokemuksia. Suhtautumiselle ei aina osattu antaa syytä. Toisaalta hetken mietittyään haastateltava kuvailee, että se ettei veteen voi laskeutua hitaasti säädellen on yksi syy, miksi veteen laskeutuminen tuntuu arveluttavalta:

Onko sulle joskus käyny jotain huonosti? (Haastattelija)

No ei mulle oo käyny mittään, mutta emmää tiä mistä se (nauraen) mistä se on niin joki kuitenkin niin semmonen pelottava, vaikka se on kuitenkin aivan ihana (PN3).

Nii onhan se ja sittekö ei pääse tavallaan pikku hiljaa menneen sinne niinku meressä tai järvessä, että se on sitte kerralla (PN3).

Tutkittavien mielestä jännittävää ja selvästi innostuivat iloisesti puhuessaan vesialueeseen liittyvästä jännityksestä tai muistoista, joissa joki on koettu jollakin lailla jännittävänä. Esimerkiksi vanhempi henkilö mainitsee kapulalossin (Mällisen lossirannassa) olleen jännittävä (Kenttämuistiinpanot 30.3.2022). Joesta vaikuttaa tulleen mielenkiintoisempi silloin kun siellä oli jotakin toimintaa, kuten renkkusiltojen rakentamista, tulvia tai lossiliikennettä. Nykyisyydessä korostui Siikajoki itsessään ja ettei joen äärellä ole enää välttämätöntä toimintaa. Siikajoki nykyisyydessä kuvailtiin pikemminkin rauhalliseksi. Joen äärellä tutkittavat toistuvasti kertoivat minulle menneisyyden tapahtumista, eivätkä niin mittavasti kuvailleet nykypäivän toiminnallisuutta. Siikajoki vaikuttaa siten muuttuneen Paavolassa nykyisin aiemmasta toiminnallisesta ja arkeen, sekä elinkeinoihin keskeisesti yhdistyneestä ympäristöstä muistojen paikoiksi. Joskin on syytä muistaa, että tutkimukseni tapahtui Covid-19 aikaan, joka on voinut vaikuttaa omalta osaltaan esimerkiksi harrastuksiin.

Kun tutkin alueen nykyisiä karttoja, koskien olemassaolo ei ilmene, eikä niitä ole merkitty joen ympäristöön. Tutkimalla vanhoja vesialueisiin liittyviä asiakirjoja, sekä keskustelemalla 1940-luvulla syntyneen mieshaastateltavan kanssa, koskien aiempi lukumäärä on yllättävänkin runsas. Se miksei koskista enää puhuta vaikuttaa liittyvän siihen, että niitä on ja koko jokivartta on muokattu niin runsaasti, että varsinaisia koskia ei enää katsota olevan. Silti aiempien koskien paikalla on yhä voimakkaita virtauksia:

Niin, onko tässä lähellä Paavolan kylää sitte useampia semmosia (tarkoitetaan virtauksia) (Haastattelija)

On, tuo Hemminkoski on kaikista pahin, että se vapautuu, se missä on riippusilta, sitte toinen on tuonne Ruukkiin päin mennessä. (PM3)

No sitte täytyy mennä tuonne Saarikosken suuntaan, siellä on Hautalankoski ja Saarikoski ja... siellä on niitä varottavia paikkoja, sitte on tuo Mäkelänsaari joka on just siinä Hoikanrannan kohilla, vähän ylöspäin siitä, siinä on kans semmonen virtapaikka (PM3)

Virtauksien ohella puhuttiin myös pyörteistä: ”siinä on niitä pyörteitä ja kaikkia, että vaikei oo koskikohtakaan niin sitte ja niinkö just siinä Koskenkankaalla on semmonen akanpyörre niin varmaan äitikin siitä aina sitte varottanu, että ei siinä jää pijä” (PN3).

Veden eri olomuotojen ”alla pettäminen” saatettiin toisaalta myös suhtautua lisäjännitystä tuottavina. Esimerkiksi Hangasnevilla aiempuna talvena oli voinut luistella, sillä alueen vesi oli jäätynyt luistelun kannalta sopivan peiliksi:

Niin siinä oli sitä jäätynyttä pintaa niin oli ihan kiinnostava kun puhuit siitä kun toissa talvena on ollu luisteluratana (Haastattelija)

Joo ne oli tosiaan, silloin ainakin kaikista parhaimmillaan. Aivan niinku ois ollu tuommonen jäävytetty luistelukenttä kaikki nuo alueet. (PM2)

Joo se on kyllä mielenkiintosta, että on kaikkee semmostakin luonnon äärellä toimintaa, että ei tarvi olla rakennettua luistelukenttää, että se voi olla paljon mielenkiintoisempi ympäristönä, tulla luistelemaan. (Haastattelija.)

Onhan se nyt erilainen ku kiertää jotaki pikkukenttää. Ja jännempää ku ei tiedä kestääkö jää (nauhaa) (PM2)

Päätelmieni perusteella pitkään Paavolassa asuminen ei poistanut Siikajoen virtauksiin liittyvää epävarmuuden kokemusta, mutta paikallisesta tiedosta oli hyötyä vaarallisten paikkojen tunnistamisessa, sekä oman toiminnan suhteuttamisessa. 1940-luvulla syntynyt mieshaastateltava esimerkiksi toivoi sekä ylipäänsä luonnonympäristöissä liikkumisen riskeistä että varsinkin virroista kerrottavan lapsille riittävästi. Kun tiedustelin 1940-luvulla syntyneeltä mieshaastateltavalta, ovatko virtapaikat yleisesti paikallisten tiedossa, totesi (PM3) hän, että ”Joo, kyllä ne yleensä nämä nuo jotka sitä jokia hyödyntää muutenkin, että käyvät kesällä talavella siellä joella niin tietävät ne virtapaikat”, mutta etteivät esimerkiksi lapset osaa välttämättä tiedosta ilman vanhempien opastusta olemassa olevia luonnon riskejä.

Paavolan alueen veden äärellä vaaran tunteminen ja kuolema ovat keskeisiä muistoja ja kokemuksia, mukavien muistojen lisäksi. Myös erilaiset ympäristön suhteen väärintoimimisen kokemukset herättivät keskustelua tutkittavissani. Esimerkiksi energiantuotantoa kritisoitiin Siikajoen arvokalan ja rapukannan tuhoamisesta. Esimerkkilajeina haastateltava PM3 mainitsi Pöyryn padon myötä hävinneet arvokalat kuten lohi, siika ja harri ja Uljuan tekojärven rakentamisen yhteydessä sattuneen monivaiheisen tapahtumaketjun seurauksena savilietteestä haastateltavan mukaan kuollut rapukanta. (PM3.)

Paavolalaiset puhuvatkin yleisesti, että ”joki vaatii joka vuosi uhrinsa” (PN3; myös Kenttämuistiinpanot 30.3.2023). Milloin ovat jäät pettäneet ihmisten tai hevosten alta, milloin virta on vienyt muutoin tai renkkusilta sortunut traktorin painosta. Mainintoja saivat myös joessa kuolleet ja joesta lajeina kadonneet kalat ja ravut. Siikajoesta siis tiedetään, että se voi olla arvaamaton, petollinen ja siten vaarallinen paikka ja siihen yhdistyy monilajisia kuoleman kokemuksia. Siikajoen uhreina eivät siten ole olleet vain ihmiset.

Hoikanrannalla. Laituria ei ollut laitettu paikalleen, mutta tukirakennelma vedessä muistuttaa kuitenkin, että aiemmin siitä on lähdetty uimaan tai ehkäpä soutelemaan. Kuva: Henna Tuomiranta elokuu 2022.

Elämän eri vaiheet seuraavat aina mukana, joka tarkoittaa, että menneisyys on aina mukana nykyisyydessä ja se jättää jäljet tulevaisuuteen. Eleyt paikat saavat tällöin niitä kokeneiden asukkaiden mukana elämäkerrallisen sisällön (Karjalainen 1987, 22–23.) Nämä henkilökohtaiset merkityksenannot ja, paikkoihin yhdistyvät muistot voivat siten tulkiten toimia paikkojen ylläpitäjinä. Samalla paikkojen olemus ja identiteetti ovat henkilökohtaisia ja erilaisia. Jotkin paikat merkityksellistyvät vasta jonkin mielenkiinnon tai toiminnan kautta, esimerkiksi lintujen tarkkailun myötä.

Tutkittavat välttivät tulkintani mukaan usein paikkoja, joihin liittyy jotakin henkilökohtaisesti ikävää tai negatiivisia kokemuksia. Vesialueisiin ja luonnonympäristöihin yhdistyvien tunnekokemusten vahvuus vaihteli. Kuvailujen perusteella myös kokemusmäärien runsaus ja kokemusten merkityksellistäminen myös vaihtelivat. Merkittävää oli myös, kenen kanssa vesialueilla oli pääasiassa liikuttu. Eräs haastateltava mainitsee liikkuneensa pääosin joko yksin tai itselleen merkityksellisen, saman henkilön kanssa. Usein toistui maininta siitä, että vesialueilla on käyty varsinkin lapsuudessa paljon ja niihin yhdistyy vuorovaikutuksellista toimintaa sekä ajanviettoa ilman velvollisuuksia. Kukaan tutkittavista ei kuvaillut tehneensä vesillä varsinaisesti palkkatyötä, vaikka vesialueet yhdistyivät selkeästi osaksi joidenkin työtä ja vesialueiden äärellä on tehty esimerkiksi talkoita.

Myös se vaihteli, millaisia tunteita muistelemiseen yhdistyi. Joillekin aiempien tapahtumien muistelu oli nostalgian sävyttämää, kun toiselle muistelemisen selkeästi tuotti iloa. Muistelemisen saattoi myös tuottaa surua, johon yhdistyi menettämisen ja vääryyden kokemus. Ilona Hankonen (2021, 129) on havainnut omassa tutkimuksessaan samaa. Joillekin Hankosen tutkittaville kokemukset itselle tärkeiden luonnonympäristöjen katoamisesta ovat tuottaneet surua ja ahdistusta. Mielipaikan tuhoutumiset ovat olleet jopa traumaattisia ja tuoneet pelkoa. Hankonen myös tuo esille, että ympäristöjen katoamisesta kannetaan huolta, jos ne eivät sijaitse suojelluilla alueilla ja yhtyy Panu Pihkalan havaintoihin siitä, että ihmiset kokevat paikkoja menettäessään menettävänsä osia itsestään. (Hankonen 2021, 129.) Eräs oman tutkimukseni mieshaastateltava kuvaileekin itselle tärkeän paikan menettämisen vaikutuksien olevan itselleen edelleenkin ”vuotava haava”, jolla on ollut vaikutuksia tutkittavan aikuisuuteen:

Se on kyllä vaikuttanu minuun tosi paljon, tietyllä tavalla se mun luonnon puolustuksen siemen kylvettiin täällä. Että se tuntu niin vääreältä sillon jo teini-ikäsenä. Joskus neljä-viistoistavuotiaana, että miten tää tällain menee. (PM1)

Toisaalta vesialueisiin yhdistyy aineiston perusteella usein runsaasti mukavaksi koettuja lapsuuden ja nuoruuden kokemuksia. Tutkittavat kuvailivat käyneensä usein esimerkiksi uimassa muun muassa Siikajoessa ja Siniselällä, jossa on useita hiekkapohjaisia lampia. Siniselkä sijaitsee pohjavesialueella. Yksi 1960-luvulla syntynyt nainen mainitsi Siniselästä esimerkiksi, että ”no siellähän käytiin lapsena ihan hirviästi (PN3). Toinen 1960-luvulla syntynyt nainen kuvailee muistoja ja kokemuksia Siniselkään liittyen seuraavasti:

Mustikoita oon poiminu, oon mä puolukassakin, mutta se on mustikkakangasta oikeestaan paremmin ja sillon lapsena kyllä käytiin siellä uimasakin kun se tuli se oli sillon uus ja semmonen, mutta se oli sitte aina se, että pyörällähän sinne sitte se seittemän kilometriä vintattiin, sitte kaverin eno ajeli mopolla, se oli vähän lapsenlikkana sitten kun oli sen kaverin pienempiäkin sisaruksia mukana niin, että meillä oli sitten evvääät aina mukana voileipää ja sitte siellä jokunen tunti lorkittiin ja tultiin takasin. (PN2.)

Molemmat tutkittavat toteavat, että nykyisin Siniselällä ei käydä uimassa, sillä se on mennyt niin huonoon kuntoon. Siikajoen koettiin myös yhdistävän sen varrella asuvat asukkaat yhteiseksi toiminta- ja kulttuurialueeksi. (esim. Kenttämuistiinpanot 30.3.2022). Kyse on siis Siikajoesta alueellisena identiteetintekijänä, samaan tapaan kuin merisuhdetta tutkiessa meren merkitystä on kuvattu (ks. esim. Latvala-Harvilahti 2020, 231–260). Siikajoki omaan identiteettiin kuuluvana luonnonelementtinä vaikutti olevan merkityksiltään jaettu. Veden ääriset paikat ja niiden äärellä Siikajoen katselu voivat siten myös pohdintani mukaan toimia konkreettisina yhteenkuuluvuuden muistuttajina Siikajokilaakson asukkaiden välillä.

kyllä tämä iso osa on tätä Paavola tässä Siikajoki pitkin matkaa ja koko kuntaakin tietenkun se halakoo tätä tässä ja paljon elämää liittyy tähän, vapaa-ajan ja näin, että kyllä sitä vettä pittää käyä aina josakin kättelemassa. (PN2.)

Myöskään vähäinen Siikajokivarressa ajan viettäminen ei kuitenkaan poista vesistöjen merkitystä asukkaille. Eräs paikallinen, iäkäs rouva huomautti minulle, että hän tietää, että pelkästään joen olemassaolon vuoksi on toisinaan koettu tarve muuttaa takaisin. Rouva jatko, että joen

olemassaolo itsestään on tärkeää, eikä merkitystä vähennä se, ettei joen äärellä kävisi kuin harvoin. (Kenttämuistiinpanot 30.3.2022.)

Tämä tarkoittaa sitä, että vesialueille annettuja merkityksenantoja ja niiden voimakkuutta ei tulisi arvioida vierailukertojen tai paikkojen käyttämisen aktiivisuuden mukaisesti. Paikat ja jokin ympäristön osa voi olla hyvinkin tärkeä sellaisenaan, vaikka siellä ei juuri vierailtasikaan. Toisaalta vierailumäärien vähäisyys voi olla perustelu, miksei näiden alueiden tai paikkojen ylläpitoa voi olla vaikea perustella esimerkiksi, jos ne ovat kunnan tai jonkin yhdistyksen ylläpitämiä. Tämä voi mielestäni johtaa myös kierteseen, jossa vierailut vähenevät entisestään, koska paikkaa voi olla vaikea lähestyä tai se ei tunnu tarkoituksenmukaiselta siinä tilassa missä se on.

5.3.1 Vuodenajat ja sää

Koin, että pelkkä paikan käsite ei selvennä riittävästi Paavolan vesialueiden paikkojen olemusta. Neljä vuodenaikaa ja vesi elementtinä vaikuttavat siihen, että vesialueet ovat jatkuvasti muuntuvia. Hangasnevan luontopolku oli tutkimuksen teon aikaan hyvä esimerkki paikasta, jossa voi kokea monia eri tilallisia ilmentymiä.

Jää on talven tilaa. Paavolalaisia katsomassa Rantatalon rannan jäälle laskeutunutta Karhumäen pienlentokonetta vuonna 1934. Erilaista Siikajoen jäällä tapahtuvaa yhteisöllistä toimintaa kuvailtiin menneisyydestä enemmän, mutta tutkimuksen teon aikaan Siikajoen jää kuvailtiin toistuvasti vaarallisena tai riskialttiina alueena. Kuvan omistaa Paavolan kotiseutuyhdistys Ry. Kuvaaja tuntematon.

Vesialue voi myös rajata yhteisöjä, mutta joen ominaisuus on yhdistää sen nauhamaisuuden olemuksen vuoksi. Toisaalta joki on erottanut ihmisiä eri puolille, tätä paavolalaiset ovat pyrkineet menneessä ratkaisemaan rakentamalla väliaikaisia siltoja pitkin Siikajokivartta. Yhä nykypäivänäkin siikajokivartisten jaettuna toiveena vaikuttaa olevan jokivarsien ja joen eri puolisten ihmisten yhdistäminen.

Paavolan geologiset ominaispiirteet ja sen sijainti tekevät siitä taivaan ja maan välissä olevan liminaali- eli rajatilan, jossa ihmiset elävät varsin tasaisella, kostealla alueella jatkuvasti vesistöjen ja vedenkierron kanssa vuorovaikutteisessa yhteisössä. Havahduin liminaalisuuteen marraskuussa 2022 kun olin Paavolassa vieraillessani muun muassa käynyt etsimässä karpaloita Kourinjärvellä ja kun olin useamman kerran tuijotellut kumpparijalkojani muillakin Paavolan vesialueilla, pohtien samalla Paavolan menneisyyttä ja tulevaisuutta. Loppuvuodesta Kirsi Laurénin (2006) väitöskirjaa lukiessa havaitsin, että Laurén ajatteli samoin, mutta erona itseäni hän oli sen jo osannut sanoittaa. Laurén (2006, 12) viittaa kansainvälisen suoseuraan (Peatland International) todetessaan, että ”kokemuksellisesti suon olemus on erikoinen maan ja veden sekoitus: paikka, jossa kastelee jalkansa, mutta ei voi uida”.

Näiden lisäksi suon yhteyden muodostuneella ihmisten asuinalueella myös Suomen neljä eri vuodenaikaa muuttavat läpi vuoden ympäristön olosuhteita. Näiden lisäksi suomalaiset elävät eri vuodenaikojen vaihdellessa erilaisia *välikausia*, jotka ovat huomioitu myös pukeutumisen sanastossa, kuten ”välikausitakki”.

Siikajoki Hemminkoskella Ruukkiin päin valokuvattuna. Kuvasin tämän valokuvan erään myöhäisen kävelylenkin yhteydessä, nk. sinisellä hetkellä. Kuva: Henna Tuomiranta elokuu 2022.

Koin Paavolassa liminaalisuuden olevan vesialueita tilana lisää selittävä käsite varsinkin kahdesta syystä. Kuten edellä olen kuvannut, maaperä on runsassoisuudesta ja tasaisuudesta johtuen useilta osin kostea. Paavolan sijainti tulva-herkän Siikajoen varrella johti aikanaan Uljuan tekoaltaan rakentamiseen, joka on tarkoittanut Siikajoen veden säännöstelyä. Veden säännöstely ja juoksutukset vaikuttavat varsinkin vedenpinnan korkeuden vaihteluihin ja talvisin jään kantavuuteen. Veden pinnan säännöstely vaikeuttaa myös esimerkiksi laiturien asentamista. Myös Helena Ruotsala (1992, 52) on Oulujoen asukkaiden kokemuksia tarkastellessaan tuonut ilmi, että joen säännöstelyn vaikutus virtaamiin ja vedenkorkeuksiin on muuttanut ihmisten arkea ja se on vaikuttanut myös joen virkistyskäyttöön.

Hangasnevalalla vesirajassa ja eri veden olomuotojen ajallisessa taitekohdassa. Kuva: 31.10.2020 Jari Sihvonen.

Ranta jo itsessään on liminaalista tilaa. Vedenpinnan korkeuden ja siten veden ja maan tai sitä rajaavan kasvillisuuden välinen erotus ja olomuoto myös vaihtelevat. Vuodenaikojen muuttuessa tämä näkyy Suomessa myös vesirajan sulamisena ja jäätymisenä. Veden liminaalisuutta voi myös tarkastella sen kokonaisolomuodon vaihdellessa kiinteästä virtaavaan. Kevät-talvella veden olomuotojen liminaalisuus on erityisen tarkkailun kohteena, kun jään kantavuutta ja toisaalta jäiden lähtöä arvuutellaan. Luonnonvesien olomuodon vaihtelu sulasta kiinteään yhdessä neljän vuoden ajan kanssa muodostaa siten moninaisen liminaalisen käsitteen kautta tarkasteltavan, muuntuvan tilan kokemuksen ihmiselle. Paikallisesti veden olomuodon ja rannan liminaalisuuden pohdinta näkyivät siinä, että varsinkin keväällä veteen suhtauduttiin erityistä huomiota kiinnittäen. Pahimmat viimeaikaiset ihmishenkiä vieneet onnettomuudet olivat sattuneet juuri kevätjäillä, tai kun hankikanto oli ollut epäluotettava. Paikalliset asukkaat eivät käyttäneet liminaalisuutta kuvaamaan rantoihin tai veteen suhtautumisessa, mutta minulle liminaalisuuden käsitteen kautta veden eri olomuotojen ”rajoihin” liittyvä kokemuksellisuus toi selkeyttä.

Maaperän olemus Paavolan luonnonympäristöissä ja rakennetuissa ympäristön osissa sekä veden olemuksen vaihtelu Siikajoella johtaa päätelmieni perusteella paikallisten asukkaiden jatkuvaan havainnointiin millaisena vesi ja vesirajat kulloinkin ilmenevät. Toisaalta tämä on luonnollista kaikkialla Suomessa, sillä neljä vuodenaikaamme ovat aina vaatineet Suomessa asuvilta ympäristön tarkkailua esimerkiksi selviytymisen, mutta myös erilaisten työtehtävien ja harrastamisten kannalta. Havaintojen tekeminen voi olla välttämättömyyteen perustuvaa.

Ympäristön resursseja hyödyntäessään ihminen joutuu huomioimaan myös vuoden kiertokulun ja siihen sisältyvät ekologiset lokerot, kuten Ruotsala (2013, 192) on tuonut Lapin poronhoidosta esille. Ympäristön seuraaminen voi kuitenkin olla esimerkiksi harrastus. Tutkimukseeni osallistuneilla ei esimerkiksi ollut elinkeinoa, joka olisi riippuvainen veden kierron seuraamisesta.

Haastatteluissa ja paikallisissa keskusteluissa jäidenlähtöön ja varsinkin aiemmin kevättulviin vaikutettiin suhtauduttavan mielenkiinnolla. Kevät ylipäänsä oli usean tutkittavan mielestä mieluinen vuodenaika. Tulkitsin tämän johtuvan varsinkin siitä, että luonnossa ilmenee silloin monenlaista toimintaa hyvin nopeasti edeten (Esim. PN1), sekä valoisuuden lisääntyminen selvästi piristi pimeän talven jälkeen tutkittavia (esim. PN2). Kevät toi mukanaan myös mahdollisuuden seurata lintuja (PM1) ja suunnata ajatukset tuleviin puutarhatöihin (PN2).

Jäiden seuraaminen, sekä veden usein erilaisten tavaroiden kuljettaminen kuulosti olevan kiehtovaa kevääseen yhdistyvää Siikajoessa tapahtuvaan toimintaan. Vanhempi naishenkilö mainitsee, että ennen Uljuan tekoaltaan rakentamista tulvaa ja jään päällä kulkeneita tavaroita oli kiinnostavaa seurata hänen lapsuudessaan. Toisinaan isojakin esineitä on kulkenut jäillä. Nainen mainitsee muun muassa haravakoneen, joka on heinän peltoviljelyssä käytetty maatalouskone. Jäiden mukana tulvan aikaan kerrottiin myös lähetetyn palavia heiniä. (Kenttämuistiinpanot 30.3.2022.) Tutkittavat, jotka puhuivat tulvista, eivät puhunut niistä ikävänä kokemuksina, vaan puheeseen yhdistyi pikemminkin nostalgiaa ja innostuneisuutta. Tulkitsin, että vaikka alue on voimakkaasti tulvaherkkä, kaikki tutkimusalueen asukkaat eivät kuitenkaan ole kokeneet tulvien negatiivista vaikutusta omakohtaisesti. Tulvat eivät vaikuttaneet pelottavan asukkaita, siitäkään huolimatta, että sanomalehti Siikajokilaakson mukaan alueella on koettu 2000-luvullakin voimakkaita tulvia, jotka ovat olleet aiempaan verraten myös epätyypillisempinä ajankohtina.

Jäidenlähtö Siikajoen Hemminkoskella vuonna 1957. (Kuvan omistaa Paavolan Kotiseutuyhdistys Ry. Kuvaaja tuntematon.

Sen sijaan Uljuaan yhdistyi jonkin verran pelkotiloja. Esimerkiksi Uljuan tekojärven pettäminen aiheuttaa joidenkin tutkittavien mukaan pelkoa: ”Eräs esitti huolensa, jonka mukaan usein puhutaan, että jos se Uljuan pato sortuu niin koko Siikajokilaakso Revonlahtea myöden peittyisi veden alle” (Kenttämuistiinpanot 3.7.2021). Uljuan padon sortuminen tuli myöhemmin puheeksi ja 1940-luvulla syntynyt haastateltava (PM3) viittaa aiempiin tapahtumiin pelon aiheelliseksi taustaksi:

Joo kyllä sitä silloin puhuttiin kun se meinas ryöstäytyä, että elikkä kiireellä jouduttiin korjaamaan se. Sehän on jos tuollanen valtava vesimassa pääsee ryöstäytyyn niin se tekkee pian semmosen oman uomansa ja vie mennessään pienet esteet, että kyllä sitä kiireellä silloin korjattiin

Sään koettiin vaikuttavan omaan mielialaan ja halukkuuteen olla ulkona. Taivaan värit mainittiin erityisesti auringonlaskussa punaisena tai kultaisena, ei niinkään muina aikoina (esim. PN1 ja PN2). Luonnonilmiöt vaikuttavat kentällä kirjaamieni tapahtumien ja niistä jälkikäteen tekemiäni päätelmien mukaan omaan toimintaan ja sitä myöden arjen sosiaalisuuteen. Esimerkiksi joulukuussa 2021 havahtuminen nk. nollakeliin vaikuttivat siihen, että minun oli tuona päivänä tehtävä kiireesti lumitöitä, ettei talon piha jäätyisi möykyille kelin pakastuessa ja elokuussa sadonkorjuuaika piti minut kiireisenä. (Kenttäpäiväkirja 30.12.2023; Kenttäpäiväkirja 11.8.2022.) Usein arkea rytmittivät talvella talon lämmittämisen huomiointi ulkona vaihtuvien lämpötilojen mukaan (28.12.2021).

Vuodenaika voi myös vaikuttaa siihen käydäänkö jossakin ollenkaan. Havaitsin talvella, että en ollut ymmärtänyt kukaan miten paljon enemmän lunta Paavolassa onkaan verraten Jyväskylään. ”Olen ehkä vähän huonosti valinnut ajankohdan. Valitsemallani metodilla ei lumen ja pakkasen sekä vuodenajan vuoksi voi kerätä aineistoa ulkona. Jotenkin se (lumi) estää paljon liikkumista.” (Kenttäpäiväkirja 7.1.2022).

Vasemmalla Hemminkosken ylittävä, Vekalan riippusilta tammikussa 2022 ja oikealla Siikalatvan kunnan puolella Uljuan altaalla maaliskuussa 2022. Sillan alla näkyi tällä havainnointikerralla moottorikelkkojen jälkiä, mutta ei muita kulkemisen jälkiä. Uljuan altaalta valuvat vesimassat syövät jäätä paikallisten asukkaiden kertoman mukaan nykyään siten, että jään kantavuuteen on vaikeampaa luottaa kuin ennen altaan rakentamista. Kuvat: Henna Tuomiranta.

Pyrkimyksissäni havainnoida erilaisia paikkoihin ja veteen yhdistyviä kokemuksia ja aistimuksia, huomioni kiinnittyi varsinkin ilmasta tehtyihin mainintoihin ja omakohtaisiin havaintoihini. Tämä johtui siitä, että olin lukenut Marjut Huuskosen (2004) väitöskirjaa, jossa hän muun muassa käsittelee tuulta ja ilmaa yhtenä tenonsaamelaisten ympäristökokemuksellisuuden muodostavan vuorovaikutuksen osana. Ilma on maapallolla oleva, elämälle välttämätön

kaasuseoksista muodostunut tilan tekijä ja tilallinen elementti. Ilmassa luonnon ilmiöt kuten tuuli ja sade ovat arkisesti läsnä ihmisten elämässä silloinkin, kun emme kiinnitä niihin erityistä huomiota. Ilmassa esimerkiksi tuuli liikuttaa, kuljettaa ja vaikuttaa kokemuksiin vesialueilla usein eri tavoin. Huuskosen (2004, 242) mukaan tuuli on ihmiselle hyödyntämisen kohde, mutta siihen liitetyt käsitykset, suhtautumiset ja uskomukset vaihtelevat.

Tutkittavat toivat esimerkiksi esille kuvailuja, kuinka tuulen liikettä voi seurata lumen pinnalla sen pyörryttäessä lunta tai kun se saa vedenpinnan väreilemään tai aaltoilemaan. 1970-luvulla syntynyt mieshaastateltava kuvailee esimerkiksi Hangasnevaa ja suon tuoksua seuraavasti:

No se, joisakin kohti se voi vähän semmoselta määneeltäki haista, mutta ei se aina mikkään huono. Sitten täällä on, sen huomaa, että täällä on aina, tuntuu niinku paljo lämpimämmältä täällä tuo ilma kun esimerkiksi kylällä (PM2.)

Kiinnitin myös itse huomiota siihen, kuinka ilma saattoi tuntua Paavolassa hyvin kostealta, kuinka varsinkin järvikortteet kahisivat tai kuinka tuoksut tai äänet voimistuivat riippuen millainen ilma kulloinkin, oli tai mistä suunnasta tuuli, jos tuuli. Edellä mainittu haastateltava jatkaa tuulen kuvailua:

Niin se on, kyllä se toisinaan jos se oikein tänne niin kyllä se niinku tuntuu niinku (autoista) vierestä menis. Sitte vielä tuo vesi kulettaa tuota ääntä, tuosta on melekeen kuitenkin tuosta tien varresta tänne, on vettä tuossa. Kesäaikana se sitten, mutta nyt se.... Se voi olla, että tuo lumi vähän vaimentaa sitä. (PN2.)

Tuuli on keskeinen muutenkin, miten äänet kuuluvat, miten erilaiset tuoksut kantautuvat. Kävelimme kaadettujen puiden ohi, jotka olivat pinossa, tuulen suunta oli niin, että ne haistoi (Kenttäpäiväkirja 27.3.2022.)

Tutkittavat toivat usein ilmi, että linnut ovat talvea lukuun ottamatta läsnä äänimaisemassa jatkuvasti. Se miten lintujen ääniin suhtauduttiin, vaihteli. Jotkut tutkittavat kuuntelivat lintujen ääniä niistä äänihavainnoista tehden ja niiden sanomaa tunnistaen. Esimerkiksi lintujen äänistä saatettiin tunnistaa, oliko lintu soitimella (metso) tai kokiko se uhkaa reviirillään. Linnuista saatettiin mainita, että niiden äänet ovat tietyissä tilanteissa tunnelmaan sopivia, mutta ne saattoivat myös häiritä:

Nii joo ja nää on taas nämä ensimmäiset linnunlaulut on kyllä semmosia ihanat ja näin, mutta sitte kesäaamuna jos varsinkin lomalla jos haluat rauhassa hörppiä kahavia pihalla, ei kuulosta ennää niin ihanalta se linnunlaulu (PN2.)

Kurjet ja joutsenet nousivat yleisimmiksi äänestä tunnistetuiksi linnuiksi ja ne vaikutettiin liitettävän paikalliseen maisemakuvastoon kuuluvaksi. Kurjet ja joutsenet myös yhdistettiin tiettyihin vuodenaikoihin kuuluviksi. Esimerkiksi erään haastattelun yhteydessä totesin yhtäkkiä ääneen havainneeni kurkiparven, johon haastateltava totesi tyyneesti: ”Niinhän se syksy tulee” (PN3).

5.3.2 Kasvillisuus ja linnut

Pohjois-Pohjanmaalla kirkonkylien kasvillisuus on muuttunut maatalouden muutoksen myötä, sillä viljelytoiminta ja laiduntaminen vesistöjen varsille sijoittuvilla niityillä ja laidunmailla piti maiseman avoimena. Maiseman avoimuus korosti myös vesistöjen visuaalisuutta osana kulttuuriympäristöä (Mäkinieniemi 2012, 324–325.) Mäkinien (emt.) mukaan viljelystoiminnan loppumisen myötä suurin osa ranta-alueista on kasvaneet umpeen ja esimerkiksi joelle avautuvat aiemmin tyypilliset näkymät ovat kadonneet lähes kokonaan. Aiemmin avoimilla ja puuttomilla viljelysalueilla korostuivat rakennukset ja maatilojen pihapiirit. Mäkinien (emt. 325) mukaan kasvillisuus on esimerkiksi Rantsilassa muuttanut kirkonkylän ja Siikajoen välistä suhdetta, kun kasvillisuus peittää näkymiä keskustasta joelle.

Koska alue on niin tasaista koko Siikajokilaaksossa ja Paavolassa, kasvillisuudella on suuri merkitys näkyvyyden suhteen, varsinkin kesällä. Vanhempi Paavolassa syntynyt mieshenkilö kuvaili myös Mäkinienin tavoin, että aiemmin näkyvyys kylältä joelle oli toinen. Miehen mukaan esimerkiksi korkean kiven päällä seisossa saattoi nähdä hänen mukaansa järvillekin. Kiven tarkempi sijainti jäi epäselväksi, mutta se sijaitsi ilmeisemmin lähellä Oulaisten, Rantsilan ja Raahan tien risteystä. (Kenttäpäiväkirja 10.1.2022.) Havaitsin kesän tullen, että tasamaastossa suuntien tai reittien arvioiminen ja löytäminen olivat haasteellisia, jos ne olivat heinittyneet (Kenttäpäiväkirja 31.7.2023). Jotkut tutkittavat käyttävät termiä pensoittuminen, joka mainitaan myös Ruukin kunnan (2006, 26) kulttuuriympäristöselvityksessä (Kenttäpäiväkirja 31.7.2022).

Kasvillisuudella on joillakin alueilla huomattava vaikutus siihen, mitä voidaan nähdä ja siten paikat ja ympäristöt koetaan. Näin on havaittu esimerkiksi tiheässä metsässä asuvien Kongon pygmien kohdalla. Heille taivas on ollut harvoin näkyvä, joten se ei ole ollut merkityksellinen heille, eivätkä he myöskään kasvuston tiheyden takia ole voineet katsella horisonttiin. (Tuan 1977, 119.) Paavolassa tasaisuuden ja pitkälle horisonttiin jatkuvien peltojen vuoksi sen sijaan varsinkin taivaan tarkastelu ja horisonttiin katsominen ovat mahdollisia.

Kasvillisuus veden äärellä sai monia mainintoja. Kukkia ihasteltiin ja veteen yltävien puiden oksista pidettiin. Kasvillisuuden määrään ja erilaisiin nk. maisemahoidollisiin toimiin oli keskenään ristikkäisiä näkemyksiä. Toiset kokivat, että maiseman pitää olla avara, toiset kokivat aukean tai voimakkaasti käsitellyn maiseman olevan biologisen monimuotoisuuden kannalta haitallista, eikä sitä voinut siksi kokea kovin kauniina. Maiseman avartamisen koettiin hävittävän esimerkiksi lintujen pesäpaikkoja (PN1; PM1.) Maiseman ”pilaamisesta” oli siten kahta näkemystä. Toisille kasvillisuus pilasi maiseman, toisille sen poistaminen. Toisaalta ymmärrettiin myös, että on vaikea saada yksimielisyyttä asiaan ja maisemakäsitykseen. Naishaasteltava (PN1) kuitenkin korosti, että näitä eri näkemyksiä tulisi mahdollistaa samalle alueelle, jotta kaikille olisi mieleisiä maisemia ja ympäristöjä:

Nii ainahan ihmiset valittaa aina kaikesta (molemmat nauraa), että mikä passaa yhdelle niin ei passaa toiselle, mutta ett kyllä nä on silleen vaikka just nää jokirantamaisematki tai mitä niille halutaan niin... musta on ihana kevväällä ku tuomet kukkii ja pihlajat kukkii, no varsinki ku sillä

suplau'alla meet ja ne siinä ihan kaartuu sen veden ylle ja sit joku haluaa, että se joki näkyy kauniisti sieltä vähän kauempaakin, että kaikki pusikot pois, että kyllä nää on semmosia, että kaikenlaisia kompromisseja täytyy varmasti tehdä, että sitte on niitä jokkaisen silmään miellyttäviä kohtia, että pitkästihän tuosa on tuota jokirantaa, että kyllä siihe mahtuu monenlaista.

Siikajoki yhdistää ja sen varrelle mahtuu paljon elämää. Auringonlaskun tunnelmia ja maisema Ruokolahden tanssilavan rannasta kantatie 86 päin. Kuva: Henna Tuomiranta kesä 2021.

Varsinkin paju oli sellainen, joka ei ollut 1960-luvulla Paavolassa syntyneen ja alueella yhä asuvan naisen (PN2) mukaan ”silmiä hivelevä” näky jokirannassa. Haastateltava PN2 kertoo pitävänsä pajusta askartelun materiaalina ja kuinka se taipuisuutensa vuoksi soveltuu moneen, mutta perustelee näkemystään pajuista ”verenperintönä” kulkevan maanviljelytaustansa kautta.

kun ne on käsin raivattu jostaki mettistä ja tuommosista ne viljelymaat niin se varmaan sieltä juontaa juurensa se, että se on aivan kauhia, että annetaan kasvaa pajua (PN2).

Kenttätutkimuksissa kuulin jonkin verran jo eläkeikään päässeiden henkilöiden myös puhuvan siitä, kuinka aiemmin rannoilla ei ollut niin tiheää kasvillisuutta ja rannat olivat ”siistit”.

Muutama tutkittava kommentoi avoimesti, että alueen puutarhaharrastuneisuus ja ahkera talkoohenki on ehkä toisinaan vaikuttanut siihen, että joitakin osia on muokattu liikaa ikään kuin parturoimalla maastoa liian ahkerasti. Siikajokea elokuussa 2022 vasemmalla ja toukokuussa 2022 oikealla. Kuvat: Henna Tuomiranta.

Kuten jo aiemmassa luvussa esitin, Paavolassa oman paikallisen lisän tuo myös linnut. Pohjois-Pohjanmaan nouseva rannikkoseutu on linnustollisesti rikasta ja maailmanlaajuisesti tärkeää aluetta. Paikat voivat muuntua muusta toiminnasta hyvin erilaisemmiksi, kuten kahden entisen turpeennostoalueen kanssa on tapahtunut. Hangasnevalla ja Karjonevalla toiminnan päättyessä ne ovat eri paikallistahojen alkuun panemana ja paikallisella talkootyöllä kunnostettu lintukosteikoiksi. Molemmissa paikoissa on luontopolku ja lintujen tarkkailuun soveltuvia paikkoja. Niissä yhdistyvät siten ihmisten virkistyminen ja kuntoilu, mutta myös linnuston tarpeet sekä luonnon ekologisen monimuotoisuuden parantaminen.

Koska Paavolassa taivas on suuri tasaisesta maastosta katsoen, muun muassa taivaalla lentävät kurjet kuuluvat ja näkyvät hyvin. Kurjet myös hyödyntävät paikallisia peltoja levähdys- ja ruokailupaikkoina. Kuva: 10.4.2022 Jari Sihvonen.

Luonnon tapahtumien seuraaminen ja varsinkin lintujen toiminnan tarkkailu tuottaa 1970-luvulla syntyneelle (PM1) miestutkittavalle haastattelun perusteella iloa ja merkityksellisyyttä arkistenkin päivän sisältöön, mutta niiden seuraamisella on myös kokonaisvaltaisempi merkitys. Havainnot tuottavat tietoa ympäristön ekologisesta tilasta. Haastateltava myös kuvailee nykyistä työtään, jossa hän voi ajoittain työskennellä muualla kuin työntantajan toimistolla. Työn ohessa lähiympäristön luonnon seuraamisen mahdollisuus on hänestä ”maailman paras työsuhte-etu”. (PM1.)

Lintujen kanssa ihmiset kohtaavat toisiaan paitsi linnustamisen merkeissä, myös varsinaisten lintuharrastuksien parissa. Paavolassa ei ole omakohtaisten kokemusteni mukaan ympäristöjä, jossa ei tekisi jonkinlaisia lintuhavaintoja. Paavola sijoittuu muuttolintujen reitille, joten se tuo oman kansainvälisen lisänsä alueelle.

5.3.3 Arkipäivän kulkeminen Paavolassa

Jokapäiväinen kulkeminen tarkoituksenmukaisesti tai vähemmän päämäärätietoisesti on erilaisten ympäristöissä olevien paikkojen ja tilojen tietoista ja tiedostamatonta tuottamista ja ylläpitoa. Kulttuuri ja kokemukset kehittävät tietoa ja ymmärrystä ympäristöistä, mutta samassa kulttuurissa elävät eivät havaitse tai merkityksellistä kokemaansa samalla yhtenäisesti. Eivät silloinkaan, vaikka he tekisivät täysin samoja asioita yhdessä, sillä ihmiset ovat yksilöitä ja heillä on jokaisella oma kulloinenkin ajattelun kulkunsa.

Se millaisissa paikoissa ihmiset liikkuvat ja ovat eniten yhdistyy Paavolassa selvästikin nykypäivänä arkiset tarpeet, kulttuuriset piirteet ja maaseudun asumiseen ja työskentelyyn liittyvät seikat. Jos aiemmin ihmisillä oli erilaisia syitä mennä vesille, rantaan tai metsään niin nyt sellaisia välttämättömyyksiä kuin lehmien laitumelle vienti tai jään nostaminen rannasta ei enää ole.

Aineistoni oli osaltaan ristiriitainen, sillä toisaalta paikalliset kertoivat paljon mitä vesillä ja vesien äärellä on tehty tai tehdään nykypäivänä. Kuitenkin omat kenttähavaintoni mainituista vesiaktiviteeteista jäivät suppeiksi. On kuitenkin muistettava, että en ollut kentällä ympärivuoden tai koko ajan vesillä tarkistamassa liikkuuko siellä joku. Kenttätyöskentelyn aikainen asumukseni ei myöskään sijainnut näköyhteydellä yhteenkään vesialueeseen.

Ristiriidatonta aineistolajien kesken oli, että vesistöjä halutaan katsoa kauempaa ja kiertää vesialuetta kulkien. Valmiita reittejä kaivataan alueelle nykyistä enemmän ja ne olivat aineiston perusteella yleisin tapa kulkemisen muodostumisessa, mutta paikallisesti tiedetään yksityismaanomistuksen olevan haaste uusien reittien muodostamiselle (esim. PN3; PM1; PM). Paikallisilla neuvotteluilla on ollut aivan olennainen merkitys sille, että esimerkiksi latuverkostoja tai luontopolkuja on voitu tehdä. Yleensä neuvotteluiden osapuolina on hyvin monia henkilöitä ja tahoja, sillä suunnitellut ja toteutetut reitit eivät kulje vain yhden tai kahden maanomistajan mailta. (esim. PM1 ja PM2.) Maankäyttöön liittyvä neuvottelu on pohdintani mukaan hyvin erilaista kuin esimerkiksi Lapissa, jossa on valtion omistamaa maata. Paavolassa kunta esimerkiksi omistaa hyvin niukasti maa-alueita (kenttämuistiinpanot).

Kaksi tutkittavista korosti, että jokaisenoikeuksilla kulkeminen jalkaisin on mahdollista yksityismailla (PM1; PN1). Jalkaisin kulkeminen kuitenkin vaikutti havaintojen ja haastatteluiden perusteella olevan muita kulkemisen tapoja vähäisempää ja toisaalta maasto itsessään on monin osin vaikeakulkuista silloin kun kulkureittiä ei ole rakennettu. 1970-luvulla syntynyt, paljon poluttomilla ja tiettömillä alueilla liikkuva mieshaastateltava kuvaileekin, että ”ei semmosta merkittyjen polkujen ulkopuolella kulkemisen kulttuuria hirveesti oo” (PM1). Keskusteluiden perusteella ei ole myöskään ollut yleistä, että käydään muiden omistamilla maa-alueilla, joten kyse lienee paikallisesta normiksi muodostuneesta vanhasta tottumuksesta (esim. PM1 ja kenttämuistiinpanot.)

Olennaista vesialueiden paikkoihin menemisellä niin menneessä kuin nykyisyydessä vaikutti olevan niiden äärelle helposti pääseminen. Lapsena kauimmaksi PN2 mainitsee pyörällä menneensä seitsemän kilometrin päähän (Kirkonkylältä Siniselälle).

Hiekkateitä ja vesimaisemia. Hoikanrannantie (vasemmalla) on herkkä ja kapea tie, jossa linnustoa voi aistia moninaisesti. Kurjet valloittavat toisella puolella pellot, sorsalinnut vesistöä ja pikkulinnut varsinkin tien vieren puustoa jonne paikalliset asukkaat ovat rakentaneet useita linnunpönttöjä. Karjoneva sijaitsee lähellä Hoikanrantaa, joten linnuston äänet kantautuvat osin myös sieltä suunnalta. Oikealla Siniselän uimarannan pihasta. Siniselkä mainittiin useissa kommentteissa aiemmin tärkeänä pyörä- ja uimaretkikohteena. Koska uimarantaa ei enää ylläpidetä uimarantana ja toisaalta 86 rekkaliikenne on voimakas, ei se ollut enää merkittävä nykypäivän kohde. Kuvat: Henna Tuomiranta elokuu 2022.

Koska asutus on sijoittunut jokivarteen, joki tuo myös luonnollisen esteen eri puolille sijoittuneiden asutusten välille. Viljely- tai laidunmaat esimerkiksi eivät ole jakautuneet useinkaan siten, että ne olisivat kotitalon ympärillä. Maanomistusten mosaiikkimaisuus on useille edellyttänyt oikoreitin rakentamista Siikajoen ylitse. Vesialueet ovat myös itsessään kulkuväyliä, vaikkakin niiden merkitys nykypäivänä on vähäinen. Ihmiset ovat kulkeneet niin ennen kuin nykypäivänäkin vesien yli runsaasti poikittainkin eivätkä pelkää sen myötäisesti, joka havainnollistuu Paavolassakin aiemmasta kuvasta. Tiet, polut ja kulkureitit on ollut käytännöllistä rakentaa veden yli paikoissa, joissa asutus, maanviljely tai muu kulttuurinen toiminta on sijoittunut vesielementtien tuntumaan. Kuten jo aiemmassa luvussa havainnollistuu, perinteiset

Paavolan vesialueiden paikat ovat rakentuneetkin käytännöllisistä syistä, kuten tarpeesta ylittää vesistö.

Kentällä eräs tutkittava vei minut kerran autoajelulle erilaisiin Paavolan paikkoihin ja totesi, että autoilu on monien harrastus alueella ja se on ollut sitä jo 1980-luvulta asti. (Kenttämuis-tiinpanot 3.7.2021.) Vesille ja jäillä kulkeminen vaikutti tutkimuksen teon ajankohtana olevan harvinaisempaa. Kun erään pyöräretken yhteydessä taukoa pitäessäni havaitsin Siikajoella sou-telijan, keskustelimme lyhyesti. Halusin tietää, soudellaanko joella usein, johon iäkäs soutelija tuumasi, että ei juuri kukaan soutele joella, eikä hän tiedä miksi. (Kenttäpäiväkirja 31.7.2022.) Mitä pidempään kenttätyöt jatkuivat, sain yhä useammin mainintoja, että paikkoihin menemi-sen edellytys on, että sinne pääsee henkilöautolla. Koska minulla itsellenikin oli henkilöauto käytettävissäni, havaitsin arjessani autoillessa, miten toisaalta vaivatonta se oli ja kuinka au-toilu mahdollisti useampia eri reittejä samoihin paikkoihin kulkiessa:

Siikajoenkylältäkin pääsee varmaan viittä eri reittiä Paavolaan, voi valita minkälaisen reitin ha-luaa mennä milloinkin. Ihmiset tuntuvat haluavan vaihdella fiiliksen ja tarpeen mukaan mitä reit-tiä kuljetaan ja paljonko matkalle käytetään aikaa ja mitä maisemia autosta halutaan katsella. Voi valita tarpeen mukaisen reitin kulloinkin. (Kenttäpäiväkirja 5.7.2021.)

Aineistoissa harvinaisempina liikkumisen tapoina nousivat nykypäivänä esille polkupyörät, veneet tai jalkaisin matkan päähän kulkeminen, mutta menneisyydestä nostettiin varsinkin pol-kupyöräily ja metsästäjien maastoon kävellen lähteminen suosituimmaksi. Tunnistin polkupyö-räilyn toistuvan aineistossa kuitenkin runsaasti lapsuuden ja nuoruuden ajan kokemuksissa. Vaikka paavolalaiset yhä pyöräilevät, vaikutti se aineiston perusteella olevan mennyttä aikaa vähäisempää. Paavolassa tutkittavien kertomusten mukaan pyöräilijöitä varsinkin kesällä vai-kutti tulevan erityisesti muualta, joka kertoo alueen kiinnostavuudesta pyöräilijöiden keskuu-nessa.

Kuitenkin kolme kuudesta haastateltavasta kuvailee liikkumisensa määrää siten, että he vaikut-tavat olevan oman arvioni mukaan varsin aktiiviliikkujia. 1960-luvulla syntynyt nainen (PN3) esimerkiksi kuvailee pitävänsä noin 20 kilometrin lenkkejä kesäisin tavanomaisena. 1970-lu-vulla syntynyt mieshenkilö (PM2) käy esimerkiksi Hangasnevalla melkein joka päivä pyörällä.

Murhapetäjä, joka tunnetaan myös nimellä Hirttomänty, on suosittu pyöräilijöiden ja lenkkeilijöiden taukopaikka Hoikanrannatiellä. Suojeltu puu on saanut nimensä surullisen tarinan mukaan, jossa Mäkelän talon palvelusväkeen kuulunut henkilö on hirttäytynyt puuhun. (Visit Siikajoki 2018.) (Kuva: Henna Tuomiranta 31.7.2022.)

Paavolan ohitse kulkeva kantatie 86 on nykyisin rekkaliikenteeltään vilkas. Tien nopeusrajoitus on pääosin 80 km/h. Eräs paikallinen kuitenkin kertoi, että hänen havaintojensa mukaan rekat ajavat tätä kovempaakin. Asian hän oli todentanut ajamalla itse rajoitusten mukaan autolla samalla tiellä. (Kenttäpäiväkirja 9.1.2022.) Tien laidassa ei kulje erillistä kevyen liikenteen väylää. Pyöräilijät ja tietä pitkin kävelijät tai muutoin liikkuvat joutuvat jakamaan tien niin rekkojen kuin muidenkin nelipyöräisten kanssa. Ohi ajavan liikenteen äänet rytmittävät alueen pääosin muutoin ihmistoiminnaltaan hiljaista äänimaisemaa. Kuva: Henna Tuomiranta elokuu 2022.

Osaltaan kyse pyöräilyn tai jalkaisin kulkemisen vähäisyydessä voi päätelmäni mukaan olla myös turvallisuudesta, sillä kantatie 86 on vilkkaasti liikennöity. Esimerkiksi 1970-luvulla syntynyt nainen mainitsee, että lapsenlapsen kanssa on valittava sellainen paikka veden katseluun, jossa lapsen kanssa voi olla turvallisesti. Ruokolahden kohdalla olevalta Siikajoen sillalla hän esimerkiksi ei uskalla lapsen kanssa katsella vettä, sillä silta on kapea ja siinä pitää ”liimautua kiinni” siltaan jos rekka tai esimerkiksi kaksi autoa tulevat sillalle samaan aikaan kun sillalla seisoo. Sekä henkilöauto että rekkaliikenne ovat omien kenttähavaintojenikin mukaan runsasta ja riskialtista, koska tiellä saa ajaa 80 km/ h.

Kun havainnoin Paavolassa arkista toimintaa vesialueisiin liittyen sekä keskustelin niistä paikallisten kanssa, nousivat liikkuminen ja eri tavoilla kulkeminen keskeisiksi tarkastelun kohteiksi. Se miten ja miksi aiemmin liikuttiin verraten nykypäivään selittää osaltaan nykypäivän paikkakokemuksien erilaisuutta menneeseen nähden. Kentällä liikkuessa runsaat ojat olivat väistämättä myös yksi havaintojeni kohde. Ojista harvemmin puhuttiin, mutta kuten kenttätöideni edetessä sain usein huomata, monista itsestään selvistä asioista harvemmin mainitaan ääneen. Käytännössä ojilla on koko asutushistorian ajan ollut suuri merkitys alueen vesistöihin, joka havainnollistuu myös alueen maastossa liikkuessa. Ojien ylittäminen tai ojien kulkureitillä olo on toistuvaa maa- ja metsätalouden muokkaamassa Paavolassa. Ojat kuuluvat osaksi paavolalaisten vesistösuhdetta merkittävästi.

Paavolan aiemmin mainittujen geologisten ominaisuuksien ja viljelyyn perustuvan maan kulttuurisen käytön vuoksi Siikajoki ei ole kuitenkaan ainut veden olomuoto mitä Paavolassa on ollut tarve ylittää. Erilaisia vetisten ja märkien alueiden ylittämisen tapoja on runsaasti johtuen maaperän soisuudesta asuttaessa sekä maa- ja metsätalouden myötä kaivetuista runsaista ojista. Vaatimattomimmillaan paikka ja ylittämisen tapa on muodostunut puun rimoista, joita on aseteltu vaikkapa metsäojan ylitse esimerkiksi metsästäjän kulkua helpottaman. Asuinrakentaminen edellyttää kuivaa ja kiinteää maaperää. Suomalaiset viljelylajikkeet edellyttävät myös, ettei vesi jää seisomaan pellolle.

Veden yli kulkeminen on nopeuttanut toistuvasti eri kohteiden välillä kulkua, mutta se on myös luonut paikkaan välttämättömyyden ja käytännöllisyyden ohella sosiaalisia, yhteisöllisiä tiloja. Ihmiset kohtasivat lähes väistämättä toisensa entisessä lossirannassa tai renkkusillan luona, sillä agraariyhteiskunnassa ihmisten työhön ja sosiaaliseen toimintaan (sisältäen uskonnolliset toimet) liittyvät välttämättömät liikkumiset tapahtuivat pääsääntöisesti samoihin vuoden- ja vuorokauden aikoihin. Ihmisten liikkuminen oli myös hitaampaa ja arvioideni mukaan avoimempaa kontaktille, kun kuljettiin vaikkapa jalkaisin, hevosella tai polkupyörällä.

Ilman monipuolista kentällä liikkumista olisi myös jäänyt havaitsematta miten paljon erilaisia ojia ja suuria oja-kanavia alueella on. Ojien ylittämisiä kuten myös kosteilla alueilla kulkemisen mahdollistamista on myös pyritty ratkaisemaan useilla eri tavoilla. Maaperän ja maankäytön ominaisuuksien, sekä asumisen sijoittumisten vuoksi Paavolassa on ollut ja on yhä monimuotoisia, arkisen käytännöllisiä vesirakennelmia. Kuvan hiekkatie kulkee peltojen keskeltä, mahdollistaen mm. lapsille turvallisen ja lyhyen kulkureitin Rimpikankaalta koululle. Kuvat: Henna Tuomiranta marraskuu 2022.

Kun tiedustelin joiltakin tutkittaviltani, miten he ajattelevat sukupuolen vaikuttaneen luontokokemuksiin, kävi ilmi, että luonnonympäristöt ovat olleet Paavolassa käytöltään perinteisesti sukupuolittuneita tiloja. Sekä haastateltavat PM1 ja PM3 pohtivatkin, että esimerkiksi erilaiset maaseudun tehtävät ovat olleet aiemmin sukupuolittuneita. PM1 esimerkiksi tarkasteli karttalehteä ja totesi: ”...Että kyllähän tää on niinku tää tästä kun katot tän karttalehden vaikka näin, että se on semmosten tuota (mieltii) mikä se on oikee termi, mutta etnisten suomalaisten tai siis tämmösen (mieltii) suomalaisten miesten jäljet tässä näkyy.” PM1 muisteli myös jo edesmennttä naishenkilöä, joka oli omana aikanaan ”poikkeushenkilö”, sillä hän liikkui itsenäisesti luonnossa ja oli muutoinkin ”oman tiensä kulkija”. PM1 nostaa myös esille, että sukupuolten väliset erot ovat hänen mukaansa jo 1980-luvulta tasoittuneet, mutta muiden kuin syntyperäisten suomalaisten luonnonympäristöissä liikkuminen Paavolan alueen luonnonympäristöissä vaikuttaa jääneen hänen mukaansa jääneen vähäiseksi. Sukupuolten välisiä eroja ei myöskään 1970-luvulla syntynyt, Siikajoen kunnassa opetuksen parissa työskentelevä nainen (PN1) havaitse enää olevan oppilaidensa luonnossa liikkumisen suhteen. Sen sijaan PN1:n mukaan alueella on yleistä, että kaikilla lasten vanhemmilla esimerkiksi ei ole erityisemmin luontokokemuksia. PN1 ei näe tälle mitään yhteistä syytä, mutta pohtii luonnon ehkä olevan jopa liian lähellä ja toisaalta ihmisten vapaa-ajalle on nykyisin tarjolla monia vaihtoehtoja.

Ihmiset havainnoivat, navigoivat ja kulkevat eri tavalla ympäristöissä, johtuen muun muassa mielenkiinnon kohteiden vaihteluista, harrastuksista sekä aiemmasta tietopohjastaan. Joissakin tapauksissa uuden kulkuvälineen kuten pyörän hankkiminen on voinut muuttaa toimintaa ja sen myötä lähiympäristöä on voinut alkaa nähdä uudella tavalla, joka on mahdollistanut myös uusien reittien havaitsemista ja itselle uusien paikkojen löytymistä. (Kenttäpäiväkirja 5.1.2022.)

Siitä voiko Paavolassa eksyä, oltiin kahtaa mieltä. Erään mielestä ei, mutta toisen mielestä varsinkin nuoret eksyvät.

...mutta eihän täällä voi eksyä, ku kuitenkin ei tää sillain mitään oikeeta korpea oo (PM1)

Joo, mä mietin, että nykypäivänä onko sun mielestä, liikkuuko nuoret tuolla maastossa minkä verran tai muut täällä Paavolassa? (Haastattelija)

No minä käsittäsin, että se on vähän niinku parempaan suuntaan menossa, mutta aivan liian vähän liikkuvat niinku luonnossa ihmiset, että ku ajatellaan sitä, että nehän eksyy heti ku selän kääntää (naurahtaa), mutta ennen vanahaan ku se oli jotenkin selekäytimessä, että osas ne maamerkit luki ja kulkia tuolla maastossa, kulettiin ennen maastossa marjassa muun muassa. Tässä on hirveen hyviä hillasoita tässä Paavolassa, että siellä kulettiin ja samalla oppi tunteen sen maaston. (PM3)

Oman kokemuksenikin mukaan muualta tulevan voi olla vaikea hahmottaa aluetta ja paikkoja, jos kokemus ympäristöstä on vähäinen. Keskusteluissa kentällä ilmeni usein myös, että jos ei ollut tavattu liikkua oman kodin ympäristöä kauempana, ei osattu hahmottaa missä mikin alue voisi olla. Toisaalta myös kokenut suolla liikkua tunnusti minulle, että on hänkin eksynyt soilla joskus. Tasainen maasto ja esimerkiksi usvainen ympäristö voivat hänen mukaansa hämmätä, jos on esimerkiksi marjastaessa päätynyt kulkemaan kääntyillen. Varsinkin kenttätutkimuksieni aluksi pyöräilin itse muutamankin kerran aivan väärään ilmansuuntaan, sillä en saanut maaston tasaisuuden vuoksi käsitystä missä suunnassa mikin on. Vasta kun opin kiinteät maamerkit ja toistin kulkemista usein, reitit ja suunnat jäivät mieleeni.

Veneitä ja kanootteja tunnuttiin haastatteluiden mukaan käytettävän pääasiassa metsästyksen ja erilaisten tarvikkeiden siirtämisessä pienvesistöjen kautta, eikä niillä haastateltavien tai omien havaintojeni mukaan veneilty esimerkiksi muutoin vain. Kuva: Henna Tuomiranta toukokuu 2022.

Vasemmalla uusittu Harsun silta ja oikealla Ruokolahden tanssilavan seutua matkaparkkeineen Paavolan suunnasta tullessa. Autojen yleistymisen ja kuljetuskaluston moninaistuminen ovat muokanneet liikkumisen suuntia ja reittejä, sekä Paavolan tiestöä ja teillä kulkemista monella tavalla. Aluksi se tarkoitti myös puusiltojen muuttamista kantavammiksi kivi- tai myöhemmin betonisilloiksi. Kuvat: Henna Tuomiranta elokuu 2022.

Tutkittavat mainitsivat kartoista, että niiden lukeminen ei ole enää nykyisin niin tuttua (esim. PM2). Tein myös omakohtaisia havaintoja, että karttoja käytettiin joko mobiilisovelluksista ja Googlen mainitseminen tiedonhaussa oli toistuvaa. PM2:n mukaan paikalliset niin kuin muualtakin tulevat etsivät mieluummin Google Mapsia käyttämällä sellaisia vesialueiden paikkoja, joihin pääsee autolla lähelle.

Ruokolahden tanssilava kantatie 86 varrella Limingasta Paavolaan tullessa sijoittuu Siikajoen rantaan. Tanssilavan seutua voi tarkastella sillalta, jos tiellä ei ole paljoa liikennettä. Tanssilavalla järjestettiin tutkimuksen ajankohtaan säännöllisesti tansseja kesällä. Tutkittavat kertoivat, että tanssilavalla on myös muuta toimintaa, kuten leirejä tai yhdistysten kokouksia. Kuva: Henna Tuomiranta 2021

Ruokolahden tanssilavan luona oleva kantatie 86:n silta itsessään näkyy parhaiten tanssilavan pihasta. Keskeistä Paavolan maisemissa on laajan taivaankansi ja vesistöjen muodostama keskinäinen yhteys. Taivas ja vesistö peilaavat toisiaan ja ihmiset maallisine elämineen sijoittuvat elämään niiden välisessä tilassa. Kuva: Henna Tuomiranta 2021.

Jotkin keskusteluiden osat olivat tutkittavan ja muiden paavolalaisten toimintaa vertailevia. Tällaisten keskusteluiden pyrkimyksenä minulla oli saada tietoa aluetta laajemmin koskettavista ilmiöistä, erilaisista vesistöihin ja luonnonympäristöihin tapahtumaketjuista sekä alueella koetuista muutoksista. Eräs 1970-luvulla syntynyt mieshaastateltava esimerkiksi koki oman luonnonsuojelullisesti ympäristöä tarkastelevan ajattelunsa ollen vielä ennen 2010-lukua paikallisesti marginaalista. Käännekohtana luonnonsuojelun huomioivan ajattelun lisääntymiselle alueella toistui useiden haastateltavien puheissa koko Siikajoen mittainen kalakuolemat aiheuttanut tapahtumaketju, joka liittyy alueen maaperään. Marginaaliin itsensä katsova mieshaastateltava selventää, että alueen maaperä on Litorinanmeren aikaisten, maaperään kerrostuneen sulfaatin vuoksi maaperän käsittelyssä huomioon otettava ja ymmärrys sulfaatin vaikutuksesta maankäsittelyn yhteydessä on lisääntynyt vasta myöhemmin:

...ja tässä on ollu semmosia rannikon matalikkoja mihin sitä on päässy syntymään sitä sulfaattisavia ja sitte, ett se nimenomaan johtuu siitä, ett sen nimenomaan pitää päästä hapettuun, ett pitää tavallaan kuivattaa se ja sitt se lähtee saven mukana veteen, ett onko sitä nyt oikeen tajuttu, mä vähän veikkaan. (PM1)

Aihetta ja ilmiötä ammattinsa ja paikallisen aluetuntemuksensa kautta hyvin tunteva samainen mieshaastateltava kuvailee tapahtumaketjua ja syitä selventäen seuraavasti, tuoden samalla ilmi Siikajokeen liittämänsä surullisuuden kokemuksen:

No Siikajokihan on surullinen joki monella tavalla, että miten se on pilattu hyvin monella tavalla, mut ykshän siinä on tää ja se on tää Saarikoski ja Luohua on ne pahimmat sulfaattisavimaa-alueet ja täällä on paljo tehty peltoja suomaille ja ku peltoihin kaivetaan ojat ja se pääsee hapettuun se sulfaattisavi plus turvetuotantoalueilla ja kaikilla näillä niin sieltä sitte lähtee niitä

happamuuspiikkejä kun sattuu semmonen kesä, että ku on pitkään kuivaa, veen pinta laskee ja se hapettuu ja tulee kovat sateet niin sieltä tulee semmonen pulssi ja se oli viimeksi, mä en muista tarkkaan, se oli siinä 2010-luvun tietämillä oli sellanen täydellinen kalakuolema, että täältä lähti sellanen hapan vesimassa ja mennessään tappo suurinpiirtein jokaikisen kalan tästä merelle. (PM1)

Kun keskustelut siirtyivät luonnossa liikkumiseen ja kokemuksiin siitä, Paavolassa runsaasti lapsuudestaan asti liikkunut ja osavuotisesti nykyisin Paavolassa asuva 1970-luvulla syntynyt miehen (PM1) kokemuksen mukaan aiemmin on liikuttu hyödyn tavoittelun vuoksi ja kulke- miselle pitää olla jokin rationaalinen selitys, kuten marjojen kerääminen tai metsästys. Kirsi Laurén (2006, 111) kuvaileekin suokokemuksissa nousseen esille, että pääasiassa yli 40-vuo- tiaiden suokertomuksissa marjastus esimerkiksi on ollut välttämätöntä ja arkista toimintaa ja virkistystoimintaa siihen yhdistetään vasta lähempänä nykypäivää. Paavolassa syntynyt ja yhä asuva 1970-luvulla syntynyt mies toteaa Paavolan alueen virkistyskäytöstä kysyttäessä, että:

No ei täällä varmaan, mä luulen, että jos kaksikymmentä vuotta sitten, ei kai täällä mitään virkistys- käytössä ollut mitään tuommosia. Ei kai niitä oo ollut mitään. Ohan tietenkin tuonne jokirantaan päässy, että eihän täällä oo ollut mitään nuotiopaikkoja tai pöytiä ja penkkejä. On kai niitä tieten- kin muualla, onhan niitä tuolla Lapissa ollut pitkospuita ja muita kymmeniä vuosia, mutta täällä on niinku ollut semmonen, että täällä ei varmasti oo mitään. Että nythän ne on ruvennu vasta, oisko yheksänkymmentä luvulla alettu enemmän.

Toinen 1940-luvulla syntynyt mieshaastateltava pohti oman ja ikäryhmänsä luonnonympäris- töissä liikkumisen ympäristökompetenssin, eli tiedot ja taidot selviytyä luonnossa (ks. esim. Hankonen 2021, 145) korkeaksi, verraten alueella asuviin nuoriin henkilöihin tutkimuksen teon aikaan. Haastateltava arvioi, että taidot esimerkiksi navigoida ympäristöissä johtuvat vähäi- sestä liikkumisesta luonnossa, ja kuvailee samalla marjastuksen olevan yksi tavoista Partion ohella, joita harrastamalla taidot on aiemmin opittu. Täten vaikka marjastus on ollut jotakin luonnosta haettavaa suoraa hyötyä, sen ohessa on opittu myös taito liikkua erilaisissa luonnon- ympäristöissä. Eräs eläköitynyt, nuoruudessaan aktiivisesti metsästystä harrastanut paavolalai- nen mies, jonka kanssa keskustelin tutkimuksen teon aikaan, totesi samaa myös metsästämi- sestä.

Kourinjärvellä karpaloita keräämässä. Kumisaappaat olivat useimmiten parhaat jalkineet Paavolan kirkonkylän ulkopuolella. Saapastelu kosteassa, soisessa maassa vaatii taitoja, reaktionopeutta ja kehittää lihasvoimaa. Märät alustat myös tuottavat monia kehollisia kokemuksia ja kehollisia aistimuksia. Märällä suolla kävely harvoin on myöskään hiljaista toimintaa. Kourinjärvi on yksi ojittamalla kuivatettu Paavolan pieni järvi. Nykypäivänä yhä umpeen kasvavan järven keskellä on vielä pieni vesialue. Muu osa entistä järveä on soistunut ja sen hyllyvällä pinnalla kasvaa runsaasti karpaloita. Kuvat: Henna Tuomiranta marraskuu 2022.

Ruonevalta vanhaa merenpohjaa, Natura suojeltu suo elokuu 2022. Luohuanjoki kantatie 86 ylittävältä sillalta. Reitit voivat rakentua tiestön kautta valtavirtaisina, mutta jokaisella ihmisellä on myös omat henkilökohtaiset reittinsä. Karttojen ja pinnanmuotojen tutkiminen voi tuoda myös uudenlaisia reittejä tietoisuuteen ja testattavaksi. Sama reitti ei ole aina kuljettavissa. Varsinkin vesialueilla ja vesikierron alueilla vaihtelut voivat olla huomattavia. Pohjan kivikkoisuus tai upottavuus voivat olla kulkemisen esteitä. Kuvat: Henna Tuomiranta.

Tietämisen muotoja on erilaisia, kuten kulttuurihistorian-, paikallisen merkityksen, luonnon-tieteellisen- ja filosofinen tietäminen. Jokainen hyödyntää niitä kykyjä ja taitoja, joita oma arki ja selviytyminen, mutta toisaalta omasta mielestään mielekkään ja kiinnostavan elämän tavoittelu edellyttää. Aineistossani tuli esille, että luonnonympäristöissä liikkumisen taidot ja halu liikkua luonnossa liittyivät haastateltavien mielestä siihen, kuinka varsinkin lapsilla on ollut mahdollisuus oppia jonkun taidot ja motivaation omaavan kanssa. Tämä on koettu olevan joidenkin mukaan yhteydessä siihen, että esimerkiksi kaikilla nykypäivän paavolalaisilla nuorilla tai aikuisillakaan ei välttämättä ole taitoja ja kykyjä liikkua luonnonympäristöissä.

Alueen ominaisuuksista tasaisuus oli 1970-luvulla syntyneen, Siikajoella runsaasti ulkona kuntoilevan naisen mukaan myös esimerkiksi juoksemisen kannalta hyvä asia. Koska maaperä ei kallistu mihinkään suuntaan, ovat tiet hyviä juoksemiseen (PN3). Toinen 1970-luvulla syntynyt nainen, jonka kanssa keskustelin Paavolassa ajaessamme autolla Karjonevan suuntaan, että Karjonevan pitkä suora on esimerkiksi hänellä vierailleiden kansainvälisten vieraiden mukaan jopa eksoottinen. Paavolassa ja lähiseuduilla on pitkiä tasaisia suoria, mutta myös mutkaisia, pieniä teitä. Niiden yhdistelmistä syntyy varsin moninaisia ja pitkiä yhdysreittejä.

Arkipäivän kulkemiseen vaikutti tulkintojeni mukaan ympäristöstä saatavilla oleva tietoa. Eri-tyisesti se miten kuljettavaa maasto on. Paavolan geologisten ominaispiirteiden vuoksi esimerkiksi lumimassa voivat olla paksuja ja maaperä pysyy pitkään keväälläkin märkänä. Seuraavassa luvussa kuvailen tarkemmin miten paikalliset asukkaat aineistoni perusteella hankkivat tietoa maaston kuljettavuudesta ja reiteistä tutkimusajankohtana.

5.3.4 Visuaaliset materiaalit, karttojen hyödyntäminen ja jaettu ympäristötieto

Kuvalisitaatio oli läsnä kentällä työkaluna, jonka otin käyttööni silloin kun puhuimme tai käsitelimme tutkittavieni kanssa jonkinlaisia kuvallisia materiaaleja. Kuvalliset materiaalit vaihtelivat, joten pelkkiin valokuviin keskittyminen olisi rajannut muut visuaaliset materiaalit kuten kartat pois. Päädyin käyttämään myös niitä visuaalisia havainnointimateriaaleja, joita minulle annettiin tutkimuskentällä, tai joita tutkittavat itse esittelivät minulle. Niitä olivat esimerkiksi vanhat paperikartat, kirjat, paperiset valokuvat ja jossain määrin videoleikkeet. Tutkittavien minulle antamani kuvamateriaalia vahvasti analyysiä tehdessäni tulkintaani, että paikallishistoria, maaston tasaisuus ja muutokset kasvillisuudessa ja ympäristön käyttämisessä ovat paikalliseen ympäristösuhteeseen ja maisema-ajatteluun vaikuttavia tekijöitä.

Hyödynsin aktiivisesti karttalehteä osana haastatteluita ja näytin karttaa muillekin nykyisille ja muutamalle Paavolasta jo pois muuttaneelle. Muita visuaalisia materiaaleja käsitelimme siten kuin tutkittavat itse ottivat ne puheeksi. Karttoja katsoessa oli kiinnostavaa, että erityisesti naiset etsivät sijainteja ja pyrkivät hahmottamaan karttaa nimistön perusteella. Eri-tyisesti he katsoivat talojen ja sukujen nimiä kartalta. Pääsääntöisesti joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta naiset totesivat kartasta, että oman asuinalueen välittömästä läheisyydestä ulkopuolisia alueita ei tunnettu, eikä niistä osattu kommentoida. Joku kotinsa lähialueeseen keskittynyt nainen saattoi kuitenkin muistaa alueen tai vesistön nimen, jonka läheisyydessä oli joskus tai toisinaan käynyt marjassa tai retkellä.

Paperisen kartan katsominen vaikutti myös yhtä naista lukuun ottamatta olevan työlästä. Myöskään mobiilisovelluskartat eivät kuitenkaan olleet välttämättä tuttuja vaan niiden käyttämisen tapa ja suosittavuus vaihtelivat eri tutkittavien välillä. Pystyin samaistumaan tähän tutkimuksen alussa, mutta tutkimuksen edetessä paikalliset paperikartat ja erilaiset karttasovellukset tulivat minulle helpommaksi hahmottaa ja käyttää tiedonsaantiin ja navigointiin. Sain vaikutelman, etteivät kartat ole paikallisille naisille yleisin tapa tulkita omaa lähiympäristöään. Suositumpaa on hahmottaa paikkoja sen mukaan, missä kenenkin talo on, tai missä joku

suku on aiemmin asunut. Yhteistä miehille ja naisille oli, että alueen nimistö oli heille yhteisesti jaettua.

Asuinpaikan ulkopuoliset alueet olivat maastoltaan ja nimistöltään tuttuja niille, jotka olivat omakohtaisesti liikkuneet laajemmalla alueella. Kartasta myös havainnollistettiin sekä miesten, että naisten kanssa tarkastellessa pyytämättä aina missä joku henkilö asuu tai millaista asutus jollakin seudulla on. Kaiken kaikkiaan miehillä, joiden kanssa keskustelin, oli hyvä ymmärrys kartta-alueen maastosta ja erinomaiset kartan ja sen sisältämien merkkien lukutaidot. Miehet osasivat yleensä kertoa myös maastoon liittyvää historiatietoa mm. maanmuokkauksen osalta. Karttaa hyvin lukevat miehet vaikuttivat keskusteluiden ja kentällä tehtyjen havaintojen mukaan pystyvän tulkitsemaan myös maastossa liikkuesssa sisäistettyä karttätietoa ja poimimaan maastosta maamerkkejä. He myös kuvailivat usein erilaisia kokemuksiaan karttoja katsoessa ja paikkoja osoittaessa. Oma karttojen lukutaidon kohentuminen oli yhteydessä siihen, että keskustelin kartoista niiden kanssa, jotka niitä tunsivat parhaiten. Paavolassa he olivat tutkimusteni teon aikaan pääsääntöisesti keski-ikäisiä tai sitä vanhempia miehiä.

Hyödynsin aluksi ja erityisesti ensimmäisen kenttäjaksoni aikana Google Mapsia, sillä alue ja etäisyydet olivat minulle vieraita. Osasin aluksi ajaa autolla Ruukkiin ja Rantsilaan Paavolasta, sekä Liminkaan. En kuitenkaan ollut esimerkiksi varma, mitä reittiä ajaisin Siikajoenkylälle tai Raaheen ja missä Revonlahti tarkalleen on. Vihannistakaan minulla ei ollut omakohtaisia mielikuvia, eikä Oulainen ollut tuttu kuin sanana. Aluksi tuntuikin, että lähellä oleviakin kohteita oli vaikea käsittää, sillä en osannut oikein paikantaa omaa sijaintiani laajalla alueella tarkemmin. Kun maisema on joka suunnasta kohtuullisen samankaltaista ja tasaista, ei ollut maise-masta erottuvia maamerkkejä, joiden mukaan valikoida kulkusuuntaa.

Vaikka tiet Siikajoella ovat joko suoria tai taloja myötäilevän loivia ja siten ikään kuin helppokulkuisia, maaston tasaisuus teki minulle usein tepposet. Esimerkiksi toisella kenttäjaksollani talvella pimeän jo laskeuduttua ajoin autolla Revonlahdella käydessäni väärään suuntaan kohti Siikajoenkylää pitkän matkaa, koska katuvalojen puuttuessa ja paksujen lumikinosten vuoksi en erottanut ympäristöstä mitään tuttua. Olin myös ensimmäisellä kenttäjaksollani luullut ajavani kohti Hangasnevan luontopolkua, koska luulin sen karttaa katsottuani olevan Ruukin suunnassa Oulaisten suunnan sijaan (Kenttäpäiväkirja 27.6.2021). Risteyksistä oli mielestäni usein helppo lähteä ajamaan vastakkaiseen suuntaan ennen kuin opin hahmottamaan ilman-suuntia paikallisesti suhteessa omaan sijaintiini. Samaistun siten monelta osin aineistossani esille tulleeisiin yleisiin tapoihin liikkua Paavolan lähiympäristössä. Tapani liikkua ja lukea karttoja ja maastoa kuitenkin kehittyi jatkuvasti ollessani vuorovaikutuksessa tutkittavieni kanssa.

Kaksi miestutkivaa esimerkiksi kertoivat minulle käyttävänsä B-Park sovellusta, joten otin sen itsekkin käyttöni. Sovellus esitteli kohteita melko selkeästi hyödyntäen Maanmittauslaitoksen tuottamaa tietoa. Sovellusta ei ollut kuitenkaan mahdollista enää käyttää maksuttomasti elokuusta 2022 alkaen, joten minun oli lakattava käyttämästä sitä. Tämän jälkeen hyödynsin Maastokartat-sovellusta, jota olin satunnaisesti hyödyntänyt myös joskus aiemminkin. Kaikki

erilaiset karttasovellukset Suomessa hyödyntävät Maanmittauslaitoksen tuottamaa tietoa. Kentällä ollessani tapanani oli usein ottaa ruutukaappaus paikasta, jonne jätin auton tai pyörän sinne saapuessani, tai kun lähdin eri suuntaan aiemmalta reitiltä. Tällöin paluuta pystyi hahmottamaan, jos oli epäselvää missä lähtöpiste oli ollut. Maastokartta ja B-park ovat sijaintisignaaleiltaan herkempiä kuin Google Maps, joka saattoi näyttää etenemissuunnan pitkään aivan väärin ennen kuin paikansi sijainnin. Siksi vieraassa maastossa kulkiessa Google Maps ei myöskään ole hyödyllinen, sillä se voi esimerkiksi aiheuttaa väärään suuntaan kulkemista.

Kartan- ja maastonlukutaidot vaikuttivat edesauttavan keskusteluiden ja havaintojeni mukaan reittisuunnittelua ja alueen itsenäistä haltuunottoa maastossa liikkuen ja paikoista keskustellen yli kuntarajojen. Kun keskustelimme tutkittavien kanssa, miten ympäristöissä opitaan liikkumaan, sillä ei vaikuttanut niinkään olevan merkitystä kuka aikuinen lapsen, nuoren tai aikuisen kanssa liikkuu luonnossa. Tärkeintä on ylipäänsä seurassa mukaan osallistaminen ja paikkoihin tutustuttaminen ja reittien näkyväksi tekeminen ja varsinkin niiden eri vuodenaikoihin yhdistyvä kuljettavuuden kuvailu. Tutkittavat toivat esille, että erilaiset aktiiviliikkujien julkaisemat kuvapäivitykset paikallisissa sosiaalisen median ryhmissä toimivat kunnan omien kunnostustiedotteiden mukaan myös paikallisena informaationa siitä, minne kannattaa milloinkin mennä. Tutkittavat myös kuvailivat miten he uudelleenjakavat julkaisuja ja välittävät tietoa niille, jotka eivät esimerkiksi ole sosiaalisessa mediassa:

Joo kyllä, mä harrastan sitä, mun anoppi on kova hiihtämään ja ei someta eikä käytä sosiaalista mediaa niin kyllä se aina sanoo, että katoppa sieltä netistä ja laitappa mulle kuva, että miltä siellä näyttää, kun hän assuu eri kylällä siis Ruukissa, että yhdeksän kilometrin matkaa viiti lähtiä autolla sitten ajamaan ja sillain, että ne on kyllä sillä tavalla semmosia, kyllä mä uskon, että sitte se tieto, että ne on nyt ajettu (on tärkeää) että tietää. Kyllä mäkin kuvakaappauksia otan ja lähetän moneen etteenpäin (PN2.)

Haastateltava jatkaa vielä kertoen, että erityisesti yksi paikallinen asukas on tärkeä paikallisen tiedon tuottaja maaston kuljettavuudessa:

Joo (nimi poistettu) laittaa paljon niitä ku se käy palijo, että pääseekö pikkukengillä ja että moni sitte kyseleekin sitte, että onko lenkkarikeli tai ilimota sitten kun pääsee (naurahtaa) kiviin jaloin tai jotenkin näin (PN2.)

Kiinnitin huomiota Paavolassa, että tutkittavat mainitsivat usein kulkemisesta puhuesaan ”pikkukengät” jolla selvästikin selvennettiin, onko maaperä kosteaa vai vaatiiko se esimerkiksi kumisaappaat. Nykypäivän paikallisille tuntui olevan tärkeää tietää milloin esimerkiksi luontopolulle voi mennä ”pikkukengillä”, jolla siis tarkoitettiin esimerkiksi lenkkikenkiä.

Toisinaan tutkittavat myös kertoivat hauskoja sattumuksia, joilla heillä oli ollut tilanteeseen sopimattomasti jalassaan pikkukengät ja jalat olivat kastuneet. Esimerkiksi eräs aiemmin metsästännyt ja luonnossa paljolti liikkunut iäkäs mies kuvaili nauraen joutuneensa kerran nuorempana työntämään Hailuotoon johtavalla jäätiellä sohjoon juuttunutta autoaan nimenomaisesti pikkukengissä (kenttäpäiväkirja 26.9.2021). Kiinnitin tutkittavien kanssa keskustellessani huomiota myös siihen, että tutkittavat naurahtelivat paljon kuvaillessaan esimerkiksi maastoon juuttumista jaloistaan, joten se vaikutti epämuikavuudessaankin olevan kuitenkin heistä

itsestään usein myös huvittavaa. Kun esimerkiksi 1940-luvulla syntyneen miehen kanssa keskustelin soiden upottavuudesta, oli hänen reaktionsa paikallisesti tuttuun tapaan nauraminen aiheelle. Hän kuitenkin pohjusti vähäisen pelon johtuvan kokemuksen tuomasta varmuudesta:

Joo tähän on tämä Karjoneva suojeltu alue kans, että se on aika hieno paikka muuten, että siinä on luontopolku ympärillä. (PM3).

Kyllä, ootko sä käyny itekseen vai jonkun kanssa, mä mietin, että mitä jos sinne uppoo tai mietkö koskaan semmosta, että jäisit kiinni? (Haastattelija)

No (lyhyt naurahdus) en kyllä mieti sitä ollenkaan, minä oon suunnistaja minä oon juossu kolomekymmentä Jukolan viestiä mä en jää kiinni mihinkään, mutta voi kai se olla mahdollista, että ku tulee ikää sata vuotta niin voi jäähä kiinni (nauraa) (PM3.)

Luonnonympäristöihin mennessä myös halutaan esimerkiksi PM2 mukaan tietää, onko siellä hyönteisiä. Soilla ahkerasti kulkevan PM2 mukaan osa paikallisista välttelee soiden ympäristöä juuri hyönteisten vuoksi. Paavolan alueella on soiden vuoksi oman kokemukseni mukaan kesän alkujaksolla runsaasti *sääskiä*. Keski-Suomessa asuessa olen tottunut puhumaan hyttysistä, mutta Siikajoella ja sitä pohjoisempana verta imevät nimenomaisesti puhekielessä sääsket. Kohtasin myös usein paarmoja.

Nykypäivän aikuisväestöllä aineiston perusteella luonnonympäristöihin vierailemaan menemisen kannustimena toimivat myös hyvin muiden paikallisten jakamat kuvia sisältävät kokemukset ja tiedot siitä millaista paikoissa on eri vuodenaikoina. 1970-luvulla syntynyt nainen esimerkiksi kuvailee miten paikallisia reittejä ja kiinnostavia paikkoja tulee paikallisten itsensäkin jaettuun tietoon:

Mutta tuollahan on aivan ihania mikä on se (nimi poistettu) kun se kiertää tosi paljon pyörällä, tiiätkö tunnetko (haastattelija myöntää) niin sillähän on aivan semmosiaki just näitä järviä tämmösiä misä ei oo ite käyny niin sillä on tosi paljon niitä kuvia niin se on kyllä mahtavaa. (PN3)

Joo, luuletko, että siitä on apua, että ku jakaa niitä (Haastattelija)

On joo! Kyllä itelläki on heränny mielenkiinto, että miten mä en tiiä tommostakaan, se on paljo niitä isoja kiviä, siirtolohkareita kuvannu, sitä on kuvitellu, että sitä tietää tän seu'un kaikki, mutta eihän sitä tiiä (PN3)

Saako niistä sit jotenkin virikkeitä, että lähtis...

Nojoo kyllä! (PN3)

Okei, tarviiko niihin mitään niinkun reittiä vai löytyykö sitte (Haastattelija)

No kylläpä ne sillain suurinpiirtein tietää, että misä ilimansuunnassa niin sitte (PN3)

Nii ja paikan nimi (Haastattelija)

(haastateltava PN3 myötäilee)

Kuvat toimivat siis paikallistiedon välittäjinä ja ne sisältävät sellaista luettavaa informaatiota, jota ainakin osa paikallisista osaa tulkita ilman esimerkiksi tarkan tekstimuotoisen tai sovel-luskarttaan merkittävää sijainnin kirjaamista. Kuvien helppo jakaminen mobiilipuhelimien

välityksellä myös vähensi sosiaalisessa mediassa jaetuista kuvista keskusteltaessa ja tarkastelllessani kirjoitetun tai kerrotun viestin sisällön määrää. Olen havainnut saman ilmiön myös muualla.

Edellä mainitut keskustelu havainnollistivat viestinnän olevan myös yksityistä ja erilaiset julkisemmatkin päivytykset jatkavat kulkuaan yksityisissä kanavissa omina keskusteluinaan. Kun saavuin tutkimuskentälle, havaitsin, että sosiaalisen kanssakäymiseen pääseminen muiden kuin jo tuntemieni henkilöiden kanssa ei ollut helppoa. Tutkimukseni kannalta olikin hyvin tärkeää, että saatoin hyödyntää jo olemassa olevia kontaktejani, joiden myötä tapasin uusia ihmisiä, joiden kanssa keskustella. Myös oikeanlaisiin tiedotusryhmiin löysin paikallisten ohjauksella. Keskustelukulttuuri ja vuorovaikutus vaikutti olevan hyvin yksityistä. Tämä havainnollistui myös esimerkiksi mainonnan suhteen, sillä fyysisillä ilmoitustauluilla havaitsin vain vähän viestejä. (Kenttäpäiväkirja 21.7.2021.)

Kun keskustelimme maisemista, tutkittavat myös toisinaan havainnollistivat mitä valokuvauksellista he sijaintimme ympäristössä kulloinkin havaitsivat ja mitä mahdolliseen valokuvaan valikoisivat. Tämä oli mielestäni kiinnostavaa, sillä kuvailu toi esille sen mitä tutkittava piti näkemässään kuvauksellisen. Lisäksi nämä maininnat ilmensivät sitä, että ympäristöä katsoessa sitä usein myös pohdittiin kuvaamisen kannalta:

Tuostakin tulis aivan ihana kuva, kun tuosta nuo koivunoksat valluu tuonne ja sitte on soutelija tuolla joella (PN3).

Paavolassa asuva Pentti Syrjäpalo on myös tuottanut Siikajoen varren vesimaisemista visuaalista maisemamateriaalia (esim. 2015) ja hän on myös todennut kameran olevan väline, jolla luonnosta löytää hänen mukaansa enemmän. Opin Syrjäpalo mainitsee saaneensa luontokuvaaja Seppo Alatalolta (emt. Sisäkannen teksti.)

Toisinaan tutkittavat myös esittelivät minulle kohteessa ollessamme kuvia tai karttoja matk puhelimestaan ja toivat siten esille visuaalisilla ja teknologissa apuvälineillä mitä muuta ympäristössä on aiemmin ollut. Nykyisyydessä valokuvaaminen ja aiemmin tai muiden ottamien kuvien ottaminen omien käyntien osaksi on vaivatonta mobiiliteknologian ja erilaisten pilvipalveluiden sekä visuaalisia sovelluksia hyödyntäen. Syrjäpalo onkin hyödyntänyt Siikajoki virtaa Joki sydämessä – Kairanmaalta Pohjanlahteen teoksessaan (2015) runsaasti valokuvia kerronnan apuvälineenä paikallisuutta kuvaillessaan. Tutkimuskentälläni Paavolassa vaikutti-kin siltä, että tämä valokuvien kautta paikallistiedon kertominen myös paikallisyhteisön sisällä on yleistynyt. Koin kuvia kerronnassa apuna käyttämisen myös itse hyväksi tavaksi käsitellä tutkimukseni raportoinnissa paikallisia olosuhteita ja esitellä Paavolaa. Samaan tapaan kuvakerrontaa on hyödyntänyt runsaasti myös Eeva Uusitalo (2020) väitöskirjassaan Ahvenselän ja Kolin kylistä.

Erään tutkittavani kanssa kävimme yhdessä muutamia kävely- ja pyöräilyretkiä erilaisilla Paa-
volan vesialueilla. Kuvasimme molemmat tapamme mukaan omilla välineillämme kohteissa.
Oli kiinnostavaa huomata, että miten tutkittava valikoi kuvakulmia, sillä ne poikkesivat omis-
tani. Havaitsin, että oma kuvaustapani on jokseenkin dokumentoiva ja olennaisempaa minulle
oli *mitä* kuvassa on kuin miten kuva ilmentää todellisuutta. Tutkittavani huomautti minulle,
että hän esimerkiksi kuvaa soidenlampia siten, että niissä näkyy puustoa etualalla, jolloin lampi
näyttää isommalta. Toinen tapa hänellä oli asettaa jotakin mittasuhdetta kuvaan, yleensä pyörä.
Näin toimimalla tutkittava vaikuttaa kuvaa katsojan saamaan vaikutelmaan kohteen mittasuh-
teista. Kun liikuimme yhdessä kuvaten ympäristöissä ja keskustelimme miten ja miksi ku-
vaamme ja millaisia ominaisuuksia kuvausvälineissämme on, havaitsin voivamme asettua tois-
temme näkökulmaan, miten ympäristöstä tuotetaan ja poimitaan visuaalista informaatiota ja
kuinka toisten saamaan informaatioon voi vaikuttaa kuvien rajaamisen kautta. (Kenttäpäivä-
kirja 14.8.2022.)

Näkökulmien vaihtaminen oli mielestäni mielenkiintoista ja tärkeää esimerkiksi representaati-
oiden pohdinnan kannalta, sillä kuten esimerkiksi Veli-Pekka Lehtola (2017) on tuonut esille,
kuvat voivat kertoa enemmän kuvaajasta kuin kulttuurista. Siksi kuvien muodostamiin repre-
sentaatioihin on suhtauduttava kriittisesti. Tästä syystä olen myös pyrkinyt kuvailemaan run-
saasti tutkielmassani käyttämiäni kuvia ja miksi ne ovat mukana havainnollistuksina.

Kuvelisitaatiota hyödyntämällä paikallisten kanssa päättelin, että erilaiset paikallisesti tunne-
tut paikat ja niihin yhdistyvät asukkaat ja sijainnit vaikuttavat toimivan visuaalisina maamerk-
keinä, joiden mukaisesti voidaan esimerkiksi navigoida ympäristöissä. Neuvomalla erilaisten
maamerkkien kautta myös voitiin ilmentää mielikuvitusta käyttämällä kuvauksellisia maisemia,
jotka eivät juuri keskustelun hetkenä olleet samassa ilmiasussa. Tämä hahmottuu seuraavassa
PM3 kanssa maaliskuussa 2022 käymässäni keskustelussa:

Onko sulla joku oma erityinen paikka jota jäisit kaipaamaan jos et asuisi täällä, tai käytkö tie-
tyssä paikassa? (Haastattelija)

No tuo jättisiltä tuossa jokivarressa. Siellä on semmonen niin sanottu murhapetäjä, ooksää tietö-
nen se on suojeltu? (haastateltava empii) Sä ajat sitä Hoikanrannan tietä, se on kaunis tie, se me-
nee aivan jokirantaa pitkin semmonen pikkutie. (PM3.)

Joo mä oon ajanu siellä kyllä ja mä oon luku siitä murhapetäjästä, mutta mä en nyt saa mie-
leeni, että missä se sitte siellä. (Haastattelija)

No se on siinä missä on se Saaraniemen vanha huvila sen Niemelän maisterin huvila joka on nyt
kyllä myyty sittemmin, niin se mennee siitä ohi vielä jonkun kilometrin verran, se tulee sitten
se murhapetäjä niin siinä on se niin sanottu Hoikka ranta, se on kyllä semmonen viehko paikka.
Siinä on ruusunpenkki, puskat tien varressa, kieloja on kilometrikaupalla semmonen pitkä ran-
nikko siinä niin sillon ku kielot kukkii ja tuomet kukkii niin se on kaunis paikka. (PM3.)

Keith H. Basso (1996) havainnollistaa läntisten apassien (Western Apache) paikkasuhteita kä-
sittelevässä tutkimuksessaan esimerkiksi sitä, miten paikkojen nimet ovat saaneet muotonsa
niihin yhdistyvien kokemusten kautta. Ajan kuluessa ja ympäristön muuttuessa, merkitykset
haalenevat kuten omallakin tutkimuskentälläni, mutta yhteistä molemmille alueille on

aiempien merkitysten säilyminen osana nimistöhistoriaa ja paikan kuvauksia. Vaikka paikat ovat muuntuneet, ne kantavat mukanaan alueen kulttuuriperintöä ja nykyisyydessä ne toimivat konkreettisesti sijaintien hahmottamisen apuna. Paavolassa nimistö koettiin muuttuneen esimerkiksi soiden maatalouskäyttöön muokkaamisen vuoksi:

Niin onhan tämäkin niinku kylänympärys, tämä on kaikki suota ollu, että ne on pelloiksi tehty. Ja jos kartasta kattoo niin ne on kaikki nevoja ja soita, vieläkin taitaa, vaan ne sitten vaihtaa niitä nimejä kun ne ei oookkaan enää. (PN2)

Toinen syy on aiemman toiminnan lakkaaminen, kuten Mällisen lossin lakkauttaminen:

PN1

no ne on niinku niitä paikan nimiä, että mikä paikka, se on vaikka se lossiranta vaikkei ite lossia oo ollu vuosikymmeniin (nauraen) paljohan meillä on niinku semmosia paikannimiä, mitkä tavallaan on jostaki semmosta vanhaa perua. (PN1)

Tutkimusta käynnistäessäni sosiaalisen median sovellus Facebookissa perustettiin kahden kuntalaisen omasta aloitteesta kaikille avoin Siikajoki kuvin-ryhmä, jossa elokuussa 2023 on 592 jäsentä. Liityin ryhmään ensimmäisten joukossa ja olen itsekin julkaissut sinne muutaman kuvan. Ryhmää ajoittain osana muuta sosiaalista mediaa seurattessani kiinnitin huomiota millaisia kuvia Siikajoen kunnan alueelta sinne julkaistiin. Huomioin esimerkiksi, että kuvissa ei esiintynyt ihmisiä, eikä kuvia useinkaan pohjustettu tarkoilla sijainti- tai paikkatiedoilla. Kuvien yhteyteen kuitenkin saattoi muodostua esimerkiksi muistelukertomuksia tai ne toimivat keskustelunaloittajina paikallisista aiheista.

Koska en ollut määritellyt ennakkoon kerääväni aineistoa sosiaalisesta mediasta, en myöskään hyödyntänyt tutkimuseettisistä syistä alustalle ladattuja kuvia tai kuvailuja, enkä tarkastellut kuvien julkaisijoiden profiileja. Koska alusta kuitenkin on julkinen ja sosiaalinen media nousi kentälle tutkittavien kanssa keskusteluihin paikallisesti merkittävänä tiedonvälityksen muotona, tein sisällöstä yleisiä huomioita. Esimerkiksi pääasiassa kuvausten kohteena on luonnonympäristöt, kasvillisuus, puut tai rakennukset. Kuvat vaikuttivat toimivan myös informatiivisina, sillä ne havainnollistavat jollakin tapaa ympäristöä tai tarjoavat tietoa kuvauksen kohteesta. Esimerkiksi, talviset kuvat saattoivat ilmentää maaston hiihdettävyyttä, syksyn kuvista sai tietoa ruskan etenemisestä ja kesän kuvista saattoi seurata erilaisten kukkivien kasvien kukintojen ajankohtia. Eri vuorokauden aikaan otetuista kuvista havainnollistuu miten ympäristö ja maisema muuttuvat tunnelmaltaan kuvausajankohdan mukaan.

Nämä havainnot toimivat myös maisemasuhteen ymmärtämisessä yhdessä keräämäni tutkimusaineiston kanssa. Tein johtopäätöksen, että tutkittavani haluavat katsella vesi- ja muuta luonnonmaisemaa siten, että ihmiset eivät ole niissä joko lainkaan tai heidän osuutensa on vähäinen. Luonnonympäristöjä haluttiin myös kuvata runsaasti ja kuvat koettiin kiinnostavina ja merkityksellisinä tiedonvälittäjinä paikallisesti. Koska suurin osa paikallisista tunnisti tai

heidän on mahdollista saada muilta paikallisilta kyselemällä selville kuvauskohde, tarkkoja sijaintitietoja ei koettu tarpeelliseksi tai ei haluttu jakaa.

5.3.5 Paavolan vesialueiden eletyn arjen maisemat

Tuija Saresma, Saara Jäntti, Nina Säaskilahti ja Antti Vallius ovat (2014, 9) todenneet, että paikasta tulee maisema rajaamisen kautta ja rajaaminen kohdentaa katseen tiettyyn kohtaan. Rajaamisen kautta maisemalla on aina tekijä, jolloin maisema on aina jonkun tai joidenkin maisema (Saresma et al. 2014, 9). Kuten edellä olevassa luvussa havainnollistin, kuvaaja vaikuttaa omilla valinnoillaan ja myös henkilökohtaisilla mieltymyksillään tai tavoitteillaan siihen, miltä jokin kuvauksen kohde vaikuttaa. Erilaisista maisemista otettuja kuviakin katsoessa tulisi siten muistaa, että kuvattu maisema ilmentää jollakin tavalla kuvaajan omaa ajattelua. Tutkielmassani olen itse pyrkinyt käyttämään kuvia dokumentaarisesti kuvakerronnan apuvälineenä. Olen myös pyrkinyt tuomaan kuvista esille, miten esimerkiksi maaperän olemus tai vesi siinä muodossa kuin se kulloinkin ilmenee, vaikuttaa ympäristön kokemukseen.

Tutkittavien oman maisema-ajattelun ja esteettisten tekijöiden selvittämisen koin aluksi haasteelliseksi. Koin, että oli vaikea löytää erityisyyttä joesta ja vesistöistä silloin kun ihmiset suhtautuvat niihin tavanomaisina (myös tutkimuspäiväkirja 9.10.2022). Kaikki tutkittavat eivät myöskään arvioineet esimerkiksi jokimaisemaa Paavolassa merkittäväksi ja veden ekologisen tilan haittaavuus kuten veden ruskea väri koettiin heikentävän veden estetiikkaa (esim. Kenttämuistiinpanot 30.3.2022; PN1). Vesialueet tuntuivatkin lopulta merkittävilta osin olevan tutkittavilleni merkityksellisiä muista kuin esteettisiksi koetuista syistä. Perinteinen estetiikka ei vaikuttanut soveltuvan tutkittavieni maisemakäsityksen avaajaksi. Tutkimuksen ja opintojeni edetessä arjen estetiikan käsitteeseen tutustuminen oli lopulta merkittävä löydös ja tutkimukseni kannalta hyödyllinen teoreettinen työkalu vesimaisemien tulkitsemisessa.

Kiinnostavaa myös oli, että maisemakäsitykset vaikuttavat toisinaan olleen törmäyksessä. 1970-luvulla syntynyt mieshaastateltava esimerkiksi kuvaili tilanteen, jossa hänelle oli sanottu, että haastateltavani näkee väärin maiseman josta mieskaksikko keskusteli. Kyseessä oli selvästikin tilanne, jossa kummallakin keskustelijalla oli ollut aivan erilaiset näkökulmat maisema-ajattelussa:

Sitte mua alko naurattaa, että sen mielestä nuo tiäkkö nuokin on ruokottomassa kunnossa kun ne on luonnontilaisia, että se pitäis olla harvennettu semmonen tuota säntillinen, harva koivikko niin ett se on kaunis. Että nuo on rumia ja sitte ku yritin argumentoida tämmöstä, että kun tää on minun mielestä kaunis ja tosiaan luontoarvot lissääntyy kohisten ja mullahan on siis yks semmonen iso haave, ett jos nuo saa nuo koivikot olla sen kaks-kolkytä vuotta ja sattuisin elämään pitkää niin niin tässä vois pesiä vaikka valkoselkätikka, olis ihan hyvä paikka siihen ja se pikkutikka voi pesiä nyt jo vaikka ens kesänäkin kun se oli tässä koko talven ja niin tota, niin (tauko).

Mutta, että joo (naurahtaa) se käytti ilmaisua, että näen tämän väärin, vai sanoko se jotenkin, että väärin silmin. (PM1.)

Tapahtuma oli selvästi vaikuttanut haastateltavaani voimakkaasti, sillä hän palasi aiheeseen vielä uudelleen haastattelun lopuksi. Haastateltava PM3 pohtii, että koska hän on opiskellut teoreettista filosofiaa, hän ei ymmärrä kuinka joku voisi nähdä maiseman väärin.

Aineistosta nousi esille yhä uudelleen toistuvana erilaiset toiminnat ja muistot, sekä veden äärellä koetut mielensisäiset tapahtumat, joita tutkittavani liittivät maisemaan. Paavolan vesimaisemiin liitettiin esimerkiksi vuodenajassa, kasvillisuudessa ja veden liikkeessä tapahtuvia

vaihteluita ja ilmiöitä sen miellyttävyyttä kuvatessa. Näkyvyyden merkitys korostui useissa kuvailuissa; se, että näkee pitkälle horisonttiin. Näkyvyys ja kuljettavuus myös yhdistyivät toisiinsa. Kasvillisuus, yksityisomisteisuus tai maan voimakas käsittely saattoivat estää maisemista nauttimisen ja niiden äärelle pääsemisen.

Aineistossa ylipäänsä toistuu, että vettä halutaan nimenomaan katsella. Etäisyys mistä vettä tarkasteltiin kulloinkin tai mieluiten vaihteli myös. Toiset tutkittavat mainitsivat kokemuksia aivan vesirajasta, mutta toiset tarkastelivat vettä etäämpää ja siten vesimaisemanäkymä sai myös toisistaan erilaisempia syvyytsvaikutelmia ja kehyksiä. Vesi siis itsessään ei ollut useinkaan ainut veden äärellä ollessa tarkastelun kohteena, vaan esimerkiksi kasvillisuuteen kiinnitettiin usein samalla huomiota, esimerkiksi seuraavasti:

...mun mielestä se on jotenkin äärimmäisen kaunis, että siinä saa siinä rannassa kasvaa sitä tuomee ja pihlajaa ja ne siinä kukkii ja sitte niinku syksysinki ku ne pihlajat ruskaantuu niin ai, että se on niinku kivan näköstä (PN1.)

Eräs 1960-luvulla Paavolassa syntynyt ja siellä koko elämänsä asunut naishaastateltava piti esimerkiksi kauniina maisemana sellaista, josta erottaa horisontissa kauas katsoen monia erilaisia pinnanmuodon vaihteluita ja kasvillisuus on ”siistattua” (PN2). Lisäksi sillä oli merkityksellistä, mitä muuta kuin maisemassa pysyvämpiä elementtejä havaittiin. Maa-alueiden käsittelyyn ja siten maisemaan vaikuttaminen oli vaihtelevasti koettua. Siten ”maku” vaihteli siitä, millainen maisema oli kenellekin esteettinen. Aiemmin eläneiden ihmisten toimia pohiessaan tutkittavat nostivat esille sekä maiseman nykypäivänä kokemaansa arvoon puolusteluita esimerkiksi perinteen kautta. Aiemmin esitin, että havaintojeni mukaan kuolleet elävät yhä paavolalaisten perhekokemuksissa ja muistoissa, joten on siten mielestäni ymmärrettävää, että aiemmin eläneiden toiminta ja sen arvostaminen kytkeytyvät osaksi joidenkin tutkittavien maisema-ajattelua. Tällöin maisema-ajattelussa yhdistyy esimerkiksi isovanhempien työn ja heistä muistuttavien ympäristöjen arvostaminen sellaisena kuin se näyttäytyi aiemmin eläneiden aikana.

Maiseman koettiin pilaantuneen aineistosta tekemieni tulkintojen perusteella varsinkin laajamittaisten vesistöjen kokonaiskäsittelyyn vaikuttavien toimien vuoksi. kyse ei ollut juurikaan yksittäisten henkilöiden eri aikoina tekemistä toimista, vaikka myös yksilöiden taloudellisten intressien merkitystä ja luontoon kohdistuvien ajattelutapojen muutosta osa haastattelevista pohtikin hieman tarkemmin (esim. PM1 ja PM3). Sen sijaan kritiikki näytti paikantuvan keskeisemmin viranomaistyöhön sekä eri ikäluokkien ajattelutapaan paikantuvista taustoista. 1970-luvulla syntynyt mieshaastateltava tiivistää näkemyksensä seuraavasti:

...sitten siellä toisella puolella on todella voimakkaat koneistot, siis metsäpuolen neuvontajärjestelmä, maatalouspuolen neuvontajärjestöt kaikki systeemit on ensin kalibroitu sille tiäkkö, että pyritään ojittamaan joka ikinen suohehtaari ja raivaamaan kaikki pellot mitkä on raivattavissa ja ihan niinku joka paikasta repimään se irti ja se on niinku Suomessa onnistuttu tekemään todella (hieman hymyillen) se on kunnioitettavaa, todella tehokkaasti, että tavallaan jokainen niemenotko on tavallaan sen systeemin piirissä niin sitten, että semmonen pystyy muuttamaan sitä lähestymistapaa niin se osittain vaatii sitä, että ihmiset eläköityy ja tulee uudenlaiset näytökset. (PM1.)

1940-luvulla syntynyt haastateltava myös toteaa, että:

Minä oon sitä ikäpolovia, että ne on hyödyntäny vaan sitä jokia eikä siitä oo välitetty, että se on pidetty vaikka sanotaan nyt jos oikeen rankasti sanotaan, ne on pitäny vähän niinku likaviemärinä tuota jokia (PM3).

Siinä missä osa tutkittavista korosti esimerkiksi ”pensottumisen” olevan maisemaa heikentävää (esim. PN2), eräs tutkittava pohti, johtuuko voimakas ojittaminen tai motolla metsien käsittely siitä, että vihaisi maisemaa (PM1). Tutkimuksen kannalta oli mielenkiintoista, että maisema-ajattelussa oli niin monia tulokulmia.

Edellä esittelemistäni luvuista ja arjen estetiikkaa sekä ympäristöestetiikkaa hyödyntämällä muodostuvat lopulta ne tekijät ja elementit, joista eletyn arjen maisemat Paavolan vesialueilla koostuu. Ne avaavat myös paikallista tietoa, jota Laura Puolamäki kutsuu kätkeyksi maisemaksi (2020) väitöskirjassaan. Puolamäen (2020, 15) mukaan kätketyn maiseman muodostavat paikallisten asukkaiden kokemukset, havainnot, tulkinnat, uskomukset, käytännöt ja kertomukset.

Tutkimuspäiväkirjaani olen (9.10.2022) analyysiä tehdessäni kirjannut, että ”Paavolassa käytännöllisyys ohjaa maisemointia perinteisesti”. Lisäksi olen todennut, että ”sama käytännöllisyys lienee johtanut siihen, ettei muistoja säästellä maisemaan” (Tutkimuspäiväkirja 9.10.2022). Se ettei ympäristöön jätetä selkeitä merkkejä menneisyydestä tietoisesti ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö ne sisältäisi muistoja muutoin. Pitkään alueella asuneiden asukkaiden kohdalla Paavolan vesimaisemat olivat keskeisiltä osin juuri muistojen maisemia. Koska ympäristöön liittyvää aiempaa käyttöä ja paikallishistoriaa ei ole tulkintani mukaan aiemmin tarkoitettu säilytettävän, ei ympäristön tulkitseminen nykyisyydestä käsin ole helppoa ilman harjaantumista. Tunnistaminen kuitenkin helpottuu kokemuksen myötä. Esimerkiksi kenttätöitä aloittaessani en lainkaan osannut katsella jokea siten, että tunnistaisin siitä muokattuja kohtia vaan pidin sitä sellaisenaan luonnollisesti muodostuneena. Minulle olikin yllättävää saada selville, miten voimakkaasti joen uomaa on historiassa muokattu.

Haastateltavien ja muiden tutkittavien paikan päällä tapahtuneilla havainnollistuksilla ja suullisten kertomusten myötä muun muassa aiemmat myllynpaikat ja uomien muokkaamiset oli kenttätöiden edetessä selkeämpi huomata. (Kenttäpäiväkirja 7.5.2022; PM3.) Maanmuokkaus ja luonnonympäristöjen käsitleminen ihmisten tarpeisiin on tulkintani mukaan Paavolan luonnon- ja kulttuuriympäristöjen maisemien keskeinen elementti luonnonhistoriallisten pinnanmuodostumien ohella. Paavolan vesialueiden maisemat ovat siten ihmisten työn ja elinkeinojen kautta muodostuneita. Tämä on edelleen osa näitä ympäristöjä myös tutkittavieni muistoissa.

Kuten edellä esiteltyt luvut kuitenkin ilmentävät, nämä samat ympäristöt ja niiden maisemat ovat saaneet rinnalleen myös muita merkityksenantoja ja niitä tulkitaan pääosin tutkittavien oman henkilöhistorian kautta.

Toiset merkit maisemassa on helpommin havaittavia. Vasemmalla (elokuu 2022) kuva Karjonevan vanhalta turpeennostoalueelta, jossa ojakanavat ovat yhä keskeistä maisemassa. Tämä kosteikoksi ennallistettu alue on nykyisin Luonnonperintösäätiön suojelema. Oikealla (marraskuu 2022) vanhan kuivatusojan paikan Kourinjärvellä voi nähdä kaukaa lovena puustossa. Kuvat: Henna Tuomiranta 2022.

Havaintoihini pohjaavien tulkintojeni mukaan taivas on merkittävä maisemallinen tekijä Paavolassa. Laitoin merkille myös, että todennäköisesti runsaan kasvillisuuden takia maaperässä olevalla kosteudella kestää pitkään haihtua. Kosteus myös näkyy maisemassa, sillä se muodostaa esimerkiksi ilman viiletessä joinakin iltoina sumuharsoa peltojen ylle. Lisäksi arvioin, että ilmankosteuden takia myös erilaiset kasvillisuuden tuoksut voimistuivat ja niiden erottaminen ympäristössä toisistaan oli vaivattomampaa. Tunnistin esimerkiksi apilan, ohdakkeet, ohran ja suopursujen tuoksut voimakkaina kävellessäni niiden ohi hämärässä illassa. (Kenttäpäiväkirja 31.7.2022; Kenttäpäiväkirja 2.8.2022.)

5.4 Veden ekologisen tilan merkitys ja ihmistoiminnan koettu vaikutus

Menneet aikakaudet ja arkinen, eletty elämä sekä asenteet ja kulloisetkin vallalla olleet arvot ja arvostukset ovat jättäneet ympäristöön merkkejä ja ihmisten mieliin jälkiä, joista osa on muokannut nykyistä ekologiaa merkittävästikin, osa on aineettomia muistoja. Syrjäpalo luettelee (2009, 9) vesistöön liittyen joen perkkaukset, tulvasuojelu, voimatalous ja sähkövoiman tuotto, sillat tiet, soiden ojittaminen ja veden pilaantuminen sekä kadotetut rapu- ja kalakannat. Niillä kaikilla on oma vaikutuksensa siihen, millainen nykyisenkaltainen vesistösuhte alueen asukkailla on ja se kävi myös selvästi ilmi kenttätutkimuksissani. Osa haastateltavista myös toi ilmi pettymystään aiempiin vesistöjä ja soita koskeviin toimiin voimakkaasti (PM1; PM3).

Siikajoen varrella sijaitsevan Paavolan vesialueissa näkyy selkeästi niin historiallisesti kuin tutkimuksen teonkin aikaan keskeisesti yhdistyvä pyrkimys muuttaa, ohjailta ja jollakin tapaa kontrolloida vettä ja siihen kytkeytyviä ilmiöitä:

Jaa niin ku mulle ei oo ihan hirviän tuttua se, että minkä takia sitä perkkausta on tehty, niin onko se siis (tauko) minkä takia varsinaisesti? (Haastattelija.)

No se on tähän vesistöjärjestelyyn liittyvää, eli tulvia on sillä yritetty estää ja siellähän on Saarikosken Hartaanselällä, täällä oli maaherrana semmonen ku Pehkonen jonka veli asu tuossa Hemminkankaalla ja Pehkosen pato on siellä niin sanottu tehty siitä Hartaanselältä semmosen yhen peltoaukion poikki, sitä sanotaan Maaherranpadoksi kun tämä joki, Siikajoki on tulvinu niin paljon, että se on menny siinä suoraan tuonne Jouttenoisennevalle ja sinnepäin se vesi niin haluttiin, että se pysyy täällä jokiuomassa (PM3.)

Aivan, niin ohjailtu veden liikettä (Haastattelija)

Sen lisäksi, että ohjailulla ja muutoksilla on pyritty vastaamaan johonkin ihmisistä lähtöisin olevaan tarpeeseen tai esimerkiksi turvaamaan alueen vakautta ihmisasutukselle, ovat muutokset tuoneet myös niin ihmisille kuin muullekin ekologialle negatiivisia seurauksia.

Siikajoen ekologisesta tilasta, ilmastossa tapahtuneista muutoksista ja Uljuan tekojärven rakentamisesta johtuvat seuraukset ovat tuoneen mukanaan epämurkavuutta. Joen jäällä kulkemisesta tuli vaihtelevia mainintoja. Eräs haastateltava koki jään nykyisin epävarmimmaksi kulkea. Hän oli tehnyt henkilökohtaista seuranta jäätymisestä ja koki jään kantavan ajanjakson olevan heikentyneet omien asuinvuosikymmeniensä aikana. (PN1) Uljuan padon sortuminen on erään naistutkittavan mukaan myös yleinen huoli. Hänen mukaansa, jos Uljuan pato sortuu niin koko Siikajokilaakso Revonlahtea myöten peittyisi veden alle. (Kenttämuistiinpanot 3.7.2021.) Tutkittavat kertoivat, että laitureita on poistettu tai niitä ei laiteta joelle, koska vesi on mutaista ja ruskeaa (Kenttämuistiinpanot 30.3.2022)

Siikajoen veden pilaantumisen kuten ruskettumisen, liettymisen ja rehevöitymisen myötä esim. myös innokkuus uimiseen tai esimerkiksi katiskapyyntiin on vähentynyt (esim. kenttämuistiinpanot 30.3.2022; PM3). Samankaltaisia kokemuksia on myös muissa Suomen vesistöissä, kuten Kymijossa, jossa teollisuuden vuoksi pilaantunut vedenlaatu edesauttoi uimahallin rakentamista (Seppänen & Matkaniemi 2006).

Toisaalta veden väriä kommentoi negatiivisemmin esimerkiksi sellainen läsnäolija, joka mainitsi omaavan kokemuksia myös kirkasvetisistä vesistöistä käyttäen Siikajoesta sanaa värivirhe ja ettei se houkuta esimerkiksi melomaan Siikajokea pitkin vaan tutkittava meloo enemmän muilla vesillä. Sen sijaan toinen tutkittava, toteaa ettei siinä ole mitään ongelma: ”ainahan siinä on uitu”. Sekä alkuperäiset paikalliset että paikallistuneet asukkaat puhuivat veden väristä siitä kysyttäessä joko harmitellen tai myönsivät sen olevan kyllä ruskeaa, mutta saattoivat pitää sitä jopa puhtaampana kuin aiemmin. (Kenttäpäiväkirja 30.3.2022.) Esimerkiksi 1960-luvulla syntynyt naishenkilö (PN2) toteaa:

No kyllähän se sillain puhasta on nykyään, että ku vertaa siiehe mitä sillon seitkytluvulle ku tuli tyyliin paskaputket mistä millonkin suoraan jookeen, että ku ui ja sukelteli, että ei ollu ihme jos oli vaikka vessapaperi jossakin (nauraa) siis semmonen, että siihen, eihän se mikään kirkasvetinen joki oo ja sillain, että kyllä se minun käyttökokemuksella ja tarpeella sillain, että siihen nähän se on puhasta, että toki tuo mistä se sitten tulee.

Noin kaksikymmentävuotiaana Paavolaan muuttanut ja paikallistunut nainen (PN1) pohtiikin Siikajoen heikosta (kemiallisesta) vedenlaadusta, että ”toki ehkä kuuluu asiaan, että ei ihmiset

aina ajattele, että aina voi olla paremmin.” Aineiston perusteella tulin siihen päätelmään, että monet syntyperäiset ja alueella pitkään asuneet asukkaat ovat niin tottuneita Siikajoen huonoon ekologiseen tilaan, että he eivät välttämättä koe sitä erityiseksi ongelmaksi. Osa muistelee, että vesi on aina ollut sellainen tai jopa likaisempaa kuin nykyisin. Veden mikrobiologista laatua omaan arkeen negatiivisemmin vaikuttavana asiana vaikutettiin pitävän sitä, että vedenkorkeus vaihtelee liikaa ja jäällä liikkuminen on muuttunut aiempaa epävakammaksi. Paikallistunut nainen esimerkiksi kuvailee seuraavasti haittoja:

No se kyllä ja sitte sehän siinä on vaan vähän huono homma, että ku tuota säännöstellään niin talavella viime talaviki oli sillain, että ei siinä pystynyt hiihtämään ollenkaan, että siellä oli vähän väliä tuli vettä jään päälle että ku päästettiin tuolta Uljuan padolta, että se vähän sitte sitä hommaa, että ja muutenkin se säännöstelyn veenpinnan vaihtelut, meilläki ku on laituri niin se on vähän hankala ku aina jos on pitempään pois jos kesäaikaanaki on paljo satteita niin siellä voi laituri olla vähä jännisiä asennoissa, että ku vesi voi nousta niinku ihan vuorokaudessaki tosi paljon säännöstelyn vaikutuksesta, että siinä mielesä joku järvi vois olla ihan kiva asumispaikka että siinä ei ehkä tuu niin isoja pinnanvaihteluita, mutta kyllä tuo ihan kiva on niinku näinkin (PN1.)

Joo tuosta oon kuullukki, just siitä mistä sanoitki, että se saattaa syyä sitä jäätä se juoksutus ja sitte ei välttämättä uskalleta mennä tai ei tietä. Kerrotaanko niistä sitte asukkaille etukäteen? (Haastattelija.)

Ei, eipä juuri, ei kyllä se täytyy käyä itte kattoon että pääseekö jäälle vai eikö pääse jäälle ja eikä ne nyt niin yhtäkkisiä ole mutta... kyllähän se vähän sitä virkistyskäyttöä, varsinki talavisin haittaa, ei tuossa nyt viime talavena tainnu ees moottorikelkkojakaan kovin paljoo, että kyllä se jopa siinäkin on haitaksi, että tuli paksu lumi ja ihan kohtuu jää ja sinne välliin ku tullee vettä niin se ei kyllä etes niinku jäädy, se pyssyy vaikka ois kovatki pakkaset sulana niin sitte se on vähän hankala ku meet sinne suksilla tai kelekalla niin semmosta (PN1.)

Varsinkin kolme haastateltavaani (PM3, PM1 ja PN1) pohti, että alueen asenteet ovat ympäristön osalta joiltain osin muuttuneet tai muuttumassa. Kun kyselin mistä asennemuutos johtuu, jokainen, jonka kanssa erilaisista muutoksista puhuin, selitti asian oman käsityksensä kautta. Esimerkiksi 1940-luvulla syntynyt mies pohti, että esimerkiksi alueen luonto ja joki on alkanut kiinnostamaan asukkaita jonakin suojeltavana ja paikkaan erityisyyttä tuovana ilmentymänä:

...ennen niinkö elettiin täällä maaseudulla niin elettiin vaan sen elinkeinon vuoksi ja ei sitä niin välitetty tuosta luonnosta, mutta nyt on niinkö herätty siihen, että kyllä luontoa pitää suojella. Ihmiset on ruennu kiinnostumaan tuosta joesta entistä enemmän. (PM3.)

Muutoksien kannalta asenteiden muutosta ja kasvatusta pidettiin kuitenkin haastateltavien mukaan tärkeimpinä muutoksien tekijöinä. Kasvatuksesta edellä mainitut haastateltavat totesivat, että sitä tekevät koulut ja kodit, sekä yhteisö yhdessä. Tiede ja sen popularisointi nähtiin myös merkittäväksi ajattelutapojen muokkaajaksi (PM1).

Kiinnostavaa tutkimusympäristössäni mielestäni myös on, että vaikka entisille turpeen nostosta poistetuilla maapohjille on nykypäivänä olemassa monenlaisia käyttömahdollisuuksia lintujärvistä ja metsityksestä erilaiseen viljelyyn ja kasvatusalustoiksi (ks. esim. Selin 1999, 239–245), on Paavolan entisiä turvesoita tutkimuksenteon aikaan kosteikoiksi, joista kaksi toimivat myös virkistäytymisalueena. Mielestäni tämä yhdessä muiden aineistosta tekemiäni päätelmien

kanssa kertoo siitä, että erilaisille paikallisten ehdoilla toteutetuille luonnon äärelle sijoittuville liikunta- ja retkeilyreiteille olisi alueella enemmänkin kysyntää.

Korjonen-Kuusipuro (2012, 60) Vuoksea ja Ruotsala (1992, 190) Oulujokea koskevassa tutkimuksessaan ovat huomanneet, että tutkittavat eivät osanneet erottaa vesistöä muuttavien olosuhteiden vaikuttamista, mitkä muutokset johtuvat esimerkiksi eroosiosta tai vesistöarakentamisesta. Havaitsin myös itse, että esimerkiksi ilmastonmuutoksen, luonnollisen maankohoaman ja vesistöarakentamisen vaikutuksia ei osattu erotella toisistaan. Aiempien havaintojeni ja pohdintani mukaan tavallisten kansalaisten voi olla vaikeaa ymmärtää erilaisten luonnollisten ilmiöiden syy- ja seuraussuhteita, sekä miten ihmistoiminta niihin kytkeytyy. Kulttuurisidonnaiset, mutta myös yksilölliset merkityksenannot tapahtumille ovat aina vaihdelleen. Tieteellinen tieto on lopulta vain yksi tiedonlaji muiden ohella. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö tieteellisessä tiedossa ja muissa tiedonlajeissa olisi yhtäläisyyksiä. Kulttuuritutkimusta nähdäkseni tarvitaankin juuri tulkitsemaan sekä tuomaan näkyväksi ihmisten kulloiseenkin paikkaan ja aikaan sidottua ajattelua ja tietämistä.

Esimerkiksi Paavolassa huomionarvoista mielestäni oli, että vaikka alue kuuluu voimakkaaseen maankohoamisen alueeseen, tutkittavat eivät pääsääntöisesti yhtä henkilöä lukuun ottamatta ottaneet vesistöissä tapahtuneista muutoksista huomioon tätä luonnollista kehityskulkua vesistöistä puhuessaan. Toisaalta se saattoi vain jäädä keskusteluiden ulkopuolelle. Joka tapauksessa maankohoaminen myös itsessään vaikuttaa jokisuiden madaltumiseen ja maankohoamisen myötä merestä nouseva maa muuttuu rantaniityiksi. Siikajokisuun luonnollisista syistä johtuva madaltuminen on yksi kaloihin vaikuttava tekijä patorakennelmien lisäksi. Maankohomainen myös siirtää rantoja, vaikuttaa virtauksiin ja kasvattavat omalta osaltaan tulvariskejä. Tulvien maa-ainesten ja kivien kuljettaminen jokisuulle myös madaltaa jokisuuta. Luonnolliset kehityskulut ja ihmisten toiminta muuttavat vesistöjä siis kumpainenkin. (Turunen 1983, Tikkanen 2002; 20–24; Suomen Kansallinen Geologian Komitea 2023.) Ihmiset voivat toimillaan edesauttaa tai heikentää luonnollisia prosesseja, sekä vaikuttaa siihen millaista ja minkä *laatuista* vuorovaikutusta ihmisen ja muun luonnon välillä on.

Lopuksi haluan kiteyttää, että huolimatta koetuista ekologisista ja virkistystoimintaa haittaavista haitoista, Siikajoen koettiin olevan myös nykyisenkaltaisena tärkeä tutkittaville pelkätään jo sen olemassaolon vuoksi. Se, että joki ylipäänsä on olemassa ja sillä on pitkä jatkuvuus alueella historiallisesti, vaikuttaa olevan sen kuntoa tärkeämpää.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Paikkoja tuotetaan, uusinnetaan ja menetetään sosiaalisen toiminnan osana ja yhteiskunnallisten muutosten myötä

Pohjois-Pohjanmaan maaseutualueet ja siten niiden kulttuuriympäristöt ja maisemat ovat kokeneet toisen maailmansodan jälkeen yhä lisääntyvästi monia merkittäviä ja nopeita muutoksia. Ymmärtääkseni näitä muutoksia hyödynsin Kaisa Mäkinien (2012) Pohjois-Pohjanmaan kirkonkylien muuttuvaa kulttuuriympäristöä tutkivaa teosta. Vaikka Paavola ei ole mukana Mäkinien tarkasteluissa, se täydentää alueellista historiaa selittäviä teoksia sekä auttoi ymmärtämään varsinkin erilaisia Pohjois-Pohjanmaan kirkonkylien maisemaan ja alueiden käyttöön asutuksen sijoittumisen kannalta liittyviä pohdintojani. Erilaiset paikallisuutta selittävät näkökulmat nousivat tutkimuksen edetessä olennaisiksi, jotta tutkittavien esille nostamia nykyisiä vesialueiden paikkoja ja niihin liittyvän toiminnan muutosta, sekä tutkimuksen teon aikaan ilmenneitä vesistösuhteen kuvauksia oli mahdollista ymmärtää paremmin.

Monet Paavolan vesialueiden paikoista ovat perinteiseltä merkitykseltään muuttuneet. Löydökseni olivat monella tapaa hyvin samankaltaisia kuin mitä Haanpää, Puolamäki ja Raike (2017) ovat nostaneet Eurajoesta esille. Siikajoessa virkistystoiminta oli kuitenkin jatkunut vielä 1970-luvulla syntyneiden nuoruudessa ekologisen tilan heikkenemisestä huolimatta, kun Eurajoessa (emt. 257) tilanne oli ollut jo niin huono, ettei jokikaloja enää edes syöty. Haanpää ym. toivat esille (emt. 260–261), että Eurajoen varrella asuvat asukkaat olivat omaksuneet aktiivisen roolin vesistön kunnostamistoimien suhteen. Paavolassa sen sijaan tällaiseen ajatteluun vaikutettiin havaintojeni mukaan olevan vasta olevan pikku hiljaa heräämässä. Joskin muuttamat tutkittavat olivat mitä ilmeisimmin alueellisen luonnonpuolustuksen pioneereja.

Yhteiskunnalliset ja teknologiset muutokset ovat vaikuttaneet paikkojen käyttämiseen, sekä siihen mitä niistä tiedetään, miten ne merkitsevät nykypäivänä paavolalaisille. Myös henkilöiden omalla elämänselityksellä on merkitystä, sillä tutkittavani olivat nuorimmillaan 1960-luvulla

syntyneitä: heillä ei ollut enää samanlaisia tarpeita tai odotuksia vesialueille kuin lapsuudessa. Lapsuudessa esimerkiksi useat jokien ja lampien rannat olivat olleet uimapaikkoja. Elämänhistoriallisesti tutkittavat jakoivat kokemuksiin varsinkin lapsuuteen ja oman perheenjäsenten kuten lasten tai lapsenlapsien eri ikävaiheisiin suhteessa omaan ajankäyttöön. Harri Turunen (1983, 20–21) toteaa, että kaikki muutokset ovat aina vaikuttaneet vesistöjen käyttöön. Esimerkkeinä Turunen (1983, 21) mainitsee esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan jokien kalastusta vähentäneen verotuksen ja oikeuksien muutokset, jokisuun madaltumisen, elinkeinorakenteen muutokset. Aikanaan lohi- ja myllypatojen rakentaminen vaikeutti myös veneellä kulkemista ja tervankuljetusta sekä uittoja. (emt.21–24).

Tulkintani mukaan Siikajoen Paavolan vesialueiden paikkojen nykypäivän merkitys vaikuttaa olevan rauhoittumisen, rentoutumisen ja erilaisten taukojen pitäminen, muistelu tai vesillä kevyesti harrastaminen esimerkiksi suplautailemalla. Vesialueilla ei mielestäni kuvailtu nykypäivänä toimintaa yhtä merkittävästi kuin historiassa. Aiempi Siikajoen toiminnan ympäristö on päätelmieni mukaan muuntunut virkistykseen ja muistojen alueiksi. Soiden lammet ovat edelleen metsästyksen ja eränkävijöiden ympäristöjä, joten niissä tilanne ei vaikuta suuremmin muuttuneen. Turvenevojen muuntuminen kosteikoiksi ja luontopoluiksi on tuonut alueelle uudenlaisia vesialueiden paikkoja.

Selkeä kokemuksia rajaava tekijä on nähdäkseni ollut Uljuan tekojärven rakentaminen 1970-luvulla tulvansuojelullisista syistä, sekä suomalaisen maaseudun teknologisoituminen. Uljuan rakentamisen myötä Paavolan vesialueet ovat muuttuneet kokemusympäristöinä. Vaikka tarkoituksena on ollut tuoda alueelle vakautta tulvansuojelun myötä, on sääntelyllä ollut myös arkea haittaavia vaikutuksia ja vesimassojen sääntely on tuonut myös uudenlaisia pelkoja asukkailla. Esimerkiksi vedenkorkeuden vaihtelut ja jään syöpyminen talvella juoksutusten vuoksi koettiin haittoiksi. Siikajoen pitkään jatkunut heikko ekologinen tila on myös heikentänyt kiinnostusta esimerkiksi virkistystoimintaan, sillä vesi koetaan usein likaiseksi. Uljuan tekojärven rakentamisen yhteydessä käynyt rakennustekninen onnettomuus sekä voimataloustoiminta on heikentänyt Siikajoen hyödyntämistä kalastuksessa. Ravut Siikajoesta ovat hävinneet tutkittavien mukaan kokonaan.

Tulkintani mukaan tutkittavat halusivat useimmiten katsoa vettä ja käydä sen äärellä esimerkiksi autolla tai pyörä- ja kävelylenkkien yhteydessä piipahtamassa sen sijaan, että menisivät varsinaisesti vesille. Osa haastateltavista myös ilmaisi, että he haluaisivat lisää virkistysreittejä alueelle. Ylipäänsä nykyisten paavolalaisten arjen ympäristönä vesialueilla liikkuminen ja vesistöihin suhtautuminen on tutkittaviltani kerätyn aineiston perusteella muuttunut huomattavasti ja se on yhä muutoksessa. Verrattuna paikallishistoriaan, vesistöjen äärelle ei ole enää välttämättömiä syitä mennä. Nykypäivänä suhde vesistöihin vaikuttaa olevan hiipunut, varsinkin toiminnallisilta piirteiltään. Osaltaan vähäistä ilmenemistä voi selittää vesiin kohdistuvat pelot ja ikävät muistot, joita tutkittavani nostivat esille. Tutkimusaineistossani oli useampia mainintoja siitä, että monia on varoiteltu lapsena virtapaikoista ja haastatteluiden yhteydessä lähes poikkeuksetta mainittiin erilaisia aiempia tai lähivuosien kuolintapauksia. Toisaalta Siikajoen veden ruskea väri ja ekologinen nykytila koettiin haittaavaksi. Uljuan sääntelystä koitui

myös virkistystoimintaa aiheuttavaa haittaa, sillä esimerkiksi jäätä pidettiin aiempaa epävaakaampana osittain juokсутusten vuoksi.

Useimmiten haastateltavat muistelivat ja kertoivat mitä aiemmin Siikajoen tai muiden vesialueiden äärillä itse tekivät tai millaisia muita muistoja ja tietoja heillä alueesta on. Soiden lamilla ja voimakkaasti muokatuilla maa-alueilla tai niistä keskustellessa yhdistyi joissakin keskusteluissa lisäksi mukaan voimakkaampia tunteita, pohdintaa arvoista ja moraalista, luonnon monimuotoisuudesta ja maisemakokemusten moninaisuudesta. Keskittymällä vesistösuhteessa vain jokeen, paikallisten asukkaiden nykyisestä vesistösuhteesta olisikin jäänyt mielestäni olennaisia havaintoja tekemättä.

Yhteiskunnalliset, yhteisölliset ja elinkeinoissa sekä teknologiassa tapahtuneet muutokset arvioni mukaan yhdessä vesistöjen heikentyneen tilan kanssa ovat monella tapaa johtaneet siihen, että mahdollisuuksia ja kiinnostusta hakeutua vesille ja vesirajoihin on vähemmän. Toisaalta uudet vesialueet – kuten Hangasnevan kosteikko ja sen yhteydessä oleva luontopolku – ovat tuoneet niitä lisää. Yksityismaanomistus ja kasvillisuuden lisääntymine, nk. ”pensottuminen” koettiin myös vähentävän mahdollisuuksia hakeutua veden äärelle. Maiseman suhteen näkemykset jakaantuivat varsinkin kasvillisuuden ja maanmuokkauksen osalta kahdenlaisiin mielilyksiin. Osan mielestä siistitty maisema oli miellyttävä katsoa ja mielytymystä perusteltiin esimerkiksi maanviljelystauustalla. Osan tutkittavien mukaan maiseman arvoa lisäsivät enemmänkin siinä havaitut luontoarvot ja monimuotoinen luonto koettiin maisemallisesti miellyttävämpänä.

Paavolan vesialueiden maisemat ovat syntyneet voimakkaan maankäsittelyn ja pitkän maanviljelyn sekä maa- ja metsätalouden seurauksena, joten maisemallisesti ne ovat arkisia, eletyn elämän sekä työn ja elinkeinojen näkymiä. Vaikka Siikajoen ekologinen tila esimerkiksi tiedettiin huonoksi, se ei vähentänyt Siikajoen merkitystä alueellisena identiteetin luoja ja Siikajokilaakson asukkaita yhdistävänä luonnon elementtinä.

Koska paavolalaisten on mahdollista hyödyntää lähialueiden muita vesialueita esimerkiksi uimiseen ja kalastukseen, lähivesien heikkoon tilaan voi olla päätelmieni mukaan siksikin helpompi ikään kuin tyytyä. Harri Turunen (1983, 19–20) on myös huomauttanut, että Pohjois-Pohjanmaan jokilaaksojen asukkaat ovat historiallisesti hyödyntäneet eri alueiden vesistöjä, eikä tarpeita ja käyntejä ole rajattu vain oman asuinpaikan vesistöjen varaan. Tämän tottumuksen vuoksi omien alueiden vesistöt ja niiden tila voivat jäädä vaille huomiota.

6.2 Jatkotutkimusaiheet

Suhde vesistöihin on keskeistä suomalaisuudessa ja Suomessa. Suomi sanana viittaa kielitieteilijöiden mukaan Sooma-sanaan, joka on tarkoittanut joko suota tai alavaa maata. Suo on metsien ja järvien lisäksi olennainen osa suomalaista maisemaa, mikä havainnollistuu Suomea

paikkana kuvailevassakin Suomi-sanan alkuperässä. (Vasander et al. 1998, 5.) Kun tutkimuksen kohteena on Suomi, suot ovat läsnä siten jo kohteen nimessä. Suot asettuvat maan ja veden välissä oleviksi alueiksi ja paikoiksi, joilla on tilallisia ominaisuuksia. Siten vesistösuhdetta soisilla alueilla tarkastellessa mainintoja soista ja suhtautumista suoalueisiin ja niiden vesiin on ymmärrettävästi vaikea välttää. Vesialueiden äärillä olevat paikat ja veteen jo lähtökohtaisesti yhdistyvät tilalliset ominaisuudet ovat peruste tarkastella vesistösuhteen osana keskeisesti myös vesialueiden paikkakokemuksia. Vuorovaikutuksellinen suhde veteen muodostuu joissakin määrättyissä paikoissa, joissa on tilallisia ominaisuuksia ja ilmentymiä.

Vesialueiden paikkojen eri aikainen ja erilaisten tieteiden näkökulmista katsova tutkimus on mahdollista Suomessa, sillä niiden ympäristöjä rakennelmineen, ja vesialueisiin liittyviä osia kuten kiviä ja maalajeja on säilynyt jääkauden jälkeen vielä toistaiseksi melko paljon sellaisenaan. Sen sijaan soita, jotka ovat geologiselta iältään tuhatvuotisia luontotyyppisiä, on Suomessa muokattu voimakkaasti ja muutettu kuivattamisen kautta muiksi ympäristöiksi kuten kuivaksi maaksi, pelloiksi ja metsiksi. Soilta on myös nostettu turvetta historiallisesti erilaisista syistä, mutta systemaattisin turpeen nostaminen on ollut energiantuotannosta johtuvaa.

Vesistösuhteen tutkimus on nähdäkseni sekä Suomessa että globaalisti aihe, joka koskettaa jollakin tasolla jokaista ja se on siten myös hyvin arkipäiväinen ilmiö. Suomessa maantieteemme erityispiirteiden vuoksi suurimmalla osalla suomalaisista on erilaisia aineellisia ja aineettomia mahdollisuuksia olla kosketuksissa vesistöihin, kuten järviin, jokiin tai mereen. Vesistösuhdetta voi tutkia monella eri tavalla ja erilaisista tulokulmista käsin. Koska suomalaista yhteiskunnallista ja kulttuurista näkökulmaa yhdistelevää aineistoa ei ole vielä erityisen runsaasti saatavilla, aihetta olisi tärkeää tutkia lisää.

Runsaimmin viime vuosikymmeniltä ja lähivuosilta löytyy varsinkin erilaisten asiantuntijaorganisaatioiden kuten ELY-keskuksen ja Suomen ympäristökeskuksen sekä Sweco Ympäristö (aikaisemmin Airix Ympäristö) tuottamina. Nämä aineistot ovat muun muassa luonnontieteen perustuvia selvityksiä, suunnitelmia ja raportteja sekä Siikajoen kunnalle kohdennettuja maankäytön ja kaavoituksen strategisia suunnitelmia. Vesialueiden kulttuuriympäristöihin keskittyntä varsinaista aineistoa ei ole, mutta havaintojeni mukaan maankäytön suunnittelussa on kuitenkin hyödynnetty esimerkiksi Irene Kujalan (2006) Ruukin kunnalle laatimaa kulttuuriympäristöselvitystä.

Tulkitsin aineistostani, että jo 1970-luvulla syntyneillä paikallishistorian tuntemus ja sitä myöden yhteys oman alueen kulttuuriperintöön on heikentynyt. Haastateltavat kuitenkin ilmaisivat mielenkiintoa alueen menneisyyteen ja tutkimuksen aihe koettiin itsessään mielenkiintoiseksi. Olennaiseksi tarkastelun ja ehkä jopa jatkotutkimuksenkin aiheeksi nousee siten, miten kulttuuriperintöön ja kulttuuriympäristöihin liittyvää tietoa jaetaan ylipäänsä, ja mitkä ovat ne syyt, jonka vuoksi tuntemus oman alueen historiasta nykyisillä paavolalaisilla vaikuttaa olevan epätasaisesti jakautunutta. Jatkotutkimus voisi nähdäkseni tuoda tietoa muun muassa siitä, millaisilla keinoilla kulttuuriperintötiedoista voitaisiin tehdä aiempaa saavutettavampia. Havaintojani kuvien kautta paikallisen tiedon välittämisessä paikallisyhteisön sisällä ja kuvaelsitaatiota

voisi nähdäkseni hyödyntää paikallisen tiedon, merkitystenannon ja kokemuksellisuuden tulokinnassa.

Tutkimusta tehdessäni koin, että erilaiset tiedonlähteet Pohjois-Pohjanmaan luonnonympäristöistä, kulttuurista ja viimeaikaisista tutkimuksista kulttuuriympäristöjenkin kannalta olivat hyvin hajanaisesti sijoittuneet. Jatkotutkimusaiheena olisi mielestäni hyödyllistä ylipäänsä kehittää keinoja miten erilaiset paikalliset kokemukset ja paikallinen tietäminen voitaisiin yhdistää viranomaisaineistoihin. Mielestäni olisi myös tärkeää kehittää keinoja, miten tutkimustieto palautetaan tutkimuskentälle. Tarkoitin esimerkiksi sitä, miten erilainen paikallisesti kerätty aineisto olisi myös asukkaiden itsensä saatavilla. Nähdäkseni paikallisten oman tiedon hyödyntämiselle ja jakamiselle tulisi olla sellaisia tapoja ja keinoja, jotka paikalliset itse kokevat omikseen. Siksi nähdäkseni nykyisten tiedonvälittämisen tapojen näkyväksi tekeminen ja niistä oppiminen ovat osallistavan kulttuuriperintötyön ydintä. Nykypäivänä on olemassa muun muassa monenlaisia erilaisia tietoportaaleja ja erilaisia teknologisia välineitä, joilla tietoa jaetaan ja yhdistellään. On kuitenkin huomioitava, että niiden käyttäminen ei välttämättä ole kaikille helppoa tai mielekästä, eivätkä ne välttämättä ole kaikille saavutettavia. Vuorovaikutteiseen osallistamiseen ja aitoon tiedonjakoon eri yksilöiden ja yhteisöjen välillä pyrkiessä kanavat ja tavat tulisi mielestäni ehdottomasti muotoilla ja valita käyttäjäryhmien mukaisesti.

Suot saivat paavolalaisten vesistösuhteen tutkimuksessani laajemmin sijaa kuin tutkimusta aloittaessa ajattelin. Siksi tutkimukseni käsitteli myös suon olemusta ja suolle annettuja merkityksiä. Koin tutkimusta tehdessäni, että vesialueita ja soita olisi mielestäni hyödyllistä tutkia yhdessä paitsi ekologisista syistä, myös kulttuurisista syistä. Soiden uudella tavalla ajattelu voisi hyödyttää esimerkiksi kuntatoimijoita pohtiessa millaisia virkistyskäytön mahdollisuuksia ja toisaalta uudenlaisia elinkeinoja esimerkiksi matkailun kannalta Siikajokilaakson lukuisat suot voisivat tarjota.

Luvussa 1.4 kuvailin, kuinka akateeminen vesistösuhteen tutkimus on suomalaisessa humanistisessa ja kulttuuriperintöön keskittyneessä tutkimuksessa vielä suhteellisen nuorta. Tilanteen paikkaamiseksi on kuitenkin jo laadittu strategioita ja yhteistyöverkostoja. Esimerkiksi, Ympäristöministeriö tilasi Kulttuuriympäristötutkimuksen seuralta selvityksen vesialueisiin liittyvän kulttuuriympäristön viimeaikaisista toimista (Kulttuuriympäristötutkimuksen seura 2020) ja Museovirasto valmisteli ja julkaisi syksyllä 2021 vesien kulttuuriperinnön toimintaohjelman (Museovirasto 2021a). Vuonna 2021 myös perustettiin Vesimaisemaverkosto, johon kuuluvat Jyväskylän yliopisto, Kulttuuriympäristötutkimuksen Seura, maa- ja metsätalousministeriö, Metsähallitus, Museovirasto, Turun yliopisto, Väylävirasto sekä ympäristöministeriö (Museovirasto 2021b). Oletettavasti lisää vesistöaiheista tutkimusta on siten tulossa lähivuosina lisää. Mielestäni nyt olisikin ajankohtaista pohtia, millaisilla yhteistyöverkostoilla voitaisiin tuottaa aidosti paikallisia asukkaita osallistavaa ympäristön tutkimusta sekä miten monialaisia tutkimusryhmiä voitaisiin muodostaa jo opiskeluiden aikana, jotta eritaustaiset tutkijat ja heidän tutkittavansa ihmiset ja ilmiöt saataisiin kohtaamaan.

6.3 Lopuksi

Aineistoni muodostui varsin laajaksi pitkään jatkuneiden kenttätöiden, hedelmällisten haastatteluiden kannalta ja oman jatkuvasti syvemmälle menneen kiinnostuneisuuteni vuoksi. Aiheen loputtomasti inspiroivan luonteen vuoksi olen tarkastellut ihmisten ympäristösuhdetta vuodesta 2021 alkaen erilaisista näkökulmista käsin. Tämä näkyi myös keskusteluissa tutkittavieni kanssa, sillä haastatteluissa liikuttiin monissa eri teemoissa. Aiheen rajaaminen muodostui koko tutkimuksen ajan merkittävimmäksi haasteeksi. Toisaalta kahden eri tutkinnon opiskeleminen myös syvensi tarkastelutapaani.

Tutkimukseni raportin tiivistäminen siihen lopulta jääneisiin teemoihin johtuu ensi sijassa maisterintutkielman rajaamisen tarpeesta. Tutkielmani ei kuvaa kaikkea sitä, jota tutkimuksen tekeminen minulle henkilökohtaisesti antoi. Tutkimuksenteko oli minulle merkityksellistä varsinkin siksi, että tämän projektin myötä koin saavani yhteyden omaan syntyperäiseen kotiseutuuni, joka oli minulle itselleni tärkeä prosessi.

Tutkimuksen teko suomalaisella maaseudulla myös auttoi minua ymmärtämään paikallishistoriaa, suomalaista ympäristöhistoriaa, suomalaisia maaseutuja asukkaineen sekä kuntaa toimintaympäristönä. Koen suomalaisen maaseutututkimukseen paneutumisen myös tuoneen minulle uusia näkökulmia kaupunkeihin suuntautuneita tutkimuksiakin ajatellen.

Kiitän kaikkia tutkimukseeni osallistuneita Paavolassa asuvia henkilöitä, sekä perhettäni, sukulaisiani ja kumppaniani tutkimuksessa tukemisessa ja opinnoissani myötäelämisestä. Kiitän myös Jyväskylän yliopistossa Historian ja etnologian laitoksella sekä Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella saamastani tuesta ja kannustuksesta maisterintutkielmaani liittyen. Tutkimukseni kannalta olennaista oli myös Siikajoen kunnan henkilökunnalta ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskukselta, Paavolan Kotiseutumuseolta ja Paavolan Kotiseutuyhdistys Ry:ltä saamani apu muun muassa erilaisten yksityiskohtien tarkistamisessa ja tausta-aineistojen hankinnassa. Erityisesti haluan kiittää Paavolan kotiseutuyhdistyksen puheenjohtaja Jari Sihvosta, jonka moninainen apu ja osallistuminen tutkimuksen tekemisessä olivat aivan keskeisiä.

LÄHTEET

Aineistot

Haastattelut

Haastattelut Paavolassa 28.3–18.8.2022. Yhteensä 6 yksilöhaastattelua. Haastattelut on tallennettu ja litteroitu ja ne ovat tekijän hallussa. Haastattelija Henna Tuomiranta. Haastattelut on koodattu PN1-PN3 ja PM1-PM3. Koodauksessa P tarkoittaa Paavolaa, N tarkoittaa naista ja M tarkoittaa miestä. Haasteltavista siten kolme on miehiä ja kolme naisia. Haastateltavat ovat syntyneet 1940–1970 luvuilla ja heitä yhdistää pitkä tai lähes koko elämänmittainen asuinkokemus Paavolassa ja Siikajokilaaksossa. Haastateltavien kohdalla ei ole tehty erottelua siitä, kuinka vakinaisesti haastateltavat asuvat tutkimuksenteon aikaan Paavolassa.

Tallennettujen haastatteluiden kokonaismäärä ajallisesti on 507 minuuttia. Litteraatioita haastatteluista 235 sivua. Fontti Times new roman, riviväli 1,5 ja fonttikoko 12. Litteraatioissa haastattelija ja haastateltava erotettu selkeillä välistyksillä, joka lisää hieman väljyyttä ja siten pituutta sivumäärällisesti.

Kenttämuistiinpanot

Kenttämuistiinpanot Paavolasta 14.6.2021.–21.8.2022. Muistiinpanot ovat tekijän hallussa.

Muistiinpanot on kirjoitettu ensi sijassa kentällä käsin pieniin vihkoihin. Aivan aluksi käytin isompaa kirjaa, joka osoittautui epäkäytännölliseksi. Pienten vihkojen etuna oli niiden mahtuminen taskuun ja käsilaukuun, sekä yleisölle huomaamattomampi kirjaaminen. Pienet vihot saattoivat myös niiden täytyttyä siirtää säilytykseen, jolla varmistettiin myös tietosuojan hyvä toteutuminen, kun aiempien kenttäjaksojen aineistoa turhaan kanneta mukana uusilla kenttäjaksoilla. Osa muistiinpanoista on kirjoitettu suoraan tekstitiedostoihin, jos muistiinpanovälineitä ei kannettu kentällä mukana. Esimerkiksi marjastaessa tai pyöräillessä muistiinpanojen kirjaaminen olisi ollut haastavaa. Kuvaamista hyödynnettiin tapahtumien tallentamiseen ja myöhemmin kirjauksien tekemisen apuna. Osin tästä syystä kuvallista aineistoa myös kertyi runsaasti. Muistiinpanoja on myös äänitetty nauhurilla. Julkisesti kahvilassa kirjatessa muistiinpanot tehtiin tyhjille A4 papereille, jotta paikallaolijat saivat myös itse halutessaan tarkistaa kirjauksia ja heitä voitiin pyytää esimerkiksi piirtämään havainnollistuksia minulle. A4 paperiarkit ovat riittävän suuria, jotta vieressä olija voi nähdä mitä sille kirjoitetaan ja kirjaamista oli muutoinkin mahdollista seurata.

Aineiston sirpaleisen muodon vuoksi teksti- ja puhemuotoisten kenttämuistiinpanojen kokonaismääriä ei ole laskettu tarkasti. Analysoitavana muotoon tiivistettyä kenttämateriaalia, jossa äänitiedostot myös tekstiksi muutettuina yhteensä 155 sivua. Fontti Times new roman, riviväli 1,5 ja fonttikoko 12.

Kentällä vietettyjä aikamääreitä on mahdoton arvioida, sillä henkilökohtainen elämäni ja varsinainen kenttätöyskentely useimmiten lomittuivat. Jaksojen päivämäärät olivat:

1. jakso 26.6.2021- 10.7.2021
2. jakso 20.12.2021- 16.1.2022
3. jakso 26.- 31.3.2022
4. jakso 3.5.-10.5.2022
5. jakso 27.7.2022- 21.8.2022

Varsinaisen kenttätöyskentelyn jälkeen palasin vielä kerran kentälle 9.-15.11.2022. Tänä aikana tutkimuksellisesti tarkastelin ainoastaan visuaalista ympäristöä, valokuvasin ja keräsin aistikokemuksia maastossa liikkuen. Pohdin kentällä tällä kertaa koettua ja siellä syntyneitä pohdintoja suhteessa aiempiin havaintoihini ja tulkintoihini. Käynnin anti oli tarkistaa tekeväni johtopäätöksiä ennen syvällistä analyysiä. Muun ajan käytin henkilökohtaisiin tarkoituksiin.

Valokuvat

Kentällä kuvaamani valokuvat aikavälillä 14.6-15.11.2022. Valokuvia yhteensä 1 530 kappaletta. Kuvat ovat tekijän hallussa. Tutkielman raportoinnissa olen hyödyntänyt omia, sekä Paavolan kotiseutuyhdistyksen puheenjohtaja Jari Sihvosen ottamia valokuvia. Kuvaajan tiedot on merkitty jokaiseen valokuvaan erikseen. Valokuvien käyttöoikeudet Sihvosen ottamiin kuviin tutkielmassa on saatu Jari Sihvoselta. Tutkielmassa olevat vanhat valokuvat ovat Paavolan kotiseutuyhdistys Ry:n omistamia ja myös niiden käyttöoikeudet tutkielmaan on saatu Jari Sihvoselta. Vanhojen valokuvien kuvaajat ovat tuntemattomia.

Karttakuvat

Karttakuvat tutkielmassa, ellei toisin mainita:

Kansallisarkisto. 2023a. MH MH 136/- - Transport charta öfver Sijcajoki, Pehkola, Mangila och Luohua Byar som äro belägne i Österbotns Höfdinge Döme, Uhleborgs Norra fögderie och Sijcajoki socken. (--): Tiedosto 1. <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=6030425763&aineistoId=2377050642>. Viitattu 3.8.2023.

Maanmittauslaitos. Kansalaisen karttapaikka palvelu (maastokartta): <https://asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka/>. Viitattu 3.8.2023. Lisenssi CC 4.0.

Maanmittauslaitos. Suomen vanhat kartat palvelu: <https://vanhatkartat.fi/#12.6/65.0088/25.46912>. Viitattu 3.8.2023. Lisenssi CC 4.0.

Kirjallisuus ja muut painetut lähteet

- Alasuutari, Pertti. 1994. Laadullinen Tutkimus. 2. uud. p. Tampere: Vastapaino.
- Andrews, Hazel; Roberts, Hazel Andrews, ja Les Roberts. 2012. *Liminal Landscapes: Travel, Experience and Spaces In-between*. Routledge.
- Antila, Kimmo. 2001. Maata Ja Vettä Pitkin. Teoksessa *Rakennusperintömme: Kulttuuriympäristön Lukukirja*, toimittajat Suomi. Ympäristöministeriö, et al, 96–101. Helsinki: Rakennustieto
- Anttila, Lauri, Riina Haanpää, Eeva Karhunen, Teija Kirkkala, Laura Puolamäki, Eeva Raike, ja Henna Ryömä. 2022. *Eurajokea Silloilta Ja Siltojen Välistä*. Eura: Pyhäjärvi-instituutti.
- Bennett, Julia. 2014. *Using Diaries and Photo Elicitation in Phenomenological Research: Studying Everyday Practices of Belonging in Place*. London: SAGE Publications.
- Berleant, Arnold. Maailma vedestä käsin. 2002. Teoksessa *Vesi Vetää Puoleensa*, toimittajat Sepänmaa, Yrjö, Liisa Heikkilä-Palo, Kai Nieminen, ja Tommi Nupponen, 228–240. Helsinki: Maahenki.
- Bonsdorff, Pauline von. 2002. Veden mielikuvitus. Teoksessa *Vesi Vetää Puoleensa*, toimittajat Sepänmaa, Yrjö, Liisa Heikkilä-Palo, Kai Nieminen, ja Tommi Nupponen, 220–227. Helsinki: Maahenki.
- Bonsdorff, Pauline von. 2011. Huomioita Ihmisen Ja Ympäristön Suhteesta. Teoksessa *Tunne Maisema Heinänen*, toimittajat Bonsdorff, Kaukio, Jyväskylän taidemuseo, Maaseudun sivistysliitto. 119–137.
- Butler, Judith, Tuija Pulkkinen, ja Leena-Maija Rossi. 2006. *Hankala Sukupuoli: Feminismi Ja Identiteetin Kumous*. Helsinki: Gaudeamus.
- Donohoe, Janet. 2016. Towards a Phenomenology of Nature. Teoksessa *Nature and Experience: Phenomenology and the Environment*, toimittanut Bryan E. Bannon, 17-30. London: Rowman & Littlefield.
- Enbuske, Matti. 2010. *Pohjois-Pohjanmaan Ympäristöhistoria: Alueellisen Ympäristöhallinnon Kehitys Sekä Ohjaavat Järjestelmät, Vaikuttavat Tekijät Ja Ympäristövaikutukset*. Oulu: Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus, ympäristö ja luonnonvarat -vastuualue.
- Fingerroos, Outi, et al. 2017. *Rajaamatta: Etnologisia Keskusteluja*. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Fingerroos, Outi, Sanna Lillbroända-Annala, Niina Koskihaara, ja Maija Lundgren. 2017. Yhteiskuntaetnologia - Arkinen Mutta Kriittinen Katse Maailmaan. Teoksessa *Yhteiskuntaetnologia*, toimittajat Outi Fingerroos, Maija Lundgren, Sanna Lillbroända-Annala ja Niina Koskihaara. 7–26.
- Frihammar, Mattias, ja Helaine Silverman. 2017. *Heritage of Death: Landscapes of Emotion, Memory and Practice*. London: Routledge.
- Gehl, Jan, Gehl, ja Jahn Gehl. 2011. *Life Between Buildings*. Island Press.
- Grönfors, Martti. 1982. Kvalitatiiviset Kenttätutkimusmenetelmät. Porvoo: WSOY, 1982.
- Haanpää, Riina, Laura Puolamäki, ja Eeva Raike. 2018. Tapaus Eurajoki: Ihmisen Ja Kulttuuriympäristön vuorovaikutussuhde tutkimuskohteena. Teoksessa *Soveltava Kulttuuritutkimus*, toimittajat Pilvi Hämeenaho et al., 180–201. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Haenn, Nora; Harnish, Allison Harnish, Richard Wilk, Allison Harnish, ja Richard Wilk. 2016. *The Environment in Anthropology (Second Edition): A Reader in Ecology, Culture, and Sustainable Living*. NYU Press.
- Hakamies, Pekka. 2017. Uusi Raja Ja Sen Asukkaat. Teoksessa *Rajaamatta: Etnologia Keskusteluja*, toimittajat Outi Fingerroos, et al., 33-67. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Hall, Stuart, Mikko Lehtonen, ja Juha Herkman. 1999. *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hammersley, Martyn, ja Paul Atkinson. 2007. *Ethnography: Principles in Practice*. 3. p. London: Taylor&Francis.
- Hankonen, Ilona. 2021. Ihmisiä Metsässä: Luonto Kulttuuriympäristökysymyksenä. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Hastrup, Kirsten, ja Frida Hastrup. 2015. *Waterworlds*. Berghahn Books.
- Hastrup, Kirsten. 2014. *Anthropology and Nature*. New York ; Abingdon, Oxon: Routledge.
- Hiltunen, Mauno, Aulis Forss, ja Janne Vilkkunen. 1996. Siikajokilaakson Historia: 1. Siikajoki: Siikajokilaakson kunnat ja seurakunnat.
- Hirsjärvi, Sirkka, ja Helena Hurme. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun Teoria Ja Käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, Sirkka, ja Helena Hurme. 2015. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun Teoria Ja Käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino, 2015.
- Hollo, Erkki J. 2006. Maankäyttö- Ja Vesioikeus. Helsinki: Talentum, 2006.
- Huuskonen, Marjut. 2004. *Stuorra-Jovnnan Ladut: Tenonsaamelaisten Ympäristökertomusten Maaailmat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Häkli, Jouni. 1999. *Meta Hodos: Johdatus Ihmiskaantieteen*. Tampere: Vastapaino, 1999.
- Hämeenaho, Pilvi, ja Eerika Koskinen-Koivisto. 2018. *Moniulotteinen Etnografia*. 2. painos. Helsinki: Ethnos ry.
- Hämäläinen, Seppo. 1985. *Perinnealbumi: Pohjois-Pohjanmaa 3 : Raahe, Rantsila, Ruukki, Siikajoki, Taivalkoski, Temmes, Tyrnävä, Utajärvi, Vihanti, Yli-Ii, Yli-Kiiminki*. Kuopio: Perinnetieto.
- Ingold, Tim, ja Jo Lee Vergunst. 2016. *Ways of Walking: Ethnography and Practice on Foot*. Milton Park, Abingdon: Routledge.
- Junttila, Kirsi. Ihan Paratiisihomma, Sanoi Vaari Kun Vesihanan Avasi: Paavolan Vesi Oy 50 Vuotta. [Ruukki]: Paavolan Vesi Oy, 2016.
- Kansainvälinen soveltavan estetiikan instituutti, Liia Rissanen, Pertti Jääsaari, Pauline von Bonsdorf, Pauline von Bonsdorff, ja Arto Haapala. 1999. *Aesthetics in the Human Environment*. Lahti: International Institute of Applied Aesthetics.
- Karjalainen, Pauli. 1987. *Ympäristön Eletty Mieli*. Joensuu: Joensuun yliopisto : Joensuun yliopiston kirjasto [jakaja].
- Knoll, Lubken, Schott. 2017. *Rivers Lost, Rivers Regained: Rethinking City-river Relations*. University of Pittsburgh Press.
- Kockel, Ullrich. 2014. Eurooppalainen etnologia ja paikan merkitys. Teoksessa *Muuttuva Kulttuuriperintö: Det Föränderliga Kulturarvet.*, toimittajat Tytti Steel, Arja Turunen, Sanna Lillbroända-Annala ja Maija Santikko, 155–185. Helsinki: Ethnos.
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina. 2012. Yhteinen Vuoksi: Ihmisen Ja Ympäristön Kulttuurinen Vuorovaikutus Vuoksen Jokilaaksossa 1800-luvulta Nykypäiviin. Oulun yliopisto. Väitöskirja
- Kosonen, Riitta, ja Kaisa Mäkinie. 2016 *Arki Arvokkaalla Maisema-alueella: Maakuntakaavan Tulkintaopas*. Oulu: Pohjois-Pohjanmaan liitto.
- Kujala, Irene. 2006. *Ruukin Kulttuuriympäristö Sekä Kulttuuriympäristöön Liittyvä Kokemusperäinen Tieto Ja Sen Hyödyntäminen Suunnittelussa*. Ruukki: Ruukin kunta.

- Kulttuuriympäristötutkimuksen seura. 2020. Kulttuuriympäristöntutkimuksen seura. Viitattu 2.8.2023. <https://kulttuuriymparistotutkimuksenseura.wordpress.com/>
- Kummala, Petteri. 2016. Tämä Ei Ole Luontoa: Hybridi, Ympäristön Luovuus Ja Urbaani Monimuotoisuus. Kaupunkiluonnon Esteettiset Ulottuvuudet Helsingin Keskustan Kaupunkitilassa. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kurki, Tuulikki. 2010. Tutkimuspäiväkirja Aineiston, Teoreettisten Näkökulmien Ja Tutkijan Vuoropuheluna. Teoksessa *Vaeltavat Metodit, toimittajat Suomen kansantietouden tutkijain seura, et al.*, 160–177. Joensuu: Helsinki: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ; Tiedekirja [jakaja].
- Kuula, Arja. 2011. Tutkimusetiikka: Aineistojen Hankinta, Käyttö Ja Säilytys. 2. uud. p. Tampere: Vastapaino.
- Laaksonen, Pekka. 2008. Suot suomalaisessa kansanperinteessä. Teoksessa *Suomi - Suomaa: Soiden Ja Turpeen Tutkimus Sekä Kestävä Käyttö*, toimittajat Suoseura, Riitta Korhonen, Leila Korpela, Sakari Sarkkola, ja Malcolm Hicks, 266–271. Helsinki: Suoseura: Maahenki.
- Lahdenvesi-Korhonen, Leena. 2009. Kulttuuriympäristöohjelma - Miksi Ja Miten. Helsinki: Ympäristöministeriö: Edita publishing.
- Lappi, Tiina-Riitta. 1997. Mielikuvia Kaupungista: Ympäristösuhteen Etnologista Tarkastelua Jyväskylän Kuokkalassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Laurén, Kirsi. 2006. *Suo - Sisulla Ja Sydämellä: Suomalaisten Suokokemukset Ja -kertomukset Kulttuurisen Luontosuhteen Ilmentäjinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtola, Veli-Pekka. Meidän Historiat Muiden Ottamissa Kuvissa: Saamelaisia Näkökulmia Arkistojen Valokuviin. Teoksessa *Rajaamatta : Etnologisia Keskusteluja 2017*: 33-67.
- Leiviskä, Matti. 2011. Siikajokilaakson asutuksen synty Nimistöhistoriallinen tutkimus Siikajoki-laakson asutuksesta keskiajalta 1600-luvun puoliväliin. Oulun yliopisto. Lisensiaatintyö.
- Linnilä, Kai, et al. 2010. Tuhanten Rantain Suomi. Somero: Amanita.
- Maisema-aluetyöryhmä. 1992. *Maisema-aluetyöryhmän Mietintö: 1, Maisemanhoito*. [Helsinki]: Ympäristöministeriö: Painatuskeskus, jakaja.
- Massa, Ilmo. 1998. *Toinen Ympäristötiede: Kirjoituksia Yhteiskuntatieteellisestä Ympäristötutkimuksesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Massey, Doreen, Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen, Jarno Valkonen, ja Janne Rovio. 2008. *Samanaikainen Tila*. Tampere: Vastapaino.
- Massey, Doreen. 1994. *Space, Place and Gender*. Cambridge: Polity Press.
- Myllykoski, Matti, ja Pentti Syrjäpalo. 2018. Uljua 50 Vuotta. Ensimmäinen painos. Pulkkilan Seura ry.
- Myllykoski, Matti, ja Pentti Syrjäpalo. Uljua 50 Vuotta. Ensimmäinen painos. [Pulkkila]:
- Pink, Sarah. 2009. *Doing Sensory Ethnography*. Los Angeles: London: SAGE.
- Puolamäki, Laura. 2020. *Kätetty Maisema: Arkitieto Lähiympäristön Kohtaamisessa*. Turku: Turun yliopisto.
- Pöysä, Jyrki. 2010. Kaksin tekstin kanssa. Teoksessa *Vaeltavat Metodit, toimittajat Suomen kansantietouden tutkijain seura, et al.*, 221–360. Joensuu: Helsinki: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura; Tiedekirja [jakaja].
- Raivo, Petri J. 1999a. Maisema: näkymä, alue ja tapa nähdä. Teoksessa *Maantieteen Maisemia: Johdatusta Kulttuurimaantieteelliseen Maisematutkimukseen*, toimittajat Karjalainen, Pauli Tapani, ja Petri J. Raivo, 1–5. Oulu: Oulun yliopisto.

- Raivo, Petri J. 1999b. Maisematutkimuksen metodologisia valintoja Teoksessa Maantieteen Maisemia: Johdatusta Kulttuurimaantieteelliseen Maisematutkimukseen, toimittajat Karjalainen, Pauli Tapani, ja Petri J. Raivo, 15–22. Oulu: Oulun yliopisto.
- Relph, E. 1976. *Place and Placelessness*. London: Pion.
- Riukulehto, Sulevi ja Timo Suutari. 2016. Kuntarakenteen muutos ja kotiseutukokemus. Teoksessa *Kunnat, Rajat, Kulttuuri: Muutoskokemuksia*, toimittaja Sulevi Riukulehto, 264–296. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden seura.
- Riukulehto, Sulevi. 2022. Vaarallinen, pelottava, kotoisa Kotiseutukokemuksia Etelä-Afrikasta. Teoksessa *Maassa, Puussa Ja Ilmassa: Janne Vilkinson Juhlakirja*, toimittajat Suihko, Sampo, et al. 76-95. Suomen Kotiseutuliitto, 2022.
- Ruotsala, Helena. 1992. Oulujoen Vesistön Rakentamisen Ja Säännöstelyn Sosiokulttuuriset Vaikutukset. Helsinki: IVO.
- Ruotsala, Helena. 2013. Maiseman jäljet. Teoksessa *Viisas Matkassa, Vara Laukussa: Näkökulmia Kansanperinteen Tutkimukseen*, toimittajat Kirsi Hänninen et al. 188–206. Turku: Turun yliopisto.
- Rönkkö, Emilia. 2012. *Kulttuuriympäristöselvitykset: Tieto, Taito Ja Ymmärrys Maaseudun Maankäytön Suunnittelussa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Rönkkömäki, Mauno. 2018. Rapukorvaukset. Teoksessa *Uljuu 50 vuotta Rönkkömäki, Mauno. 2018 Myllykoski, Matti, ja Pentti Syrjäpalo. 2018. Uljuu 50 Vuotta. Ensimmäinen painos. Pulkkilan Seura ry. S. 62*
- Sámi Museum - Saamelaismuseosäätiö, julkaisija, Päivi Magga, ja Eija Ojanlatva. 2013. *Ealli Biras: Elävä Ympäristö: Saamelainen Kulttuuriympäristöohjelma*. [Inari]: Sámi Museum - Saamelaismuseosäätiö.
- Schefferus, Johannes Johannis, Tuomo Itkonen, ja Johannes Schefferus. 1963. Lapponia Eli Lapin Maan Ja Kansan Uusi Ja Todenmukainen Kuvaus, Jossa Esitetään. Rovaniemi: Hämeenlinna: Lapin tutkimusseura; Karisto.
- Sepänmaa, Yrjö. 2002. Jälkimmäisiä veden estetiikasta. *Vesi Vetää Puoleensa*, toimittajat Sepänmaa, Yrjö, Liisa Heikkilä-Palo, Kai Nieminen, ja Tommi Nupponen, 268–271. Helsinki: Maahenki.
- Sepänmaa, Yrjö. 2002. Veden ja vesiluonnon kauneus. Teoksessa *Vesi Vetää Puoleensa*, toimittajat Sepänmaa, Yrjö, Liisa Heikkilä-Palo, Kai Nieminen, ja Tommi Nupponen, 9–32. Helsinki: Maahenki.
- Sivula, Anna. 2013. Puuvillatehtaasta Muistin Paikaksi: Teollisen Kulttuuriperintöprosessin Jäljillä. Teoksessa *Mitä on Kulttuuriperintö?*, toimittajat Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, kustantaja, et al. 161–191. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suomi. Ympäristöministeriö, et al. 2001. *Rakennusperintömme: Kulttuuriympäristön Lukukirja*. [Helsinki]: Rakennustieto.
- Suomi. Ympäristöministeriö, et al. 2001. *Rakennusperintömme: Kulttuuriympäristön Lukukirja*. Helsinki: Rakennustieto.
- Suoseura, Harri Vasander, Marja Aapala, Riitta Korhonen, ja Pirkko Kurki. 1998. *Suomen Suot*. Helsinki: Suoseura.
- Syrjäpalo, Pentti, Seppo Alatalo, ja Hannu Syrjäpalo. 2015. Siikajoki Virtaa: Joki Sydämessä - Kairanmaalta Pohjanlahteen. Paavola: Pentti Syrjäpalo.
- Syrjäpalo, Pentti. 2009. Jokivarteen Juurtuneena: Kotiseutukirja Paavolasta, Pehkolankylästä Ja Elämästä Siikajokilaaksossa. Raahe: Pentti Syrjäpalo.
- Timonen, Risto, ja Tapio 1958- valokuvaaja Heikkilä. 2003. *Suomalainen Kansallismaisema*. Helsingissä: Otava.
- Timonen, Risto, ja Tapio 1958- valokuvaaja Heikkilä. 2003. *Suomalainen Kansallismaisema*. Helsingissä: Otava.

- Tommila, Tapani. 2010. Joki virtaa: vanhan Siikajoen kunnan kulttuuriympäristöohjelma. Oulun yliopisto. Maisterivaiheen diplomityö.
- Tuan, Yi-fu. 1977. *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tuomi, Jouni, ja Anneli Sarajärvi. 2018 *Laadullinen Tutkimus Ja Sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turner, Victor Witter. 1969/1995. *The Ritual Process: Structure and Anti-structure*. New York: Aldine de Gruyter.
- Turunen, Harri. 1983. Ihminen Ja Joki: Kala-, Pyhä- Ja Siikajoen Vesien Käytön Historia. Helsinki: Vesihallitus.
- Uimonen, H. 2011. Tarkkaile ympäristöäsi! Kuuntelukävelyt ja äänittäminen äänimaiseman laadullisen arvioinnin välineinä. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 49(1), 44–58.
- Uimonen, Kytö ja Ruohonen. 2017. *Muuttuvat Suomalaiset äänimaisemat*. Tampere: Tampere University Press, 2017.
- Ukkonen, Pirkko, Kristiina Mannermaa, Tiina Poutanen, ja Anders Dahl. 2017. *Jääkauden Jälkeläiset: Suomen Nisäkkäiden Ja Lintujen Historia*. Helsinki: Museovirasto.
- Uusitalo, Eeva. 2020. Etnografian reittejä kylien ajallisuuteen ja aineellisuuteen. Helsingin yliopisto, Ruralia-insituutti. Väitöskirja.
- Vanha-Similä, Maria. 2020. *Pyykkilaudasta Pillereihin: Naisten Arki Suomessa 1950–1970-luvuilla*. Minerva Kustannus Oy.
- Vikman, Noora. 2010. Alussa Oli Askel - Katsaus Kuuntelukävelyyn Ympäristökulttuurin Tutkimukseen Metodina. Teoksessa: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura toim. *Vaeltavat Metodit*. 190–212.
- Vilmusenaho, Risto ja Kyllikki Tervakangas. 1984. Siikajokilaakson Historia: 2, 1860–1960. Siikajoki: Siikajokilaakson paikallishistoriatoimikunta.
- Weissenfelt, Kerttu. 2007. *Me Ja Muualta Tulleet: Ruukkilaisten Asennoituminen Karjalaisiin Ja Turvapaikanhakijoihin*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Painamattomat lähteet ja verkkojulkaisut

- Airix ympäristö. 2009. Siikajoki maankäyttöstrategia. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: http://www.paikkatieto.airix.fi/tietopankki/siikajoki/julkinen/tekstit/maankayttostrategia_selostus.pdf. Viitattu 2.6.2022.
- American Anthropological Association. 2023. What is Anthropology? <https://americananthro.org/learn-teach/what-is-anthropology/>. Viitattu 17.8.2023.
- Autti, Outi. 2014. Jokivarren Naiset Toiminnan Maisemassa. Teoksessa: *Maisemassa: Sukupuoli Suomalaisuuden Kuvastoissa*, toimittajat Tuija Saresma ja Saara Jäntti, 93–125. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/44921>
- Ballestero, Andrea. The Anthropology of Water. *Annual Review of Anthropology* 48, no. 1 (2019): 405–421. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-102218-011428>.
- Bignante, Elisa. 2010. The Use of Photo-elicitation in Field Research. *EchoGéo* 11 (2010). Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://dx.doi.org/10.4000/echogeo.11622>.
- Crutzen, Paul J. 2002. Geology of Mankind. *Nature (London)* 415, no. 6867: 23. <https://doi.org/10.1038/415023a>.
- Finto. 2015. Luontosuhde. Viimeksi muokattu 24.3.2015. <https://finto.fi/keko/fi/page/p42>

- Gibbard, Philip L., et al. 2022. A Practical Solution: The Anthropocene Is a Geological Event, Not a Formal Epoch. *Episodes* 45, no. 4: 349–357.
<https://doi.org/10.18814/epiiugs/2021/021029>.
- Hacklin, Saara, Juho Hotanen, Hermann Yli-Tepsa. 2014. Merleau-Ponty, Maurice. <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/merleau-ponty-maurice>. Viitattu 2.8.2023.
- Hall, Stuart. 1996. Introduction: Who Needs Identity? Teoksessa *Questions of Cultural Identity*, toimittajat Hall, Stuart; du Gay, Paul Du Gay, Stuart Hall, ja Paul du Gay, 1-17. SAGE Publications. SAGE Publications Ltd. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/reader.action?docID=1474805>
- Harper, Douglas. 2002. Talking About Pictures: A Case for Photo Elicitation. *Visual Studies (Abingdon, England)* 17, no. 1: 13-26. <https://doi.org/10.1080/14725860220137345>.
- Howard, Michael C. 1986. *Contemporary Cultural Anthropology*. 2. ed. Boston, Mass.: Little.
- Hämeenaho, Pilvi, Eerika Koskinen-Koivisto, Minna Mäkinen ja Nina Väkeväinen. 2022. Havainnointi ja haastattelu. Teoksessa *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*, toimittajat Fingerroos Outi, Konsta. Kajander ja Tiina-Riitta Lappi, 179–205. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas. <https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/tl.274/>
- Häyrynen, Maunu 2006: Rajoja tilassa ja ajassa. *Alue ja ympäristö* 2/06, 1–2. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64287/25572>
- Ilmolahti, Oona ja Maria Lähtenmäki. 2021. Laatokka Moniaistillisena Muistikokemuksena. Teoksessa *Laatokka: Suurjärven Kiehtova Rantahistoria*, toimittaja Maria Lähtenmäki, 205–33. Suomen kirjallisuuden seura. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1qp9hft.12>.
- Ilmolahti, Oona ja Maria Lähtenmäki. 2021. Laatokka Moniaistillisena Muistikokemuksena. Teoksessa *Laatokka: Suurjärven Kiehtova Rantahistoria*, toimittaja Maria Lähtenmäki, 205–33. Suomen kirjallisuuden seura. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1qp9hft.12>.
- Jouhki, Jukka, Tenhunen Sirpa ja Jelena Salmi. 2022. Etnografia antropologiassa. Teoksessa *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*, toimittajat Fingerroos Outi, Konsta. Kajander ja Tiina-Riitta Lappi, 119–138. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas. <https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/tl.274/>
- Jokinen, Arja. 2023. Näkökulmat ja paradigmat. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-nakokulmat/>. Viitattu 22.8.2023.
- Jyväskylän yliopisto. 2021. Vastuulliseen tieteeseen ja tutkimusetikkaan liittyvät ohjeistukset. Viimeksi päivitetty 5.3.2021. <https://www.jyu.fi/fi/tutkimus/tutkimusetiikka/tutkimuseettiset-ohjeet>
- Jyväskylän yliopisto. 2022. Tietosuojakäytänteet opiskelijoille. <https://www.jyu.fi/fi/yliopisto/tietosuoja/ohjeet/tietosuojaohjeet-opiskelijoille>
- Kaleva Media. 2023. *Siikajokilaakso*. <https://www.kalevamedia.fi/yrityksille/omat-mediamme/kaleva-median-julkaisut/siikajokilaakso/>. Viitattu 2.8.2023.
- Kallinen, Timo, Anja Nygren, Tuomas Tammisto, ja Nika Potinkara. *Ympäristö Ja Kulttuuri*. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos, 2012. Saatavilla verkossa osoitteesta: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/35717>
- Kansallisarkisto. 2023b. A8.56:14 Mällisen lossi Paavolassa (1926-1933). Viitattu 4.8.2023. https://www.finna.fi/Record/narc.VAKKA-154737.KA_VAKKA-821542.KA

- Kihnula, Sari. 2022a. Vesienhoitosuunnitelmat valmistuivat – Pohjois-Pohjanmaalla toimia toteutetaan yhteistyöllä. Siikajokilaakso 14.3.2022. Viitattu Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.siikajokilaakso.fi/vesienhoitosuunnitelmat-valmistuivat-pohjois-pohja/4420813#:~:text=Selvitysten%20mukaan%20Siikajoen%20vesist%C3%B6alueella%20j%C3%A4rvist%C3%A4, vuosille%202022%E2%80%932027%20on%20valmistunut>. 13.6.2022.
- Kihnula, Sari. 2022b. Visio vapaana virtaavasta vaelluskalajoesta – kiinnostus on kova saada koko Siikajoen vesistöalue kuntoon. Siikajokilaakso 5.4.2022. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.siikajokilaakso.fi/visio-vapaana-virtaavasta-vaelluskalajoesta-kiinno/4493803>. Viitattu 13.6.2022.
- Koskinen-Koivisto, Eerika ja Tytti Lehtovaara. 2022. Aistietnografia. Teoksessa *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*, toimittajat Fingerroos Outi, Konsta. Kajander ja Tiina-Riitta Lappi, 236–258. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas. <https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/tl.274/>
- Kujala, Irene, 2006. Kulttuuriympäristökokemukset suunnittelutietona: Ruukin kulttuuriympäristöön liittyvä kokemusperäinen tieto ja sen hyödyntäminen suunnittelussa. Tampereen yliopisto. Yhdyskuntatieteiden laitos. Pro gradu. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/93554>
- Laine, Anne, et al. *Oulujoen–Iijoen Vesienhoitoalueen Vesienhoitosuunnitelma Vuosille 2022–2027: Osa 1: Vesienhoitoaluekohtaiset Tiedot*. Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus, 2022. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.doria.fi/handle/10024/183746>
- Lim Fei, Victor. 2004. Problematising semiotic resource. Teoksessa *Perspectives on Multimodality*, toimittajat Ventola, Eija, Cassily Charles, ja Martin Kaltenbacher. 51–64. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004. *ProQuest Ebook Central*, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/detail.action?docID=769702>
- Maanmittauslaitos. 2015. Blogi: Kuka omistaa maatamme ja missä?. <https://www.maanmittauslaitos.fi/ajankohtaista/blogi-kuka-omistaa-maatamme-jamissa#:~:text=L%C3%A4ht%C3%B6kohtaisesti%20maan%20omistajana%20pidet%C3%A4%C3%A4n%20sit%C3%A4,kuulutettiin%22%20kirkossa%20kirkollisten%20tie dotusten%20yhteydess%C3%A4>. Viitattu 3.8.2023.
- Murtovaara, Helge. 2012. Riippusilta yhdistää kyliä. <http://kirjastolinkit.ouka.fi/kaleva/syys12/riippusilta.htm>. Viitattu 4.8.2023.
- Museovirasto 2009a. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx. Viitattu 6.6.2022.
- Museovirasto 2009b. Paavolan kirkonraitti. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4360. Viitattu 2.8.2023.
- Museovirasto 2021a. Virtaa veden perinnöstä–Vesien kulttuuriperinnön toimintaohjelma 2021–2025. Viitattu 31.1.2023. https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/Vesien_kulttuuriperinnon_toimintaohjelma_0312.pdf
- Museovirasto 2021b. Vesimaisemaverkosto perustettu. Tiedote julkaistu 11.5.2021. <https://www.museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/vesimaisemaverkosto>. Viitattu 13.6.2022.
- Museovirasto 2023b. Mäkelä. Viitattu 2.8.2023. https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=708010039

- Museovirasto. 2023a. Paavolan kirkko. Viitattu 2.8.2023.
https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200648
- Mäkinieniemi, Kaisa. 2012. Pohjois-pohjanmaan kirkonkylien muuttuva kulttuuriympäristö. Oulun yliopisto. Väitöskirja. Saatavilla sähköisesti osoitteessa:
<http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514297946.pdf>
- Oulujokivisio. 2022. Vesistövisio 2035 –Visio Oulujoen vesistöalueen kestävästä tulevaisuudesta. <https://oulujokivisio.com/> . Viitattu 13.6.2022.
- Pohjois-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. 2011. Tulvariskien alustava arviointi Siikajoen vesistöalueella. Viitattu 2.8.2023.
https://www.i9.ymparisto.fi/i9/fi//tulvariskit_alueella/POPELY/tulvariskien-alustava-arviointi-siikajoki.pdf
- Pohjois-Pohjanmaan liitto. 2023. Pendelöinti. <https://www.pohjois-pohjanmaa.fi/kehittaminen/ennakointi-ja-tilastotieto/tyopaikat/pendelointi/>. Viitattu 3.8.2023.
- Pohjois-Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristö 2015 Siikajoki. Pdf-dokumentti. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://pohjois-pohjanmaa.fi/wp-content/uploads/2020/08/3537.pdf>. Viitattu 5.6.2022.
- Raahen kaupunki. 2020. Maileriohjelma. <https://www.raahe.fi/sites/raahe.fi/files/kaavoitus/Raahen%20kaupungin%20Maileriohjelma.pdf> . Viitattu 3.8.2023.
- Ruotsala, Helena. 2011. Kaksi Kukkaroa Ja Kaksi Kelloa: Ylirajaisuutta Ja Monipaikkaisuutta Tornion–Haaparannan Kaksoiskaupungissa. *Sananjalka* 53, no. 1: 196–217. <https://doi.org/10.30673/sja.86711>.
- Rönkkö, Emilia. Kulttuuriympäristöselvitykset: Tieto, Taito Ja Ymmärrys Maaseudun Maankäytön Suunnittelussa. Oulu: Oulun yliopisto, 2012. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <http://jultika.oulu.fi/Record/isbn978-951-42-9815-8>
- Saito, Yuriko. 2001. Everyday aesthetics. *Philosophy and Literature*, 25(1), 87-95. Retrieved from <https://www.proquest.com/scholarly-journals/everyday-aesthetics/docview/745950984/se-2>
- Saresma, Tuija Saara Jäntti, Nina Sääskilahti ja Antti Vallius. 2014. Rajatut maisemat. Teoksessa *Maisemassa: Sukupuoli Suomalaisuuden Kuvastoissa*, toimittajat toimittajat Tuija Saresma ja Saara Jäntti, 9-26. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/44921>
- Siikajoen kunta. 2020. Siikajoen kunnan talousarvio 2021 ja talous- ja toimintasuunnitelma 2021–2023.
https://www.siikajoki.fi/sites/siikajoki.fi/files/liitetiedostot/Talousarvio%202021%20lopullinen_0.pdf. Viitattu 20.7.2023.
- Siikajoen kunta. 2023a. Paavola. <https://www.siikajoki.fi/paavola>. Viitattu 20.7.2023.
- Siikajoen kunta. 2023b. Siikajoen luonto. <https://www.siikajoki.fi/siikajoen-luonto>. Viitattu 20.7.2023.
- Siikajoen kunta. 2023c. Kylät. <https://www.siikajoki.fi/kylat>. Viitattu 20.7.2023.
- Sitra. 2020. Turpeen käytöstä luopuminen – Keinoja Suomelle reilun siirtymän tukemiseen. Julkaistu 23.06.2020. Pdf-dokumentti. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.sitra.fi/app/uploads/2020/06/turpeen-kaytosta-luopuminen.pdf> . Viitattu 13.6.2022.
- Suomen kansallinen geologian komitea. 2018. Maankohoaminen ja vesistöjen muutokset. <https://www.geologia.fi/2018/06/03/maankohoaminen-ja-vesistöjen-muutokset/>. Viitattu 22.8.2023.

- Suomi. Ympäristöministeriö. 2011. Rakennetun ympäristön osasto. *Kulttuuriympäristö Maakuntakaavoituksessa*. Helsinki: Ympäristöministeriö, rakennetun ympäristön osasto: Edita Publishing. 2011. Saatavilla sähköisesti osoitteessa https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37034/SY28_2011_Kulttuuriymparisto_maakuntakaavoituksessa.pdf?sequence=1
- Tetosuojavaltuutettu. 2016. *Valokuva oikeudellisena kysymyksenä*. Viitattu 2.8.2023. <https://www.finlex.fi/fi/viranomaiset/tsv/2016/20160085>.
- Tieteen termipankki. 2020. *Vesistö*. Viimeksi muokattu 22.1.2020: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:vesistö>.
- Tieteen termipankki. 2022. Viimeksi muokattu 17.2.2022. https://tieteentermipankki.fi/wiki/Uskontotiede:emic_ja_etiic. Viitattu 2.8.2023.
- Tikkanen, Matti. 2002. Long-term Changes in Lake and River Systems in Finland. *Fennia* 180, no. 1–2. Saatavilla sähköisesti osoitteessa https://www.researchgate.net/publication/285957788_Long-term_changes_in_lake_and_river_systems_in_Finland
- Tilastokeskus. 2008. *Pendelöinti muokkaa kuntarakennetta ja asumista*. Päivitetty 17.9.2008. Viitattu 2.8.2023. https://www.stat.fi/artikkelit/2008/art_2008-09-17_004.html?s=0#6
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 22.8.2023.
- Veku Vaku 2020. Veku Vaku -projekti valaisee Oulu- ja Luulajanjokien varrella sijaitsevia vesivoimalaitoksia ja niiden yhdyskuntia kulttuuriperintönä ja monipuolisena resurssina. <https://vekuvaku.eu/fi/>. Viitattu 13.6.2022.
- Ventola, Eija, Cassily Charles, ja Martin Kaltenbacher. 2004. *Perspectives on Multimodality*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. *ProQuest Ebook Central*, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/detail.action?docID=769702>.
- Vesi.fi. 2023. *Vesisanasto*. <https://www.vesi.fi/sanasto/#kirjain-V>. Viitattu 2.8.2023.
- Vesialueomistajat. 2019. *Vesialueomistajat Vealo*. <https://www.vesialueomistajat.fi/>. Viitattu 2.8.2023
- Vesikartta. 2022. *Vesien tila*. https://paikkatieto.ymparisto.fi/vesikarttaviewers/Html5Viewer_4_14_2/Index.html?configBase=https://paikkatieto.ymparisto.fi/Geocortex/Essentials/REST/sites/VesikarttaKansa/viewers/VesikarttaHTML525/virtualdirectory/Resources/Config/Default&locale=fi-FI. Viitattu 13.6.2022.
- Vesilaki 2011/587. Annettu Helsingissä 27.5.2011. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110587>
- Visit Raahe. 2023. *Paavolan kirkko*. <https://www.visitraahe.fi/paavolan-kirkko>. Viitattu 2.8.2023.
- Visit Siikajoki. 2018. *Murhapetäjä/ Hirttomänty*. <https://www.visitsiikajoki.fi/paavola/murhapetaja-hirttomanty/>. Viitattu 3.8.2023.
- Visit Siikajoki. 2019. *Vekalan riippusilta, Paavola*. <https://www.visitsiikajoki.fi/nae-ja-koe/luonto/vekan-riippusilta/>. Viitattu 3.8.2023.
- Visit Siikajoki. 2021. *Hangasnevan luontopolku*. <https://www.visitsiikajoki.fi/nae-ja-koe/luonto/hangasnevan-luontopolku/>. Viitattu 3.8.2023.
- Ympäristöhallinto. 2015. *Kulttuuriympäristö*. https://www.ymparisto.fi/fi-elinymparisto_ja_kaavoitus/elinymparisto/kulttuuriymparisto Viitattu 24.2.2023
- Ympäristöministeriö. 2023. *Kulttuuriympäristöt*. <https://ym.fi/kulttuuriymparistot%20Vittattu%2024.2.2023>. Viitattu 24.2.2023.

Muut lähteet

Hyödynsin Paavolan Kotiseutumuseon kirjallisia ja kuvallisia aineistoja osana alueeseen perehtymistä. Paikallislehti Siikajokilaakson lukeminen säännöllisesti osana kenttätutkimuksia avusti myös paikallisten ilmiöiden, ajankohtaisten tapahtumien ja keskusteluiden ymmärtämisessä. Monipaikkaisen tutkimuksen vuoksi olin ostanut itselleni digilehden luku-oikeudet, joten saatoin seurata paikallisuutisia myös osana muuta arkeani myös silloin kun en oleskellut tutkimuskentälläni.

LITTEET

Liite 1 Suostumuslomake

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

SUOSTUMUS henkilötietojen käsittelyyn JA AINEISTON ARKISTOINTIIN

Minua on pyydetty osallistumaan Kuulumisia Paavolasta – vesistösuhteen tarkastelua ja paikkakokemuksia Siikajoen varrelta (työnimi) maisterintutkielman haastatteluun.

Olen perehtynyt haastattelua koskevaan tiedotteeseen (tietosuojailmoitus) ja saanut riittävästi tietoa haastattelusta ja sen toteuttamisesta. Haastattelun sisältö on kerrottu minulle myös suullisesti ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin henkilötietojeni käsittelyä koskeviin kysymyksiini. Selvitykset antoi opiskelija Henna Tuomiranta. Minulla on ollut riittävästi aikaa harjoitella haastatteluun osallistumista.

Ymmärrän, että haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Minulla on oikeus, milloin tahansa haastattelun aikana ja syytä ilmoittamatta, keskeyttää osallistuminen tai peruuttaa suostumukseni henkilötietojen käsittelyyn. Keskeyttämisestä tai suostumuksen peruuttamisesta ei aiheudu minulle kielteisiä seuraamuksia.

Olen ymmärtänyt ne tiedot, joita minulle on annettu henkilötietojen käsittelystä tietosuojailmoituksessa ja annan luvan henkilötietojeni käsittelyyn.

Kyllä

Annan luvan siihen, että minut saa tunnistaa haastattelun tuloksia koskevista raporteista.

Kyllä

Ei

Olen tietoinen, että haastatteluni tallennetaan tutkimuksen päätyttyä kulttuuriperintöä tallentavaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon, jolla on tietosuojalainsäädännön mukainen oikeus käsitellä henkilötietoja yleisen edun mukaisessa arkistointitarkoituksessa. Haastatteluaineisto on arkistossa vapaasti käytettävissä arkistoon tehtävien täyttämiseksi lain sallimissa rajoissa ja hyvän tavan mukaisesti. Arkiston käyttäjät sitoutuvat aineistoa tilatessaan noudattamaan voimassa olevan lainsäädännön lisäksi arkiston käyttösääntöä ja hyvää tapaa. Arkisto

tulee käyttämään haastateltujen yhteystietoja tulevia yhteydenottoja ja arkistointitarkoituksia varten.

Annan luvan siihen, että aineiston saa tutkimuksen päätyttyä kulttuuriperintöä tallentavaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon.

Kyllä

Ei

Allekirjoituksellani vahvistan, että osallistun tutkimukseen ja suostun vapaaehtoisesti tutkittavaksi sekä annan luvan edellä kerrottuihin asioihin.

Allekirjoitus

Päiväys

Nimen selvennys

Syntymäaika

Osoite

Suostumus vastaanotettu

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus

Päiväys

Nimen selvennys

Alkuperäinen allekirjoitettu asiakirja jää tutkimuksen vastuullisen ohjaajan/johtajan arkistoon ja kopia annetaan tutkittavalle. Aineistonluovutuksen yhteydessä vastuullinen johtaja luovuttaa alkuperäisen asiakirjan kulttuuriperintöä tallentavaan arkistoon. Suostumusta säilytetään tietoturvallisesti aina, kun aineisto on tunnistellisessa muodossa.

Asiakirja jää tutkimuksen vastuullisen ohjaajan/johtajan haltuun. Suostumusta ja kerättävää dataa säilytetään tietoturvallisesti.

Liite 2 Tietosuojailmoitus

TIETOSUOJAILMOITUS haastatteluun osallistuvalla

14.06.2021–31.05.2025

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista, eikä sinun ole pakko osallistua, haastatteluun osallistumisen voi keskeyttää.

TUTKIELMAN AIHEEN KUVAUS ja sitä koskeva haastattelu

Kuulumisia Paavolasta – vesistösuhteen tarkastelu ja paikkakokemukset Siikajoen varrelta (työnimi). Maisterintutkielma 30 op.

Maisterintutkielmani aiheena on Pohjois-Pohjanmaalla, Siikajoen keskijuoksulla sijaitsevan Paavolan kylän asukkaiden vesistösuhteen tarkastelu osana suomalaisen jokilaakson asukkaan ympäristösuhdetta. Tutkielma on tapaustutkimus, jossa tarkastellaan, kuinka Pohjois-Pohjanmaan maaseudun asukkaat toimivat vuorovaikutuksellisessa suhteessa oman asuinalueensa vesialueiden kanssa ja millaisena kulttuuriympäristönä he näkevät oman alueensa. Vesialueiksi tässä tutkimuksessa käsitellään sellaiset luonnollisesti tai keinotekoisesti tehdyt alueet, jotka ovat muutoin kuin tilapäisesti veden peittämiä.

Tutkielmaa varten kerättävä aineisto on laadullista ja etnografista. Kenttätutkimuksessa kerätään osallistuvan havainnoinnin, paikallisten asukkaiden haastatteluiden ja kenttäpäiväkirjan avulla erilaisia paikallisten asukkaiden ympäristökokemuksia liittyen Paavolan vesialueisiin. Haastateltavilta kerätään lisäksi mainintoja vesialueiden ääreisistä paikoista, niihin liittyvistä omakohtaisista kokemuksista, havaintoja vesialueiden lajistosta, sekä muutoksista joita vesialueissa on havaittu. Tutkimus käsittelee ihmisen ja ympäristön välistä vuorovaikutuksellista suhdetta.

Vesialueista on saatavilla myös viranomaisten tuottamaa aineistoa, jota hyödynnetään siinä määrin, kuin se kentällä saatujen aineistojen pohjalta vaatii mukaan ottamista. Aineisto tullaan teemoittelemaan aiheittain. Haastatteluita tehdään eri vuodenaikoina, mikä huomioidaan aineiston analyysissä. Keskeiset ja tutkimuksentekoa rajavat käsitteet ovat ympäristösuhde, vesistösuhte, veden ääriset kulttuuriympäristöt ja maisema. Tutkimus paikantuu monitieteiseen ympäristön-, paikan-, sekä erityisesti kulttuuriympäristön tutkimukseen.

Mihin henkilötietojen käsittely perustuu

EU:n yleinen tietosuoja-asetus, artikla 6, kohta 1

Osallistujan suostumus

Haastattelusta vastaavat tahot

Rekisterinpitäjä: Henna Tuomiranta

Rekisterinpitäjän yhteystiedot:

Osoite: *Osoite piilotettu maisterintutkielman liitteestä*

Puhelin: *Puhelinnumero piilotettu maisterintutkielman liitteestä*

Sähköposti: *sähköpostiosoite piilotettu maisterintutkielman liitteestä*

Tutkielman suorituspaikka:

Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos. Seminaarinkatu 15, PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto. Vaihde (014) 260 1211, Y-tunnus 0245894-7.

Vastuullinen ohjaaja ja yhteyshenkilö:

Yliopistonlehtori Sirpa Tenhunen

Sähköposti: *sähköpostiosoite piilotettu maisterintutkielman liitteestä*

Puhelin: *Puhelinnumero piilotettu maisterintutkielman liitteestä*

Osoite: Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa -koulutusohjelma (KUMU),
PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto

Haastattelun tausta ja tarkoitus

Maisterintutkielman aiheena on Pohjois-Pohjanmaalla, Siikajoen keskijuoksulla sijaitsevan Paavolan kylän asukkaiden vesistösuhteen tarkastelu osana suomalaisen jokilaakson asukkaan ympäristösuhdetta. Asutus Paavolassa on perinteisten jokilaaksojen tapaan keskittynyt jokivarren alueelle.

Menetelmänä on etnografinen kenttätyö, haastattelut ja kenttäpäiväkirja.

Vesialueiden ääristen asukkaiden ympäristösuhteiden ja niihin liittyvien paikkakokemusten tutkimuksella saadaan tietoa esimerkiksi alueellisista merkityksistä. Paikallisista asukkailta saatua tietoa ja kokemusta omasta asuinympäristöstä voi hyödyntää esimerkiksi alueellisissa toimenpidesuunnitelmissa kuten maankäytön suunnittelussa, vesialueiden suojelu- ja kunnostamishankkeissa, kulttuuriympäristötyössä, sekä asumiseen ja vapaa-aikaan liittyvissä paikallisissa hallinnon ja hankkeiden toimissa joilla pyritään lisäämään asukkaiden osallisuutta ja turvallisuuden ja viihtyvyyden kokemusta.

Hankkeen kokonaistoteutuksesta vastaa tutkija.

Haastattelun toteuttaminen käytännössä ja kerättävät henkilötiedot

Aineistonkeruun aikana on suunniteltu toteutettavan 5–10 laadullista, puolistrukturoitua teemahaastattelua. Haastattelut toteutetaan ja tallennetaan digitaalisesti tutkittavan suostumuksella. Haastatteluun osallistuminen kestää arviolta 30–90 minuuttia.

Haastateltavalta kerätään seuraavia henkilötietoja: nimi, sähköpostiosoite, ikä, puhelinnumero, asuinpaikkakunta ja haastattelumuistiinpanot. Haastatteluista tehdään digitaalinen äänitallenne, ja tallenteen tekemisestä sovitaan haastateltavan kanssa ennalta.

Haastattelukysymykset eivät lähtökohtaisesti sisällä erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja (rotu tai etninen alkuperä, poliittinen mielipide, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus, ammattiliiton jäsenyys, terveyttä koskevat tiedot, seksuaalinen suuntautuminen tai käyttäytyminen, geneettiset tai biometriset tiedot henkilön tunnistamista varten).

Haastatteluista tehdään muistiinpanot, digitaalinen tallenne sekä litteraatio. Dataa säilytetään tutkimuksen teon aikana tietoturvallisesti Jyväskylän yliopiston palveluissa, minkä jälkeen aineisto luovutetaan kulttuuriperintöä tallentavaan arkistoon, jolla on tietosuojalainsäädännön mukainen oikeus käsitellä henkilötietoja yleisen edun mukaisessa arkistointitarkoituksessa. Aineiston luovutuksesta on keskusteltu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston kanssa.

Tutkimuksessa tietojasi ei siirretä EU/ETA-alueen ulkopuolelle.

Henkilötietojen suojaaminen

Haastateltavilta kerättyjä tietoja ja tuloksia käsitellään asianmukaisesti tietosuojalainsäädännön edellyttämällä tavalla. Tietojasi kuitenkin voidaan tunnistaa tuloksista, selvityksistä tai julkaisuista.

Turhaa henkilötietojen käyttöä vältetään kaikessa raportoinnissa.

Tulokset

Haastattelu on osa maisterintutkielman tekemisen prosessia, jonka tuloksia hyödynnetään tutkielman toteutuksessa. Tutkimuksen päätyttyä, viimeistään 31.5.2025 aineisto luovutetaan kulttuuriperintöä tallentavaan arkistoon, jolla on tietosuojalainsäädännön mukainen oikeus käsitellä henkilötietoja yleisen edun mukaisessa arkistointitarkoituksessa. Aineiston luovutuksesta on keskusteltu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston kanssa.

Rekisteröidyn oikeudet ja niistä poikkeaminen

Sinulla on oikeus peruuttaa antamasi suostumus, kun henkilötietojen käsittely perustuu suostumukseen. Jos peruutat suostumuksesi, sinun tietojasi ei käytetä enää tutkielman teossa. Siltä osin kuin henkilötietojasi sisältyy tuloksiin, selvityksiin ja julkaisuihin, niitä ei voida poistaa enää sen jälkeen, kun nämä on julkaistu.

Oikeus saada pääsy tietoihin (tietosuoja-asetuksen 15 artikla)

Sinulla on oikeus saada tieto siitä, käsitelläänkö henkilötietojasi ja mitä henkilötietojasi käsitellään. Voit myös halutessasi pyytää jäljennöksen käsiteltävistä henkilötiedoista.

Oikeus tietojen oikaisemiseen (tietosuoja-asetuksen 16 artikla)

Jos käsiteltävissä henkilötiedoissasi on epätarkkuuksia tai virheitä, sinulla on oikeus pyytää niiden oikaisua tai täydennystä.

Oikeus tietojen poistamiseen (tietosuoja-asetuksen 17 artikla)

Sinulla on oikeus vaatia henkilötietojesi poistamista seuraavissa tapauksissa:

- a) henkilötietoja ei enää tarvita niihin tarkoituksiin, joita varten ne kerättiin tai joita varten niitä muutoin käsiteltiin, peruutat suostumuksen, johon käsittely on perustunut, eikä käsittelyyn ole muuta laillista perustetta, vastustat käsittelyä (kuvaus vastustamisoikeudesta on alempana) eikä käsittelyyn ole olemassa perusteltua syytä, henkilötietoja on käsitelty lainvastaisesti; tai henkilötiedot on poistettava unionin oikeuteen tai jäsenvaltion lainsäädäntöön perustuvan rekisterinpitäjään sovellettavan lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi.
- b) *Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (tietosuoja-asetuksen 18 artikla)*
- c) Sinulla on oikeus henkilötietojesi käsittelyn rajoittamiseen, jos kiistät henkilötietojen paikkansapitävyyden, jolloin käsittelyä rajoitetaan ajaksi, jonka kuluessa rekisterinpitäjä voi varmistaa niiden paikkansapitävyyden, käsittely on lainvastaista ja vastustat henkilötietojen poistamista ja vaadit sen sijaan niiden käytön rajoittamista, rekisterinpitäjä ei enää tarvitse kyseisiä henkilötietoja käsittelyn tarkoituksiin, mutta sinä tarvitset niitä oikeudellisen vaateen laatimiseksi, esittämiseksi tai puolustamiseksi, olet vastustanut henkilötietojen käsittelyä (ks. tarkemmin alla) odottaessa sen todentamista, syrjäyttävätkö rekisterinpitäjän oikeudet perusteet rekisteröidyn perusteet.

Vastustamisoikeus (tietosuoja-asetuksen 21 artikla)

Sinulla on oikeus vastustaa henkilötietojesi käsittelyä, jos käsittely perustuu yleiseen etuun tai oikeutettuun etuun. Tällöin rekisterinpitäjä ei voi käsitellä henkilötietojasi, paitsi jos se voi osoittaa, että käsittelyyn on olemassa huomattavan tärkeä ja perusteltu syy, joka syrjäyttää rekisteröidyn edut, oikeudet ja vapaudet tai jos se on tarpeen oikeusvaateen laatimiseksi, esittämiseksi tai puolustamiseksi. Jyväskylän yliopisto voi jatkaa henkilötietojesi käsittelyä myös silloin, kun sen on tarpeellista yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi.

Profilointi ja automatisoitu päätöksenteko

Henkilötietojasi ei käytetä automaattiseen päätöksentekoon eikä profilointiin

Haastateltavalla on oikeus tehdä valitus Tietosuojavaltuutetun toimistoon, mikäli tutkittava katsoo, että häntä koskevien henkilötietojen käsittelyssä on rikottu voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä. Lue lisää: <http://www.tietosuoja.fi>.

Henkilötietojen säilyttäminen ja arkistointi

Haastatteluista muodostuu laadullinen aineisto, joka luovutetaan kulttuuriperintöä tallentavaan arkistoon, jolla on tietosuojalainsäädännön mukainen oikeus käsitellä henkilötietoja yleisen edun mukaisessa arkistointitarkoituksessa. Aineiston luovutuksesta on keskusteltu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston kanssa. Luovutus tehdään tutkimuksen päätyttyä, viimeistään 31.5.2025.

Tutkimusaineistoa säilytetään tutkimuksen aikana Jyväskylän yliopiston tietoturvakäytäntöiden mukaisesti.

Aineisto on tutkielman tekijän käytössä. Hän käsittelee aineistoa Jyväskylän yliopiston tietosuojakäytänteitä noudattaen.

Tutkimuksesta valmistuu maisterintutkielma viimeistään 31.05.2025. Tämän jälkeen tekijä luovuttaa aineiston kulttuuriperintöä tallentavaan arkistoon, jolla on tietosuojalainsäädännön mukainen oikeus käsitellä henkilötietoja yleisen edun mukaisessa arkistointitarkoituksessa. Aineiston luovutuksesta on keskusteltu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston kanssa.

Henkilötietojen käsittely päättyy ja henkilötiedot siirretään arkistoon tutkielman valmistuttua, viimeistään 31.05.2025.

Rekisteröidyn oikeuksien toteuttaminen

Jos sinulla on kysyttävää rekisteröidyn oikeuksista, voit olla ensisijaisesti yhteydessä Jyväskylän yliopiston tietosuojavastaavaan (tietosuoja@jyu.fi tai p. 040 805 3297). Kaikki oikeuksien toteuttamista koskevat pyynnöt toimitetaan kirjallisena Jyväskylän yliopiston kirjaamoon.

Liite 3 Teemahaastattelun runko

Lämmittely:

- Kerro vapaasti jokin mieleen painunut kokemus vesialueen ääreltä
- Mitä (paikka, jossa olemme/alue) merkitsee sinulle?

Haastattelun teemat, ei käsittelyjärjestyksessä. Edetään haastateltavan mukaan. Kaikista osioista ei ole välttämätöntä keskustella. Haastattelija ja haastateltavat voivat vaikuttaa keskustelun sisältöön ja teemoihin haastattelun edetessä.

Asuminen/ elinympäristöt (ympärivuotinen tai osa-aikainen, esim. mökkeily)

- Missä päin asuu, onko vesialueita lähellä, mitä mahdollinen vedenläheisyys asumisessa merkitsee

Vesi luonnonvarana

- Mitä ajattelet vedestä yleisesti
- Mitä ajatuksia tulee päällimmäisenä mieleen valitun haastattelualueen vedestä

Vesialueiden äärillä liikkuminen

haastateltava valitsee mistä näistä haluaa puhua ja kertoa liittyen:

- Työ/elinkeino ja/tai ammatti
- Harrastukset (marjastus, kalastus, soutelu tai muu vesillä liikkuminen)
- Virkistäytyminen (retkeily, taukopaikat, uiminen)
- Muu lähiliikunta/ mitä

Kulkuyhteydet ja vesistöjen läpi kulkeminen/ylitys

- sillat, ylityspaikat, muu vesialueen ylittämisen tapa
- Saavutettavuus? Miten paikkoihin ja vesialueiden äärelle mennään
- Pitääkö ylityksissä ottaa jotain huomioon /kokemuksia
- Kulkuvälineet vesialueissa, huomioita varustuksiin

Turvallisuus vesialueella

- Liittyykö ihmisen tai esimerkiksi eläinten turvallisuuteen liittyviä havaintoja tai huomioita
- Virtaukset, upottavuus, tulvat, jokin muu tekijä

- Huolestuttaako tai mietityttääkö jokin vesialueisiin liittyvä turvallisuuden näkökulmasta
- Mitkä ovat vaarallisia paikkoja, miksi (karttaan merkintä)
 - Voidaan halutessa keskustella myös muista vaarallisista vesialueista kuin haastattelupaikassa olevista

Perinne

- Tietääkö onko paikkoja, joissa tavattu käydä yhdessä
- Vanhat matonpesu- tai pyykkipaikat /muuta
- Pyyntipaikat esim. kalastukseen
- Nuorison tai muut seurustelu/ajanviettopaikat vesien äärellä/ ko. paikka
- Tuleeko mieleen perinteitä tai tapoja jokeen tai vesialueisiin, onko jotain sellaisia yhä käytössä

Satunnaisuus

- onko paikkoja, minne ei oikeastaan mennä, mutta joskus vahingossa esim.
- tai paikka, jota ei aina ole, mutta esim. tulviessa korostuu
- Paikka, joka on kadonnut/ ei käytössä

Millaisia havaintoja tehnyt vesialueista Paavolassa ajan kuluessa

- Onko jotain erityistä mitä olet laittanut merkille tai mikä mietityttää
- Onko jotain mikä mielestäsi yleisesti mietityttää paikallisia vesialueissa
- Omia vesialueiden/ko.paikan lajistoon liittyviä havaintoja (eläimet/kasvillisuus)

Perhe-elämä ja sosiaalisuus

- Liittykö vesialueisiin sosiaalisten suhteiden ylläpitoa tai perheen kanssa toimimista
- Mitä paavolalaiset tekevät nykyisin vesialueiden ääriellä
- Liittykö vesialueisiin ulkopaikkakuntalaisten vierailuja, millaisia/mitä ajatuksia aiheesta

Maiseman kokemus

- Visuaalinen havaitseminen
- Äänimaisema
- Maiseman merkitys ja kokemus

Aistimukset

- Keskustellaan omista aistimuksista paikassa tilanteen mukaan

Visiot, näkemykset, oma ääni ja tulevaisuus

- Onko jotain mitä toivoisi, että olisi toisin liittyen vesialueisiin Paavolassa
- Miten haluaisi, että sinut otettaisiin paikallisena asukkaana huomioon vesialueisiin liittyvissä aluesuunnitelmissa/matkailussa/maankäytön muutoksissa/yrittäjätoiminnassa tms.?
- Mitkä asiat ovat vesialueilla mielestäsi hyvin? Onko jokin asia mielestäsi paremmin Paavolassa kuin jossain muualla?
- Onko jotakin odotuksia tai huolia tulevaisuudelta vesialueisiin liittyen

Aika: menneisyys ja nykyisyys

- Oliko jokin ennen paremmin
- Oliko jokin ennen huonommin
- Kaipaako tai muisteleeko jotain aiemmin ollutta vesialueisiin liittyen
- Miten kokee aiempien tapahtumien alueella vaikuttaneen paikallisten vesistösuhteen tai mielipiteisiin vesialueissa / veden ääristen ympäristöjen käyttöön

Lopuksi: jos asuisit muualla tai olisit hyvin kauan poissa Paavolasta, mitä vesialueisiin liittyvää luulet, että jäisit kaipaamaan? Tai jos vierait jollakin tietyllä vesialueella säännöllisesti, mikä saa sinut palaamaan paikkaan takaisin?

Liite 4 Paavolan alueen vesistöjä

Paavolan alueen vesistöjä:

748-417-876-1 Pehkolan jakokunta

Järjestäytynyt osakaskunta

Siikajoki, osa
Luohuanjoki, osa
Kipsuanoja, osa
Ohtuanoja, osa
Mustajoki, osa
Juurikkajärvi
Kourinjärvi
Laurinjärvi
Pullinjärvi, osa
Syvälampi
Vaivaislampi
Korvenlampi
Ahveroinen
Kivijärvi, osa (Eklaavilla)

748-415-876-1 Luohuan jakokunta

Järjestäytymätön osakaskunta

Luohuanjoki, osa
Kipsuanoja, osa
Ohtuanoja, osa
Peuraoja, osa
Kipsuanjärvi

748-405-876-1 Lapin jakok. Yht. vesialue

Järjestäytymätön osakaskunta

Ohtuanoja, osa
Iso Kourulampi

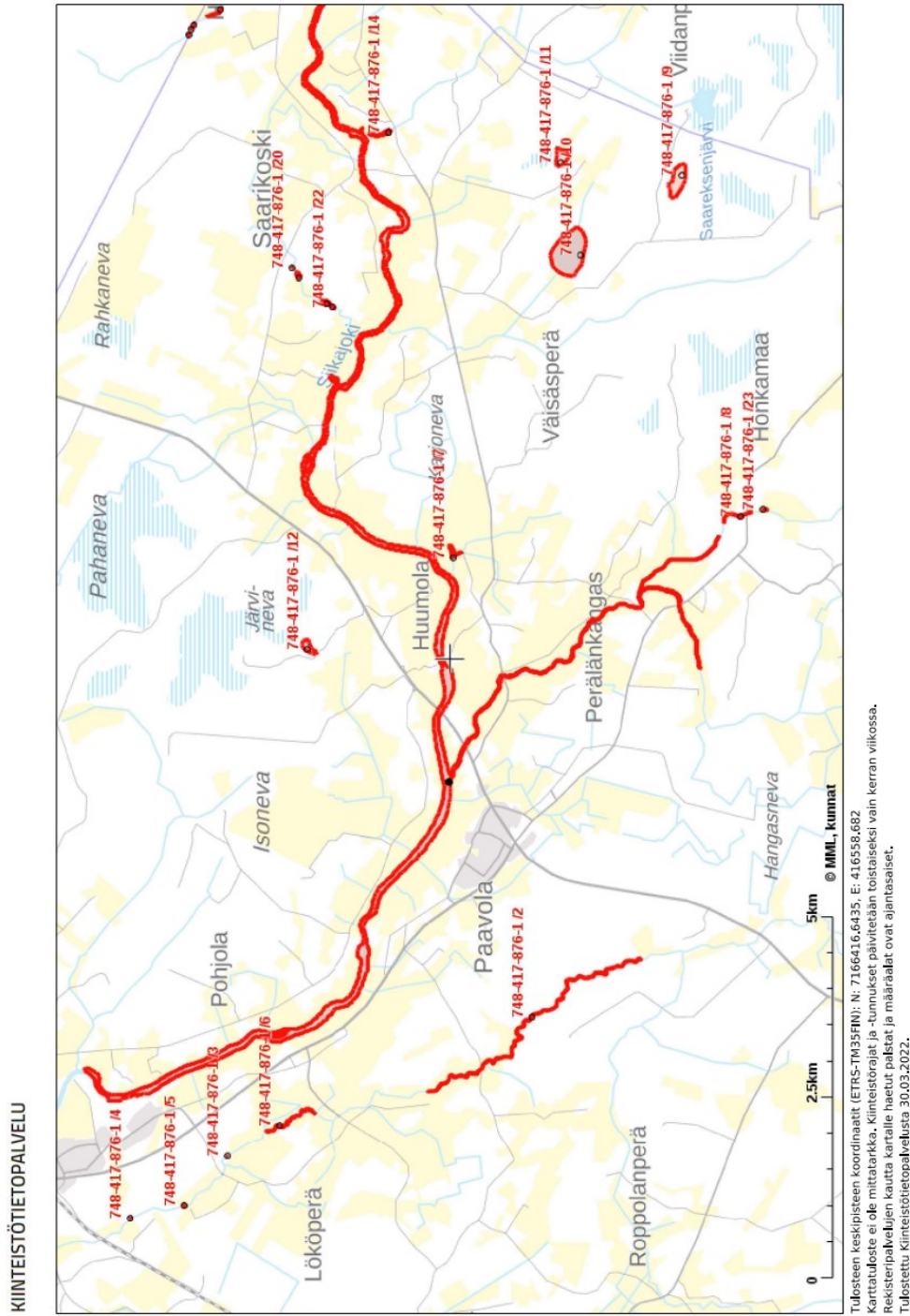
Kosteikkoja on perustettu mm. entisille turvetuotantoalueille

- Karjoneva (Luonnonperintösäätiö)
- Honkaneva (Turveruukki Oy, yksityinen)
- Hangasneva (Turveruukki Oy, Siikajoen kunta)

Muut vesialueet ja kosteikot ovat Paavolan alueella yksityisten maanomistajien. Ruukin kohdalla Siikajoen ja Ohtuanojan vesialueen omistajat vaihtuvat Revonlahden jakokunnaksi. Tiedot perustuvat maanmittauslaitoksen kiinteistötietopalvelun tietoihin. Tiedot ovat saatu Siikajoen kunnan maanmittausinsinööriltä (henkilökohtainen tiedoksianto 30.3.2022), aineisto on Maanmittauslaitokselta.

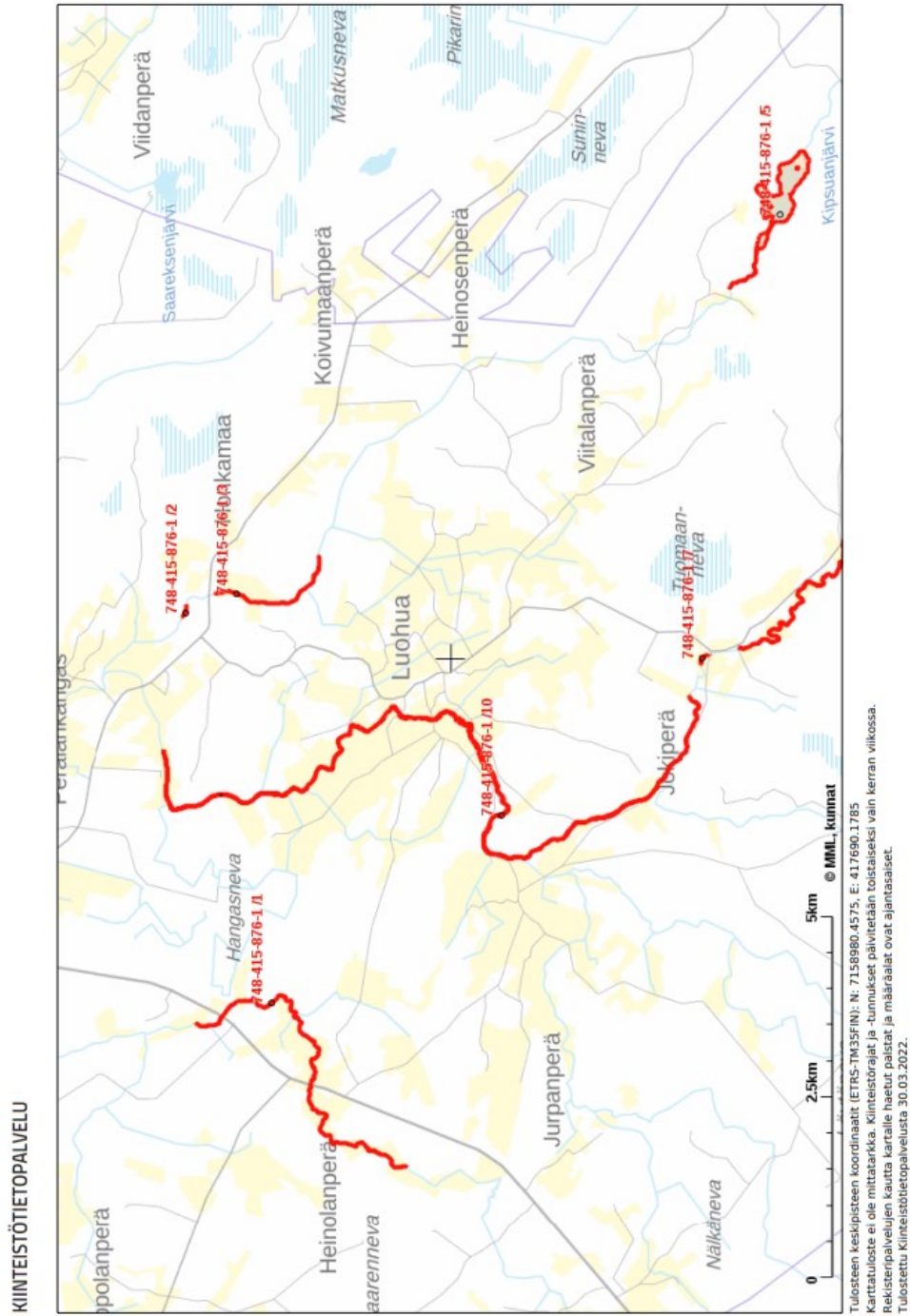
Liite 5 Paavolan vesialueet kartalla: Pehkolan jakokunta

Tiedot ovat saatu Siikajoen kunnan maanmittausinsinööriltä, aineisto on Maanmittauslaitok-
selta.

Liite 6 Paavolan vesialueet kartalla: Luohuan jakokunta

Tiedot ovat saatu Siikajoen kunnan maanmittausinsinööriltä, aineisto on Maanmittauslaitok-
selta.

Liite 7 Hangasnevan luontopolun suunnitelma

Jari Sihvosen Siikajoen kunnalle toimittaman mallin mukainen suunnitelma Hangasnevan luontoreitistä vuonna 2020. Reitti on maanomistajien kanssa käytyjen neuvotteluiden jälkeen muodostunut tähän ilmiasuun. Suunnitelman pohjalta hanke sai kunnan hyväksynnän. Jari Sihvosen mukaan reittisuunnitelma, maanomistajasopimukset ja muutama lasku olivat ainoat paperityöt, jota hankkeessa tehtiin. Reittisuunnitelman laatinut Maanmittauslaitoksen karttatulos-
teelle Jari Sihvonen. Kuvan käyttöoikeudet saatu Jari Sihvoselta.

